

T.C
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİ HUKUK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRESELLEŞME KAVRAMI, İKTİSADİ BOYUTU VE
TÜRKİYE'YE YANSIMASI

HAZIRLAYAN
Heybetullah ŞİMŞEK

DANIŞMAN
Prof. Dr. Selim ERDOĞAN

Diyarbakır – 2011

ÖZET

Bu çalışmada, küreselleşme kavramı, iktisadi boyutu ve Türkiye'ye yansımaları ele alınmıştır. Küreselleşme kavramının gelişiminde önemli olan üç ana tarih vardır. Bunlar; 1789 Sanayi Devrimi, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve 1991 SSCB'nin dağılması tarihleridir. Bu çalışmada bu üç tarihin dünya küresel ekonomisine etkileri tarihi süreç içinde değerlendirilmiştir. Dünyadaki belli başlı küresel mali olaylar ele alınarak Türkiye'ye etkilerine yer verilmiştir.

Bu tez üç ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, Küreselleşme kavramı ele alınmıştır. İkinci bölümde, küreselleşmenin iktisadi tarihi ele alınarak küreselleşmenin ekonomik faktörleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, küreselleşmenin, cumhuriyet öncesinden günümüz Türkiye'sine kadarki etkileri incelenmiştir.

ABSTRACT

In this thesis, the concept of globalization, the extent of economical globalization and the repercussion to Turkey was researched. Three main important dates in development of globalization concept. These dates are; Endustrial Revolution 1789, World Economic Crisis 1929 and disintegration of Soviet Union. In this study, The global economy in the world history of these three dates effects are evaluated whitin in the historical prcess. Besides, the major effects of global financial events in the world to Turkey are taken up.

This Thesis consists of three main sections. In first section, the concept of globalization is discussed. In second section, focused on the economic factors of globalizations by taking history of economic globalization. In third section, the effects of globalization to Turkey from before the republic until the modern Turkey was investigated.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Mali Hukuk Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :.....

Prof. Dr. Selim ERDOĞAN

Üye :.....

Yrd. Doç. Dr. Cahit AYDEMİR

Üye :.....

Yrd. Doç. Dr. Abdullah ERDOĞAN

Onay:

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	IV
ŞEKİL LİSTESİ	VII
TABLO LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme Tanımı	3
1.1.1. Küreselleşme Karşısında Yaklaşımlar	4
1.1.2 Küreselleşmeye Taraf Olanlar	5
1.1.3. Küreselleşmeye Karşı Olanlar	6
1.1.4. Küreselleşmeye Tarafsız Bakanlar (Sentezciler).....	8
1.2. Küreselleşmenin Siyasal Tarihi	9
1.2.1 Avrupa’da Merkantilizm’in Ortaya Çıkışı	9
1.2.2. Avrupa’da Sanayi Devrimi’nin Ortaya Çıkışı	10
1.2.3 Soğuk Savaş Öncesi Durum	11
1.2.4 Soğuk Savaş ve Sonrası Durum	13
1.3. Küresel Tutarsızlıklar ve Küresel Kazanımlar	13
1.3.1. Küresel Tutarsızlıklar	14
1.3.2. Küresel Kazanımlar	16
1.3.3. Küreselleşmenin Kültüre(1) Etkisi	17
1.3.4. Küreselleşmenin Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojileri Üzerindeki Etkisi ..	20
1.3.4.1 e-Devlet	21
1.3.4.2 Ar-Ge, Bilgi Toplumu ve İnternet	22
1.3.5. Küreselleşmenin Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları Oluşumlarına Etkisi	27
1.3.6. Küreselleşmenin Yönetim Anlayışlarına Etkisi	30
1.3.7. Ulus Devlet ve Küresel Etkilerin Milliyetçiliğe Etkisi	33

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ KÜRESELLEŞME

2.1 İktisadi Küreselleşme	36
2.2 Küreselleşmenin Ekonomik Tarihi	39
2.2.1 Sanayi Devrimi ve Küresel Ekonominin Ortaya Çıkışı	39
2.2.2. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Sonrasında Kapitalizmin İlerleyişi	40
2.2.3 Petrol Savaşları ve 1973 Krizi	43
2.3 Küreselleşmenin İktisadi ve Siyasi Dayanağı Liberal Kapitalizm	46
2.4 Küreselleşmenin ekonomik ve Mali Faktörleri	50
2.4.1 Küresel Ticaret Alanında Yaşananlar	50
2.4.2 Yabancı Sermaye Yatırımlarının Küreselleşmedeki Önemi	56
2.4.3 Kriz Olgusu ve Ekonomik İstikrarsızlıklar	60
2.4.4 IMF, Dünya Bankası ve Uyguladıkları Politikalar	64
2.4.5 İdeolojik Bloklar Sonrası Ekonomik Bloklar ve Avrupa Birliği	68
2.4.6 Küresel Süreçte Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumu	73
2.4.7 Uluslar Üstü Şirketler	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ve TÜRKİYE

3.1 Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi Ekonomik Yapı	81
3.2 Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi’ne Bakış	84
3.2.1 Türkiye’de 1923-1930 Dönemi	84
3.2.2 İzmir İktisat Kongresi	86
3.2.3 Lozan Barış Anlaşması’nın Ekonomik Hükümleri	88
3.2.4 Türkiye’de 1930-1938 Dönemi İktisat Politikası	90
3.3 Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişle Birlikte Yaşanan Ekonomik Anlayış Değişikliği	92
3.4 Türkiye’de 1960-1980 Dönemi	94
3.5 Türkiye’de 1980-2002 Dönemi	96
3.5.1 24 Ocak 1980 Kararları	97
3.5.2 Türkiye’de 1990’lı Yıllar ve Ekonomik Krizler	103
3.5.2.1 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) Krizi	103

3.5.2.2 Meksika Krizi	103
3.5.2.3 Güneydoğu Asya Krizi	104
3.5.2.4 Rusya Krizi	106
3.5.2.5 Türkiye’de 1994 Krizi ve Sonuçları	108
3.5.2.6 Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri	112
3.6 Türkiye’de 2002-2011 Dönemi	116
3.6.1 ABD Konut Piyasası Kökenli Krizi	117
3.6.2 AB Krizi	120
3.6.3 ABD ve AB Küresel Krizlerinin Türkiye’ye Etkisi.....	123
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	134

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Küreselleşme ile Birlikte Devlet Anlayışındaki Dönüşüm	32
Şekil 2.1: Küresel İhracat gelirlerinin Ükelere Göre Dağılımı	55
Şekil 2.2: Dünyada Toplam Yabancı Sermaye Yatırımları	57

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: 1973 Krizinin G-7'lerin Büyüme ve Verimlikleri Üzerindeki Etkisi	44
Tablo 2.2: Yatırımların Dağılımı	58
Tablo 2.3: AB'de Seçilmiş Bazı Bölgelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir	71
Tablo 2.4: Dünyanın İlk 100 Ekonomisi (1999)	78
Tablo 3.1: Misak-ı Millî Sınırları İçerisindeki Yabancı Sermaye Yatırımları, 1910	83
Tablo 3.2: Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Kamu Harcamalarının Dağılımı	92
Tablo: 3.3: Krizdeki Ülkelere Yönelen Net Sermaye Akımları (Milyon Dolar).....	105
Tablo 3.4: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finans kuruluş iflasları 2008-2009	119

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AEP	Acil Eylem Planı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGÜ	Az Gelişmiş Ülke
ANAP	Anavatan Partisi
APEC	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ATM	Otomatik Para Çekme Makinesi
ATO	Ankara Ticaret Odası
AT-12	Avrupa Topluluğunun Oniki Üyesi
ASBİS	Araç Tescil ve Sürücü Belgesi İşlemleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
b.y	Basımevi Yok
b.t.y	Basım Tarihi Yok
b.y.y	Basım Yeri Yok
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	Birleşmiş Milletler
BTDB	Bilgi Toplumu Daire Başkanlığı
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
CEPAL	Latin Amerika Ekonomik Konsorsiyumu
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı
CS	Commonwealth Sekreteryası
C.	Cilt
ç.a.y	Çevirenin Adı Yok
Çev.	Çeviren
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
der.	Derleyen

DGM	Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DKÖ	Demokratik Kitle Örgütleri
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	Demokratik Sol Parti
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTP	Demokrat Türkiye Partisi
DYS	Doğrudan Yabancı Sermaye
ECB	Avrupa Merkez Bankası
EFSF	Avrupa Finansal İstikrar Fonu
ERM	Avrupa Döviz Kuru Mekanizması
ESCB	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
EURO	Avrupa Birliği Ortak Para Birimi
FED	Amerikan Merkez Bankası
G-7	Dünyanın En Gelişmiş Yedi Ekonomisi
G-8	Dünyanın En Gelişmiş Sekiz Ekonomisi
GATS	Hizmetler Ticareti Genel Antlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Genel Antlaşması
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
ILO	Uluslar arası Çalışma Grubu
IBM	Uluslar arası İş Makineleri
IMF	Uluslar arası Para Fonu
ITC	Uluslar arası Ticaret Merkezi
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KDEP	Kısa Dönem Eylem Planı
KDV	Katma Değer Vergisi
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	Küçük ve Orta Bütçeli İşletmeler

KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı
KKBG	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
MAI	Çok Taraflı Yatırım Antlaşması
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MIT	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü
NAFTA	Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Antlaşması
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
NGO	Hükümet Dışı Organizasyonlar
ODKA	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
PER	Kamu Harcamaları Değerlendirme Programı
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SAGA	Sahraaltı Afrika Ülkeleri
SAGP	Satınalma Gücü Paritesi
SAM	Stratejik Araştırmalar Merkezi
SECAL	Sektörel Yapısal Uyarlanma Kredileri
SELA	Latin Amerika Ekonomik Sistemi
SOYBİS	Sosyal Yardımlaşma Bilgi Sistemi
SPIV	Özel Amaçlı Yatırım
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEK	Türkiye Ekonomisi Kurumu
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİKA	Türkiye İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMMOB	Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği

TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAİE	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi
TPRM	Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması
TRIMS	Ticaretle İlişkili Yatırım Önlemleri
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu
TÜGİAD	Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
TV	Televizyon
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konfederasyonu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Projesi
v.b	...Ve Benzerleri
v.d	...Ve Diğerleri
WB	Dünya Bankası
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
YASED	Yabancı Sermaye Derneği
YPK	Yüksek Planlama Kurulu
YUP	Yapısal Uyum Programları

GİRİŞ

Son yıllarda adı neredeyse her yerde karşımıza çıkan küreselleşme, globalleşme ya da globalizasyon gibi kavramlar, 21. yüzyılın temel siyasal, sosyal ve ekonomik olaylarında etkisini göstermektedir. Mesafelerin kısaldığı, kitle iletişim araçlarının yaygınlaştığı günümüzde, küreselleşmenin hızına yetişmekte insanoğlu bile zorlanmaktadır. Her geçen gün yeni bir ivme ve yeni bir boyut kazanan küreselleşmenin elbette sadece ekonomik boyutu yoktur. Bunun yanında siyasal, kültürel ve sosyal alanlarda da insan yaşamında ve devlet yönetimlerinde ciddi etkiler kaydedilmektedir.

Küreselleşmenin tarihiyle ilgili çok farklı yorumlar bulunmaktadır. Geçmiş 300-350 yıl öncesine kadar dayanır diyenlerle, XX. yy.'la birlikte başladığını söyleyenlerin yanında, geçmişini insanlık tarihiyle bir tutan görüş de vardır. Fransa'da meydana gelen Sanayi Devrimi ile bir anlamda sistemli bir hal alan iktisadi yayılma bazılarınca sömürü, bazılarınca bütünleşme olarak görülse de, temelinde küreselleşme kavramı yer almaktadır.

Küreselleşmenin ideolojik temeli olan Liberalizm'i, sosyal ve siyasal olarak özgürleş(tir)me, ekonomik olarak da serbestleşme olarak görmek yanlış olmaz. Tüm diğer ideolojiler gibi Liberalizm de siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda meydana gelen değişime ayak uydurmak zorunda kalmış ve XX. yy. dünyasını şekillendiren temel ideoloji olmuştur. İlk önemli dönemecine 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşanmasıyla giren Liberal Kapitalizm, bu tarihten sonra klasik iktisat ekolünün öngördüğü devlet müdahalesizliğinin yerine Keynesyen model olarak, devlet müdahaleciliğini destekleyerek dönemin gereklerini yerine getirmiştir. Böylece, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra altın çağını yaşayan küresel ekonomiler, 1973 Petrol Krizi'nde yeni bir dönemece girmiş ve kamu gücü ve yükünün olması gereğinden fazla olduğu anlaşılmıştır. Neo-Liberal doktrinin temel dayanak olduğu bu dönemde klasik ekol ile Keynesyen anlayış harmanlanmış ve Liberal Kapitalizm önemli bir dönemeci başarıyla atlatmıştır.

1980'lere gelindiğinde, devletler ekonomik olarak küçülmüş ama piyasa üzerindeki varlığını da denetçi olarak sürdürmeye devam ederek piyasayı dengeleme görevi üstlenmiştir. SSCB'nin 1991'de yıkılmasıyla birlikte, Avrupa'da Merkantilizm akımıyla başlayan ekonomik alandaki başarısını siyasallaştıran Liberalizm, 2000'li yıllara dünyanın hakim sosyo-siyasal ve iktisadi ideolojisi olarak girmiştir. Ancak 2008'de ABD'de konut kriziyle başlayan ekonomik kriz havası, daha tam etkisini kaybetmemişken bugünlerde Avrupa'da baş gösteren krizle birlikte Liberal Kapitalizm, bir önemli dönemece daha girmiş bulunmaktadır.

Fransa ve Almanya'nın katkılarıyla bu sorunu da halledecek gibi görünen Liberal Kapitalizm, hala dünya genelinde kabul edilen hakim ideolojidir.

Küreselleşme hareketine dahil olma çabaları, 1980'li yıllarla birlikte Türkiye'de de etkisini hissettirmeye başlamış ve bunun sonucunda 24 Ocak 1980 kararları alınarak Liberalleşme hareketine start verilmiş ve bu süreç günümüzde en üst seviyelere çıkmıştır.

Böylece, Avrupa'da filizlenip tarihi süreç kapsamında bütün dünyayı etkisi altına alan bu liberalleşme hareketi, ekonomide meydana getirdiği küreselleşme serüvenini ana hatlarıyla inceleyip, bunun Türkiye'ye yansımaları ele almak bu çalışmanın ana amacı olmuştur.

Çalışma üç ana bölüme ve bu bölümlere ait alt başlıklardan oluşmaktadır.

Birinci bölümde, küreselleşmenin sosyal ve siyasal hayat üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Küreselleşme hareketiyle birlikte yaşanan değişimlere etraflı ve farklı bakış açılarıyla yaklaşarak kavram üzerinde genel bir yargı sunmak amaçlanmıştır.

İkinci bölümde; mali ve ekonomik olaylarda yaşanan küresel değişim ve gelişim ele alınmıştır. Ekonomik küreselleşmenin olguları tarihsel serüveniyle birlikte, kavramsal bir açılım aktarılmıştır. Küreselleşmenin ekonomik ve mali dinamikleri işlenerek küresel ekonominin günümüze kadarki gelişimi açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde; dünyada meydana küreselleşme hareketinin ve yaşanan krizler ele alınarak Türkiye'ye yansımaları ele alınmıştır. Osmanlı'nın son döneminden başlayıp Türkiye ekonomisinin tarihsel dönemler şeklinde incelenerek, yurt içinde yaşanan belli başlı krizler ele alınmış ve küreselleşen ekonomiye entegrasyon çabası günümüze kadar açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

1.1. Küreselleşme Tanımı

Küreselleşme, günümüzde üzerinde en çok yorum yapılan, yazılıp çizilen, makaleler, cilt cilt kitaplar, dergiler basılıp yayınlanan ve TV programları yapılan, yazılı ve görsel medyanın gündeminden düşmeyen, hemen hemen tüm sosyal olayların göbeğinde bulunan bir olgudur. Bugün artık, ekonomi siyaset, kültür, bilim, demokrasi, spor ve çevre gibi birçok konunun içinde mutlaka küreselleşme kavramının yer aldığı bilimsel ve(ya) çalışmaların kaynağıdır. Bugün her türlü bilgiye,(bilimsel bir çalışma, merak edilen bir dünyanın herhangi bir yerinde kültür, din, dil, ırk ve coğrafya vb.) ulaşmak bir “tık” kadar kolay ve yakındır. Özellikle internet kullanımının oldukça yaygınlaştığı günümüzde bilgiye ulaşmak ayrıcalık değil bir hak olmuştur.

Küreselleşme konusundaki sayısız bilimsel ve düşünsel esere karşın, küreselleşmeyi tanımlayan ortak bir tanıma da ulaşamamıştır. Küreselleşmenin entelektüel platformda yarattığı derin etkinin yanında, tanımlanmasında derin farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu durumda, belirleyici olan unsurların başında, kelimenin ideolojik alanlara çekilmeye çok elverişli olması ve bundan dolayı da değişik ideolojik grupların – Sosyalist, Muhafazakar, Liberal v.b- kendi bakış açılarına göre, sözcüğe farklı anlamlar yüklemektedir.

Küreselleşme konusundaki bu derin ideolojik farklılaşmaya karşın örnek alınması bakımından birkaç değişik küreselleşme tanımına ulaşmak mümkündür. Bu konuda DPT şöyle bir tanım yapmaktadır: “Küreselleşme; ekonomik siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda sahip olunan bazı değerlerin, ulusal sınırları aşarak dünya çağında yayılmasını ifade etmektedir”.¹ Bu tanıma dayanarak, küreselleşmeyi ulusal olanın evrenselleşmesi olarak tanımlamak mümkündür.

Başka bir küreselleşme tanımı: “ülkeler arasında mal, hizmet, uluslar arası sermaye akımları ve teknolojik geliminin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunlar sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi ifade eder. Birbirleriyle mal işlemleri, çeşitliliği değer artışları hizmetler, uluslar arası sermaye akımları, teknolojinin çok hızlı ve yaygın bir şekilde yükselmesi ve bu sayılanların ülkeler arasında giderek serbestleşmesi sayesinde

¹ Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2000, s. 3

ekonomide gelişme”² şeklinde getirilebilir. Tanımda da açıkça görüleceği gibi, ekonomik ağırlıklı bir tanımlamaya gidilmiş, küreselleşmenin diğer boyutları ise ihmal edilmiştir.

Küreselleşmeye objektif bir tanımlama getirmenin zorluğu, onun yeryüzündeki varlığının, belirli işaretlerle bulunmaya çalışılmasına yol açmaktadır. Tanımlama konusundaki güçlüklerle karşın, yeryüzünün küresel değişimini gösteren belli başlı gelişmeler vardır.

Ülkeler arasındaki ilişkilerin artması, ulusal değerlerin sınırlarını aşarak evrenselleşmesi, hızlı ve spekülâtif sermaye akımlarının çoğalması, başta internet olmak üzere teknolojik gelişmelerin dünyada yayılması, teknolojideki gelişmelerden dolayı emeğe olan talebin azalması ve buna paralel olarak sendikaların güç kaybetmesi, çok uluslu şirketlerin artması ve bu şirketlerin tüm küresel pazara yayılma isteği, karşılıklı bağımlılığın artması ve devletlerin egemenlik haklarının giderek zayıflaması, iktisadi politikalarda müdahaleci yaklaşımların terk edilerek özelleştirme uygulamalarının çoğalması³ gibi gelişmeler küreselleşme sürecinin getirdiği belli başlı değişimler durumundadır. Küreselleşme sadece ekonomik alanda değerlendirilmemelidir. Çok yönü vardır. Buna uygun bir tanım da: Küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve ekolojik denge açılarından global bütünleşmenin, entegrasyon ve dayanışmanın artması anlamına gelmektedir.⁴

Bu açıklamalar ve tanımlar çerçevesinde küreselleşme; uluslar arası mal ve hizmet ticaretinin artması, doğrudan yabancı yatırım ve kısa dönemli sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, çok uluslu işletmelerin oynadıkları rolün değişmesi, üretim ağlarının uluslar arası çapta yeniden organizasyonu, teknolojik yeniliklerin, özellikle bilgi teknolojisinin ivme kazanması ve yaygınlaşması sonucunda dünya ekonomisinin bütünleşmesi süreci olarak tanımlanabilir.⁵ Bir başka deyişle, küreselleşme daha çok paranın, insanın, ticaretin, yatırımın ve bilginin dünya üzerinde baş döndürücü şekilde dolaştığı durumu ifade etmektedir. Bu kavramı özetleyen anahtar kelime ise karşılıklı bağılıktır.⁶

1.1.1. Küreselleşme Karşısında Yaklaşımlar

Küreselleşme karşısında, kişi ve grupların duruşuna, görüşlerine ve ideolojik esaslarına göre farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu kişi ve grupları farklı yaklaşımlarına karşılık temel olarak, olumlu bakanlar ve olumsuz bakanlar olarak iki gruba ayırabiliriz.

² ÖZ, E, **Globalleşme Nedir?**, [http://www.kutuphane.biz/indir/iktisat%20\(20\).doc](http://www.kutuphane.biz/indir/iktisat%20(20).doc), (06.06.2011)

³ AKTEL, M., **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, I. Baskı, Ankara 2003, s.10-11

⁴ WIKIPEDIA, <http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCreselle%C5%9Fme>, (22.07.2011)

⁵ ERDUT, Z., **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, İzmir, 9 Eylül Yayınları, 2002, s. 1

⁶ WATCHELL, H., M., “Tax Distortion in the Global Economy”, **Global Crisis Seminar**, TNI Amsterdam, 17-18 February 2002, http://www.tni.org/detail_page.phtml?page=archives_wachtel_distortion, 06.06.2011, s. 2-3

1.1.2 Küreselleşmeye Taraf Olanlar

Küreselleşmeye olumlu bakanlara göre, gerçek ve kaçınılmaz olduğu kadar tüm sorunlarına çözüm getirecek mükemmel bir değişim sürecidir. Bir bütün olarak düşünüldüğünde globalizasyonun, bir pozitif güç ve savunulmaya değer bir şey olduğu ve aynı zamanda globalizasyonun sosyal etkilerinin, hem onu savunanlar hem de ona karşı olanlar tarafından hızlandırılacağı iddia edilmektedir.⁷

Küreselleşme ve onun siyasal parolası olan Liberalizm, günümüz dünyasının en fazla etki alanı yaratmış ve en fazla yayılarak yerleşmiş iki kavramı durumundadırlar.

Böylesi bir söylemde daha da ileriye giden Fukuyama, insanlık için gelinecek son nokta olarak Liberalizmi göstererek, bundan daha mükemmel bir sistemin olmadığını ve Liberalizm'den sonra insanlığın yok olacağını iddia ettikten sonra, son 400 yılın en büyük makro değişiminin Liberalizm olduğunu, bu durumun ulusal sınırları aşarak tüm dünya üzerinde yerleşik bir hal aldığını savunmuştur.⁸ Yine Fukuyama'ya göre 1790 yılından sadece Fransa, ABD ve İsviçre'de egemen olan Liberal siyaset anlayışı, son derece hızlı bir yayılma süreci yaşadıktan sonra, 1990 yılında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 61 ülke yerleşik hale gelmiştir.⁹

Türkiye'de küreselleşmenin önde gelen savunucularından olan Mehmet Altan'a göre de ulus devlet, ulusal sınırlar, ordular, paralar v.b git gide önemini yitirmektedir ve Ulusal Egemenlik kavramının, iktisadi olarak anlamını yitirmesi, ırka dayalı ulus devlet anlayışının, yerini beyine dayalı "dünya vatandaşlığı" yaklaşımına terk etmesine yol açmıştır.¹⁰

Mehmet Altan; küreselleşme ile birlikte öne çıkan bilgi toplumu kavramı ile birlikte, kas gücünden beyin gücüne geçildiğini ve böylelikle ulus devletin kol gücünün ve sermayenin eski önemini yitirdiğini, bunun yerini bilgi ve beyin gücünün aldığını, bilgi toplumu ile birlikte hammaddenin katma değerinin arttığını ve böylelikle insanlık için zenginlik ve refahın büyüdüğünü belirtmiştir.¹¹ Küreselleşmeye getirilen eleştiriler arasında; küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan refah ve zenginliklerden sadece belirli bir kesiminin – zenginlerin-

⁷ TAYLOR, T., **Globalizasyon Hakkındaki Doğru**, Çev:F.B.ÖZGEN ve A.YENİPAZARLI, (<http://www.econturk.org/Türkiyeekonomisi/Globalizasyon.pdf>)Econturk Web Sitesi, (10.06.2011)

⁸ FUKUYAMA, F., **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çev: Z.DİCLELİ, Gün Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s.,62

⁹ FUKUYAMA, F., **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çev: Z.DİCLELİ, Gün Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s. 65

¹⁰ ALTAN, M., "Milliyetçilik Ölüyor ...", **Cognis**, Sayı:182, İnterprint Basım, İstanbul, 2000'den aktaran M. AKTEL, **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 2003, s. 10-11

¹¹ ALTAN, M., **Küreselleşme ve Liberalizm**, Gazetem.Net Web Sitesi, (<http://www.gazetem.net/maltanyazi.asp?yaziid=467>),(12.06.2011)

yararlandığını buna karşın yoksulların ve çalışan sabit gelirlilerin ise bundan faydalanamadığı yer almaktadır. Küreselleşmeyle birlikte çalışanlara yaşam standartlarının daha da kötüye gittiğine ilişkin iddialara ise Drucker şöyle yanıt vermektedir: Gelişmiş ülkelerde çalışanların yaşam standartları, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere göre çok daha iyi durumdadır. Amerika’da sendikalı bir işçi yılda ortalama 50.000 \$ kazanmakta, vergi sonrasında ise yaklaşık 45.000 \$ kalmaktadır. Bu rakam ABD standartlarında ucuz bir otomobilden 8 tane alabilmek demektir. Böylesi bir durumun, hiçbir az gelişmiş ülke ekonomisinde mümkün olmayacağı açıktır. Böylelikle Drucker, küreselleşmeye uyum sağlayabilen, bilgiye ve teknolojiye önem veren ülkelerle, kendini küresel değişimden soyutlayan ülkeler arasında açık bir refah farkının oluşmasını kaçınılmaz görmektedir.¹² Bu tanımlamalardan yola çıkarak baktığımızda, küreselleşmenin insan hayatını kolaylaştırdığı, yaşam standartlarını yükselttiğini, sivil ve siyasi haklar konusunda güvence verdiği, beraberinde demokratik kültürü yerleştirdiği sonucuna varıyoruz.

1.1.3. Küreselleşmeye Karşı Olanlar

Küreselleşmeye karşı olanların geniş bir yelpazeye yayılmış olmaları, tek tip bir yaklaşım belirlenmesini güçleştirmektedir. Neo-Marksistler’den Milliyetçilere, Yeşillerden Muhafazakarlara, Anarşistlerden Feministlere kadar çok geniş bir kesim küreselleşmeye olumsuz bakmaktadır.

Gerekçeler farklı olsa da – emeğin sömürülmesi, manevi değerlerin aşındırılması, ulus devletin acze düşürülmesi, erkek egemen bir dünya sisteminin yaratılması v.b.- öfkenin hedef aldığı ortak düşman aynıdır: Küreselleşme! Küreselleşmenin beraberinde kültürel yozlaşma, gelir dağılımı adaletsizliği, dünyanın yaşamış olduğu finansal krizleri derinleştirmesi ve çevre kirliliği gibi bazı olumsuzlukları açıktır.

Küreselleşmeye karşı olanlar, küreselleşmenin, insanları birleştirdiği ve kaynaştırdığı söylemine karşı çıkmaktadırlar. Küreselleşmenin kendi içsel çelişkisiyle, aynı anda hem birleştirdiğini hem de ayırtırdığını savunan Bauman’a göre: küresel süreç, kaynakların dağılımında adaletsizliğe yol açtığından zenginler için dolaşım özgürlüğü ve hareketlilik getirirken, yoksullar için yerine çakılıp, sabit kalmayı ifade etmektedir. Böylelikle sadece zenginler küreselleşmekte, yoksullar ise yerelleşmektedir. Bu ise insanlığın kaynaşması ve bütünleşmesi adına bir durumdur.¹³

¹² DRUCKER, P.F., **Kapitalist Ötesi Toplum**, Çev: B.ÇORAKÇI, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 61

¹³ BAUMAN, Z., **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, Çev: A. YILMAZ, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s. 8-9

Küreselleşmeye karşı olanların ikinci tezi, küreselleşmenin aslında yeni bir şey olmadığı, XVIII. Ve XIX. Yüzyılın sanayi sonrası dünya düzeninin günümüzde de aynen geçerli olduğudur. Bu konuda I: Dünya Savaşı'nın başlangıç yılı olan 1914 yılına gönderme yapan Hirst ve Thompson bu tarihte dünyaya egemen olan 8 devletin (ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu), ufak değişikliklerle hala egemen güçler olduğunu belirtmektedirler.¹⁴ 1914 egemenlerinin sayıları günümüzde G-8 ülkeleri olarak küçük değişikliklerle hemen hemen hala aynıdır. Bu da küresel aktörlerin geçmişten bu yana aslında pek de değişmediğinin en önemli göstergesidir.

Yine benzer bir eleştiride, Liberalizmin egemenliği ile ilgilidir. Bu yaklaşıma göre Liberalizm, 1914 öncesinde olduğu gibi yine baş ideolojidir ve milli ekonomileri küresel sürecin içinde alma çalışmaları sömürgecilik faaliyetleriyle paralellik göstermektedir.¹⁵ Küreselleşme aslında dünyanın tek bir Pazar haline gelmesidir. Ve bu yeni bir olgu değildir. Zaten kapitalizmin dünya gündemine geldiği 300-350 yıldır kendi sınırlarını aşarak tüm dünyayı egemenliği altına almaktadır.¹⁶

Küreselleşmeye yönelik en belirgin tavır, yaşanan sürecin küreselleşme değil, aslında emperyalizm olduğu yönündedir. Küreselleşme karşıtları – özellikle sosyalistler-emperyalizme vurgu yaparak, küreselleşmenin bir ideoloji olduğunu savunmaktadırlar. Böylece küreselleşme hegemon gücün kullandığı güçlü bir silah ve emekçilerin koşullarını daha da ağırlaştırmak için esaslı bir bahane durumundadır.¹⁷ İçinde bulunulan süreçle birlikte insanlığın modern köleler haline geldiği, sömürü ve zulmün şiddetlenerek sürdüğü iddia edilmektedir.¹⁸ Alev Alatlı da küreselleşmeyi, zenginler kulübünün dünyamız üzerinde kurmaya çalıştığı “hegemonya” ve tekdüze tipleştirmeden dolayı “postmodern faşizm” olarak tanımlamaktadır.¹⁹

Küreselleşmeyle geldiği söylenen rekabet ortamının, hegemon güçlerin yarattığı tekellerden dolayı işlemediği iddia edilmekte, Amin ise bu tekelleri 5 ana başlık altında toplamaktadır.

- Teknolojik tekel,
- Dünya finans pazarlarının denetimi,
- Doğal kaynakların tekeli kullanımı,

¹⁴ HIRST, P., THOMPSON, G., **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Ç.ERDEM ve E.YÜCEL, Dost Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1999, s. 8-10

¹⁵ KOÇDEMİR, K., **Küreselleşme: Koordinatları Okumak**, Ötüken Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2002, s. 60

¹⁶ ŞAYLAN, G., **Değişim – Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1997, s.10

¹⁷ YILDIZOĞLU, E., **Globalleşme ve Kriz**, Alan Yayıncılık, I. Baskı, İstanbul, 1996, s. 78

¹⁸ GÜNDOĞAN, M., **Refah Toplumu**, Vadi Yayınları I. Baskı, Ankara, 1997, s. 44

¹⁹ ALATLI, A., **Türkiye: Toplumsal Karakterini Saptamakta Zorlanan Bir Geçiş Toplumu**, Karizma E-Dergisi, (<http://www.karizmadergisi.com/dosya.php?id=6&s=20>), (11.06.2011)

- Medya ve iletişim tekelleri,
- Kitle imha silahları üzerinde kurulan tekel.²⁰

Bütün bu açıklamalardan yola çıkarak ve özellikle son tahlilde Amin'in neredeyse tüm eleştirileri topladığı maddelerine baktığımızda küreselleşmeye karşı olanların genel argümanları açıkça görülmektedir. Küreselleşme karşıtlarının ortak bir şekilde eleştirdiği “sosyal adaletsizlik” ilkesini, küreselleşmeye taraf olanlar, “fırsat eşitliği” ilkesiyle bertaraf etmeye çalışmaktadırlar.

1.1.4. Küreselleşmeye Tarafsız Bakanlar (Sentezciler)

Küresel değişim sürecine, tarafsız bir şekilde bakmaya çalışanları ifade eden objektif-sentezci- düşünürler, küreselleşmenin yadsınamaz bir gerçeklik olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun ne Liberallerin iddia ettiği gibi her derde deva bir çözüm Yaratacağını, ne de öncülüğünü Sosyalistlerin çektiği küresel muhalefetin iddia ettiği gibi, bir felaketler zincirine yol açacağını düşünmektedirler. Bu gruptakilere göre küreselleşme, yaşanan bir realitedir. Toplumda ve ulus devlette bir takım değişimler yaratmaktadır, ancak bu ne küreselleşmenin ne de topyekun kabulünü ne de topyekun reddini gerektirmez.

Küreselleşme, siyasi ve ekonomik etkilerin birleşiminden meydana gelen bir dizi karmaşık süreçten medya gelmektedir. Bir doğa gücü değildir. Politik ve ekonomik çevreler gelişimine katkıda bulunmuştur. Küreselleşme uygulamaya konulan çağdaş politiklardan daha farklı bir alanı ifade etmektedir. Toplumların kurumlarını dönüştürmektedir. Küreselleşme doğrudan doğruya “ yeni bireyselciliğin” yükselişiyle ilişkilidir.²¹

Giddens'in küreselleşme karşısında takınılması gereken tavırla ilgili yorumu; “üçüncü yol politikaları” çerçevesinde ele alınmaktadır. Giddens'a göre; ekonomik küreselleşme yerel pazarlardaki kendi kendine yeterlilik durumuna karşı yıkıcı bir etki yaratabilir. Buna karşın korumacı politikalarda arzulanan bir durum değildir. Serbest ticaret ekonomik gelişmenin motoru olabilir, ancak üçüncü yol uygulayıcıları sosyal adalet kavramıyla bağlarını koparmamalıdır. Eski Sosyal Demokrat yaklaşım: hakların kayıtsız şartsız verilmesini öngörmekteyken, yeni Sosyal Demokrat; “ sorumluluk yoksa hak da yoktur” temeli üzerinde şekillenmektedir.²²

²⁰ AMIN S., **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**, Çev: V. ERENUS, Sarmal Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2003, s.16-18

²¹ GIDDENS, A., **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çev: M.OZAY, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.40-50

²² GIDDENS, A., **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çev: M. OZAY, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.70-79

Böylelikle küreselleşme konusunda yapılması gereken şey, dünya çapında uluslar arası ilişkilerin kopması veya gerilemesi olmamalıdır. Yapılması gereken; küreselleşmenin etkilerini yumuşatmak, hızını kesmek, düzenlemek ve denetlemektir. Ancak bu düzenlemeler, yerel boyutlarıyla sınırlı kalmamalı, tüm dünyayı içine almalıdır.²³ Gerçekten de küreselleşmenin olumlu ya da olumsuz olduğu konusunda tam bir görüş birliğine varmak çok güçtür. Zaten küreselleşme karşısında tarafsız olanlar alternatif bir öneri sunmamakta, sadece mevcut durumun kaçınılmaz ve realitesi üzerinde durarak genel bir değerlendirme yapmaktadırlar.

1.2. Küreselleşmenin Siyasal Tarihi

Küreselleşme bir yerde insanlıkla yaşattır. İnsanoğlunun yaradılışından günümüze, doğayı tanıma, çevreyi keşfetme güdüsü ve yaratılışından gelen ihtirasları ve egoları ortaya küresel düşünen ve yaşayan bir insanoğlu çıkarmıştır. Buna en büyük kanıt olarak tarih boyunca insanların yayılma arzularını bilinen savaşları gösterebiliriz. Çünkü en nihayetinde savaşların temel sebebi en azından bir tarafın yayılma arzusuyla ilgilidir. Daha çok toprak daha çok gelir ilkesi geçmiş tüm savaşlarda olduğu gibi günümüzde bile etkisini yitirmemiştir. Geçmişte vergiye bağlayarak elde edilen gelir, günümüzde işgal edilen ya da bir şekilde egemen olunan alanların yer altı ve yer üstü zenginliklerinden uluslar üstü şirketler aracılığıyla faydalanılarak elde edilen gelir olarak temelde aynı amacı içermektedir.

Küreselleşmenin siyasal tarihçesini, Avrupa’da başlarda merkantilist anlayışla oluşan, sonraları sanayi devrimiyle birlikte emperyal bir siyasal ve ekonomik düzenin oturmasına giden ve I. Dünya Savaşı sonrasında da soğuk savaş öncesi ve sonrası olarak ele alacağız.

1.2.1 Avrupa’da Merkantilizm’in Ortaya Çıkışı

Merkantilizm; Avrupa devletlerinin zenginleşme yolu olarak ithalatı azaltıp ihracatı arttırmak suretiyle dış ticaret fazlası oluşturmak, ülkelerinin sınırları dışındaki topraklarda koloniler kurarak pazarlarını genişletmeye yönelik bir politikadır.²⁴ Yayılma “gerekliliği” ile birlikte ekonomik küreselleşmenin temelleri de bu dönemde atılmıştır diyebiliriz. Batı’da Feodalizm’in çöküşü ve Kapitalizm’in ortaya çıkışı gerçek anlamıyla XVI. yy.’da gerçekleşmiştir. Bu döneme Gelininceye kadar Aristo, Plato, St. Thomas gibi birçok

²³ MORIN, E., ve NAIR, S., **Bir Uygarlık Siyaseti**, Çev., S. KÖM, Om Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s.143-144

²⁴ KAZGAN, G., **Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi** Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul, s.14

düşünürden etkilenilmiştir.²⁵ Merkantilist görüşe göre, devletler zenginleşmek ve ellerindeki altın stoklarını arttırmak üzere milletlerarası ihracatı teşvik edecekler, ithalatı kısıacaklar, üretim faaliyetlerini ise yine aynı amaçlara göre düzenleyeceklerdi. Merkantilizm devrinde Avrupa ülkeleri diğer kıtalardaki gelişmemiş ülkelerden ticari çıkarlar sağlamak üzere sömürgeler kurmaya başlamışlardır.²⁶ Reform ve Rönesans hareketleriyle birlikte gelen denizlerdeki keşifler, Avrupa'nın elde ettiği hammaddeleri işleme zorunluluğu getirmiştir. Elde edilen yüksek miktardaki hammaddenin işlenmesi gerekliliği, sanayi devriminin meydana gelmesinde en büyük rolü üstlenmektedir.

1.2.2. Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin Ortaya Çıkışı

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkmasıyla, yukarıda sözünü ettiğimiz faydalanma şekli daha etkin ve yaygınlaşmıştır. Artık dünyanın egemen güçleri, dünyanın geri kalanının zenginlikleriyle farklı ve profesyonel diyebileceğimiz bir şekilde ilgilenmeye ve “sömürmeye” başlamışlardır. Bu sürecin ilk ayağı olan merkantilizm, Sanayi Devrimi'yle üst sınırları zorlamaya başlamıştır.

Avrupa ülkelerinde merkantilist politika ile başta eğitim faaliyetleri olmak üzere alt yapı tesislerinin inşa edilmesi gibi gelişmeler sanayi devrimine geçişi kolaylaştırmıştır. Çünkü bir taraftan eğitim seviyesinin yükselmesi ile birlikte ortaya çıkan bilimsel eğitim kurumlarının yanı sıra meslek eğitiminden başlayarak iktisat, ticaret ve mühendislik bilgilerine sahip vasıflı insan gücünün ortaya çıkması diğer taraftan kentlere başlayan göç ile vasıfsız işgücünün ucuzlaması, Avrupa ülkelerinde sanayi devriminin ortaya çıkmasını sağlamıştır.²⁷ Aynı süreç içerisinde buhar makinesinin keşfi ile birlikte, buhar gücünün makine ile birleştirilmesi basta tüketim malları üreten sanayi kuruluşlarının yanı sıra bu sanayide kullanılan araç gereç ve makine üretiminde gerçekleştiren sanayi kuruluşlarını da faaliyete geçirmiştir.²⁸ Böylece Sanayi devrimi, üretimde insan gücünün yerini makinenin, küçük işletmelerin yerini ise fabrikaların almasına neden olmuştur. Makine sanayisinin gelişimi ilk olarak İngiltere'de, dokuma sanayisinde kendini göstermektedir.²⁹ Bu sanayi kolunun yanı sıra yünlü tekstil, kömür üretimi, demir-çelik sanayisi gibi sanayi kolları önem kazanmaya başlamıştır. Böylece ilk olarak sanayi devrimini gerçekleştiren İngiltere'den sonra sanayi

²⁵ http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=4480&baslik=kapitalizmin_tarihi_gelisim_sureci, (09.06.2011)

²⁶ http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=4480&baslik=kapitalizmin_tarihi_gelisim_sureci, (13.06.2011)

²⁷ KAZGAN, H. **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme** “Osmanlı Sanayi Monografi ve Yorumlar”, Creative Yayıncılık, İstanbul. 1991, s.8

²⁸ KAZGAN, H., **Osmanlıdan Cumhuriyete Bankacılık Tarihi**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.16

²⁹ HOBBSAWM, E., **Sanayi ve İmparatorluk**, Çev: Abdullah Ersoy, Dost Kitapevi, Ankara, 1997, s.54-55

devrimi diğer Avrupa ülkelerine de hızla yayılmaya başlamıştır. Bu yüzyılda sanayi devrimi ile dünya ekonomisinde ortaya çıkan değişimleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;³⁰

- Teknolojik gelişme ile birlikte üretimin artması
- Kömür, demir-çelik ve değerli madenlerin üretiminin artması
- Hammadde, yarı mamul ve mamul üretiminde artış
- Dış ticaretin gelişmesi
- Sermayenin uluslar arası boyut kazanmasıdır.

Yukarıda sayılan bu gelişmeler, Avrupa’da üretimin artmasına ve artan üretime pazar bulmak için Avrupa devletleri arasında pazar arayışları ve sömürgecilik yarısının hız kazanmasına neden olmuştur.³¹ Sömürgecilik faaliyetleriyle küreselleşme eğilimi paralellik göstermektedir. O dönemin sömürgeci devletlerinin, günümüzde küresel ekonominin ve siyasetin baş aktörleri olduğunu görüyoruz. Bunlara ek olarak günümüzde Rusya ve Çin gibi küresel aktör haline gelen yeni devletleri de sayabiliriz. Dönemin Avrupa devletlerinin bu yeni Pazar arayışlarını özetleyen sözü; Lord J. Russel’in 1853’te “Osmanlı Devleti’nin istikbaline dokunmak, Devleti Ali’yenin son mutedil (gümrük) tarifeleri sayesinde iyi bir hale gelmiş Büyük Britanya ticaretinin mutlaka büyük miktarda azalmasına sebep olur”³² sözüdür.

1.2.3 Soğuk Savaş Öncesi Durum

Denizlerdeki keşifler ve sömürgeleştirme politikalarıyla başlayan küreselleş(tir)me siyaseti, başlarda askeri işgaller ve misyonerlik faaliyetleri ile yürütülmüş, ancak daha sonra sanayi devriminin de etkisiyle giderek çok uluslu şirketler ve kültürel etkiler, küreselleşmenin dünya çapında yayılmasında erken rol oynamıştır. Küreselleşmenin son dönem gelişmelerine bakıldığında; kitle iletişim araçlarında ve teknolojide meydana gelen değişimler önemli bir rol oynamıştır. Küreselleşmenin son yollarda tüm dünyayı etkisi altına alabilmesinin temelinde ise SSCB’nin çöküşüyle, ABD başta olmak üzere kapitalist ülkelerin politikalarını tüm dünya genelinde yayma fırsatı bulmaları önemli bir etkidir.³³

Fransız İhtilali, küreselleşmenin ekonomik söylemi olan Liberalizmin tarihi dönemeçlerinden biri durumundadır. XVII. yy.’da, İngiltere’de Bill of Rights’ın –haklar

³⁰ İLOĞLU, S., **19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Ekonomik Alanda Gayri Müslimler**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1998, Ankara, s.25-26 (Yayınlanmamış).

³¹ PAMUK, S., 2005, **100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi (1500–1914)**, İletişim Yayınları, 2005 İstanbul, s. 185

³² KÜÇÜKÖMER, İ., **Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Y.evi, 2002 Ankara, s. 60

³³ ORAN, B., **“Küreselleşme ve Ulusu Devlet” içinde Hangi Küreselleşme?**, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, (<http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/kuresell.htm>), (15.06.2011)

bildirgesi- başlattığı Liberal rüzgar, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesiyle doruğa ulaşmış, Fransız İhtilali ile ise tüm insanlığı etkisi altına alarak evrenselleşmiştir.

Ancak Liberalizm, Fransız İhtilali içinde kendini hemen kabul ettirememiş, eski gidişattan yana olan mutlakiyetçilerin ve imtiyazlı sınıfların sert direnişiyle karşılaşmış, kendini kanıtlamak adına mücadele etmek zorunda kalmıştır.³⁴

Global çapta etki alanı yaratmak, büyük çaplı organizasyonları gerektirmektedir. Ulus devlet, böylesi bir ihtiyacın ürünü niteliğindedir. XVI. ve XVII. yy.'ın büyük imparatorlukları modern dünyanın gereklerine cevap veremez hale gelince, imparatorlukların yıkıntılarında yeni, daha küçük ama daha etkin ulus devletler yaratıldı. XVIII. ve XIX. yy.'larda yaratılan ulus devletin "kutsallığı ve dokunulmazlığı" genel bir kanı haline geldi.³⁵

Yaratılan ulus devletler, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan kitle üretiminin ve kapitalizminin emrine verildi. Böylelikle üretimin sürdürülebilmesi için gereken hammaddelerin temini ve üretimin sonucunda elde edilen malların pazarlanması sorunu sömürgeciliği doruk noktasına ulaştırdı. Başlarda büyük ölçüde paylaşımında yalnız olan İngiltere ile Fransa, İtalyan ve Alman ulus devletlerinin kurulmasıyla birlikte³⁶ yeni sömürge temininde zorluk çekmeye başlamışlardır. Büyük küresel güçlerin, tüm dünya coğrafyalarını sömürmeleri sonucunda, sömürecek her hangi bir yer kalmaması üzerine birbirlerinin sömürgelerine göz dikmeleri insanlığın topyekun bir kavganın içine itmiştir.

I.Dünya Savaşı, insanlığın ilk kez böylesine topyekun bir şekilde birbirleriyle savaştığı bir savaştır. Gerçi daha önce mezhep çekişmelerinden kaynaklanan Otuz Yıl ve Yüzyıl Savaşları yaşanmış ve bu savaşlarında her iki tarafında da değişik müttefik güçler olmuştur, ancak hiçbiri I.Dünya Savaşı kadar geniş çaplı ve yıkıcı olmamıştır.

I.Dünya Savaşı'ndan sonra kalıcı barışın tesis edilebilmesi amacıyla Milletler Cemiyeti kurulmuş, ancak istenen başarı sağlanamamıştır. Kurulduğu yıl olan 1920'den 1935'e kadar dünyada meydana gelen 43 anlaşmazlığa çözüm bulmaya çalışmış, ancak bunların sadece 12'sini çözebilmiştir.³⁷

Tüm bu barışı tesis etme çabaları sonuçsuz kalınca, 1939 yılında II. Dünya Savaşı, patlak vermiş, 1945'te savaşın sona ermesiyle birlikte Avrupa; ABD ile SSCB arasında ikiye bölünmüş ve böylelikle soğuk savaş dönemi baş göstermiştir.

³⁴ GARAN, M., **Fransız İhtilali**, b.y, 3. Baskı, İstanbul, 1968, s. 53-55

³⁵ SANDER, O., **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara, 2003, s.142-144

³⁶ UÇAROL, R., **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 2000, s. 231

³⁷ DİLAN, H. B., **Siyasi Tarih (1914-1939)**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s. 69-71

1.2.4 Soğuk Savaş ve Sonrası Durum

II. Dünya Savaşı sonrasında, dünya soğuk savaş sürecinin yaşandığı bir döneme girdi. ABD ve müttefiklerinden oluşan NATO ile SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinden oluşan Varşova Paktı üyeleri arasında yaklaşık yarım yüzyıl süren düşük yoğunluklu bir gerginlik yaşanmıştır.

Her iki blokta da Amerikan ve Sovyet çekişmesinden kaynaklanan bir kutuplaşma yaşanmış, bloklara dahil ülkeler arasındaki ilişkiler asgari seviyede kalmıştır. 1960'lara kadar çok ağır şekilde hissedilen bu düşük seviyeli ilişkiler, ekonomik kaygıların da desteğiyle az da olsa artma eğilimi göstermiş, 1960'lardan itibaren de Doğu ile Batı arasında kısmi de olsa bir yakınlaşma gözlemlenmiştir.³⁸

Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve Doğu Avrupa'da Leh Valessa gibi liderlerin önderliğinde başlatılan demokratikleşme çabaları, Varşova Paktı'nın çözülmesinde önemli etkenler olmuştur. Ağırlaşan bürokratik yapı Sovyet devlet sistemi üzerinde yük oluşturmuş ve Berlin Duvarı'nın yıkılması da sonun başlangıcından son viraj vazifesi görmüştür.

Sovyetlerin son dönemi, sistemi kurtarma çabalarıyla geçmiş, ufak tavizlerle sosyalizm yaşatılmaya çalışılmış, ancak çöküş önlenememiştir. Gorbaçov, Ocak 1987'de Glasnost "açıklık" ilkesini kamuoyuna duyurdu, ardında da Kasım 1987'de Perestroyka "yeniden yapılanma" ilkesi hayata geçirilerek³⁹ sistem reforme edilmeye çalışılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra kapitalizmi eski pazarlıklarına yeniden kavuşmuş XX. yy. boyunca giremediği tüm pazarlara –Çin, Rusya v.b- tekrar girmeyi başarmıştır.⁴⁰

Soğuk savaş sonrasında tek kutuplu bir dünya yaratarak, dünya çapında öncü güç haline gelen ABD, NATO ve AGİT gibi savunma teşkilatları ile APEC ve NAFTA gibi bölgesel ve IMF, WB ve WTO gibi küresel ekonomik oluşumlarla küresel sistemi şekillendirme çabası içine girmiştir.⁴¹

1.3. Küresel Tutarsızlıklar ve Küresel Kazanımlar

Küreselleşme düzenli ve karşı konulmaz şekilde ulusal ekonomileri tek bir dünya ekonomisine kaynaştırmaktadır. Küreselleşmenin geldiği nokta itibariyle ekonomik anlamda

³⁸ OYGUR, H., Doğu-Barı İlişkileri, **Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları**, Ankara, 1985, s. 60-62

³⁹ ARMAĞANOĞLU, F., **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1980-1990)**, 2. cilt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1991, s.116-121

⁴⁰ TÖRE, T., **Birey-Toplum-Sistem ve Globalizm**, Alan Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2002, s. 45

⁴¹ BRZEZINSKI, Z., **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, Çev: DİKBAŞ, E., KOCABIYIK, E., Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s. 30

ülkelere yönelik birçok fırsat ve tehlikeler içermektedir. Bu fırsatları değerlendirebilen ve tehlikelerden de korunabilen ülkelerin küreselleşmeden çok büyük karlarla çıkacaklarına şüphe yoktur. Çünkü, küreselleşme sürecinin dünya kaynaklarını daha etkin bir şekilde dağıttığı ve böylece üretimde ve hayat standartlarında bir artış sağladığı, yabancı mallara, teknolojiye, sermayeye ve benzerlerine daha fazla ulaşımdan dolayı, bireyler mal ve hizmetlerde daha fazla tercihlere sahip olduğu, zaman ve para bakımından seyahat maliyetleri önemli ölçüde düştüğü için birçok insan uzak yerlere seyahat edebildiği ve bireylerin elde edebileceği bilginin miktarı ve kapsamı önemli ölçüde arttığı ve hatta ülkelerin birbirlerini daha yakından tanınmasıyla dünya barışına katkıda bulunduğu yararlarından söz edilmektedir.⁴²

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı tehlikeler ise, günümüzde de devam eden tartışma gündemleri oluşturmaya devam etmektedir. Bu tehlikelere ilişkin tartışmaların, ulus devletin güç kaybetmesi ve bunun ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar, niteliksiz iş gücünün acımasız rekabetin kurbanı olması, gelir dağılımının bozulması, hacim ve karakter açısından biçim değiştiren sermaye hareketlerinin makro-ekonomik istikrarsızlık ve finansal krizlerin ortaya çıkmasındaki rolü, çevre sorunlarının artması, uluslar arası rekabetin hem sigorta primlerinde hem de vergilerde kayıp ve kaçakları arttırma eğilimi taşıması gibi değişik alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.⁴³

1.3.1. Küresel Tutarsızlıklar

Küreselleşme süreci ile birlikte, en fazla tartışılan konuların başında küresel çaplı gelir adaletsizliği gelmektedir. Küreselleşmenin büyük bir hız kazandığı 1980 sonrasında, gelir çarpıklıklarının daha da arttığı iddia edilmektedir.

1960 yılında dünya nüfusunun en zengin %20'lik kısmı ile en yoksul %20'lik kısmı arasındaki fark 30 kat iken, bu oran 1995'te yaklaşık 3 kat artarak 82 kata yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin yarısından çoğunda nüfusun en zengin %20'si ulusal gelirin yarsını elde ederken, en fakir %20'lik kesimi onda birinden daha azıyla yetinmek zorunda kalmaktadır.⁴⁴ Günümüzde 1 milyarı aşkın insan işsiz durumdadır ve her yıl yaklaşık 30

⁴² TANZI, V, "Is There a Need for a World Tax Organization? In A.Razin and E.Sadka, eds." **The Economics of Globalization: Policy Perspectives From Public Economist**(New York: Cambridge University Pres, 1999. Aktaran: Dhsan Günaydın ve Serkan Benk , "Küreselleşme Sonucu Oluşan Vergi Kayıp ve Kaçaklarını Önlemede Uluslararası İşbirliğine Götme Zorunluluğu", **E- yaklaşım**, Sayı:11, Haziran 2004, s.2, 12.06.2011

⁴³ AY, H ve MERİÇ, M, "Küreselleşme Olgusu Bağlamında Vergi Kayıp Ve Kaçakları", **E-yaklaşım** Haziran 2004, Sayı 11, Erişim: 12.06.2011

⁴⁴ WENT, R., **Küreselleşme: Neo-Liberal İddialar-Radikal Yanıtlar**, Çev: DİNÇ, E., Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.57

milyon insan açlıktan ölüyor, 800 milyon insan da yeterli şekilde beslenememektedir.⁴⁵ Afrika'nın bir çok ülkesinde temiz suya ulaşabilmek lüks sayılmakta, SAGA ülkelerinin yarısına yakını kullanılabilir su kaynaklarına erişememektedir.⁴⁶ Yer altı zenginlikleri ve uzun deniz kıyısıyla aslında kendi kendine fazlasıyla yetebilecek olan Somali'ye baktığımızda, özellikle bugünlerde açlık ve yoksulluğun can alıcı noktaya gelmesi bu durumun başka çarpıcı bir göstergesidir.

Kaynakların dağılımı noktasında da büyük bir uçurum söz konusudur. Günümüzde üretilen zenginliklerin büyük bir kısmı kuzey tarafından tüketilmektedir. Böylelikle; dünyadaki toplam enerji kaynaklarının %75'i, kerestenin %90'ı, kağıdın %81'i ve tüm et üretiminin %70'i kuzey tarafından tüketilmekte⁴⁷ güney ise kalan kısmıyla yetinmek zorunda kalmaktadır. Böylece dünya hammadde ve kaynak paylaşımında büyük bir adaletsizlik söz konusudur.

Küresel çelişki ve tutarsızlıklar kendini bebek ölüm oranlarında da hissettirmektedir. 2002 itibari ile, bebek ölüm hızları arasında büyük bir fark söz konusudur. ABD'de bebek ölüm oranı her bin bebekten sadece 6 iken, bu rakam diğer gelişmiş ülkeler; Almanya, Avusturya, Avustralya ve Danimarka'da binde 4 ve İngiltere'de binde 5 civarındadır. Buna karşın bebek ölüm oranları Afganistan'da binde 144, Angola'da binde 191, Somali'de binde 125 ve Mozambik'te binde 117'dir. Türkiye için bebek ölüm oranı ise yaklaşık olarak binde 35'tir.⁴⁸

Gelir dağılımında adaletsizlik, küresel sistemin –en azından şimdilik, gelişmiş batı toplumları lehinde geliştiğini göstermektedir. UNDP'nin yayınladığı 2005 yılı insani gelişme raporu da ülkeler arasındaki küresel uçurumu ortaya koymaktadır.⁴⁹ Türkiye'nin 79. sırada yer aldığı bu raporda; İnsani Gelişme Endeksi Raporu'nun ilk yirmi sırasında yer alan ülkeler – Japonya hariç- Avrupa ve Kuzey Amerika'da yer alırken, son yirmide yer alanlar Haiti, Yemen ve Timor hariç- Afrika'da yer almaktadır. Ancak muhakkak olan bir gerçeklik vardır ki o da, gelişmekte olan ve(ya) az gelişmiş ülke kategorisinde değerlendirilebilecek hiçbir ülke ilk yirmide yer alamamıştır.

⁴⁵ BAŞKAYA, F., **Yenilgi Tuzağı**, Maki Basın Yayın, 2. Baskı, Ankara, 2004, s. 60

⁴⁶ TİKA., Küresel Kalkınma Yardımı İhtiyaçları, (http://www.tika.gov.tr/FaaliyetRaporu/TIKA_Faaliyet2.pdf)(17.06.2011)

⁴⁷ TUNA, G., **Yeni Güvenlik: Küresel Ekonomik-Ekolojik ve Sosyal Tehditler**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 2001, s. 15

⁴⁸ GÜRDAL, S., ve ÖZER, H., **Milliyet Gazetesi Almanca 2004**, Milliyet Gazetesi, 2004, s. 768-771

⁴⁹ UNDP, **Human Development Report 2005**, UNDP Resmi Web Sitesi, (http://hdr.undp.org/report/global/2005/pdf/HDR05_complete.pdf), (12.06.2011)

Küresel eşitsizliğin oluşumundaki sürece bakıldığında küreselleşmeye uyum sağlayabilen ülkeler ile uyum sağlayamayan ülkeler arasındaki fark git gide artmaktadır.⁵⁰ Böylelikle küreselleşmenin olumsuzluklarından korunmak amacıyla yapılan bir kendini “izole etme politikası” daha olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

Küresel çelişki ve tutarsızlıklar sadece gelir dağılımı ve(ya) kaynak dağılımı ile sınırlı değildir. Toplumsal yaşam ve ahlaki değerlerde de büyük bir erozyon söz konusudur. Üstelik bu erozyon ağırlıklı olarak gelişmiş batı toplumlarında yaşanmaktadır. Sözgelimi: küreselleşmenin hız kazandığı son 25 yılda İngiltere’de alkole bağlı ruh hastalıklarının oranı 20 kat gibi bir artış gösterirken, ABD’de de 14-17 yaş arası gençlerin %19’u alkol bağımlısı haline gelmiştir.⁵¹ Küreselleşmenin beraberinde getirdiği tüketim çılgınlığı yer yüzü kaynaklarında ciddi bir israfa gidilmesine yol açmıştır.

Küreselleşmenin tam anlamıyla, özellikle gelişmiş ülkelerde toplumsal yapı üzerinde oldukça fazla aşınmaya yol açtığı, maddeye hükmetme ve refah artışı beraberinde huzur ve mutluluk getirmediği gerçeğini de tam olarak ortadan kaldırmamaktadır.

1.3.2. Küresel Kazanımlar

Küreselleşme, insanlık için riskler taşıdığı kadar fırsatlar kapısını da aralamaktadır. Küreselleşme, her şeyden önce demokratik kültürün ve sivil toplum düzeninin inşasında büyük rol oynamaktadır. Küresel süreçle birlikte etkinlik alanları genişleyen STK’lar -DKÖ- toplumun demokratik kriterler çerçevesinde inşasında önemli roller oynayacaklardır.⁵² Böylece küreselleşmenin önemli yapı taşlarından STK’lar aracılığıyla demokratik bir ülkenin kriterleri, anti-demokratik uygulamaların yaşandığı bir ülkenin sosyal ve siyasi yaşamı üzerinde pozitif etkiler yaratabilecektir.

Küreselleşme ile birlikte insan hakları alanında da, bir takım gelişme ve ilerlemelerin kaydedildiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra, gelişme ve kalkınmanın yıkıcı etkilerinin gözle görülür şekilde artması, insan haklarında; barış hakkı, çevre hakkı, gelişme hakkı ve insanlığın ortak malvarlığına saygı duyma hakkı gibi “üçüncü kuşak insan hakları”⁵³ kavramlarının gündeme gelmesine sebep olmuştur. Böylece küreselleşme ile birlikte, olumsuz

⁵⁰ DPT, **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Resmi Web Sitesi, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/vergi/oik608.pdf>) (07.06.2011)

⁵¹ KURT, İ., **Küreselleşme Eşliğinde Bağlamada Caz Fıslı**, Eğitim Kitabevi, 1. Baskı Konya, 2002, s. 37-38

⁵² EYİM, A., “Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi Kültürünün Oluşmasındaki Rolü” **TÜBİTAK II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongre Bildirileri Kitabı: Küresel Eşitlik**, Çanakkale, 15-16 Ekim 2005, s.477-478

⁵³ HEKİMOĞLU, M. M., “İnsan Haklarının Tarihsel Perspektif İçindeki Gelişimi”, **Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, S. 1, Balıkesir, 2003, s. 68

gelişmelerin etkisiyle olsa bile, evrensel boyutta düşünebilme adına insan haklarında önemli bir adım atılmıştır.

Ekonomik açıdan da küreselleşmenin evrensel kazanımları söz konusudur. Küreselleşme ile sağlanan serbest ticaret, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarında yardımcı olabilir. Küreselleşme ile birlikte, az gelişmiş ülkelerin dünya ekonomik pastasından daha fazla pay aldığı da öne sürülmektedir. Böylece 20 yıl önce G-7 (ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'dır. Ayrıca günümüzde Rusya da bu gruba dahil olmuş ve G-8 olmuştur.) adı verilen gelişmiş dünya ekonomilerinin dünya ekonomisi içindeki payının %90 olduğu, geriye kalan tüm ülkelerin ise sadece %10 pay aldığı ifade edilirken, geçen sürede bu 7 ekonominin %50'ye gerilemiş, geri kalan ülkelerin payı ise %50'ye yükselmiştir.⁵⁴

Gelişmekte olan ülkelerin makus talihlerini yenme noktasında küreselleşmenin bir katkısı da yabancı sermaye boyutuyla sağlanabilir. Küreselleşme ile birlikte yoğunlaşan, yabancı sermaye yatırımlarıyla, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, teknolojik ve finansal nimetlerden faydalanabilmektedir. Gelen firmalar aracılığıyla; milli ekonominin büyümesini sağlamak, bu firmaların bilgi ve becerilerinden faydalanmak, piyasa ekonomisinin olmazsa olmazı olan rekabet kurallarını yerleşik hale getirmek, ekonomiye sağlam kaynaklarla destek sağlamak, yeni yatırımlar yapmak amacıyla borçlanmaya olan ihtiyacın azaltılmasını sağlamak⁵⁵ v.b faydalar elde etmek mümkün olabilecektir.

Küreselleşmenin insanlık adına sağlayacağı faydalar elbette ekonomi ile sınırlı değildir. Küreselleşme; her şeyden önce insanlığın dar kalıplardan ve kalın sınırlardan kurtularak rengine, ırkına, dini ve ya felsefi inancına, sosyal statüsüne ve sınıfına bakılmaksızın, tüm insanların daha yaşanabilir bir dünyaya entegrasyonuna aracılık edecek bir kurum olmalıdır. Böylesi bir küreselleşme, doğruyu ve güzeli evrenselleştirerek, dünyanın herhangi bir köşesinde yaşanacak bir mutluluğu tüm insanlığa mal edecek, bu ise yüzyıllardır süren savaşları ve anlaşmazlıkların son bulmasına büyük bir katkı sağlayacaktır.

1.3.3. Küreselleşmenin Kültüre(l) Etkisi

Yer kürede varlığını sürdüren her milletin, kendine özgü tavırları, düşünce ile gelen ve görenekleri vardır. Millet olma bilincine erişmiş toplumların, geçmişin derinliklerinden gelen ve toplum fertlerinde müşterek bir tavır ve müşterek bir düşünce olarak ortaya çıkan olguya

⁵⁴ KARLUK, S. R., *Türkiye Ekonomi*, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2004, s. 87

⁵⁵ TANDIRICIOĞLU, H ve ÖZEN A., "Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, S. 4, İzmir, 2003, s.125

“milli kültür” denir.⁵⁶ Böylelikle kültür, milletin geçmişten gelen bir birikimi olarak, o milleti diğer milletlerden farklı kılan uluslar arası arenadaki kimliği gibidir. Toplumu oluşturan bireyler, içinde buldukları kültürel yapıdan son derece etkilenirler ve bu kültürün belirlediği kurallar çerçevesinde hayatlarını yönlendirirler. Bireyler belirli bir kültürün belirlediği kurallar çerçevesinde hayatlarını yönlendirirler. Bireyler belirli bir kültürün taşıyıcıları olarak kendileri olurlar. Yani kişisel kimlik; belirli bir inanç sisteminin ve buna eşlik eden duygu ve düşüncelerin etkileşimiyle şekillenir.

Kültür ve küreselleşme konusunda söylenebilecek ilk şey, küresel etkileşim sürecinin “paradoksal” bir durum oluşturduğudur.⁵⁷ Bu gibi bir paradoksta kültürler arası farklılaşma ve hatta çatışmalar yaşanırken, eş zamanlı olarak evrensel –tek tip- bir kültür anlayışının giderek yerleşik olmaya başladığı da gözlemlenebilmektedir.

Küreselleşmenin hedefi, tek tip bir kültür yaratmaktır ve Türkiye gibi küreselleşme sürecinde belirleyici gücü olmayan ülkelerin milli kültürleri büyük tehdit altındadır.⁵⁸

Bir kültürün zaman içinde değişime uğraması; yayılma, taklit, icat, alıntı, birikim ve uyum sağlama gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır.⁵⁹

Bunlarda ağırlıklı olarak yayılma ve taklit, küresel etkiler nedeniyle kültür değişimlerine yol açar. Yayılma ile hegemon kurmak, nüfuzu altına aldığı millete kendi kültürünü dayatmaktadır. Hindistan’da İngiliz, Cezayir’de Fransız etkisi buna örnek olarak verilebilir. Taklit ile etkileşim de ise, etki altındaki kültür, özendiği uyma arzusundan dolayı küresel etkiden nasibini almaktadır. Taklit ile kültür etkileşiminde medyanın rolü büyüktür. Çünkü özendirme faaliyetleri ağırlıklı olarak medya organları aracılığıyla yürütülür.

Bilim ve özellikle de teknolojinin kültür yayımı konusundaki rolü son derece önemlidir. Günümüzde İngilizcenin böylesine yaygın kullanımının nedenlerinden biri de kullanılan elektronik cihazlardaki terimlerim İngilizce oluşudur. Böylece başta üçüncü dünya ülkeleri olmak üzere, tüm dünya genelinde İngilizcenin yaygınlaşması söz konusudur.

Küreselleşme ile birlikte meydana gelen bir değişim de, bir millete ait olan bir kültürel varlığın ve değer, yanılsama sonucu bir başka kültüre mal olmasıdır. Burada bilgisizlik veya yanlış algılamalardan dolayı, kültürel değer, ona sahip olmayan toplumun egemenliğine geçmektedir. Günümüzde Amerikan etkisinin dünya üzerindeki egemenliği bir kültürel

⁵⁶ ANADOL, C., v.d, **Türk Kültür ve Medeniyeti**, b.y, İstanbul, 2002, s. 45

⁵⁷ WALLERSTEIN, I., “Kültür-Küreselleşme ve Dünya Sistemi” içinde **Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir şey Olabilir mi?**, KING, A.D., Çev:SEÇKİN, G., ve YOLSAL, Ü.H., Bilim Sanat Yayınları, Ankara 1998, s. 121-122

⁵⁸ AÇA, M., ve DURGUT, H., **Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s. 91-92

⁵⁹ TÜRKDOĞAN, O., **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme**, Birleşik Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s. 65

ürünün Amerikan olmamasına karşın, Amerikan'mış gibi algılanmasına neden olabilmektedir. Örneğim Pizza İtalyan yemeği olmasına karşın, Asya ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkelerde Amerikan yemeği zannedilmekte ve bu da İtalyan mutfak kültürünün, Amerikan mutfak kültürü karşısında gerilemesine neden olabilmektedir.

Küreselleşme, ağırlıklı olarak bir kültürün diğer kültürü egemenlik altına alması olarak değerlendirilmesine karşın, son derece sınırlı da olsa zaman zaman karşılıklı etkileşim de söz konusu olabilmektedir. Küresel ile yerelin veya küresel ile ulusalın ilişkisi; küre-yerelleşme, kreolizasyon, hibritleşme, melezleşme, eklemleme⁶⁰ v.b isimler altında ele alınabilmekte ve hepsi de aşağı yukarı tüm kültürlerinin birbirlerinden karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkan kültür karışımlarını ifade etmektedir.

Bugün yerkürede adeta iç içe geçmiş sarmal bir kültür yapısı ortaya çıkmaya başlamıştır. Küresel gücü elinde tutan hegemon ülkelerin ağırlıklı bir kültür üstünlüğü olmasına karşın, üçüncü dünya kültürleri de dünya üzerinde kısmen de olsa kültürel varlıklarını kabul ettirme yolundadırlar. Küresel kültür ile bir "dünya uygarlığı" oluşma sürecine girilmekte, uygarlıklar kendi özgün hallerini korumaya çalışarak, üst bir kültür meydana getirmektedirler.⁶¹

Küreselleşmenin tüm dünya kültür ve dilleri üzerinde etkili olmasının Türkiye kültürü üzerindeki etkileri de açıktır. Aile ilişkileri, yeme-içme kültürü, dil, yazılı ve görsel medyada önemli değişiklikler göze çarpmaktadır.

Türkiye'deki küresel değişimi ağırlıklı olarak dil ve eğitim boyutuyla ele alan Oktay Sinanoğlu; eğitim sistemindeki yozlaşmanın 1953 sonrasına rastladığını, bu tarihten itibaren milli kimlikli eğitim anlayışının giderek İngilizcenin egemenliğine girdiğini ve bilimin ikinci plana itilerek okulların misyonerlerin desteğiyle de sadece İngilizce öğreten kurumlar haline dönüştürüldüğünü ifade etmektedir.⁶²

Küreselleşme ile ortaya çıkan kültür değişiminin negatif etkilere yol açmadan, olumlu sonuçlar getirmesini sağlamak için uygulanacak kültür politikalarının çok iyi seçilmesi gerekmektedir. Kültürel varlığın korunabilmesi ve geliştirilmesinde kültür politikalarının öncemi çok büyüktür. Belirlenecek kültür politikaları ile özün korunarak, diğer kültürlerin

⁶⁰ İÇLİ, G., **Küreselleşme ve Kültür**, Cumhuriyet Üniversitesi Web Sitesi, (<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/47.pdf>), (11.06.2011)

⁶¹ STRAUSS, J., E., **İrk-Tarih ve Kültür**, Çev: BAYRI, H., Melis Yayınları, 3. Baskı, b., 1997, s. 59

⁶² SİNANOĞLU, O., **Bye-Bye Türkçe: Bir Nev-York Rüyası**, Otopsi Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 1999, s. 338-339

değerleri kendine has bir şekilde içselleştirilmektedir. Kültür politikaları; millilik, demokratlık, çağdaşlık ve evrensellikten ödün verilmeden yürütülmelidir.⁶³

1.3.4. Küreselleşmenin Bilgi Toplumu ve Bilgi Teknolojileri Üzerindeki Etkisi

Günümüzde küreselleşme olgusu içinde ele alınabilecek temel dinamiklerden birisi de bilgi teknolojilerindeki değişim ve bilgi toplumu olarak nitelendirilen yeni yaklaşımlardır. Günümüzde yaşanan süreç, bilgisayar teknolojilerinin iktisadi hayata uygulanmasının yolunun açıldığı “sibernetik devrim” sürecidir.⁶⁴

Bilgi toplumuna geçişte, II. Dünya Savaşı sonrası bir milat olarak kabul edilebilir. Her iki savaşın teknoloji üzerindeki ilerletici etkisi, savaş sonrası bilgi toplumunun oluşumunda temellerin atılmasını sağlamıştır.⁶⁵ 1980’li yıllardan itibaren; bilgi yaratma, bilgiyi dağıtma, bilgiyi paylaşma, bilgiyi kullanma, bilgi işçisi v.b bilgi ve öğrenme temelli kavram ve olgularda artış gözlemlenmiştir.⁶⁶ Bilgi toplumunun günden güne yerleşmesi, bilginin pazarlanabilir bir ürün haline gelmesi sürecini getirmiş, bu ise “inovasyon” teknolojilerinin gelişimini hızlandırmıştır.

Küreselleşen dünyanın, yeni kavramlarından biri de “yeni ekonomi/e-ticaret”dir. Eski ekonominin alternatifi olma yolunda hızla ilerleme kaydeden e-ticaret, internet teknolojilerindeki gelişime paralel olarak, oldukça hızlı yol kat etmiştir. İnternet üzerinden yapılan işlemler, maliyetleri düşürdüğünden ekonomide yeni bir çığır açmıştır. Özellikle finans sektörünün, bugün dünya üzerinde devasa boyutlara ulaşmasında, internetin rolü büyüktür. Bankacılık işlemlerinde belirgin bir Milet azalışı yaşanmaktadır. Sözgelimi banka tarafından yapılan bir transfer işlemi, şubeler arası bir işlemle gerçekleştirildiğinde 1,27\$’a ATM aracılığıyla yapıldığında 27 cent’e ve internet üzerinden yapıldığında ise sadece 10 cent’e mal olmaktadır.⁶⁷ Böylesi bir gelişmenin finansal büyümeyi kamçılacağı muhakkaktır. Günümüzde e-ticaret, başta “güvenlik” ve “vergileme” sorunları⁶⁸ yaşamakla

⁶³ ARTUN, E., “Küreselleşme ve Geleneksel Kültür Bildirileri VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Kitabı” içinde **Küreselleşmenin Geleneksel Türk Halk Kültürüne Etkisi**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 12

⁶⁴ ACAR, S., “Bilgi Çağı Ekonomisine Teorik Bir Yaklaşım”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, S. 1, İzmir, 2000, s. 90

⁶⁵ AKMAN, Ç. K., **Bilgi Toplumu ve Türkiye**, (<http://www.geocities.com/ckakman/belge/541proje.pdf>), (27.06.2011)

⁶⁶ SÜRAL, ÖZER, P., v.d, “Bilgi Yönetiminin Etkinliğinde Kilit Bir Faktör Olarak Bilgi İşçileri ve İnsan Kaynaklarının Farklılaşan Özellikleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, S. 1, İzmir, 2004, s. 255

⁶⁷ ARMAĞAN, R., “Yeni Ekonomi ve Türkiye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, S. 2 Isparta, 2000, s.42

⁶⁸ ANBAR, A., “E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, S. 2, Antalya, 2001, s. 20-21

birlikte, gelecekte bu sorunların giderilmesiyle, çok daha önemli bir hale geleceği muhakkaktır.

1.3.4.1 e-Devlet

Bilgi teknolojileri, devlet uygulamalarında da önemli gelişmeler sağlamış, “zaman” ve “mekan” sınırlaması ortadan kalktığından⁶⁹ hem kamu çalışanlarına, hem de yurttaşlara kolaylık getirmiş, e-devlet benzeri uygulamalar devlette etkinliği amaç edinmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’de de e-devlet projeleri yürütülmekte olup⁷⁰, örneğin Maliye Bakanlığı “say 2000”⁷¹ adını verdiği elektronik sistemle büyük ölçüde bilgisayar teknolojisinden faydalanmayı amaçlamaktadır. e-Devlet projesi ile; tek kapıdan ve elektronik hizmet sunumu amaç edinilmiştir.⁷² Bilgi teknolojilerindeki gelişim; gerek özel kesimin, gerekse kamu kesiminin etkinliğini arttırmış, planlama ve karar alma süreçlerini kısaltmıştır.⁷³

e-Devlet uygulamaları ve hizmetleri, kamu kurumlarının yaptığı BİT yatırımları ile hayata geçmektedir. Türkiye’de merkezi yönetim kurumlarının BİT yatırımları 2002 yılından itibaren düzenli olarak takip edilmektedir. Merkezi yönetim BİT yatırımlarında, 10 yıllık süre zarfında yaklaşık 4 katlık bir artış gerçekleşmiştir. 2002 yılında 2011 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 526 milyon TL BİT yatırım ödeneği, 2011 yılında 2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında, yaşanan büyük artışta özellikle eğitim sektöründeki projelerin etkisi olmuştur. 2011 yılı Yatırım Programı’nda yer alan 210 projenin toplam proje tutarı 4.9 milyar dolardır. BİT yatırımları 2008 dışında bir önceki yıla göre sürekli artış göstermiştir.⁷⁴

Kullanıcıların elektronik kamu hizmetlerine erişimi tercih etmelerinde, hizmetin internetten sunum şekli ve seviyesi, önemli rol oynamaktadır. Kamu hizmetlerinin tek noktadan ve farklı kanallardan entegre sunumunu hedefleyen e-Devlet Kapısı, 18 Aralık 2008 tarihinde 22 hizmetle faaliyete geçmiştir. e-Devlet Kapısı’ndan sunulan hizmet sayısı 2010 yılı sonunda 246’ya ulaşmıştır. Öte yandan e-Devlet kullanıcı sayısında önemli artışlar gerçekleşmiş; 2010 yılı sonunda 1.95 milyon, 2011 yılı Mayıs ayı başında 7.14 milyon kayıtlı kullanıcı sayısına ulaşmıştır.⁷⁵

⁶⁹ BÜYÜKER, İŞLER, D. Ve NEGİZ, N., “Elektronik Devletin Boyutları ve Yarattığı Fırsatlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 1, S. 2, Isparta, 2005, s. 40

⁷⁰ DPT, **E-Devlet Proje ve Uygulamaları**, DPT Bilgi Toplumu Dairesi, Ankara, 2005, s. 9-20

⁷¹ ALPTÜRK, E., “Yeni Ekonominin Boyutları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Yıl: 23, S. 147, 2000, s. 71

⁷² ÇAKAL, R., **E-Dönüşüm Türkiye Projesi ve E-Devlete Geçiş Çalışmaları, (PPT Sunusu)**, (http://www.bilgitoplumu.gov.tr/duyuru/e devlet/RecepÇakal_Ogle.ppt#257,1.e-Dönüşüm_Türkiye_Projesi_ve_e-Devlet'e_Geçiş_Çalışmaları), DPT Resmi Web Sitesi, (29.06.2011)

⁷³ BENGŞEİR, KAYA, T., **Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1996, s. 55

⁷⁴ DPT, **Bilgi Toplumu İstatistikleri 2011**, Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2011, s., 74

⁷⁵ DPT, **Bilgi Toplumu İstatistikleri 2011** Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2011, s., 76-77

Elektronik ortamda sunulan kamu hizmetlerinden memnuniyet oranı, 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla %64,1 ve %63,3 olarak gerçekleşirken, 2009 ve 2010 yıllarında bu oranlar sırasıyla, %95 ve %95,7 düzeyine yükselmiştir. Elektronik ortamda sunulan hizmetlerin yaşamı kolaylaştırıp kolaylaştırmadığına yönelik soruya alınan yanıtların yıllar itibariyle sırasıyla %67,5, %66,5, %97,2 ve %96,7 olarak gerçekleşmesi e-Devlet hizmetlerinden yüksek memnuniyet düzeyini doğrulamaktadır. Ayrıca, Adalet Bakanlığı tarafından yapılan bir çalışmaya göre, UYAP'ın 23 ayrı uygulaması ile projenin başlangıcından Nisan 2011'e kadar yaklaşık 1,6 milyar TL, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından hayata geçirilen SOYBİS çerçevesinde Şartlı Eğitim Yardımı ve Şartlı Sağlık Yardımı'na ilişkin sadece 3 belgenin elektronik ortamda takibi ile kırtasiye ve ulaşım giderlerinden 2010 yılında 11,8 milyon TL, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından uygulamaya konulan ASBİS projesi ile 21,9 milyon TL ve Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından uygulamaya konan e-beyanname hizmeti ile 218,5 milyon TL tasarruf sağlanmıştır.⁷⁶

1.3.4.2 Ar-Ge, Bilgi Toplumu ve İnternet

Bilgi ekonomilerindeki gelişim, kendini Ar-Ge teknolojisinde de hissettirmekte, artan rekabet koşulları altında, yeni ürünler geliştirme zorunluluğu, başta özel sektör olmak üzere ekonomik birimleri bu faaliyetlerde yoğunlaşmaya yönlendirmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki büyük firmalar günden güne Ar-Ge harcamalarını arttırmaktadır.

2010 yılı itibariyle Başlıca ülkelerin Ar-Ge harcamalarına baktığımızda; Çin, 136 milyar, ABD, 130 milyar, Japonya 129 milyar, Rusya, 7,2 milyar, Hindistan 6,4, Türkiye'nin ise 1,9 milyar dolar⁷⁷ harcama ile Türkiye'nin çok da iyi bir yerde olmadığını görüyoruz. Oysa bir ülkede bilim ve teknolojiye verilen önem ve gelişmişliğin ölçüsü olarak, Ar-Ge harcamalarına ayrılan kaynağın, GSYİH içindeki payı alınır. Japonya'da bu oran, %3,12, ABD'de %2,67, OECD (ortalama), %2,26, AB (ortalama), %1,83, Türkiye, %0,79'dır. Türkiye'deki Ar-Ge harcamalarının %64,3'ü yüksek öğretim, %28,7'si kamu ve özel sektörü kapsayan ticari kesim ve %7'si kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmiştir. Ar-Ge harcamalarının GSYİH içindeki payı yüzde 2'den fazla ise o ülkeler gelişmiş ülke sayılırlar.⁷⁸

II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan büyük bilgi toplumu devletinde, giderek savunma amaçlı projelerden, piyasa odaklı, ekonomik ve sosyal amaçlara doğru bir yönelme

⁷⁶ DPT, **Bilgi Toplumu İstatistikleri 2011** Bilgi Toplumu Daiesi Başkanlığı, Ankara, 2011 s., 86-89

⁷⁷ TAŞTAN, M., "Türkiye'nin Teknoloji ve Ar-Ge'de Dünyadaki Yeri", **Kayseri Ticaret Odası**, http://www.kayserito.org.tr/media/turkiyenin_teknoloji_ve_argedeki_dunyadaki_yeri.pdf, (04.11.2011)

⁷⁸ YALÇIN, N., "uluslar arası Ar-Ge Arenasında Türkiye Nerede, Nereye Gitmeli?", **Ufuk Ötesi Dergisi**, Kasım 2008

söz konusu olmuştur. Bu süreç ile birlikte bilimsel projeler başlangıçta kamu sektörü tarafından ve kamusal fayda amacı güdülmüş, ancak daha sonra bu durum değişime uğrayarak bilimsel çalışmalar, piyasa odaklı olmaya ve kişisel amaçların hizmet etme şekline dönüştürülmüştür.⁷⁹

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ülkeler arası uçurumlarda bilgi teknolojilerinin önemli bir payı vardır. Gelişmekte olan ülkelerin bilgiyi üretmeyerek, kalkınmaları için gerekli olan teknolojik ürünleri gelişmiş ülkelere ithal etmeleri, bu ülkeleri gelişmiş ülkelere karşı bağımlı hale getirmektedir.⁸⁰ Eğitime ve sağlığa –beşeri sermayenin gelişimine – yönelik yatırımların önemi de göz önünde bulundurulursa, gelişmekte olan ülkelerini gelişmiş ülkeleri yakalaması beşeri sermaye yatırımlarındaki alımlarla mümkün olabilecektir.⁸¹

Büyük küresel güçlerin, gelişmekte olan ülkelere dayattığı “Laissez Faire” Liberalizmin temel söylemlerinden, “Bırakınız yapınlar bırakınız geçsinler.” (Özel girişimciliği öne çıkaran bir kavram ve yaklaşım) anlayışını, bilişim teknolojilerinde kendilerinin bilgi ekonomisinde kamu öncülüğünü öne çıkardıkları görülmektedir.⁸² Oysa Bilgi teknolojilerine yatırım yapma noktasında, özel sektöre olduğu kadar kamu kesimine de roller düşmektedir. Devlet; nükleer enerji, savunma, uzay projeleri, ekonomik faaliyetler, çevre ve sağlık gibi alanlarda teknolojik öncülük rolünü üstlenmelidir.⁸³

Bilgi ekonomilerine yatırım yapan ülkelerin, ekonomik kalkınma bakımından diğer ülkelere göre daha avantajlı oldukları, bilgi teknolojilerine yatırım yapmayan ülkelerin ise küresel sistemde geri kaldıkları gözlemlenmiştir.⁸⁴

Türkiye’de de bu gelişmelere paralel olarak 2000’li yılların başından itibaren bilgi toplumuna dönüşüm çalışmaları yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Türkiye, AB’ye aday diğer ülkelerle birlikte e-Avrupa+ Eylem Planına uyacağını kabul etmiştir. Bu plan, DPT

⁷⁹ EĞE, A. A., **OECD Ülkelerinde Yenilik Sistemleri ve Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi**, DPT, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2001, s. 17

⁸⁰ TMMOB, **Teknoloji**, TMMOB Yayınları, Ankara, 2004, s. 46

⁸¹ KARAGÜL, M., “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, S. 5, Antalya, 2003, s. 82-83

⁸² SOYAK, A., **Küreselleşme-Teknoloji Politikası ve Türkiye Sınai-Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme**,

([http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/teknoloji-politikasi-sinaimulkiyet\(alkan\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/teknoloji-politikasi-sinaimulkiyet(alkan).pdf)), (27.06.2011)

⁸³ TEKELİ, İ., v.d, **Bilgi Toplumuna Geçiş**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2003, s. 253

⁸⁴ KARAASLAN, A., ve ÇELEBİOĞLU, F., “Ekonomik Büyüme Etkileyen Bir Faktör Olarak Bilişim Teknolojileri: Gelişmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye’nin Durumu”, **Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 12, Kütahya, 2005, s. 67

bünyesinde kurulan Bilgi Toplumu Daire Başkanlığı (BTDB), tarafından yürütülmektedir.⁸⁵ Türkiye’de 2003 yılında başlatılan ‘‘e-Dönüşüm Türkiye Projesi’’ ile daha önceleri yürütülmekte olan bireysel çalışmalar, tek proje çatısı altında toplanarak hızlandırılmıştır. Bu projenin amacı, vatandaşlar, işletmeler ve kamu kesimi ile tüm toplumun bilgi toplumuna dönüşümünün uyum içinde ve bütünlük bir yapıda yürütülmesini sağlamaktır. İlgili tüm tarafların katılımıyla ‘‘ Türkiye’nin bilgi Toplumuna Dönüşüm Politikası hazırlanarak e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Bu dönüşüm politikası belgesinde, Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşme vizyonu; ‘‘Bilim ve teknoloji üretiminde odak noktası haline gelmiş, bilgi ve teknolojiyi etkin bir araç olarak kullanan, bilgiye dayalı karar alma süreçleriyle daha fazla değer üreten, küresel rekabette başarılı ve refah düzeyi yüksek bir ülke olacaktır’’ şeklinde belirtilmiştir. Türkiye’nin bilgi ve iletişim teknolojilerinden etkin olarak yararlanması ve bilgi toplumuna dönüşümü gerçekleştirilmesine yönelik 2005 yılında orta ve uzun vadeli strateji ve hedefleri belirlemek üzere, 2006-2010 dönemini kapsayacak olan Bilgi Toplumu Stratejisi hazırlık süreci başlatılmıştır.⁸⁶

Türkiye için, bilgi toplumuna geçişin gerçekleştiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun yaptığı bir çalışmaya göre; Türkiye bilgi ekonomisine geçişe hazırlık konusunda 102 ülke arasında 56. sırada yer bulabilirken, aynı araştırmada ilk beşi sırasıyla; ABD, Singapur, Finlandiya, İsveç ve Danimarka elde etmişlerdir.⁸⁷ Yine Türkiye, 49 ülke içinde küresel teknolojik rekabette 33. sırada yer almaktadır. Bu sıra Türkiye için tatmin edici bir durum değildir.⁸⁸

Son yirmi yıldır Türkiye giderek daha rekabetçi ve küresel piyasalara daha açık hale gelmektedir. Ancak Türkiye henüz küresel ekonomide geniş yerel pazarın gücünü ucuz emek ve uygun coğrafi konumun avantajlarını yeterince kullanmaktan uzaktır. Bilgi ekonomisinin altyapısını oluşturacak olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması bakımından, Telekom sektörünün serbestleşmesiyle birlikte önemli fırsatlar yakalamış olan Türkiye, sayısal bölünmenin önlenmesi için yeterli önlemler geliştirilemediği ve gerekli hukuksal

⁸⁵ DPT, ‘‘Türkiye İktisat Kongresi, Bilgi Ekonomisine ve Bilgi Toplumuna Geçiş’’, **Çalışma Grupları Raporları-III**, 2004, s., 32

⁸⁶ SPO, Information Society Strategy, (2006-2010), DPT Yayınlar, Ankara, July 2006, s., 1-2

⁸⁷ DPT, **E-Dönüşüm Türkiye Projesi 2003-2004 KDEP Uygulama Sonuçları ve 2005 Eylem Planı**, DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2005, s. 8

⁸⁸ KAYNAK, S., YAYLALI, M., ‘‘Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Ekonomisi İndeksi Modeli ile Türkiye Üzerine Bir Uygulama, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt XXVII, 2009, S., II, s., 54

düzenlemelerin ve gerekli hukuksal düzenlemelerin çıkarılmasında gecikildiği için, bu alanda da sürdürülebilir bir gelişmeden söz etmek güçtür.⁸⁹

Türkiye'nin bilgi ekonomisi ve bilgi teknolojileri geri kalmışlığının temelinde büyük ölçüde, eğitim olanaklarının yetersizliği ve kalifiye emeğin azlığı yatmaktadır. Eğitilmiş insan gücündeki yetersizlik, Türkiye'de adeta geçmişten kalan bir miras görünümündedir. XIX. Yüzyılın başında, Osmanlı İmparatorluğunda okur-yazar oranı sadece %1 iken, ülkenin en gelişmiş bölgelerinde dahi %5'i geçmiyordu. Tanzimat Döneminde ise okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %90-95'lere varmaktaydı.⁹⁰ Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, eğitim alanında büyük atılımlar gerçekleştirilmesine rağmen, bu ivmenin daha sonraki yıllarda korunamaması ve özellikle eğitimde 1960 sonrasındaki gerileme, kazanımların büyük ölçüde yitirilmesine neden olmuştur.

Eğitim alanındaki yetersizlikler, kendini bilim ve teknoloji alanlarında da hissettirmektedir. Türkiye, küresel teknolojik rekabet sıralamasında 58 ülke içinde 48. sırada yer alırken, ilk beş sırayı; Singapur, Hong Kong, ABD, İsviçre ve Avustralya elde etmişlerdir.⁹¹

Türkiye'de BİT' lere, GSYİH içinde ayrılan pay %2,7 iken, Yeni Zelanda'da 9,3, İsveç'te 8,4, Avustralya ve ABD'de 8,1, İngiltere ve İsviçre'de 7,8, Kanda ve Singapur'da ise 7,6 ve Türkiye'de ise 2,1'dir.⁹² Bugünlerde Türkiye için bu oran 4,9⁹³ ise de sözü geçen ülkelerin 2000'lerin başından bu yana kaydettikleri gelişmeyle payları da Türkiye ile paralel bir şekilde artmış ve Türkiye, yine bu ülkelerin çok gerisinde kalmıştır.

İnternette faydalanma konusunda da durum benzerlik göstermektedir. Dünya Bankası'nın 2008 Küresel Ekonomik Beklentiler Raporuna göre 1000 kişiye düşen bilgisayar sayısı ABD'de 762, Fransa'da 575, Moğolistan'da 133'tür. Avrupa ve Orta Asya'daki birçok gelişmekte olan ülkede ve Latin Amerika'da bilgisayar sahipliği ortalaması bin kişide 145 düzeyindedir. Gerçekte Avrupa ve Orta Asya'nın bölgesel ortalaması, sırasıyla ülkenin ikinci ve üçüncü büyük nüfusa sahip ülkeleri olan Türkiye ve Ukrayna'da bilgisayarın düşük yaygınlık oranları dolayısıyla düşüktür. Bu oran Türkiye'de 52, Ukrayna'da ise 28'dir.⁹⁴

⁸⁹ CHI-ANG LIN, B., "A Sustainable Perspective on the Knowledge Economy: A Critique of Austrian and Mainstream Views", *Ecological Economics*, Volume 60, Issue: 1, 1 November, 2006, s., 324

⁹⁰ YENAL, O., *Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı: Eğitim Boyutu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1999, s. 51

⁹¹ ŞENEL, T. B., "Küresel Oyuncu Olmanın Kurallarına Ayak Uydurmak İçin Acil Önlemler Gerekiyor", *İşveren Dergisi*, Temmuz 2010

⁹² CANBEY, ÖZGÜLER V., *Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003, s., 120

⁹³ <http://www.kadınlaricin.net/pratik-bilgiler/fakirlikten-nasil-kurtulunur.htm>, (10.11.2011)

⁹⁴ http://www.tubiderbd.com/index.php?module=news&news_id=7352&cat_id=1, (10.11.2011)

Ülkemizde bireylerin interneti kullanım amacı yıllar itibariyle çok fazla değişiklik göstermemektedir. 2010 yılında bireylerin öğrenme amacıyla başvurması %37,1, internet bankacılığı %16,8, herhangi bir konuda eğitim alma %6,3 mal veya hizmet satışı için başvurular ise %4,1 oranında olmuştur. Bunların haricinde yakın zamanda ABD’de yapılan bir çalışmaya göre dünya üzerinde internet kullanan her 10 bireyden 8’i sosyal paylaşım sitelerini ziyaret etmektedir. Türkiye de bu sitelerden biri olan ve dünya üzerinde 500 milyondan fazla kullanıcısı olan Facebook’ta, 28 milyon kullanıcı sayısı ile ABD, Endonezya ve Birleşik Krallık’tan sonra dünyada 4. sıradadır.⁹⁵

Türkiye’de hanelerde internet erişim oranı 2004 yılında %7.0 iken 2010 yılında %41,6’ya yükselmiştir. AB ortalaması ise 2004 yılında %41 iken 2010 yılında %70 olmuştur.⁹⁶ 2011 yılı Nisan ayında internete erişim imkanı olan hane oranı Türkiye genelinde %42,9 olmuştur.⁹⁷ Rakamlardan da anlaşılacağı gibi Türkiye son yıllarda internet kullanım oranlarında ciddi yükselişler yaşamışsa da hala dünyanın önde gelen küresel ekonomilerinin çok gerisindedir.

Dünya genelinde internet üzerinde aylık ortalama geçirilen saat oranı ise Canada’da 43,1, ABD’de 32,8, Türkiye’de 29,7, İsrail’de 29,5 İngiltere’de 28,5, Meksika’da 28,3, Güney Kore’de 27,9 Brezilya’da 24,9 ve İsveç’te 24, 6’dır.⁹⁸

Yine dünya ülkelerinde internet kullanıcı sayılarına baktığımızda, yaklaşık 3 milyar 900 milyon nüfuslu Asya kıtasının 922 milyon internet kullanıcı sayısı ile ilk sırada yer aldığını görüyoruz. 48 milyon nüfuslu Güney Kore’de 39 milyon internet kullanıcısı vardır. Bu kıtada Kongo Cumhuriyeti, 10 yıl önce sadece 500 kişi olan internet kullanıcı sayısını %100 bin arttırarak 503 bin kişiye çıkardı. Avrupa kıtasında 85 milyonluk nüfusunun 65 milyonunu internete bağlayan Almanya en çok internet kullanıcı sayısına sahiptir. 4,691 nüfuslu Norveç ise 4,431 milyon internet kullanıcı sayısı ile doygunluk oranını %94,4’e yükseltti. Amerika kıtasında da 310 milyon nüfuslu ABD’de 245 milyon, 34 milyon nüfuslu Kanada’da 27 milyon internet kullanıcısı vardır. Güney Amerika ülkelerinde de nüfusun %78,3’ü internet kullanıcısıdır. Türkiye’de ise internet kullanıcı sayısı son 10 yılda 2 milyondan 35 milyona yükselerek, %1750 arttı.⁹⁹

⁹⁵ DPT, **Bilgi Toplumu İstatistikleri 2011** Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2011, s., 26-28

⁹⁶ DPT, **Bilgi Toplumu İstatistikleri 2011** Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2011, s., 48

⁹⁷ TÜİK, **Haber Bülteni**, Ağustos 2011, S., 170

⁹⁸ EYÜBOĞLU, A. S., “Yeni Dünya Yeni Ekonomi Yeni Trendler ve Girişimcilik”, **TTNET Ürün Geliştirme**, 2011, s., 5

⁹⁹ **Türkiye İnternet Kullanıcı Sayısı 2011**, <http://www.morfikirler.com/yazi/turkiye-internet-kullanici-sayisi-2011>, (11.11.2011)

Eğitim, bilim ve teknoloji konusundaki yetersizlikler, ekonomik performansa da yansımakta, bu da Türkiye'nin küresel rekabet gücüne olumsuz bir etki meydana getirmektedir. Türkiye'de imalat sanayi halen teknolojik gelişmeden yoksun bir haldedir. Üretimde Teknoloji yoğunluğu istenilen seviyeye ulaşmamış ve emek yoğun üretim varlığını sürdürmektedir. İmalat sanayi tarafından üretilen ve ihraç edilen teknolojik mallarda Türkiye OECD ülkeleri içinde son sırada yer almaktadır. ABD'de imalat sanayi ihracatı içindeki teknoloji ürünlerinin oranı yaklaşık olarak %26.8, Meksika'da %19.8, İrlanda'da 44.2, İspanya'da 7.8, Güney Kore'de 23.6, Portekiz'de 5.6, İsveç'te 19.5 ve Türkiye'de yaklaşık olarak %2.5'tir.¹⁰⁰ Yine, Türkiye'de son yıllardaki ticaret hacminin artması olumlu bir gelişme olsa da cari açığın ciddi oranlara ulaşmış olması kaygı vericidir.

Türkiye'nin bilgi ekonomisindeki geri kalmışlığı, toplumun refah seviyesi bakımından da hissedilmektedir. Söz gelimi 1950'lerde Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir, Güney Kore'nin yaklaşık 3 katı iken, bu durum günümüzde tersine dönerek üçte biri seviyesine inmiştir.¹⁰¹ Güney Kore ekonomisindeki bu yükselişin kaynağında sermaye stoku ve verimlilikteki artış yatmaktadır.¹⁰² Böylece Türkiye'nin küresel teknolojiye uyum sağlayabilmesi için acilen eğitim, bilim ve teknoloji politikalarını gözden geçirmesi gerekmektedir.

Özetle Türkiye küreselleşen dünyada bilgi ekonomisinin oluşum sürecini hızlandırmak amacıyla son dönemde yoğun bir çaba içerisine girmiştir. Bilim teknoloji politikaları, teknoloji değişim politikaları, elektronik ticaret koordinasyon kurulu pilot çalışması, e-dönüşüm Türkiye gibi çalışmaları yapılmasına rağmen, Türkiye'nin bilgi ekonomisinin faydalarından yararlanma noktasında yetersiz kaldığı ve bilgi ekonomisinin oluşum sürecini hızlandırıcı çabaların artarak devam etmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.¹⁰³

1.3.5. Küreselleşmenin Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları Oluşumlarına Etkisi

Demokrasi günümüzün üzerinde en fazla tartışılan konularından biridir. Demokrasiye bir tanımlama getirilmeye çalışılırsa geniş anlamda ve dar anlamda olmak üzere iki tanımlama

¹⁰⁰ SAYGILI, Ş., **Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu**, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s. 72

¹⁰¹ GÜLMEZ, A., **Türkiye-Güney Kore Teknoloji Politikaları Karşılaştırması**, (<http://www.hasmendi.net/>)17.06.2011

¹⁰² DTM, **Doğu Asya Mucizesi: Kore Ekonomisinden Mikroekonomik Dersler**; TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, (<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayı9/kore.htm>), (21.06.2011)

¹⁰³ KAYNAK, S., YAYLALI, M., "Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Ekonomisi İndeksi Modeli ile Türkiye Üzerine Bir Uygulama, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt XXVII, 2009, S., II, s., 54

yapılabilir. Dar anlamda demokrasi, çoğunluğun yönetme hakkı olarak tanımlanırken, geniş anlamda ise yönetenlerin sınırlandırılmasını içermektedir.¹⁰⁴ Ve bu ikinci tanımlama Liberal Demokrasiyle yakından ilgilidir. J. J. Rousseau; “Eğer tanrılardan meydana gelmiş bir toplum olsaydı, demokrasiyle yönetilebilirdi. Böylesine yetkin bir sistem insanlara göre değildir.”¹⁰⁵ Demek suretiyle demokratik erdemlerin önemine vurgu yapmıştır.

Bugünkü anlamıyla demokratik bir toplum düzeninin hayata geçirilebilmesi, uzun mücadeleler sonucunda adına uzun yıllar uğraşmış, demokrasi ideali Avrupa’da büyük devrimlerin ateşleyicisi olmuştur. Bugün kimilerinin “burjuva demokrasiler”¹⁰⁶ dedikleri, çağdaş batı demokrasileri, uzun soluklu kitlesel mücadeleler sonucunda kurulabilmişlerdir.

Sanayi Devrimi sonrasında, batı toplumlarında yaşanan yüksek refah artışları, demokrasinin yerleşik hale gelmesinde katkı sağlamıştır. Bugün küresel çapta bir karşılaştırma yapıldığında, zengin ülkelerde demokrasinin daha güçlü olduğu göze çarpmaktadır. Bu konuda yapılan çeşitli ampirik çalışmalar da; demokrasi ile sosyo-ekonomik gelişmişlik arasında, doğrusal yönlü güçlü bir korelasyon olduğunu göstermektedir.¹⁰⁷

Günümüzde yapılan ölçümlerde, küresel çapta demokratikleşme alanında iyileşmeler yaşandığı iddia edilmektedir. Böylece; 1974 yılında demokratik özgürlüklerinin, ülkelerin %27’sinde – 41 ülkede- yerleşik olduğu 2004’te ise büyük bir artış göstererek bu oranın %46’ya – 89 ülkeye – yükseldiği öne sürülmektedir.¹⁰⁸

Ancak, Batılı normlarında bir demokrasi anlayışına bizzat kendi içinden çok sert ve yoğun eleştiriler yöneltilmektedir. Örneğin, Chomsky’ye göre demokrasi; ABD gibi batılı ülkelerde uzun yıllar soğuk savaş yıllarının da etkisiyle, kamu kaynaklarının israfını sağlayan bir mekanizma olarak kullanılmıştır. Buna göre, Sovyet tehdidi gerekçesiyle yaratılan “korku toplumunun” sırtından siyaset yapılmış ve böylece siyasal iktidarlar sağlamlaştırılmıştır.¹⁰⁹

Küreselleşmenin ivme kazandığı süreçte, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri de çeşitli isimlerle anılan STK, DKÖ, NGO kuruluşlarıdır. Bu kuruluşları; “ bir kar amacı gütmeyen, belirli amaçları gerçekleştirmek maksadıyla bir araya gelmiş, çeşitli nitelikteki

¹⁰⁴ GÜVEL, E., A., “Demokrasi-Piyasa Ekonomisi ve Liberal Düşünce Geleneği”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S., 12, Ankara, 1998, s. 106-107

¹⁰⁵ ÖZTURANLI, M. İ., **İnsanlığın Serüveni**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003, s. 9

¹⁰⁶ THERBORN, G., **Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu**, Çev: TEKELİ, V., Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1989, s. 51

¹⁰⁷ SCHMIDT, M. G., **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev: KÖKTAŞ, M., E., Vadi Yayınları, 1. Baskı Ankara, 2001, s. 248-285

¹⁰⁸ GÜNŞOY, B., “Demokrasi ve Makroekonomik Başarı: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlemler”, **TÜBİTAK II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongre Bildirileri Kitabı: Küresel Eşitlik**, Çanakkale, 15-16 Ekim 2005, s. 299

¹⁰⁹ CHOMSKY, N., **Demokratik İdeallerin Çöküşü**, Çev: CERİT, C., Pınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1997, s. 9-12

gönüllü insanlardan oluşan ve resmi kurumların etkisinden uzak olarak faaliyette bulunan kuruluşlar.”¹¹⁰

NGO’lar iki düşüncenin kesiştiği yerde oluşmuşlardır; bunlardan ilki, toplumu oluşturan bireylerin ortak bir ideal etrafında toplanmasını sağlamak, ikincisi ise dini hassasiyetlerden hareketle başta “misyonerler” aracılığıyla olmak üzere yoksul ülkelere yardım etmektir.¹¹¹

Sivil toplumun tarihsel geçmişine bakıldığında; 1200-1300’lü yıllara kadar uzandığı görülmekte, bu tarihlerde dayanışma ve aristokrasinin baskıcı tutumuna karşı birlikte hareket etmeyi sembolize eden bu kavram, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda, Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle, modern toplum yaklaşımı içinde anlam kazanmaya başlamıştır.¹¹²

1980’lerden itibaren sayılarında ve etkinliklerinde artış gözlenen STK’lar, 1980’lerin ortalarından itibaren güç birliğine giderek 3. sektör – ilk ikisi devlet ve piyasa- olma yolunda ilerlemişler ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte de yerleşik hale gelmişlerdir.¹¹³

Sivil toplum kuruluşları, giderek ekonomik ve sosyal hayatın belirleyicileri olmuşlar, vergisel konular gibi kamu maliyesi alanlarında çalışmalar gerçekleştirmişler, yerel yönetimler ile işbirliğine giderek halkın yerel boyutlu sorunlarına çözüm getirmeye çalışmışlar, kalkınma konusunda devlet ve sektörün yanı sıra roller üstlenmişler ve siyasal yaşam içinde etkin roller üstlenerek demokrasinin gelişimine katkı sağlamışlardır.¹¹⁴

Türkiye açısından demokrasi geleneği 150 yıldan biraz fazla bir döneme aittir. 1839 ve 1856 yıllarında ilan edilen Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı ile birlikte demokratikleşmenin ilk temelleri oluşmaya başlamış, Fransız İhtilali’nin bir sonucu olan “insan ve yurttaş hakları” Osmanlı sistemine dahil edilmiştir.¹¹⁵

Türkiye için yürürlüğe konan anayasalar değişik dozlarda demokratikleşmeye yer vermiş ve genelde ihtiyaçlara cevap vermekte yeterli olamamıştır. 12 Eylül sonrası yaşanan

¹¹⁰ BİLMAN, L., **Hükümet dışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişindeki Rollerini**, T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, (<http://www.mfa.gov.tr/MFA.tr/Yayinlar/DisisleriBakanligiYayinlari/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi2/HUKUMETDISIKURULUSLAR.htm>), (02.07.2011)

¹¹¹ ROCA, J., P., “Üçüncü Dünyanın Sonu mu?” İçinde **Daha Az Devlet Daha Fazla NGO mu?**, S. CORDELLIER(der.), Çev: İNSEL, A., v.d, İletişim, Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s. 123

¹¹² KEYMAN, E., F., **Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum**, (http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf), (05.07.2011)

¹¹³ TÜGİAD, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 21-Sivil Toplum Örgütleri**, TÜGİAD Yayınları, İstanbul, 1997, s. 21-26

¹¹⁴ CLARK, J., **Kalkınmanın Demokratikleştirilmesi: Gönüllü Kuruluşların Rolü**, Çev: URAL, S., TÇV Yayınları, Ankara, 1996, s.80-85

¹¹⁵ AYBARS, E., **Atatürkçülük ve Modernleşme**, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000, s. 71

devletin toplumsal yaşam üzerindeki sınırları, hemen hemen tüm siyasal partilerce tartışılır hale gelmiştir.¹¹⁶

Türkiye'nin demokratikleşme konusundaki en son ve kapsamlı adımları ise, Avrupa Birliği sürecinde yaşanmaktadır. Bu bağlamda 2004 yılında müzakere tarihi alınması amacıyla çıkarılan; DGM'lerin kapatılmasından, MGK'nın asker kanadının azaltılmasına, parti kapatmanın zorlaştırılmasından, dernek kurma ve üye olma hakkının genişletilmesine kadar bir çok demokratik ilerleme, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde gerçekleşmiştir.¹¹⁷

İnsan hakları konusundaki uygulamalar, yıllarca Türkiye'nin karşısına bir problem olarak çıkarılmıştır. 1993 yılında kabul edilen Kopenhag Kriterlerinde de insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ile birlikte başı çeken konu olmuştur.¹¹⁸

1.3.6. Küreselleşmenin Yönetim Anlayışlarına Etkisi

Küreselleşme, devlet yönetimleri üzerinde de köklü değişimlere yol açmıştır. 2006 yılında kamu işletmeleri için hazırladığı bir raporunda; “Devletin, bilgili ve aktif bir işletme sahibi gibi hareket ederek, yeterli etkinlik ve profesyonellik düzeyini sağlaması, kamu kuruluşlarını açık ve şeffaf bir şekilde yöneterek, açık ve tutarlı bir işletme sahibi politikası benimsemesi gerektiğini” ifade ederek, devletin piyasa sistemine adaptasyonu konusundaki dönüşüm hakkında önemli ipuçları vermiştir.¹¹⁹

Küreselleşme öncesinin “ baba devlet” anlayışı geçerliliğini yitirmekte, bunun yerine kamusal güvenlik ve kamusal adaletin sağlanmasından yana olan “çekirdek devlet” söylemi öne çıkmaktadır.¹²⁰ Bu durumun oluşmasında; üstlendiği diğer bir çok görev ve yetkiden dolayı asli görevlerini yapamayan devletin yapısı etkin olmuştur.

Devlet yönetiminde meydana gelen bu değişimde; uluslar arası rekabetin amansız bir yarışa dönüşmesi, ekonomide uluslar arası, uluslar üstü ve bölgesel birleşimlerin önem kazanması, bilgi iletişim sistemleri teknolojisindeki hızlı gelişmeler, yeni oluşan pazarlardan pay kapma yarışı, yönetim konusunda canlanan entelektüel tartışmalar ile başarısızlığın kavranması ve yenilenme ihtiyacı gibi faktörler etkili olmuştur.¹²¹

¹¹⁶ SARIBAY, A., Y., “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 6, 1997, s. 35

¹¹⁷ BERİŞ, H., E., “Avrupa Birliği Üyeliği ya da Türk Siyasetinde Demokratikleşme Eğilimleri” **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, S. 1, Ankara, 2005, s. 210

¹¹⁸ BARCHARD, D., **Güçlü Bir Ortaklığa Doğru: Türkiye ve Avrupa Birliği**, Çev: YALÇINTAN, M., C., ve BİLGİN, O., TESEV Web Sitesi, (http://www.tesev.org.tr/projeler/proje_ab_php), (22.06.2011)

¹¹⁹ OECD, **Kamu İşletmeleri İçin Kurumsal Yönetim Rehberi**, TÜSİAD(der.), TÜSİAD Web Sitesi, (<http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/oecd06.pdf>), (03.07.2011)

¹²⁰ EROĞLU, F., **Küreselleşme Sürecinde Yönetim Krizi ve Çözüm Yolları**, Berikan Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 119-123

¹²¹ DRUGGET, M., “Kamu Yönetiminde Değişim: Sonraki Adımlar”, Çev: AKDOĞAN, A., A., ve ASLAN, O., E., **TODAİE Amme İdaresi Dergisi**, S. 2, Ankara, 2002, s. 2

Yönetimler, küreselleşmiş dünyada etkin kamusal programlar için yeni strateji araçları geliştirmenin yanında bunu gerçekleştirecek kapasite artırımlarını sağlamak zorundadırlar. Bir çok kamu bürokrasisi, kamusal programları yerine getirebilmek için kurumsal yapılarını ve personel sistemlerini değiştirmişlerdir.¹²²

1980 sonrasında dünyada ve Türkiye’de, yönetim anlayışında meydana gelen dönüşüm sonucunda “yönetişim” kavramı, yönetim sözcüğünün yerini almaya başlamıştır.¹²³

Yönetişim –governance- kelimesine ve onun devlet yönetiminde gerçekleştirdiği dönüşüme eleştirel bir bakış açısı getiren Ayman Güler’e göre; topluma anlatılması güç olabilecek Liberal söylemler – minimal devlet, daha az kamu harcaması yapılması, daha az kamu personeli istihdam edilmesi, özelleştirme v.b- bu sözcük altında yumuşatılmaya ve meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktadır.¹²⁴

Küresel boyutta yaşanan devlet yönetimindeki dönüşüm, doğal olarak küresel sisteme eklemlenme çabası içinde olan Türkiye’de de etkilerini hissettirmektedir. Devlet kuruluşlarını, insan organizmasına benzeterek, kilo vermesi gerektiğini savunan Hasanoğlu’na göre; kamu kuruluşlarının hantallıktan kurtarılabilmesi için, eski uygulamaların ve çalışma yöntemlerinin terk edilmesi ve daha küçük, daha esnek, daha hızlı, daha az maliyetli ve daha kaliteli bir devlet mekanizmasının yaratılması gerekmektedir.¹²⁵

Türkiye’de kamu yönetimi konusunda, vatandaşların hoşnutsuzluğu geçmişten bu yana bir gerçekliktir. Vatandaşların önemli bir kısmı devlet yönetimindeki köhnemişlikten muzdarip durumdadırlar. Yurttaşların kamu hizmetlerinden memnuniyetleriyle ilgili Sam tarafından 26 Temmuz -5 Ağustos 2002 tarihleri arasında yapılan “Kamu Reformu Anketi Araştırması” sonuçlarına göre; ülkede hiçbir kamu hizmeti orta seviyede bile memnuniyetlik verememiş, kötü veya çok kötü olarak nitelendirilmiştir. Buna göre; değişik yaş, meslek, sosyal statü ve yöreye mensup yaklaşık 2400 kişi üzerinde yapılan bir ankette, vergi sistemi ve ekonomi en kötü kamu hizmetleri olarak nitelendirilmiş, sırasıyla emniyet hizmetleri, çevre koruma ve eğitim hizmetleri ortanın altında olmak kaydıyla -kötünün iyisi- en memnun olunan 3 kamu hizmeti olmuşlardır.

¹²² KETTL, Ş., “Yönetişimin Dönüşümü: Küreselleşme-Yetki Devri ve Hükümetlerin Rolü”, Çev: Özer, M., A., **Sayıştay Dergisi**, S. 54, Ankara, 2004, s. 152

¹²³ SİPAHİ, E., B ve ÇUKURCAYIR, M., A., “Yönetişim Yaklaşımı ve Kamu Yönetiminde Kalite”, **Sayıştay Dergisi**, S. 51-51, Ankara, 2003, s. 46

¹²⁴ GÜLER, A., B., **Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye**, AÜ SBF Web Sitesi, (<http://mimas.politics.ankara.edu.tr/%7Ebguler/praksis.pdf>) (05.07.2011)

¹²⁵ HASANOĞLU, M., “Türk Kamu Yönetiminde Örgüt Kültürü ve Önemi” **Sayıştay Dergisi**, S. 52, Ankara, 2004, s. 54

Yukarıdaki anket sonuçları, yaklaşık 10 yıldır süregelen AK Parti iktidarıyla birlikte, o tarihten bugüne kısmi de olsa kamudan yana olumlu bir trend izlemiş, ancak kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet hala istenilen seviyeye gelememiştir.

Türkiye’de 1980 sonrası, YUP’lar Çerçevesinde yürütülen reformlar “birinci dalga reformlar” ve “ikinci dalga reformlar” olarak ikiye ayrılmakta, 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte birinci dalga reformlarının, 1999 ve 2002 tarihinde IMF ile yapılan Stand-By antlaşmasıyla da ikinci dalga kamu reformlarının başlatıldığı belirtilmektedir. Böylece birinci dalga reformlarda; KİT’lerin özelleştirilmesi, mali sisteminin liberalizasyonu, tarım reformu, uluslar arası tahkim sisteminin hayata geçirilmesi ve yabancı sermayenin teşviki gibi konular öne çıkarken, ikinci dalga reformlarda ise daha çok, merkezîyetçiliğin tasfiyesi, yerelleşmenin önünün açılması ile sosyal devlet sistemindeki dönüşüm ve kamu personeli reformu konuları öne çıkmıştır. Yapılan birinci ve ikinci dalga reformlar ile; regülasyon* uygulamalarının hayata geçirilmesiyle, kamu yararı ve sosyal politikalar ikinci plana itilmiş, özelleştirme faaliyetleriyle tüm kontrol özel sektöre bırakılmış, liberalizasyon politikası ile ülkenin toprakları ve mülkiyet yabancılara satılmış ve en sonunda yeniden regüle edilen devlet, halkın değil piyasanın emrine verilmiştir.¹²⁶

Günümüzde, devletin yaşadığı dönüşüm Şekil 1.1.’de verilmiştir.

Şekil 1.1: Küreselleşme ile Birlikte Devlet Anlayışındaki Dönüşüm

Sosyal Devlet -----) Düzenleyici Devlet

Devlet ---) Halk ---) Piyasa

Devlet ---) Piyasa ---) Müşteri

“Devlet Halk İçindir”

“Devlet Piyasa içindir”

Kaynak:¹²⁷

Yukarıda yer alan Şekil 1.1’de de görüldüğü gibi; sosyal devletten, düzenleyici devlete geçiş ile birlikte –tüccar devlet yaklaşımıyla da paralel olarak-, toplumu oluşturan bireylerin “vatandaş olarak değil, müşteri” olarak görülmeye başladığı öne sürülmektedir.

¹²⁶ GÜLER, A., B., **Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye**, AÜ SBF Web Sitesi, (<http://mimas.politics.ankara.edu.tr/%7Ebguler/praksis.pdf>), (05.07.2011)

¹²⁷ GÜLER, A. B., **Türk Kamu Yönetimi ve Değişim**, AÜ SBF Web Sitesi, <http://politics.ankara.edu.tr/-bguler/kytk-semasi.pdf>, (05.07.2011)

* Belirli bir iş alanı ya da kesimde, devlet denetiminin kısmen ya da tamamen kaldırılması durumudur.

1.3.7. Ulus Devlet ve Küresel Etkilerin Milliyetçiliğe Etkisi

Devlet; insanların bir arada yaşamaya başlamalarından itibaren toplumda oluşturdukları en üst, en gelişmiş ve en karmaşık bir siyasal örgütlenme biçimidir.¹²⁸

Coğrafi keşiflerin başlamasıyla birlikte deniz aşırı topraklara yönelik faaliyetler artmış, bu dönemde denizcilikte ve askeri teşkilatta baş durumuna gelen İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi ülkeler; Hindistan'dan, Okyanusya'ya, Endonezya'dan Nijerya'ya, Senegal'den Vietnam'a kadar dünyanın dört bir yanına el atmışlardır.¹²⁹

Sanayi Devrimi'nden sonra ivme kazanan küreselleşmenin beraberinde ulus devlet-milliyetçilik akımını da doğurması, küreselleşme-milliyetçileşme arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Gelişmiş batı toplumlarında, dünyayı sömürme aygıtı olarak kullanılan ulus devlet, üçüncü dünya ülkelerinde bunun tam aksine emperyalizme karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁰ Böylelikle ulus devlet, emperyalist faaliyetlerin lokomotifi halini almış ve dünyanın geri kalan kısmı için bu sömürüye direnişin bir sembolü haline gelmiştir.

Küreselleşme süreci ile birlikte ulus devlet tartışma konusu olmaya başlamıştır. 1980'lerden sonra yaşanan hızlı dönüşümün en büyük aktörlerinden olan ÇUŞ'lar için ulus devlet, büyük bir tehdit oluşturmaya başlamış ve ortadan kaldırılması gerektiği fikri ağırlık kazanmıştır. Böylelikle yaklaşık 300 yıllık bir mazisi olan ulus devlet tüm kurumlarıyla aşındırılma sürecine sokulmuştur.¹³¹

Yeni ekonomik düzende, çok uluslu şirketler; ulusal sınırların ötesinde tüm dünyayı tek bir pazar gibi algılamakta ve dünyaya egemen olma yarışına girişmektedirler.¹³² Tek bir küresel kültür egemenliği, sermayenin tekelinde olan tek bir küresel Pazar anlayışı, küreselleşmenin ana hedeflerini oluşturmaktadır.¹³³ Bu durum da ulus devletlerin yok olmasını ya da bu mümkün değilse de, ÇUŞ'ların Çıkarlarına göre yeniden dizayn edilmelerini gerektirmektedir.

Bugünün dünyasında, iletişim ve bilişim sistemlerindeki hızlı ilerleme, finansal işlemlerin ulusal sınırları aşarak, evrensel boyutlara ulaşmasına yol açmış, böylelikle bir çok

¹²⁸ SAĞ, V ve ASLAN, M., "Ulus –Uluslaşma ve Ulus Devlet", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, S. 2, Sivas, 2001, 173-174)

¹²⁹ TILLY, C., **Avrupa'da Devrimler(1492-1992): Avrupa'yı Kurmak**: Çev: ARIKAN, Ö, Alfa Yayıncılık, İstanbul,1995, s. 104-105)

¹³⁰ GIDDENS, A., **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: ATAY, C., Devin Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2005, s. 113

¹³¹ KAZGAN, G., **Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 33

¹³² AKKAYA, R., **Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 131

¹³³ ESGİN, A., "Ulus Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, S. 2, Sivas, 2001, 191

işlemin online yapılması ile devletlerin en temel öğelerinden biri olan “toprak” kavramının ekonomik bazda önemini kaybetmeye başladığı öne sürülmüştür.¹³⁴

Küresel değişim ile birlikte hükümetler iç ve dış politika alanlarındaki etkinliklerini giderek yitirmektedirler.¹³⁵ Ekonomik gelişmeler sonucunda, devletlerin artık eskisi kadar etkin olmadıklarını öne süren Ohmae’ye göre de; ulus devlet, başta ekonomi olmak üzere birçok alanda uluslar üstü oluşumlar ve çok uluslu şirketler karşısında gerilemiştir.¹³⁶

Küreselleşme ile birlikte, ulus devletinin sonunun geldiği ifade edilmekle birlikte, yerine neyin konulacağı hakkında pek de açık hükümler bulunmamaktadır.¹³⁷ Böylesi bir durumda da belirsizliklerin hakim olacağı bir dünyanın yaratılacağı fikri, pek de abartılı bir yaklaşım olarak görünmemektedir. Küreselleşmeyle iddia edildiği gibi bir dünya düzeni değil, bir dünya düzensizliği yaratılmış ve kontrolsüz bir yer yüzü egemen kılınmıştır.¹³⁸

Küresel süreçte, ulus devlet ikili bir preslemeye maruz bırakılmıştır. Bu süreç içinde hem yukarıdan hem de aşağıdan gelen yok edilme tehditleriyle karşı karşıya kalınmıştır.¹³⁹ Bu durum, uluslar üstü ekonomik, siyasi ve sosyal örgütlenmelerin baskısıyla karşı karşıya gelen ulus devletlerde kendi öz kimliğini, kültürünü ve değerini yitirmesi korkusu oluşturmuş ve aşağıdan gelen milliyetçi faaliyetlerle mücadele etmek durumu yaratmıştır.

Başlangıçtan beri ulus devlet ile kapitalizm paralellik göstermesine karşın, bu iki kavram birbirilerini taşıyamamaktadır. Küresel sermaye üzerindeki coğrafi sınırlamalardan dolayı ulus devlet tartışılmaya başlanmış, bu durumdan dolayı da birçok gelişmiş ülke egemen hale gelen uluslararası işletmelerden rahatsızlık duyma noktasına gelmiştir.¹⁴⁰ Ulus devleti yaratan kapitalist sistem, ulus devletle işi bittiğinde, yukarıdan gelen bir baskıyla; bölgesel, kıtasal ve evrensel boyutlu oluşumlar kurarak, ulusal egemenliği, uluslar üstü yapılanmalara devretmek ve böylelikle ulus devletinin etkisini kırmak amacındadır.¹⁴¹

Böylesi bir politikayı amaç olarak belirlemiş olan büyük küresel aktörler, ulus devleti yeni anlayışa uydurmak amacıyla, etnik-kökensel ve(ya) dini-mezhepsel ayrımcılığa dayanan

¹³⁴ TOURINE, M., **Altüst Olan Dünya**, Çev: ILGAZ, T., Ümit Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 1997, s. 178-181

¹³⁵ BAŞARAN, İ., “Küreselleşme Karşısında Ulus Devletler: Direnen Geleneksel Egemenlik”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl. 1, S. 1, Isparta, 2005, s.47

¹³⁶ OHMAE, K., **The End of The Nation State: The Rise of Regional Economies**, Harper Collins Publishersi London, 1996, s. 7-10

¹³⁷ KEYMAN, E., F., **Liberalizm-Devlet ve Hegemonya**, Everest Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s. 203

¹³⁸ BAUMAN, Z., **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, Çev: YILMAZ, A., Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s. 69

¹³⁹ GIDDENS, A., **Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?**, Çev: AKINBAY, O., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2000c’den Aktaran AKTEL, M., **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 2003, s. 25

¹⁴⁰ HABERMAS, J., **Öteki Olmak-Ötekiyle Yaşamak**, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s.30

¹⁴¹ SMITH, A.D., **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çev: KÖMÜRCÜ, D., Everest, Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s.67

mikro milliyetçilik faaliyetlerine zaman zaman destek verebilmektedirler. Bu yaklaşımla birlikte, bir yandan bireylerde marka tutkusu yaratarak, tek tip bir kültür yapısı yaratılmaya çalışılırken, öte yandan da mikro milliyetçilik ve kültürel farklılıklar, küresel amaçlar çerçevesinde kullanılmaktadır.¹⁴²

Mikro milliyetçilik faaliyetlerindeki artışlar konusunda gelinen noktayı “yeni kabilecilik” olarak isimlendiren Naisbitt’e göre; dünya üzerinde bugün 1000’e yakın devletin oluşması potansiyeli vardır ve SSCB, Yugoslavya ve Çekoslovakya’nın dağılma süreçleri ile birlikte bu durum belirli bir dinamik kazanmıştır.¹⁴³ Bütün bu argümanlardan varabileceğimiz nokta, Ulus devletlerin geleceğinin, git gide hızlanan küreselleşme karşısında tehlikede olduğudur.

¹⁴² KONGAR, E., **Küreselleşme-Mikro Milliyetçilik-Çok Kültürlülük ve Anayasal Vatandaşlık**, Emre Kongar Web Sitesi, (http://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php), (04.07.2011)

¹⁴³ NAISBITT, J., **Global Paradoks: Büyüyen Dünya Ekonomisinin Güçlenen Küçük Oyuncuları**, Çev: GÜL, S., Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 1994, s. 1-25

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ KÜRESELLEŞME

2.1 İktisadi Küreselleşme

Küreselleşme, sosyal ve siyasal hayatta etkili olduğu gibi, iktisadi ve mali hayatta da köklü değişimlere ve dönüşümlere yol açmaktadır. Birinci bölümde küreselleşmenin genel olarak etkili olduğu ekonomi haricindeki unsurlarına da yer vermeye çalıştık. Ancak bu çalışmanın ana amacı olan küreselleşmenin ekonomi ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisine daha detaylı bir şekilde değineceğiz. Küreselleşmenin iktisadi boyutunun da çok farklı ve ayrı ayrı ele alınması gereken faktörleri vardır. İşsizlik, büyüme, küresel cari açıklar, borçlanma ve ticaret hacmi bunların yalnızca bir kaçıdır. Bunlara da elbette ki konu akışı içinde yer vermekle birlikte ayrı ve detaylı bir şekilde incelemek çok daha farklı bir çalışma ve araştırma gerektirmektedir.

Bu ön bilgiler ışığında konumuza döndüğümüzde, Polanyi'nin, henüz ikinci dünya savaşı yıllarında tespit ettiği bu hızlı değişim, 1980'li yıllarda, ancak onun tespitinin aksi yönde daha da belirgin şekilde hissedilir olmaya başlamıştır. Yine Polanyi, XIX yüzyılın sona erdiğini ve onun deyimiyle “vahşi kapitalizmin” geçerliliğini yitirdiğini belirtmekte iken,¹⁴⁴ 1980 sonrası gelişmeler aksi yönde olmuş ve kapitalizm kendini çağın gereklerine uygun bir şekilde dönüştürerek gelişimini ve etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir.

İçinde bulunulan küreselleşme gerçeği ile birlikte, ülkelerin politika ve uygulamaları gittikçe birbirine benzemektedir. SSCB'nin çöküşü ile birlikte dünya genelinde serbest piyasa ekonomisi ve Liberal Demokrasi daha da yaygınlaşmıştır. Bu süre içinde; Kamu Ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden belirlenmekte ve sınırlı devlet anlayışı dünyanın çoğunluğunda kabul görmektedir. Uluslar arası ticarete korumacılık anlayışı giderek terk edilmekte ve serbest ticaret yaklaşımı öne çıkmaktadır. Aynı şekilde finansal ve parasal alanlarda da hızlı bir serbestleşme süreci yaşanmakta, devletin borçlanma, vergi ve para basma fonksiyonlarını piyasanın işleyişine zarar vermeden yapması gerektiği düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴⁴ POLANYI, K., **Büyük Dönüşüm**, Çev: BUĞRA, A., İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.,8-22

¹⁴⁵ DPT, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2000, s. 3

Günümüzün en büyük toplumsal gerçekliği kuşkusuz küreselleşmedir ve bu yadsınamaz gerçekliğin en büyük mimarı da klasik dönemin parola cümlesi “bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler” öğretisidir. Bugün iktisat tarihçileri her ne kadar küreselleşmenin başlangıcına dair ortak bir tarih tespitine ulaşamamışlar da, küreselleşmenin tamamen batılı değerler üzerine oturtulduğu ve kapitalist dinamiklere dayandığı konusunda hemfikirlidir.¹⁴⁶

Dünya çapında yaşanan değişim ile birlikte ortaya çıkan “yeni ekonomi” kavramıyla; ekonomik yapı giderek bilgi odaklı bir hal almaktadır. Böylesi bir yapı içinde; bilgi ve bilgi teknolojileri, dijital ürünler öne çıkmakta, kitle üretiminin yerini küçük ölçekli sanayi tesisleri almakta ve üretim mal üretiminden, hizmet üretimine doğru kaymaktadır.¹⁴⁷ Bu yeni yaklaşımla birlikte fiyat odaklı politikalar yerini kalite odaklı uygulamalara bırakmış ve işletmeler “mükemmeli arayan”¹⁴⁸ firmalar olma yolunda motive olmuşlardır.

Ekonomik küreselleşme, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında dengesiz bir yapılanmanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda küreselleşme ile birlikte; gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler karşısında, genel olarak da sermaye, emek karşısında gitgide güçlenmekte, gelişmiş ülkelerin sanayi, dış ticaret, sermaye birikimi ve teknoloji alanındaki hakim konumları daha baştan gelişmekte olan ülkelerin hareket alanını sınırlandırmaktadır.¹⁴⁹ Bu eksikliklerini hammadde ve emek yoluyla ikame etmek zorunda kalan GOÜ ve AGÜ’ler küresel güçler karşısında gerileme yaşamaktadırlar. Bundan dolayı gelişmekte olan ülkeler yerel kaynaklarını büyümeye yönelik daha optimum kullanmanın yollarını bulmak zorundadırlar.¹⁵⁰

Küresel süreçte dünya ülkeleri belirli kategorilere ayrılmış durumdadır. Bu kategoriler:¹⁵¹

En Zengin Ülkeler: ABD, Kanada, Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda ve AB üyesi ülkeler. Küreselleşme sürecinin belirleyicisi olan, dünyanın ekonomik ve politik yaşamına yön veren ülkelerdir.

¹⁴⁶ TALAY, M., B., **Uluslar arası Finans Kuruluşlarının Kısa Tarihçeleri ve Dönüşüm Öncesi Uygulamaları**, (http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/b_talay.pdf), (07.07.2011)

¹⁴⁷ KOSGEB, **Dünya Ekonomisi: Tarihi Gelişimi**, KOSGEB Yayınları, Ankara, 2004b, s. 20-27

¹⁴⁸ GÖKŞEN Y., “Geleneksel Üretimden Esnek Üretime: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, İzmir, 2003, S., 4, s., 44

¹⁴⁹ ŞENSES F., **Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı Engel mi ?**, ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi, <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, (08.07.2011)

¹⁵⁰ ODYAKMAZ N., **Küresel Trendler ve Görünümler**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi_13/ktrend.htm>, (10.07.2011)

¹⁵¹ BOZKURT E., **Küreselleşme ve Türkiye**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Bursa, 1999, s., 262-263

Yeni Sanayileşen Ülkeler: Türkiye, Brezilya, Arjantin, Meksika ve özellikle de Uzakdoğu ülkeleri -Tayvan, Güney Kore, Hong Kong ve Singapur- gibi ülkeler. Sanayileşme aşamasında olan ve mikro elektronik teknolojisi ile finans sektöründe ilerleme çabaları gösteren ülkelerdir.

Sınırlı Olarak Gelişmiş Tarıma Dayalı Ülkeler: Tayland, Malezya, Çin ve Endonezya gibi ülkeler. Kalkınmanın başlangıç safhasında olan, ancak büyük ölçüde tarıma bağlı olan ülkelerdir.

Geçiş Sürecindeki Ülkeler: Eski Doğu Bloğu -Polonya, Macaristan, Romanya, Rusya v.b- ülkeler. Sosyalizmden, piyasa sürecine geçmeye çalışan ülkelerdir.

OPEC Ülkeleri: Birçoğu Ortadoğu ülkesi olan -Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar- gibi ülkeler ile; Venezüella, Nijerya v.b. petrol ihraç eden ülkelerdir. Dünya politikasının belirlenmesinde kilit rol oynayan, ancak bu özelliklerinden dolayı zaman zaman baskı ve şiddete maruz kalan ülkelerdir.

Yoksul Ülkeler: Çoğunluğu Afrika, Asya ve Latin Amerika'da olan ülkeler olup, bugün gördükleri işlev, sömürge dönemlerindeki konumlarıyla paralellik arz etmektedir.

En Yoksul Ülkeler: Bu ülke grubuna Afrika'da ki en yoksul ülkeler girmekte, ilkel üretim tarzlarıyla üretim yapan bu ülkelerin küresel ekonomiyle ilişkileri son derece sınırlı bir düzeyde bulunmaktadır.

Sıralanan maddelerden de anlaşılacağı üzere bugünün dünyası, XVIII. ve XIX. yüzyılın tipik küresel sınıflandırmalarına benzer bir şekilde sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve karşılaştırmalı üstünlükler yaklaşımı bugünün ekonomi anlayışı içinde de hakim kılınmıştır. Söz konusu dönemde olduğu gibi üçüncü dünya ülkeleri yine büyük küresel güçlerin hammadde tedarikçisi durumunda bulunmaktadır. İçinde bulunan süreçte küresel ekonomik düzen “güçlüler” ve “güçsüzler” bağlamında şekillenmektedir. Güçlüler tüm gidişatı belirlerken, güçsüz ülkeler de belirlenen bu düzene uymak durumunda kalmaktadırlar.¹⁵²

¹⁵² ARIBOĞAN D.Ü, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, <<http://www.turkab.net/kure/wglobaktor.htm>>, (10.07.2011)

2.2 Küreselleşmenin Ekonomik Tarihi

Küreselleşmeye gidilen yolun iktisadi tarihçesi, günümüz küreselleşmesine nasıl gelindiği bakımından oldukça önemlidir.

Birinci bölümde “Küreselleşmenin Siyasal Tarihçesi” başlığında yüzeysel olarak ele aldığımız bu konuyu, bu başlıkta detaylı olarak iktisadi bakış açısıyla ele alacağız. Merkantilizm ile başlayan dünyaya yayılma ve yeni Pazar/sömürge arayışları, sanayi devrimiyle birlikte nitelik ve niceliksel olarak daha da büyümeye başladı. Bu başlıkta öncelikle Sanayi Devrimi'nin küreselleşmeye etkisini ele aldıktan sonra, Küreselleşmenin doğurduğu bir olumsuzluk ve/ya sonuç olarak görülen 1929 Dünya Ekonomik Krizi'ni inceleyeceğiz. Bu krizle birlikte anlaşılmıştır ki belli bir bölgede meydana gelen olumsuz bir durumun sadece o bölgeyle sınırlı kalmayacağı, tüm dünyaya yayılabileceği anlaşılmıştır. Bu andan sonra devletin piyasa ekonomisine etkisi/katkısı artarak kapitalizmin, devlet kapitalizmine dönüşümünü ele alacağız.

Daha sonra da 1973 Petrol Krizi ve sonrasında Neo-Liberal döneme bakarak iktisadi küreselleşmenin günümüze kadar nasıl geldiğini anlamaya faydası olacaktır.

2.2.1 Sanayi Devrimi ve Küresel Ekonominin Ortaya Çıkışı

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İngiltere'den başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan Sanayi Devrimi, beraberinde Liberal politikaların da uygulama alanı bulduğu bir toplumsal model yaratmıştır. Sanayi Devrimi sürecinde ağırlığını hissettiren bu politikaların temelinde ise aydınlanma döneminin iki büyük düşünürü John Locke ve David Hume vardır. Bu düşünürlerin özgürlükçü ve bireyci düşünceleri, sanayi devrimi içinde filizlenip gelişen Liberal Kapitalizme esin kaynağı olmuştur.¹⁵³

Sanayi Devrimi; bilimsel ilerleme sonucunda ortaya çıkan teknik ilerlemenin, sermaye birikiminin de yardımıyla büyük çaplı üretime dönüşmesi durumudur. Sanayi Devrimi ile birlikte; sanatta, kültürde ve yaşam tarzında büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişimde Sanayi Devrimi kadar ortaçağ sonrası yaşanan Reform ve Rönesans hareketlerinin de büyük bir etkisi vardır.¹⁵⁴

Sanayi devrimi sürecinde bir başka etken de; üretim faktörlerinden emeği teşkil edecek olan, insan gücü -nüfus- artışıdır. Bu artıştaki en büyük neden ise doğum oranı sabit

¹⁵³ KAZGAN G., **İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1997, s., 45

¹⁵⁴ TİMUÇİN A., **Düşünce Tarihi**, 2. Cilt, Bulut Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2002, s., 234

kalmasına rağmen, ölüm oranının düşmesidir. Böylece hem nüfus artışları, hem de tarım alanlarından şehirlere olan büyük göçler; endüstri kuruluşlarının emek talebinin karşılanmasında hayati bir rol oynamıştır.¹⁵⁵

Batı dünyasında üretim tarzının baştan ayağa değişmesini sağlayan Sanayi -endüstri- Devrimi, iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada [1750-1790]; en büyük enerji kaynağı olarak buhar gücünün kullanıldığı görülür. James Watt'in 1765'te buhar gücünü endüstride kullanması bu dönemin kapılarının aralanmasını sağlamıştır. Ancak birinci aşamanın tek belirleyicisi buhar gücü değildir. Dokuma ve metalürji sanayindeki atılım ile demiryolu ağının çoğalması dönemin öteki belirleyicileridir. İkinci aşama ise [1896-1928]; enerji kaynağının giderek buhar gücünden, elektrik ve petrole döndüğü, kimya ve otomotiv sanayinde ilerlemenin yaşandığı ve Batı Avrupa'da toplanan güç merkezinin, başta ABD olmak üzere Rusya ve Japonya gibi küresel oyunculara doğru kaydığı bir aşamadır.¹⁵⁶

Sanayi Devrimi ile dünyanın ekonomik sistemi ve üretim tarzları baştan ayağa değişmiştir. 1780 yılında insanlığın tamamı avcılıktan vazgeçerek, tarıma yönelmiş iken¹⁵⁷, ortaya çıkan Sanayi Devrimi'yle de tarım toplumu derinden değişime uğramış ve nüfus bu kez de endüstriyel faaliyetlere doğru kanalize olmuştur.

Endüstri Devrimi, küreselleşme sürecinin vücuda gelmesinde son derece önemli bir rol üstlenmiştir. Kitle üretimine geçiş ve bunun sonucunda oluşan büyük sermaye birikimi kapitalizmin gelişimine katkı sağlamış, bilim ve teknolojidaki gelişmeler mesafeleri kısaltmış ve buna bağlı olarak da tüm toplumların küresel bir birliktelik oluşturmalarına imkan tanımıştır.

2.2.2. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Sonrasında Kapitalizmin İlerleyişi

1929 Dünya Ekonomik Krizi, süregelen kapitalizm ve ekonomik küreselleşmenin ilk tökezlediği yer olması açısından önemlidir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadarki dönemde Smith'çi piyasa ekonomisi temel alındı. "Bırakınız yapsınlar bırakınız etsinler" ilkesi 1929'da işlerliğini kaybetti. Bu dönemden sonra da küresel devletler, yeni bir yöntem belirleyerek bu sefer devlet müdahaleciliğini esas alan Keynesyen'ci ekonomik önlemler alınmaya başladı.

Kapitalizm, 1929 ile büyük bir açmaza girmişti ve bu durumun derhal düzeltilmemesi halinde Avrupa'da hızla yükselen marjinal akımların parlamenter demokrasiye zarar verme

¹⁵⁵ ATEŞ T., *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1997, s., 191-192

¹⁵⁶ TANİLLİ S., *Uygurlık Tarihi*, Adam Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s., 119-120

¹⁵⁷ CIPOLLA, *Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi*, ç.a.y, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1980, s., 18-21

olasılığı söz konusu olmuştur. Bu durumun düzeltilmesi için kapitalizmin kendini yeniden şekillendirmesi gerekmektedir. İşte tam bu noktada Keynesyen düşünce, bu anlayış çerçevesinde hayata geçirilmiş ve piyasa aksaklıklarını kamu politikaları ile çözüme yoluna giderek kapitalizmin kendini kurtarmasını sağlamıştır.

Keynesyen düşüncenin sağladığı olumlu hava ile birlikte, kapitalizm büyük bir sıçrama göstermiş ve tarihinin en büyük hamlelerinden birini gerçekleştirmiştir. 1945 ile 1970 yılları arasında Liberal ekonomiler, geçmişte hayal dahi edemeyecekleri büyüme hızlarına erişmiş, Alman, Japon ve İtalyan mucizesi denen ekonomik atılımlar yine bu yıllarda olmuştur.¹⁵⁸

Böylelikle kapitalizm, gelişimini ve egemenliğini dünya genelinde hakim kılmaya devam etmiştir. Dönem dönem sıkışan kapitalizmin her seferinde bu dar boğazdan çıkmayı başarması, elbette ki günün şartlarına ayak uydurmasıyla mümkün olmuştur. Biraz sonra ele alacağımız Petrol Kriz'iyle karşılaşmaktan da kurtulamayan bu sistem ondan da varlığını devam ettirerek çıkmayı başarmıştır. Yine son aylarda özellikle Avrupa'da yaşanan durum bundan bağımsız ve farklı değildir. Ünlü yatırımcı George Soros, bugün Avrupa'da yaşanan krizin 2008'de Amerika'da yaşanan krizden daha kötü olduğunu; çünkü, 2008'de ABD'nin yaşadığı krizde ihtiyaç duyulan otoritenin mevcut ama aynı otoritenin şu anda Avrupa'da mevcut olmadığını dile getirmiştir.¹⁵⁹ Bu durum, kapitalist ekonominin bir sınavda daha olduğunu açıkça göstermektedir.

Savaşın çıkan ekonomilerin toparlanması, yeni teknolojilerin ekonomide kullanılması, tarımdan sanayiye olan kaymanın sürmesi, ulusal zenginliklerin planlı ekonomi modelleri içinde rasyonel bir şekilde kullanılması ve kalkınma çabalarının üçüncü dünya ülkelerini de kapsayacak şekilde genişlemesi, küresel ekonominin parlak bir dönem geçirmesini sağlamıştır.¹⁶⁰

Kapitalizmin, 1950'lerden sonra, tarihindeki en büyük gelişim sürecini yakalamasında; dünya ölçeğinde tüm ülkelerde yüksek büyüme oranlarının yaşanması, sanayileşmiş ülkelerde kapasite kullanım oranlarının yükselmesi, dünya çapında yatırımların artması, uluslararası

¹⁵⁸ PASCALLON P., "Dünya Ekonomisinde Bunalım: Seçme Yazılar", içinde **Kapitalist Ülkelerde Büyüme ve Durgunluk**, SWEEZY P.M v.d (der.), Çev: SAĞLAM, D ve ÇAKMAN, M. K., Ar Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1983, s., 90

¹⁵⁹ **Taraf Gazetesi**, s., 6, (27.09.2011)

¹⁶⁰ KENNEDY P., **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri**, Çev: KARANAĞCI, B., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s., 487

işbölümünde, işbirliği ve uyumun sağlanması, ortalama enflasyon oranlarının çok düşük olması ve işsizliğin önemli ölçüde azalması gibi faktörler etkili olmuştur.¹⁶¹

Kapitalizm, savaştan sonra altın çağını yaşamasına karşın, 1973 yılında büyük bir kriz yaşanmış ve küresel kapitalizm bundan ağır yaralarla çıkmıştır. Bu büyük çöküşün oluşmasında ise; savaş sonrası sermayedeki sürekli genişlemeye karşın karlardaki belirgin düşüş, doğal kaynaklara aşırı bağımlı ve esnek olmayan üretim tarzı, üretim miktarının aşırılaşması ve aşırı üretim kapasitesi, 1960’lardan sonra yaşanan telekomünikasyon ve bilişim devrimlerine klasik işletmelerin ayak uyduramaması ve Refah Devleti uygulamaları ile üretim faktörlerinin etkinliğinin azalması gibi etkenler belirleyici olmuştur.¹⁶²

1973 Dünya Petrol Krizi, eskiye dair bir çok alışkanlığın terk edilmesine neden olmuştur. Keynesyen düşüncenin, “Baba Devlet” söylemi geçerliliğini kaybetmiştir. Krizle birlikte; ulusal kalkınmacılık ve fordist (Fordist Üretim= Belirli bir üretim bandı üzerinde gerçekleştirilen ve standartlaşmayı öngören bir imalat sistemi.) üretim tarzı tasfiye edilmiştir.¹⁶³

II. Dünya Savaşı sonrasında uzun yıllar egemenliğini korumayı başaran Bretton Woods Sisteminin çökmesinde en büyük etkenler; ABD’nin ödemeler bilançosundaki açıklar, 1970’lerin başında ABD’den Avrupa başta olmak üzere gelişmiş ülkelere olan sermaye kaçışları ve Doların aşırı değerlenmiş olmasıdır.¹⁶⁴

Amerikan Dolarının, savaş sonunda anahtar konuma gelmesi global ekonomi üzerinde adına Triffin Dilemması -ikilemi- denilen çelişkili bir yapı oluşmasına neden olmuştur; Şöyle ki; ABD, sadece dolar basmak yoluyla dış ticaretini finanse edebilirken, diğer tüm dünya ülkelerinin uluslararası ticarete katılabilmesi için önce mal ve hizmet satması, sonra da bununla dolar edinmesi gerekliydi, bu ise ABD lehine haksız “emisyon kazançları” sağlamaktaydı. Öte taraftan tüm dünya dengelerinin dolara endekslenmesi, bu paraya çok hassas bir özellik kazandırmakta ve Amerikan ekonomisindeki en ufak bir problem tüm dünyayı etkilemekteydi.¹⁶⁵

¹⁶¹ GEREK S., **Finansal Küreselleşme ve Türkiye**, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s., 43-44

¹⁶² WENT, R., **Küreselleşme: Neo-Liberal İddialar-Radikal Yanıtlar**, Çev: DİNÇ, E., Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001, s., 115-117

¹⁶³ AYDIN, M.K., **Sermayenin Küreselleşmesi: Kapitalizmin Altın Çağından Neo- Liberal Dalgaya Uzanan Süreç**, Değişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003, s., 53

¹⁶⁴ PARASIZ, İ., **Uluslararası Para Sistemi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996, s., 140-145

¹⁶⁵ GÜRAN, N. ve AKTÜRK, İ., **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Tuğra Ofset, 5. Baskı, Isparta, 2001, s., 48-49

Bu durum, etkisini günümüzde de hissettirmekte ve “Amerikan ekonomisi çöktü çökecek” diyenlerin argümanlarını geçersiz kılmaktadır. Zira mevcut bu durum değişmedikçe Amerikan ekonomisinin ne kadar kötü olursa olsun yine de çökmeyeceği açıktır.

Böylesi hassas bir denge üzerine kurulu bir ekonomik sistem, küresel oyuncular arasındaki rekabetin kızışması, yaşanan teknoloji devrimine ayak uyduramayan şirketlerin karlarındaki erime ve soğuk savaşın gerektirdiği silahlanma çılgınlığı ile de birleşince milli ekonomiler üzerine yükler bindirmiş ve bu da totalde tüm küresel ekonomik sistemi büyük çaplı bir krize itmiştir.

2.2.3 Petrol Savaşları ve 1973 Krizi

Tarih sayfalarına bakıldığında, hayatın akışını değiştiren pek çok olayın basit gerekçeler arkasına saklandığı görülmektedir. Örneğin; I. Dünya Savaşının çıkmasının sebebi bir Sırp gencinin, Avusturya-Macaristan Veliahdını öldürmesine bağlanmaktadır. Oysa ki Avrupa, yükselen emperyalist paylaşım yarışıyla zaten savaşın eşiğine gelmişti ve bu olay sadece bardağın taşması için gereken son bahaneydi.

1967 savaşı sonunda nasıl Araplar, Filistin komandolarını İsrail’e karşı bir yıpratma savaşının vasıtası olarak kullanmaya verdilerse, 1973 Savaşı’nın sonunda da petrolü İsrail’e karşı değil, fakat Batı’ya karşı siyasi bir silah olarak kullanmaya karar verdiler ve bunun neticesinde de bütün dünyada bir petrol krizi ortaya çıktı.¹⁶⁶

1929 Krizi sonrasında uygulanan aşırı müdahaleci devlet politikaları küresel ekonomiye geçici bir süre soluk aldırılmış, ancak böylesi Leviathan bir devlet anlayışı, ilerleyen yıllarda yük olmaya başlamıştır. Kapitalizmin doğası gereği ortaya çıkan kendi içsel çelişkilerini aşmak amacıyla uygulamaya konan Keynesgil öğretinin bizzat kendisi, bir süre sonunda çelişkiler yumağı yaratmıştır. Bu durum Kapitalizm için yeni bir dönüşüm yaşanması gerekliliğini gündeme getirmiştir. İşte 1973 Krizi bu dönüşümün uygulamaya konabilmesi için bir gerekçe teşkil etmiştir.

1929 Krizi sırasında Kapitalistler tarafından övgüler yağdırılan Keynesyen yaklaşım, 1973 Krizi ile birlikte yerlere vurulmaya başlanmıştır. 1973 Krizinden sonra Nobel ekonomi ödülleri Neo-Liberal iktisatçılar tarafından birer birer toplanırken, tüm ülkelerde devletin küçültülmesi ve piyasanın liberalizasyonu ‘moda’ bir söylem haline gelmiştir. Böylesi bir yaklaşım, 1980’li yıllardan itibaren hız kazanmış ve günümüzün küresel gerçekliği bu yıllarda şekillenmeye başlamıştır.

¹⁶⁶ <http://www.fmtr.com/siyasal-bilgiler-hukuk/697834-1973-petrol-krizi.html>, (23.11.2011)

1973 Petrol Krizi, tüm dünyada global çaplı bir durgunluğa yol açmıştır. Ekonomiler küçülmeye başlamış, işsizlik ve enflasyon gözle görülür bir hızla artmıştır. En gelişmiş ekonomiler bile büyük sorunlar yaşamaya başlamıştır. 1973 krizi ile birlikte büyüme hızlarında ve verimlilik oranlarında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum, G-7 ülkeleri bağlamında Tablo 2.1 yardımıyla daha iyi görülebilecektir.

Tablo 2.1: 1973 Krizinin G-7'lerin Büyüme ve Verimlilikleri Üzerindeki Etkisi

Ülke	Verimlilik(%)				Büyüme(%)				
	1950-1967	1967-1972	1972-1977	1950-1977	1960-1968	1968-1973	1973-1979	1979-1986	1960-1986
ABD	2.4	1.1	0.6	1.8	4.5	3.2	2.4	2.4	3.2
Japonya	7.4	9.2	3.5	7	10.4	8.4	3.6	3.8	6.6
İngiltere	2.2	3	1,2	2,2	3.1	3.2	1.5	1.4	2.3
İtalya	5.3	5	1	4.4	5.7	4.6	2.6	2.1	3.8
Fransa	4.7	4.5	3.1	4.3	5.4	5.9	3	1.6	3.9
Almanya	5	4.8	3.8	4.7	4.1	4.9	2.3	1.4	3.1
Kanada	2.5	2.8	0.8	2.3	5.5	5.4	4.2	2.7	4.4

Kaynak:¹⁶⁷

Tabloda 2.1'de de görüldüğü gibi 1973 Petrol Krizi, dünya ekonomisine yön veren en gelişmiş yedi ekonominin büyüme ve verimlilik rakamlarına büyük bir darbe indirmiş, böylece savaş sonrasında alışlagelen yüksek büyüme rakamları hayal olmaya başlamıştır.

Benzer bir durumda işsizlik ve enflasyonda yaşanmış, sözcüğü ABD'de işsizlik rakamları; kriz ile birlikte %4.5'ten 6.5'e, İngiltere'de %3.2'den 4.6'ya, Almanya'da ise, %0.8'den 3.1'e yükselmiş,¹⁶⁸ benzer artışlar diğer ülkelerde de yaşanmıştır.

Enflasyonda da keza kriz sonrasında yükselişler olmuş; kriz öncesinde ABD, Japonya ve AT-12 ülkelerinde sırasıyla; %3 , %5.4 ve %4.4 olan rakamlar krizden sonra olağanüstü bir şekilde yükselip, sırasıyla; %8.2, %7.7 ve %12.2 olmuştur.¹⁶⁹

¹⁶⁷ BARLETT, B., **Reaganomics: Supply Side Economics in Action**, Arlington House Pub., Connecticut, 1981, s., 5'ten aktaran AKTAN, C. C., **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, Takav Matbaası, 1994, s., 66-67

¹⁶⁸ WENT R., **Küreselleşme: Neo-Liberal İddialar-Radikal Yanıtlar**, Çev: DİNÇ, E., Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001, s., 114

Bu durumun ortaya çıkışıyla birlikte dünya yeni bir kavramla tanışmıştır; “Stagflasyon”. Bu kavram, sorunların tanımlanmasında da güçlükler yaşanmasına yol açmıştır. Enflasyon ve deflasyonla mücadele etme konusunda belirli bir literatüre sahip olan ekonomi çevreleri, yepyeni bir olgu için kafa yormak zorunda kalmıştır.

Ancak bu süreçte yaşanan ekonomik olumsuzlukların en dikkat çekici yanı ise, krizden 15-20 yıl sonra bile işsizlik ve enflasyon artışları ile, büyüme ve verimlik azalışlarının devam etmesidir. Böylece global ekonomi ikinci krizden sonra, kalıcı problemlerle yüz yüze kalmıştır.

Krizden petrolü olan ülkeler büyük paralar kazanarak çıkmıştır. OPEC üyesi ülkeler için 1974-1978 arası “altın çağı” olarak anılır. Bu dönemde petrol ihraç eden ülkelerin toplam geliri; 1972 yılında 23 milyar \$ iken, bu rakam 1977’de 140 Milyar \$’a ulaşmıştır.¹⁷⁰ Petrolü olmayan gelişmekte olan ülkeler ise büyük çaplı borç batağının içine sürüklenmiştir.

Kriz sonrasında aşırı şekilde yükselen petrol fiyatları, kalkınma çabasında olan ülkeleri olumsuz etkilemiştir. Maliyetlerin yükselmesinin yanı sıra, gelişmiş ekonomilerin, gelişmekte olan ülkelere karşı uyguladıkları korumacılık politikaları bu ülkelerin mal satmasına engel olmuş, böylece gelişmekte olan ülkeler için borçlanmaktan başka alternatif kalmamıştır.¹⁷¹

Gelişmekte olan ülkelerin dış borçları 1973-1985 arasında 100 Milyar \$ civarlarından yaklaşık 1 Trilyon \$ seviyelerine yükselmiş, bunun sonucunda da aşırı borç batağına saplanmış olan ülkelerin talepleri üzerine bir takım çözüm arayışları gündeme gelmiştir. İlk olarak Latin Amerika ülkeleri tarafından, CEP AL ve SELA öncülüğünde Ekvator’da, Quito toplantısı yapılmış; bu toplantı da borçların vadelerinin uzatılması, faiz oranlarının düşürülmesi ve borç servisinin ihracatın, belirli bir kısmını aşmaması gibi taleplerde bulunulmuştur. Ancak gelişmiş ülkelerin bu önerilere verdiği cevap; GOÜ’lerin yapısal sorunlarına cevap vermekten uzak kalmış, sırasıyla sunulan Baker ve Brady planlarıyla bu ülkelere özelleştirme ve liberalizasyon ağırlıklı bir çözüm önerisi sunulmuş¹⁷², çözüm getirme yolunda etkin adımlar atılamamıştır.

Yapılan tüm düzenlemelere karşın, gelişmekte olan ülkelerin ağır borç yükü sürmeye devam etmiştir. 1990 yılında; Brezilya’nın 110 Milyar \$, Meksika’nın 99 Milyar \$ ve

¹⁶⁹ GEREK S., **Finansal Küreselleşme ve Türkiye**, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s., 45-46

¹⁷⁰ YERGİN D., **Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, Çev: TUNCAY, K., Minpa Matbaacılık, Ankara, 1999, s., 728-729

¹⁷¹ BAL H., **Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB Yayınları, İstanbul, 2001, s., 32

¹⁷² EKER A. ve MERİÇ M., **Devlet Borçları : Kamu Kredisi**, Doğu Matbaacılık, İzmir, 1999, s., 105-115

Arjantin'in de 65 Milyar \$ borcu olduğu düşünülürse yapılan çabaların sonuç verdiğini söylemek mümkün görünmemektedir.¹⁷³

2.3 Küreselleşmenin İktisadi ve Siyasi Dayanağı Liberal Kapitalizm

İspanyolcadan, İngilizceye geçen liberalizm, 'liberty' sözcüğünden türetilmiş ve özgürlük anlamında kullanılmıştır. Liberalizm XIX. yüzyılın ortalarından itibaren; basın ve siyaset özgürlüğünü, kendini özgürce ifade etme hakkını, özel mülkiyet olgusunu ve serbest ticaret fikrini savunanları tanımlamada kullanılan bir etiket haline gelmiştir.¹⁷⁴

Liberal Kapitalizmin tarihçesi konusunda birkaç farklı görüş olmakla birlikte ağırlıklı olarak kabul gören yaklaşım kapitalizmin; XIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başladığı ve XVI. yüzyıldan itibaren de başat ideoloji konumuna geldiği yönündedir. Gunder ve Gills'e göre; kapitalizmin yaklaşık 5000 yıllık bir geçmişi vardır ve kapital birikimi hiçbir kesintiye uğramadan günümüze kadar varlığını sürekli korumuştur.¹⁷⁵ Wallerstein ise; bu teoriye karşı çıkmakta ve kapitalizmin; XIII. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş belirmeye başladığını ve XVI. yüzyılda ise güçlü bir hal aldığı vurgulamaktadır.¹⁷⁶

Kapitalizmin temellerine bakıldığında; kelimenin ilk halinin "kapital" ve "kapitalist" kelimelerinden türediğini, kapitalizmin ise çok daha sonradan ortaya çıktığı görülmektedir.

Böylelikle 1211 yılında ilk kez İtalya'da kullanılan Kapital kelimesi, 1283 yılında literatüre girmeye başlamış ve bu tarihte "bir şirketin sermayesi" anlamında kullanılmıştır. Kelime, Avrupa'da ki ticari etkileşim ile birlikte, XVI. yüzyılda Fransa ve Almanya'da kullanılmaya başlanmıştır. Kapitalist kelimesinin ilk kez XVI. yüzyılın ortalarında Hollanda ve Fransa'da kullanılmaya başladığı tahmin edilmektedir. Bu tarihlerde, doktrinlerde ve vergi kanunlarında kapitalist kelimesi geçmeye başlamıştır. Kapitalizm sözcüğünün ilk kez kullanılması ise XIX. yüzyılın ortalarında olmuştur. Luis Blanc kapitalizmi; "kapitalin değerini bir kesimin, diğerlerini dışlayarak üstlenmesi" olarak tanımlayarak sözcüğe belirli bir format kazandırmıştır. Sosyalist literatüre bakıldığında ise Marx'ın bile ünlü eleştirisi Das Kapital'de kapitalizm kelimesini henüz keşfetmemiş olduğu, kapitalist kelimesi kullanılarak

¹⁷³ MİNİBAŞ T., **Az gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye**, Der Yayınları, İstanbul, 1992, s., 61

¹⁷⁴ YAYLA A., **Liberalizm**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992, s., 13

¹⁷⁵ GUNDER F A ve GILLS B.K, **Dünya Sistemi: Beş yüz Yıllık Mı- Beş bin Yıllık Mı ?**, Çev: E.SOĞANCILAR, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2003, s., 537

¹⁷⁶ WALLERSTEIN I, "Dünya Sistemi: Beş yüz Yıllık mı-Beş bin Yıllık mı ?" içinde **Dünya Sistemleri Kavramına Karşı Dünya Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri**, Çev: SOĞANCILAR, E., F.A GUNDER ve B.K GILLS, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2003, 527-531

yapılan ilk eleştirinin ise çok daha yeni bir tarih olan 1902 yılında Sombart tarafından yapıldığı görülmektedir.¹⁷⁷

Görüldüğü gibi Braudel'in kronolojisi, büyük ölçüde Wallerstein'i doğrulamakta ve böylelikle süresiz sermaye birikiminin söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Bugünün en büyük küresel gerçeği olan kapitalist sistem yaklaşık 500 yıldır baş bir yapıya kavuşmuştur.

Kapitalizm iktisadi bir düzen olarak Batı ve Kuzey Avrupa'da, ama özellikle Protestan inancı içinde filizlenip gelişmiştir. Bu durumun yaşanmasında Protestan inancının ve öğretisinin rolü oldukça önemlidir. Boş boş durmanın insana fayda getirmeyeceği ve sürekli çalışarak para kazanılması gerektiği ve boş durmanın ve dinlenmenin aylıklık olduğu yaklaşımı Protestan inancından türeyerek ortaya çıkmış ve zenginleşme güdüsü kapitalizme ruh vermiştir.¹⁷⁸

Liberal Kapitalizm, Ortaçağ Avrupa'sının skolastik yapılanması içinde hayat bulmaya çalışmış ve doğal olarak bireysel özgürlük talepleri dinsel dogmalarla engellenmeye çalışılmıştır. Ancak Avrupa'da genişleyerek ilerleyen reform hareketleri seküler bir dünya görüşünü hayata geçirerek, egemenliği gökyüzünden alarak yeryüzüne indirmiştir.¹⁷⁹ Ve böylelikle liberalizmin temel söylemi olan bireysel özgürlük ifadesine işlerlik kazandırılmıştır.

Yeryüzünün küreselleşmesi ile, kapitalizmin etki alanının yayılması arasında çok güçlü bir ilişki göze çarpmaktadır. Ancak bu ilişkinin yalnızca küreselleşmenin yerleşik bir hal almaya başladığı 1980'lerden sonra ortaya çıktığını düşünmek gerçekçi değildir. Zira henüz daha XV. yüzyıl ile XVIII. yüzyıl arasında bile Avrupa'da ortaya çıkan fiyat dalgalanmalarının İslam dünyasından -özellikle Osmanlı İmparatorluğu- Çin'e, Hindistan'dan Brezilya'ya kadar tüm yerkürede domino etkisi yarattığı ve böylelikle yeryüzü pazarlarının birbirine bağlandığı gerçeği görülmektedir.¹⁸⁰ Böylece dünyaya bugün egemen olan küresel iktisadi düşüncenin temellerinin yaklaşık beş asır önce atılmaya başladığını söylemek mümkündür.

Kapitalizm yüzyıllar boyunca bireysel özgürlük ve rasyonel düşünce teorisi yaklaşımlarıyla büyümüş ve rekabet politikalarıyla gelişip günümüzün başat iktisadi

¹⁷⁷ BRAUDEL F., **Maddi Uygarlık: Mücadele Oyunları**, Çev: M.A.KILIÇBAY, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2004, s., 203-209

¹⁷⁸ WEBER M., **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Çev: Z.GÜRATA, Ayraç Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1999, s., 44-45

¹⁷⁹ TURAN M., "Klasik Liberalizmin İki Temel Kurgusu ve Genel Bir Kritik", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, İzmir, 2000, s., 101-102

¹⁸⁰ BRAUDEL F., **Medeniyet ve Kapitalizm**, Çev: ÖZEL, M., İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s., 47-48

politikası olmuştur. Liberal Kapitalist doktrinde rekabetin yeri çok önemlidir ve sistemin motoru durumundadır.¹⁸¹

Liberal Kapitalizm, her ekonomik birimin kendi kararını kendisinin verdiği ve sonuçlarına iyisiyle kötüsüyle kendinin katlandığı bir sistemi öngörmektedir. Bireylerin fayda, firmaların ise kar maksimizasyonu peşinde koştukları ve böylece çıkarları doğrultusunda en rasyonel davranışı hayata geçireceklerini varsayan liberal yaklaşım; karar birimlerinin verecekleri kararlarda özgür olmalarını savunur. Kumanda ekonomilerinin aksine, piyasa ekonomisinde karar birimleri yerine karar veren ve onların adına merkezi planlar yaparak ekonomik ve sosyal yapıyı belirleyen bir otorite yoktur.¹⁸²

Kapitalizm, sosyal statünün belirleyici özelliğinin oluşumundaki farklılığıyla da, kendinden önceki sistemlerden kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Kapitalist sistemde, sosyal statü; üretim araçları üzerindeki hakimiyet ile belirlenirken, kapitalizm öncesi toplumlarda otorite ve güç ilişkileriyle belirlenmekte idi. Böylece kapitalist öncesi toplumlarda sosyal statü ve/ya ekonomik kaynaklar üzerindeki egemenlik otorite olmanın bir sonucu iken, kapitalizmde ekonomik kaynaklar üzerindeki egemenlik sosyal statü sahibi olmanın bir belirleyicisidir.¹⁸³

Liberalizm, bireysel özgürlükler temeline oturtulan yaklaşımıyla devletçi sistemlerden tamamen farklı olma iddiasındadır. Aydınlanma çağının etkisiyle bireyi temel değer olarak alan liberal doktrin, otoriter sistemlerin aksine bireyin yaratıcı gücünün önemine vurgu yapar. Bireyin, sınıf veya ırk diktatörlüğüne feda edildiği totaliter sistemleri tepki niteliğinde olan Liberalizm, Hayek'in ifadesiyle; "Tek kuvvet olarak bütün gücü elinde toplayan Sosyalist ve Faşist devlet sistemlerinin aksine, bireyin toplumdaki mevkiini belirleme amacı taşımamaktadır".¹⁸⁴

Günümüz küresel sisteminin temel ekonomik ve ideolojik dayanağı olan Liberal Kapitalizm, başta Sosyalizm olmak üzere tüm karşıt fikirler tarafından geçmişte ve günümüzde sert eleştirilere uğramıştır ve uğramaktadır. Marx, kapitalizmi tanımlarken; "emeğin sömürüsüne dayanan üretim tarzı"¹⁸⁵ yorumunu yaparak kapitalizmi bir sömürü düzeni olarak ifade etmektedir.

¹⁸¹ MANDEL E., **Marxist Ekonomi Kuramına Giriş**, Çev: ÜNLÜ, A., Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998, s., 42

¹⁸² PUTZ T., **Kuramsal Ekonomi Politikasının Temelleri**, Çev: KEPKEP, N., Der Yayınları, İstanbul, 1994, s., 48

¹⁸³ GÜLALP H., **Kapitalizm-Sınıflar ve Devlet**, Belge Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1993, s., 19

¹⁸⁴ HAYEK Von F.A., **Kölelik Yolu**, Çev: FEYZİOĞLU, T., ve ARSAN, Y., Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1999, s., 151

¹⁸⁵ DENİŞ H., **Ekonomik Doktrinler Tarihi**, Sosyal Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1997, s., 453-454

Kapitalizm hakkında belirgin başka bir eleştiride bulunan Schumpeter ise, kapitalizmin gelişiminin uzun süreçte kendini yok edeceğini savunmaktadır. Düşünere göre; işletmelerin aşırı büyümesi sonucunda, girişim ile girişimci arasındaki bağ kopmakta dolayısıyla da kapitalizmin temeli olan mülkiyet özgürlüğü kavramı anlamsızlaşmaktadır. Böylelikle işletmeleri sahiplenilen çalışanları olurken, müteşebbisin işletmeyle arasındaki ilişki sadece hisse senetleri ortaklığından ibaret olmaktadır. İşletmelerin aşırı büyümesi müteşebbis ruhu öldürmektedir.¹⁸⁶

Liberal Kapitalizm denilen ve bugün küreselleşmeye şeklini veren doktrin, günümüzde büyük ölçüde muhafazakar düşünce ile ortak hareket etmektedir. Yeni Liberalizm ve Yeni Muhafazakarlık birleşerek “Yeni Sağ” açılımı oluşturmuşlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında büyük ölçüde II. Dünya Savaşından sonra yeni muhafazakarların, kapitalizmi keşfetmeleri etkindir. Kendilerini refah devletini savunan “sosyal liberallerden” ayırmak amacıyla “liberal bakış açılı muhafazakarlar”¹⁸⁷ olarak isimlendiren bu yeni akımın, liberalizmle ortak hareket etmesini sağlayan üç temel dayanak vardır. Bunlar:¹⁸⁸

- Geleneksel bırakınız yapsınlar formatlı, ‘bireysellik öğretisi’,
- Kapitalizmin temellerini geleneksel ahlaki değerlere -ağırlıklı olarak Hıristiyanlık inancına- gör şekillendirilen ‘liberteryenizm’,
- Menger ile başlayan ve Hayek ile devam eden ‘sosyalizm karşıtlığı’, şeklindedir.

Türkiye’de, tıpkı önceki Demokrat Parti ve ANAP hükümetlerinde olduğu gibi, yaklaşık 10 yıldır iktidarda bulunan Ak Parti hükümeti de kendini bu çizgiye en çok yakın gösteren bir siyasi akımdır. Kendini “Muhafazakar Demokrat” olarak tanımlayan siyasi irade, aslında “demokrat” kavramını Liberal olarak anlamaktadır. Yani, aslında Mevcut hükümetin siyasi ve ekonomik çizgisini Muhafazakar Liberal olarak tanımlamak bu noktada daha doğru bir tespit olacaktır. Konumuz dışında olduğu için Demokrat-Liberal kavramlarının anlamları üzerinde fazla durmayacağım. Elbette ki sıkça eleştirildiği gibi yer yer muhafazakarlığını ve yer yer de liberalliğini ön plana çıkaran hükümet, halen de ikisini birden istikrarlı bir şekilde uygulamayı başarabilmiş değildir.

¹⁸⁶ TEKEOGLU M., **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 1. Baskı, Adana, 1993, s., 223

¹⁸⁷ SALLAN GÜL S., **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! : Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti**, Etik Yayınları, İstanbul, 2004, s., 79-88

¹⁸⁸ SALLAN GÜL S., **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa!: Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti**, Etik Yayınları, İstanbul, 2004, s., 86

2.4 Küreselleşmenin ekonomik ve Mali Faktörleri

Küreselleşmenin iktisadi ve mali boyutunun incelenmesinde üzerinde durmamız gereken temel Faktörler vardır. Bu faktörler küreselleşme sürecinin oluşumu açıklamamızda önemli hususlardır.

Küreselleşmenin oluşumunda ve gelişiminde önemli rol oynayan bu faktörler aynı zamanda küreselleşmeyle birlikte değişimlere ve küreselleşmeye de yön verme noktasında, küreselleşmeyle iç içedirler. Başlıca yedi başlık altında toplayacağımız ve kesin bir tahdidi olmayan bu faktörler daha da arttırılabilir.

2.4.1 Küresel Ticaret Alanında Yaşananlar

Liberal kapitalizmin küresel ticaret haline dönüşmesinde en önemli düşünce sistemi şüphesiz klasik iktisat düşünce sistemidir. Klasik iktisat düşüncesinin gelişmesi ile Sanayi Devrimi aynı döneme rastlamaktadır. Dönemin düşünürlerinden Smith, Ricardo, Say, Malthus ve Mill gibi düşünürlerin ortaya attıkları teorilerle kapitalist sistemin ve beraberinde küresel ticaretin gelişimine önemli katkılar sağlamışlardır.

Liberal kapitalizmin oluşmasında etkili olan tek düşünce sistemi klasik ekol değildir. Belirtilen dönemde liberal kapitalizm düşüncesinin şekillenmesinde siyasal alanda liberalleşmeye yönelmiş düşünce akımlarının da etkisi olmuştur. Ortaçağın düşünceyi zincirleyen ve tek yönlü bağınaz ve evrimi kabul etmeyen kısır düşünce sistemine bir baş kaldırma niteliğini taşıyan ve insanlığa adeta “yeniden doğuşu” müjdeleyen büyük hareket ile başlayan yeni akımlar, Fransa’da Descartes, Montesquieu, Voltaire ve Rousseau gibi büyük filozoflarla, İngiltere’de Bacon, Locke gibi düşünürler tarafından oluşturulmuştur. Bu düşünürlerin geliştirdiği düşünceler liberal kapitalizmin gelişiminde önemli etkiler doğurmuştur. Düşünce alanındaki bu gelişme ve liberalleşme siyasal alanda mutlakiyetçi, kişi haklarını ve özgürlüklerini tanımayan siyasal rejimlerin yerine güç ayırımını benimseyen, herkese gelir ve kültür düzeyi ne olursa olsun, hiç olmazsa teoride eşit bir hak sağlayan demokrasiyi getirmiştir. İşte, liberal kapitalist sistem, düşüncede ve siyasal alanda insanlara geniş özgürlükler tanımış olan bu ortamların ürünü olmuştur.

Ancak klasik iktisadi düşünce öncesinde de serbest ticaret konusunda faaliyetler söz konusudur. Henüz 1608 yılında Hollandalı tüccarların haklarının korunması için Hugo Grotius tarafından yazılan ve denizcilik hukukunun da temelini oluşturan “Mare Liberum” - denizlerin özgürlüğü- adlı kurallar dizisi yayımlanmıştır. Bu kurallara göre; denizler ve limanlar tüm uluslara açıktır ve isteyen herkes bunlardan özgürce ve sınırsızca faydalanır. Bu

durumun o zamanlar denizcilikte lider güç olan Hollandalı tüccarların çıkarlarını koruma amacıyla yaratıldığı açıktır. Ancak o devirde denizcilikte Hollanda'dan geride olan İngiltere buna tepki göstermiş ve 1617 yılında İngiliz John Seldon tarafından “Mare Clausum” - denizlerin kapatılması- kaleme alınmış ve tabiatın kendini insanlara karşı kapatma hakkının olduğu vurgulanmıştır. Bununla da İngiliz tüccarların haklarının korunmaya çalışıldığı açıktır. XIX. Yüzyılda İngiltere denizcilikte ve kapitalizmde lider güç olunca bu kez mukayeseli üstünlükler teorisi aracılığıyla serbest ticareti savunan taraf İngiltere olmaya başlamıştır.¹⁸⁹ Böylece büyük küresel güçlerin serbest ticareti çıkarlarına göre yorumlama alışkanlıklarının çok öncelere dayandığı ve çıkarlarına uymazsa serbest ticaret söylemini rafa kaldırabilecekleri anlaşılmaktadır.

Bugünün küresel ticaret sistemi ağırlıklı olarak II. Dünya Savaşı sonrasında GATT kuralları aracılığıyla oluşturulmuştur. 1948 yılında yürürlüğe konan GATT kuralları, 1995 yılında WTO kuruluncaya kadar uluslararası ticareti düzenlemiştir. Bretton Woods görüşmeleriyle kurulması kararlaştırılan ve II. Dünya Savaşı sonrası inşa edilen sistemin üçüncü saç ayağı olan GATT, başlangıçta geçici olarak oluşturulan bir antlaşmaydı ve küresel çaplı bir ticaret kuruluşunun hayata geçirilmesi amaçlanmaktaydı. Ancak beklenen bu oluşum son derece gecikip 1995'e kadar sarkınca, GATT'ın kalıcı bir hal alması kaçınılmaz olmuştur.¹⁹⁰

GATT'ın yürürlüğe girmesinden, WTO'nun kurulmasına kadar geçen süreçte bir dizi antlaşmalarla uluslar arası ticaret libere edilmiştir. Bunlar; 1949 tarihinde Fransa'da, 1951'de İngiltere'nin Turquay kentinde, 1956, 1960 ve 1962 yıllarında İsviçre'nin Cenevre kentinde gerçekleştirilen gümrük indirimi antlaşmalarıdır. Bu dönem içinde yapılan en kapsamlı antlaşma ise 1973 tarihli Tokyo görüşmelerinde sağlanmıştır. Bu görüşmelerde sadece gümrük indirimleri gündeme gelmemiş aynı zamanda; hükümet satın alımlarının kontrol altına alınması, ihraç desteklerinin azaltılması, anti-damping yasalarının çıkarılması, ithalatın belgelendirilmesi ve GATT'a taraf ülkelerce ortak standartlar belirlenmesi konuları ele alınmıştır.¹⁹¹

GATT'ın imzalanmasının ardından temel ilkeler benimsenmiştir. Buna göre GATT temel ilkeleri şöyle sıralanabilir.¹⁹²

¹⁸⁹ ÖZEL M., **Devlet ve Ekonomi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s., 120-121

¹⁹⁰ DTM, **Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve DTÖ: GATT**, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.dtm.gov.tr/anl/DTQ/GATT-İLKE.htm>>, (21.07.2011)

¹⁹¹ YILMAZ S., **Millennium Round'un Toplumlardan Gizlenen Gerçek Yüzü**, Anti- Mai Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, <<http://www.antimai.org/mkl/sy99milround.htm>>, (21.07.2011)

¹⁹² ERTÜRK E., **Uluslararası İktisat**, Ekin Kitabevi, İstanbul, 1996, s., 217-219

En Çok Kayrılan Ülke Kuralı: Bu kurala göre; bir ülke eğer başka bir ülkeye gümrük kolaylığı sağlarsa, diğer ülkeler herhangi bir yükümlülük altına girmeden bu kolaylıktan yararlanırlar.

Fiyat Mekanizmasına Sadakat Kuralı: Tarife dışı araçlarla korumacılık sağlanmaya çalışılmasının önüne geçilecektir. Böylece kotalar yoluyla koruma GATT tarafından istenmeyen bir durumdur.

Ticaret Savaşma Muhalefet Kuralı: Ülkeler arasındaki korumacılık eğilimleri zamanla ticaret savaşma dönüşebilmektedir. GATT'ın bu konudaki temel yaklaşımı; problemlerin müzakereler yoluyla çözülmesi yolundadır.

Ticaret Kısıtlamalarını Tedricen Azaltma Kuralı: Kota uygulamalarının ve bölgesel ittifakların diğer ülkeler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri gidermek amacıyla hayata geçirilmiş bir ilkedir.

GATT antlaşmasının düzenlediği bir alanda damping uygulamalarıdır. Böylelikle uluslararası serbest ticaretin ruhuna aykırı olan damping uygulamalarına yönelik olarak para cezaları kesilmekte ve hükümet desteklerinin önüne geçilmeye çalışılarak, eşit koşulların yaratılması amaçlanmaktadır.¹⁹³

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi hususunda gerçekleştirilen en kapsamlı görüşmeler ise 1986 yılında başlayan ve 1994 yılına kadar yaklaşık 8 yıl süren Uruguay Damping(Bir malı maliyetinin altında satmak veya farklı pazarlarda farklı fiyatlardan piyasaya sürmek.) görüşmeleridir. Uruguay görüşmelerinde WTO'nun kurulmasının yanı sıra şu kararlar alınmıştır.¹⁹⁴

- 01.01.1995'ten itibaren gelişmiş ülkeler sanayi ürünlerinden aldıkları gümrük vergisini %4,7'den, %3'e indireceklerdir,
- Gönüllü ihracat kısıtlamaları ve iç piyasa düzenlemeleri gibi uygulamalar 4 yıl içinde kaldırılacaktır,

¹⁹³ WALTHER T., **Dünya Ekonomisi**, Çev: Ü.ÇAĞLAR, Alfa Yayınları, 1. Baskı, Bursa, 2002, s., 232

¹⁹⁴ SEYİDOĞLU H., **Uluslararası İktisat**, Kurtiş Matbaası, 13. Baskı, İstanbul, 1999, s., 198-200

- Azgelişmiş ülkeler tarifelerini artırmayacak ve zaman içerisinde azaltacaklardır,
- Tarım alanında uygulanan gümrükler; gelişmiş ülkelerde 6 yıl içinde %36, gelişmekte olan ülkelerde ise 10 yıl içerisinde %24 oranında indirilecektir,
- Tekstil ve giyim üzerine konan kotalar 10 yıl içinde daha az kısıtlayıcı olan bir düzeye indirilecek, tarifeler ise aynı zaman dilimi içinde %25 oranına düşürülecektir,
- Marka, patent ve fikri hakların korunması gelişmiş ülkelerde 20 yıl, azgelişmiş ülkelerde ise 10 yıl olarak belirlenmiştir,
- Miktar kısıtlamaları; gelişmiş ülkelerde 2 yıl, gelişmekte olan ülkelerde ise 5 yıl içerisinde kaldırılacaktır,
- Uruguay görüşmelerinde il kez hizmetler sektörünün liberalleşmesi gündeme gelmiş ve bu konuda GATS antlaşmasının yürürlüğe konması kararlaştırılmıştır,
- Ülkelerin yürüttükleri ticaret politikalarını gözden geçirme amacıyla, ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizması kurulacak ve bu faaliyetler TPRM aracılığıyla yürütülecektir,
- İmalat sanayinde faaliyette bulunan yabancı şirketlerin yerli malzeme kullanma ve/ya ihracat yapma gibi zorunlulukları TRIMS aracılığıyla kaldırılacaktır.

Uruguay görüşmeleri ile yukarıdaki düzenlemeler getirildikten sonra, devlet sübvansiyonları alanında da adımlar atılmıştır. Buna göre; ihracat performansına bağlı olarak verilen sübvansiyonlar ile, ithal malı yerine yerli mal kullanılmasına yönelik verilen sübvansiyonlar tamamen yasaklanmış, başka ülkelerin sanayine zarar veren ve diğer antlaşma taraflarının çıkarlarına ciddi biçimde zarara uğratan sübvansiyonlara yönelik karşı tedbir alınabileceği belirtilmiştir. Bir ülkenin sınırları dahilinde uygulanan ve spesifik olmayan, spesifik olmakla birlikte şirketlerce yürütülen Ar-Ge faaliyetlerine yönelik olan ve bölgesel açıdan geri kalmış bölgelere yönelik devlet sübvansiyonları ise tedbir gerektirmeyen sübvansiyonlar olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁵

Ana hatlarıyla WTO antlaşmaları; mal, hizmetler ve mülkiyet haklarını kapsamakta ve her üç alan için de liberalizasyon uygulamalarının hayata geçirilmesini amaçlamaktadır.¹⁹⁶ Böylelikle küresel değişimin en temel dayanağı olan Neo-Liberalizmin talepleri doğrultusunda bir ekonomik sistem dizayn edilmektedir.

¹⁹⁵ BİLGİÇ M., GATT Kuralları ve Uruguay Roundu Kapsamında Uygulanan Devlet Yardımları ve Sübvansiyonlar, KOSGEB Yayınları, Ankara, 1999, s., 23-25

¹⁹⁶ DTM, DTÖ Antlaşmaları: DTÖ Antlaşmalarının Temel Yapısı, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.dtm.gov.tr/anl/DTO/DTOANLASMALAR.htm>>, (25.07.2011)

Uruguay görüşmeleri ile II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan GATT'ın yerini alan WTO, küresel çapta ticaretin serbestleşmesi ve hükümet sınırlandırmalarının kaldırılması amacı güdülen vücuda getirilmiştir.

WTO kuruluş antlaşması, örgütün yerine getirmesi gereken dört işlevi şu şekilde sıralamaktadır:¹⁹⁷

- Uruguay görüşmelerinin hukuki metinleri ile gelecekte imza edilebilecek olan her türlü antlaşmanın yürürlüğe girmesi, yönetimi ve uygulamasına yardımcı olmak,
- Antlaşmaların kapsadığı alanlarda ve daha yeni konularda ticaretin daha da serbestleşmesini sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında bir forum oluşturmak,
- Üye ülkeler arasındaki farklılık ve uyuşmazlıkların çözümünden sorumlu olmak,
- Üye ülkelerin ticaret politikalarını periyodik olarak incelemektir.

WTO, kuruluşundan sonra GATT tarafından oluşturulan serbest ticaret reformlarının kapsamını geliştirmiştir. Bu bağlamda GATT döneminde ağırlıklı olarak gümrüklerin indirilmesi konusu üzerinde yoğunlaşırken, WTO'nun kurulmasından sonra düzenlenen ilk Bakanlar Konferansı olan 1996 tarihli Singapur toplantısında ağırlıklı olarak rekabet ortamını geliştirici politikalar üzerinde durulmuş ve anti-tröst kuralları üzerinde çalışmalar yapılmıştır.¹⁹⁸

Uruguay görüşmeleri ve sonrasında yaşanan liberal ticaret dalgası; gelişmekte olan ülkeler için bir takım avantaj ve dezavantajlar getirmiştir. Bu görüşmeler ile; ihraç ürünlerinin çeşitlenmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması ve ticarete ayrımcılığa karşı koruma gibi avantajlar elde eden gelişmekte olan ülkeler; ithal gıda mallarının fiyatının artması, yerel üretim maliyetlerinin artması ve gümrük vergilerinin düşürülmesiyle milli gelirde kayıpların ortaya çıkması gibi dezavantajlara maruz kalmışlardır.¹⁹⁹

Gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretinde başarılı olabilmeleri için başlıca üç adımı atmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ülkeler; piyasaya girişi gerçekleştirebilmen, ihraç edilebilir mal ve hizmete sahip olmalı ve ihraç kabiliyeti olmalıdır.²⁰⁰ Bu yaklaşıma göre; GOÜ'lerin uluslararası ticaret sistemine dahil olabilmeleri için, bu ülkelerin önündeki

¹⁹⁷ ITC ve CS, **İşletmeler İçin Dünya Ticaret Sistemi Rehberi**, ITC ve CS, İstanbul, 2002

¹⁹⁸ DEMİR Ö., **Dünya Ticaret Örgütü'nün Yeni Çalışma Konusu: Ticaret Ve Rekabet Politikaları Arasındaki İlişki**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.forei.gntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/nis an9 8/ dny at. htm>, (21.07.2011)

¹⁹⁹ İSLATİNCE H., "Dünya Ticaretinde Görülen Yeni Gelişmeler ve Gelişmekte Olan Ülkelerin İktisadi Performansları", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1-2, Eskişehir, 1998, s., 337-338

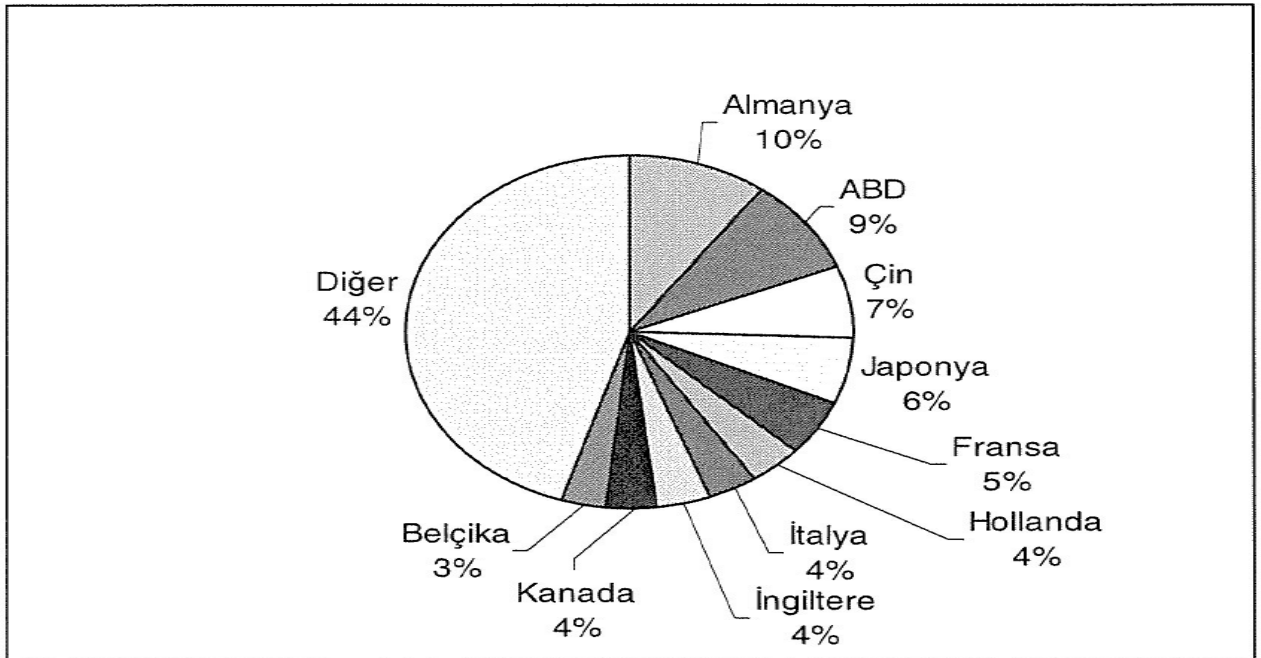
²⁰⁰ BERLİSLE J.D, **Bir Gelişme aracı Olarak Ticaret: Gelişmekte Olan Ülkeler Çok Taraflı Ticaret Sisteminden Nasıl Daha Fazla Yararlanabilir**, Çev: M.B EKİNCİ, Google Arama Motoru, <http://www.akademiktisat.net/makaleler/bir_gelişme_ticaret.HTM>, (21.07.2011)

sınırlamaların kaldırılması, teknoloji ve sermaye yatırımlarının artırılması, yenilikçi ve ürün geliştirici politikaların arttırılması gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde Çin önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Ucuz emek ve girdi maliyetinden dolayı Çin küresel ticaret yarışında büyük bir avantaj sağlamaktadır. Özellikle 31.12.2004 tarihinden itibaren Çin'e yönelik tekstil kotalarının kalkması Türkiye başta olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkenin tekstil ihracatına olumsuz etkiler getirecektir. Ayrıca bu kotaların kalkmasıyla 2004'ten günümüze Çin dünya ticaret sahnesinde ağırlığını iyice hissettirmiş ve dünyanın sayılı ekonomileri arasına girmeyi başarmıştır.

Günümüzde serbest ticaret denen olgu, aslında birkaç ülke arasında gerçekleşmekte, diğer ülkeler ise büyük ölçüde bu ticari sistemin küçük unsurları olarak kalmaktadırlar. Dünyadaki tüm ihracat ve ithalatın -tüm toplam ticaretin- yarısından fazlası sadece 10 ülke arasında gerçekleştirilmekte, diğer yarısından azı ise aralarında Türkiye'nin de bulunduğu tüm dünya tarafından paylaşılmaktadır. Bu durum aşağıda yer alan şekil'de gösterilmiştir.

Şekil 2.1: Küresel İhracat gelirlerinin Ünelere Göre Dağılımı

İtalya, Hollanda, Belçika, Kanada- tüm ithalatın yaklaşık %58'ini yapmakta, tüm dünyaya ise %42'lik bir pay kalmaktadır.²⁰² Böylece dünyada birkaç devletin gerçek anlamda küreselleştiği, diğerlerinin ise -gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler- giderek pazar durumuna geldiği gerçeği görülmektedir.

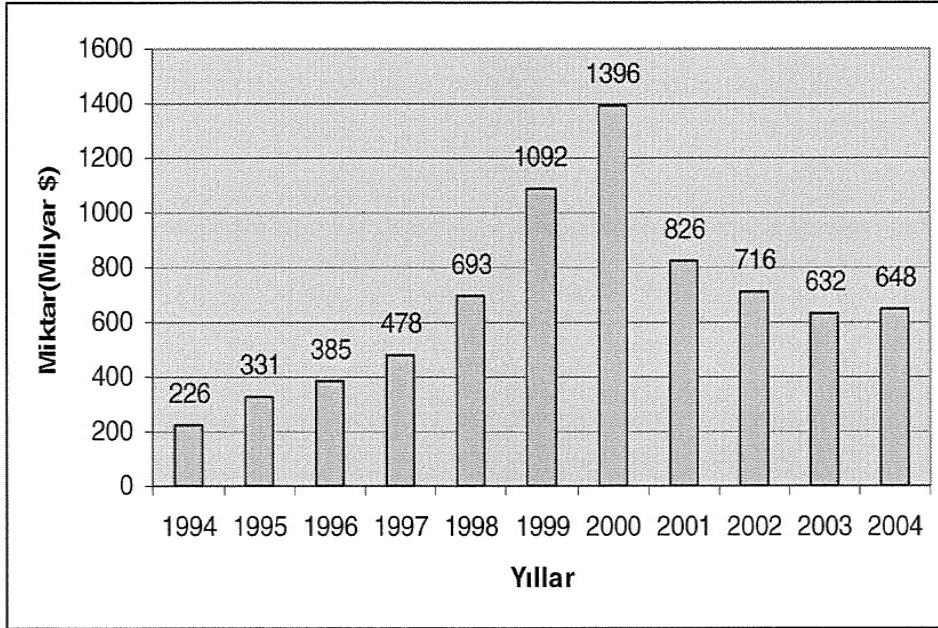
Ancak küresel boyutlu serbest ticaret, rasyonel davranmayı başaran gelişmekte olan ülkelere çok önemli kazanımlar sağlamıştır. Küresel sisteme adapte olmayı başarabilen birkaç gelişmekte olan ülke serbest ticaretin sağladığı yararlarından nasibini almıştır. Güneydoğu Asya ülkelerinden Malezya ve Singapur bu mucizenin başrol aktörleri durumundadırlar. Gerçi 1990'lı yıllar bu ülkeler için hazırlıksız yakalanılan liberalizasyonlardan dolayı krizli yıllar olarak anılmış, ancak bu ülkeler durumdan ders çıkararak sistemlerini yeniden oluşturmuşlardır. Böylelikle küresel değişimden kendini aşırı izole eden veya tam tersi, altyapısını oluşturmadan değişime aniden ayak uydurmaya çalışan ülkeler bu süreçten zarar görürken, değişimi iyi analiz eden, ılımlı ve akılcı politikalar yürüterek küreselleşmeye dahil olan ülkeler bu serbestleşme ortamından fayda sağlamıştır.

2.4.2 Yabancı Sermaye Yatırımlarının Küreselleşmedeki Önemi

Yabancı sermaye yatırımları küresel ekonomi içinde önemli bir konuma sahiptir. Ülkeler arası sermaye akımları; makroekonomik dengeleri, sosyo-kültürel yapıyı teknolojik durumlarını, kısacası evrensel boyutta bir çok faktörü etkilemektedir.

Yabancı sermaye yatırımları küresel boyutlarda dalgalanmalar yaşamakta, 2000 yılında ulaşılan maksimum noktaya son dönemlerde yakalanamamaktadır. Yabancı sermaye yatırımlarındaki yükseliş ve düşüş trendi Şekil 2.2'de gösterilmiştir.

²⁰² WTO, **World Trade Report 2005: Exploring the Links Between Trade-Standarts and the WTO**, WTO Resmi Web Sitesi, <http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report05_e.pdf>, (28.07.2011)

Şekil 2.2: Dünyada Toplam Yabancı Sermaye Yatırımları

Kaynak: YASED²⁰³

Şekil 2.2’de de açıkça görüldüğü gibi 1994-2000 yılları arasında yabancı sermaye akımlarında 6 kata yakın bir artış görülmüştür. Bu artış küresel ekonominin hareketliliğini ve akışkanlığı gösterebilme adına önemli bir göstergedir. Ancak yüzyılın hemen başında bu durumun tersine döndüğü görülmekte ve bu akımlar gitgide azalmaktadır. Bunda küresel çapta yaşanan krizlerin rolü büyüktür.

Yapılan bu yatırımların dağılımı ise aşağıdaki Tablo 2.2 aracılığıyla gösterilmiştir.

²⁰³ YASED, UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2005 (PPT Sunusu), YASED Web Sitesi, <http://www.bilkent.edu.tr-yeldane/praksis-2002.pdf>, (22.07.2011)

Tablo 2.2. Yatırımların Dağılımı (2010)

En Çok Yatırım Yapan Ülkeler (Milyar \$)			En Çok Yatırım Çeken Ülkeler (Milyar \$)		
Sıra No	Ülke Adı	Miktar	Sıra No		Miktar
1	ABD	328,9	1	ABD	228,3
2	Almanya	104,9	2	Çin	105,7
3	Fransa	84,1	3	Hong Kong, Çin	68,9
4	Hong Kong, Çin	76,1	4	Belçika	61,7
5	Çin	68,0	5	Brezilya	48,4
6	İsviçre	58,3	6	Almanya	46,1
7	Japonya	56,3	7	İngiltere	45,9
8	Rusya Fed.	41,7	8	Rusya Fed.	41,2
9	Kanada	38,6	9	Singapur	38,6
44	Türkiye	1,8	27	Türkiye	9,1

Kaynak: YASED²⁰⁴

Yukarıdaki Tablo 2.2’de de görüldüğü gibi ABD sermaye alan ve sermaye veren ülkeler içinde ilk sırada yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler içinde ise Çin ilk sırada yer almakta,. İspanya ve Brezilya ise atılım içinde görünmektedir. Tablo’da yer almayan en ilgi çekici ülkesi Lüksemburg’dur, Zira küçük bir ülke olmasına karşın dünya sermaye hareketleri içinde önemli bir paya sahiptir. En çok yatırım yapan 17. en çok yatırım çeken 18. ülke konumundadır. Bu da günümüzde ekonomik büyüklüğün ve etkinliğin toprak büyüklüğüyle orantılı olmadığını açıkça gösterir.

Bugün dünyada gerçekleştirilen yabancı sermaye dolaşımının yaklaşık olarak %80’i gelişmiş 7 ülke arasında gerçekleştirilmekte, geri kalan %20’si ise yaklaşık 150 ülke arasında paylaşılmaya çalışılmaktadır.²⁰⁵ Yabancı sermaye çekme konusunda akılcı politikalar izleyen; Çin, Meksika, Arjantin ve Brezilya gibi ülkeler önemli ekonomik kazanımlar elde etmişlerdir.²⁰⁶

²⁰⁴ YASED, UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2011, İstanbul, Temmuz 2011, s., 4-7

²⁰⁵ OKSAY S., Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi, Econturk Web Sitesi,

<<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay3.pdf>>, (28.07.2011)

²⁰⁶ ATO, Yabancı Sermaye Raporu: Hayaller ve Gerçekler, Google Arama Motoru, <<http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=268>>, (22.07.2011)

Yabancı sermaye yatırımları, günümüzde büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayırarak basit şekilde sınıflandırmak mümkün ise de, AB mevzuatında sermaye akımları ile ilgili çok geniş bir başlık grubu yer almaktadır.²⁰⁷

Yabancı sermaye çekme hususunda iş ve yatırım ortamı son derece önemlidir. Formalitelerin, ara işlemlerin ve bürokratik prosedürlerin arttığı bir ortamda yabancı sermaye girişleri azalış gösterecektir. Bu bağlamda Türkiye iş ve yatırım ortamı sıralamasında 155 ülke arasında 93. sırada yer alarak olumsuz bir görüntü sergilemiştir. Uzun süreli makro ekonomik istikrarsızlıklar, sık sık yaşanan krizler v.b durumlar Türkiye'nin ülke riskini artırmaktadır.²⁰⁸

Türkiye, küreselleşmeye eklenme çabası içine girdiği 1980 yılından bu yana yabancı sermaye yatırımı çekme konusunda ilerleme kaydetme çabası içindedir. 1980 yılı ile karşılaştırıldığında yabancı sermaye girişinde önemli bir artış olmakla birlikte, küresel çaplı gelişimden halen uzak olduğu anlaşılmaktadır. 1980 yılında yalnızca 35 Milyon \$ olan fiili yabancı sermaye girişi miktarı, liberal uygulamalarla paralel olarak artış göstermiş, 1990 yılında ilk kez milyar doları aşarak 1005 milyon \$'a ulaşmıştır. 2001 yılı 3288 milyon \$ ile zirve yılı olmuş, ancak yaşanan krizin de etkisiyle 2002'de rakam 590 milyon \$ seviyesine gerilemiştir.²⁰⁹

Yabancı sermaye yatırımlarında zaman zaman yatırım yapan firma ile yatırım yapılan ülke arasında problemler çıkabilmektedir. Uluslararası sermaye akımları ile ilgili yasal düzenlemeler, git gide uluslar üstü hukuk sistemi içinde çözümlenme eğilimindedir. Bu yönde oluşturulan "tahkim" müessesesi ortaya çıkan sorunları çözmeye gayretindedir. Kısaca MAI olarak isimlendirilen bu yapı, gittikçe ulusal hukuk sisteminin yerini almaktadır. Bugünün küresel ekonomik sistemi içinde MAI; çokuluslu şirketlerin uluslar arası platformdaki iktisadi ve mali menfaatlerini korumaya yönelik olarak oluşturulan bir, uluslararası bir sözleşme niteliğindedir.²¹⁰

MAI ve benzeri uluslar üstü oluşumlar; yabancı sermaye lehine, ulusal çıkarların çiğnenmesi olarak görülmekte ve sert eleştiriler yöneltilmektedir. Kaya'ya göre(23.07.2011),

²⁰⁷ TÖRE N., **Dünyada Yabancı Sermaye Akımları**, TCMB Resmi Web Sitesi, <<http://www.tcmb.gov.tr/veni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dunya.yabsermaye.doc>>, (22.07.2011)

²⁰⁸ YÜKSELER Z., **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş-Yatırım Ortamı İlişkisi**, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/REKABET_GUCU_VE_YABANCI_SERMAYE_Y_ATIRIMLARI.pdf>, TEK Web Sitesi, (25.07.2011)

²⁰⁹ HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Hazine İstatistikleri(1980-2003): Yabancı Sermaye**, <<http://www.hazine.gov.tr/yayin/hazineistatistikleri/index.htm>>, Hazine Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, (23.07.2011)

²¹⁰ ORMANOĞLU B., **Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim**, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Kontrol Genel Müdürlüğü, <<http://www.bumko.gov.tr/arastirmarapor/BOrmanoglu.pdf>>, (23.07.2011)

tahkim, “post-kapitülasyon” uygulaması olarak nitelendirilirken²¹¹, Hacaloğlu da tahkimi, merkez ülkelerin çıkarlarını koruyan, çevre ülkeleri ise sömürge konumuna düşürecek bir uygulama olarak değerlendirmektedir.²¹²

2.4.3 Kriz Olgusu ve Ekonomik İstikrarsızlıklar

Krizler günümüzde küresel ekonomik sistemin en belirgin meselelerinin başında gelmektedir. Belirli aralıklarla gerek ulusal, gerekse evrensel boyutlu iktisadi dalgalanmalar yaşanmakta, bu durum ekonomik istikrarı bozmaktadır. Yaşanan iktisadi dalgalanmalar, istikrarsızlıklar ve krizler ile birlikte sadece ekonomi ve toplumu etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda toplumdaki bireylerin yaşam standartları üzerinde de olumsuz durumlar yaratmaktadır.²¹³

Ekonomik krizleri açıklamaya yönelik başlıca beş model vardır. Bu modeller şunlardır.²¹⁴

Sürdürülemez Ekonomik Yapılar ve Yapısal Dengesizlikler Modeli: Spekülatif atak modelleri de denilen bu modeller, krizleri ateşleyen temel makroekonomik faktörlerin önemini vurgulamakta ve para krizlerini sürdürülemez politikalar ile yapısal dengesizliklerin kaçınılmaz sonucu olarak görmektedir. Bu tutarsız politikaların en tipik örneği; bütçe açıklarını para basarak finanse eden genişleyici para politikaları ile sabit veya yarı sabit kur politikalarının aynı anda uygulanmasıdır.

İkinci Nesil Modeller: Bu modellerde, ekonomik politikaların hedefleri arasında yaşanan çelişkiler ve gerilim durumunda veya politik belirsizlik ortamında iktisadi ajanların beklentilerinin ekonomik sonuçları değiştirecek çok önemli etkilerinin olduğu belirtilmektedir. Böyle bir durumda spekülatörler başta olmak üzere karar birimleri hükümet kararlarını değiştirmeye çalışarak spekülatif oyunlar sergileyebilirler.

²¹¹ KAYA N., **Uluslararası Tahkim: Aydınlik mı Karanlık mı ?**, EMD Ekonomi Dergisi, <http://www.emd.org.tr/ekonom/ekol213_dos.htm>, (23.07.2011)

²¹² HACALOĞLU A., Uluslararası Tahkim ile İlgili Olarak Anayasanın 47., 125. ve 155. Maddelerinde Değişiklik Öngören Yasa Tasarısı Hakkında Bilgilendirme ve Tartışma Notu, Google Arama Motoru, <<http://www.turkab.net/kure/wtahkimyasa.htm>>, (23.07.2011)

²¹³ ÖZER M., **Modern Konjonktür Teorileri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998, s., 5

²¹⁴ YAY T. v.d, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İTO Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001, s., 23-28

Asya Krizini Açıklamaya Çalışan Modeller: İlk iki tip model birçok krizi açıklamakla birlikte, Asya Krizine bir açıklık getiremeyince bu model ortaya atılmıştır. Bu model ile para ve bankacılık krizlerinin -ikiz krizlerin- ortak bazı faktörleri ve olgular tarafından yaratıldığı belirtilmekte ve problemlerin kaynağının bankacılık ve finans sektörü olduğu ifade edilmektedir.

Yayıma (Sirayet) Etkisi Modeli: Bu tez ile, farklı ülkelerde eşanlı yaşanan krizlerde ülkelerin benzer kırılma noktaları taşıdığından ortak şoklara maruz kaldıkları söylenmiştir. Ortak şokların olmadığı durumlarda ise krizler bir ülkeden diğerine genelde ticari bağlarla geçmektedir. Böylece bir ülkenin krizden dolayı devalüasyon yapması diğer ülkeyi de devalüasyona itebilir. Burada iki ülke arasındaki ticaretin boyutları kadar, rakip olup olmama durumları da önem taşımaktadır.

Krizlerde Dışsal Etkenlerin Rolüne Yönelik Model: Bu model özellikle GOÜ'lerdeki krizleri açıklama acını taşımakta olup, bu ülkelerdeki krizlerin, sanayileşmiş ülkelerdeki makroekonomik değişimlerin -ticaret hadleri, faiz oranları, döviz kurları v.b- sonucunda ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Yukarıda sıralanan modeller krizleri açıklama noktasında belirli durumları karşılayabilme adına bir başlangıç noktası oluşturabilmekle birlikte, çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Ancak günümüzde gelişmekte olan ülkelerdeki krizlerin çoğunda Meksika krizinde olduğu gibi kısa süreli parasal akımlar yatmaktadır. Meksikalıların “plata dulce” - tatlı para- ²¹⁵ diye nitelendirdikleri bu kısa süreli akımlar, spekülasyon işlemlere konu olduklarından ülkeden ayrıldıklarında yıkıcı etkilere yol açmaktadırlar. Kısa süreli sermaye akımları kadar, kısa vadeli borçlanma politikaları da finansal sistem için tehlike arz etmekte ve ödeme güçlükleri yaşanmasına sebep olabilmektedir.²¹⁶

1980'li yıllarda küresel sistemin ağırlığını iyice hissettirmesiyle yoğunlaşan finansal liberalizasyon uygulamaları, birçok gelişmekte olan ülke ekonomisini hazırlıksız yakalamıştır. Bu finansal serbestleşme sonucunda yaşanan krizler, hazırlıklı olunmadan yapılan liberalizasyonların sorgulanmasına yol açmış, finansal serbestleşme teorisinin öncü iktisatçıları bile daha temkinli bir serbestleşme politikası gerektiğini vurgulamaya

²¹⁵ KOZANOĞLU H., **Meksika'da Kriz**, <<http://ki-otonomedy.net/chiapas/kozanoglu.html>>, (04.08.2011)

²¹⁶ GÖKTAŞ A., “Güneydoğu Asya Krizinin Maliye ve Para Politikaları Açısından Sonuçları”, **Maliye Dergisi**, S., 133, 2000, s., 9

başlamışlardır.²¹⁷ Finansal serbestleşmeye gitmeden önce çok güçlü bir denetleyici ve düzenleyici kurumsal yapının oluşturulması finansal istikrar bakımından önemlidir.²¹⁸

Ancak finansal krizlerin ortaya çıkışında, finansal etkenler tek başlarına belirleyici değildirler. İç ve(ya) dış çok sayıda faktör; politik istikrarsızlık ve belirsizlik, toplumsal yozlaşma ve duyarsızlıklar da krizlerin ortaya çıkmasında etken olabilmektedir.²¹⁹

Asya Krizi örneğinde olduğu gibi, gelen sıcak paraların lüks tüketime ve verimsiz yatırımlara -lüks binalara, golf sahalarına, eğlence merkezlerine- kaydırılması kalkınma için gelen sermayenin heba olmasına yol açmakta²²⁰ ve verimsizliğe düşen ekonomi krize sürüklenebilmektedir.

Krizlerin yaşanmasında etken olan bir başka faktör de popülist politikalar ve savurgan ekonomilerdir. Bu durumun en tipik örneği Arjantin krizinde yaşanmıştır. Carlos Menem iktidarının ilk yıllarında başarıyla uygulanan mali disiplin ve enflasyonla mücadele politikaları daha sonra yolsuzluklara kurban gitmiştir. Menem iktidarında yolsuzlukların artması, iktidarı koruyabilmek amacıyla popülist politikaları gündeme getirmiş, bu bağlamda Carlos Menem tarafından eyaletlere para akıtılmış ve savurganlık hızla artmıştır.²²¹ İsrif ise ekonomik krizlerin bir başka etkenidir.

Özellikle gelişmiş ülkelerdeki israf oranları ciddi boyutlara varmıştır. Sadece gıda alanındaki israfa baktığımızda; Birkaç gün önce “Dünya Felaketler Raporu”, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde on beşinin açlıkla karşı karşıya olduğunu, bir milyar insanın da yetersiz beslendiğini açıklıyordu. Üstelik bunların nedenlerinden biri de “israf”tı. Aynı saatlerde AB komisyonu tarafından yapılan açıklamaya göre AB bünyesindeki ülkelerde yıllık 89 milyon ton gıda çöpe atılıyor ve önlem alınmazsa bu rakam önümüzdeki on yıl içinde 126 milyon tona çıkacaktı... Kişi başına çöpe atılan gıda ise 79 kiloydu. Türkiye gibi “ekmek sever” bir ülkede günlük üretilen 82 milyon ekmeğin yaklaşık 5 milyonun çöpe gittiğini söylersek başka bir açıklamaya gerek kalmaz sanırım.²²² Ancak bu israf bugünlerde Avrupa’da derin bir şekilde hissedilen küresel kriz çanlarıyla giderilmeye başlanmıştır.

²¹⁷ GÜLOĞLU B. ve ALTUNOĞLU A.E, **Finansal Serbestleşme ve Finansal Krizler: Latin Amerika-Meksika-Asya ve Türkiye Krizleri**, Econturk Web Sitesi, <<http://www.econturk.org/turkiyeekonomisi/finvekrizl.pdf>>, (04.08.2011)

²¹⁸ DUMAN K., “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, Antalya, 2002, s., 141

²¹⁹ URAL M., “Finansal Krizler ve Türkiye”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı:1, İzmir, 2003, s., 24

²²⁰ TUNCA Z., “Globalleşen Sermayenin Yarattığı Kaplanlar”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2000, s., 24

²²¹ DTM, **Arjantin ve Türkiye Ekonomik Krizleri**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi9/ariantin.htm>>, (05.08.2011)

²²² ÇETİN, M., **Taraf Gazetesi**, s., 9, (27.09.2011)

Küresel bir tutarsızlık olan israf, geçtiğimiz günlerde İngiltere’de, marketlerde satılan gıda malzemeleri üzerindeki “son satılma tarihi” bilgisinin kaldırılmasıyla küresel bir kazanıma dönüşmeye başlamıştır. Böylelikle daha son kullanma tarihi geçmemiş ürünler, çöpe atılmaktan kurtarılmaya çalışılmaktadır. Bu analizden yola çıkarak küresel krizlerin “faydası” da vardır denilebilir. Bu durum ise adeta krize davetiye çıkartmıştır.

Finansal krizlerin önceden algılanabilmesi ve ulaştığı boyutların idrak edilebilmesi adına iki tür göstergeden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki; finansal krizin doğacağına yönelik beklentileri artıran “ön göstergeler”, diğeri ise krizin boyutlarını açıklamaya yardımcı olan “temel göstergelerdir”. Ön göstergelerin başında; ulusal paradaki aşırı değerlenme gelmekte, böylesi aşırı bir değerlenme kriz öncüsü olarak kabul edilmektedir. Krizin boyutları hakkındaysa; gecelik faizlerde yaşanan sıçrayışlar, döviz rezervlerindeki azalmalar ve döviz kurlarındaki sert dalgalanmalar önemli göstergeler durumundadır.²²³

Krizlerin sonucunda hükümetler reformlar aracılığıyla krizin etkilerini gidermeye çalışmaktadırlar. Eğer bir ülkede krize rağmen, reformlar yürürlüğe konmamışsa, krizin olumsuz etkileri henüz kendini tam anlamıyla hissettirmemiştir demektir.²²⁴

Bankacılık ve finansal krizler denildiğinde ağırlıklı olarak Asya Krizi akla gelmektedir. Zira ağırlıklı olarak finansal krizler bu kriz bölgesi içinde yoğunlaşmıştır. Asya Krizi sonrasında alman reform tedbirleri ağırlıklı olarak; sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçiş, bankacılık sektörünün denetim altına alınması, zor bankaların devralınarak banka birleşmelerinin teşvik edilmesi ve iflas kanununda değişiklik ve yeniliklere gidilmesi noktalarında yoğunlaşmıştır.²²⁵

Küresel boyutlu krizlerin ortaya çıkışında ve daha sonra bu krizlerin olumsuz sonuçlarının giderilmesi yolunda önerilen IMF politikaları sert eleştirilere uğramaktadır. IMF tarafından II. Dünya Savaşından sonra önerilen sabit ve(ya) kontrollü döviz kuru sistemi artık bugünün akışkan sermaye sisteminin gereklerine hitap etmemektedir. Meksika, Asya ve Türkiye krizlerinde genelde bu sistemin çelişkileri etkendir. Gerçi günümüzde serbest kur sistemi geçerlilik kazanmıştır ancak geçmiş deneyimler hala tazedir.

Ayrıca IMF, kriz sonrası ülkelere; kamu harcamalarını kısma, daraltıcı para politikaları uygulama ve vergileri artırma gibi tedbirler önerdiğinden, ekonomideki mevcut

²²³ EREN A. ve SÜSLÜ B., “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:7, Sayı:41, 2001, s., 662-663

²²⁴ RODRICK D., “İktisat Politikası Reformlarını Anlamak”, Çev: Y.AKBULAK ve A.ARSLAN, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S ayı: 23, Kayseri, 2004, s., 133

²²⁵ LANE T.D., “Asya Finans Krizi: Ne Öğrendik?”, Çev:L.ALKINOĞLU, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:1, İzmir, 2000, s., 67-75

durgunluk daha da derinleşmektedir. Ancak IMF'nin kriz politikalarında en fazla dikkat çeken husus; sağlanan destekle krize uğrayan ülkenin esnaf, çiftçi, işçi v:b geniş halk kitleleri korunacağına yabancı sermayenin uğradığı kayıpların telafi edilmeye çalışılmasıdır.²²⁶ Bu bağlamda bugün derin bir krizde olan Avrupa ve özellikle de Yunanistan IMF tarafından işçi çıkartılması talebiyle karşı karşıyadır. Krizin aşılması için IMF, Yunanistan'dan yaklaşık 200 bin işçi çıkarmasını talep etmekte ve bu da Atina sokaklarında ciddi protestolara neden olmaktadır.

IMF tarafından ortaya atılan çözüm önerilerinin siyasal iradenin isteği dışında gerçekleştiği iddia edilmekte, Türkiye'nin yaşadığı Kasım 2000 krizinde olduğu gibi kriz yönetimi politikalarının Merkez Bankası ve birkaç üst düzey teknokrat tarafından hazırlandığı, IMF tarafından uygulandığı iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre; IMF türü kuruluşlar, ülkelerin zayıf düştükleri anları kollayarak, oldu bittilerle yabancı sermaye lehine kararlar aldırarak ve çaresiz durumda kalan iktidarlara da sadece bunları uygulama zorunluluğu düşmektedir.²²⁷

Krizler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kendini hissettirmiştir. Bu etkileme kendini; hem makroekonomi ve hükümet uygulamaları alanında, hem de özel sektör aktivitelerinde hissettirmiştir. Krizler her şeyden önce Türkiye'nin dış dünya ile olan ekonomik ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Söz gelimi, yaşanan Asya krizi ve sonrasında bu krizin kuzeydeki büyük partner Rusya'ya sıçraması; başta bavul ticareti olmak üzere, turizm, ticaret ve inşaat sektörlerinde son derece olumsuz etkiler yaratmıştır.²²⁸

2.4.4 IMF, Dünya Bankası ve Uyguladıkları Politikalar

IMF ve Dünya Bankası, II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın yeniden şekillendirilmesi amacıyla hayata geçirilmiş iki kuruluştur. Almanya, Japonya ve İtalya'nın savaşı kaybettiğinin büyük ölçüde kesinleşmeye başladığı bir süreçte toplanan Yalta konferansı ile yeryüzünün siyasal haritasının çizen küresel güçler, Bretton Woods görüşmeleriyle de IMF, Dünya Bankası ve benzeri uluslar üstü oluşumlar aracılığıyla, iktisadi ve mali dünyayı şekillendirme çabası içine girmişlerdir.

²²⁶ SEYİDOĞLU H., "Uluslararası Mali Krizler-IMF Politikaları-Az gelişmiş Ülkeler- Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2003, 151-152

²²⁷ BORATAV K., *Finansal Kriz IMF'nin Eseridir*, http://www.bilkent.edu.tr/%7Eveldanbs/Yazilar_Uye/Boratav_IMF.html, (04.08.2011)

²²⁸ DPT, *Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Etkileri*, DPT Resmi Web Sitesi, http://www.dpt.gov.tr/dpt/web/ekutup98/burhan_v/as_yakriz.html, (04.08.2011)

Savaş sırasında, Nazi Almanya'sına karşı yürütülen savaşta batının en büyük müttefiki olan SSCB, savaştan sonra en büyük düşman haline gelmiş ve SSCB'nin yayılmasını önlemek amacıyla; Marshall Planı, Truman Doktrini gibi uygulamaların yanı sıra, IMF, WB ve AET gibi organizasyonlar hayata geçirilmiştir.

IMF'nin, kuruluşunda; uluslar arası parasal işbirliğini teşvik etmek, uluslar arası serbest ticaretin teşvik edilmesi, kambiyo istikrarını sağlamak ve rekabetçi döviz kuru depresyonlarını önlemek, dünya ticaretinin geliştirilmesine engel teşkil eden kambiyo kısıtlamalarını kaldırmak ve üye ülkelerin ödemelere bilançosundaki dengesizliklerin süresini kısaltmak ve derecesini azaltmak amaçlar belirlenmiştir.²²⁹

IMF, yukarıda belirtilen amaçlarına ulaşabilmek amacıyla zaman zaman krediler açmaktadır. IMF, kredi alan ülkeler ile bu ülkelere kredi veren kuruluşlar için uyulması gereken bir takım sorumluluklar belirlemiştir. Kredi alanlar için; imzaladıkları antlaşmalara uyma, ekonomik ve mali politikalarda şeffaflık ve uluslar arası kabul görmüş yönetim standartlarına uyma gibi sorumluluklar getirilirken, kredi verenler için de; risk değerlemesi ve yönetimi konusunda yeterli teknikleri geliştirme, kredi talep eden ülkelerin uluslararası standartlara uymaları şartını arama ve kredi alanlar ile kredi verenler arasında sağlam bir işbirliği ve güçlü bir iletişim kurma sorumluluklar getirilmiştir.

IMF'yi uluslar arası mali ve iktisadi alanda etkili kılan unsur; sağladığı krediler ama bundan da daha öte, mali krizin yönetiminde oynadığı roldür. AGÜ ve GOÜ'lere yönelik kaynak akışının IMF onayı olmadan sağlanamamakta, ancak IMF'nin oluru ile bu akışlar sağlanmakta ve(ya) borçlar ertelenebilmektedir.²³⁰ Böylece IMF, sadece kendi verdiği kredilerde değil, diğer kuruluş, ülke veya bankaların sağladığı kredilerde de anahtar bir rol üstlenmektedir.

Dünya Bankası da II. Dünya Savaşı sonrasında yarattığı uluslar üstü bir oluşumdur. Banka, başlangıçta savaş sonrası yanmış, yıkılmış Avrupa'nın imarıyla ilgilenmiş, daha sonra ise üçüncü dünyanın kalkındırılmasına yönelmiştir.

Dünya Bankası'nı (WB) savaş sonrasında gelişmekte olan ülkeler üzerinde uyguladığı politikalar ortalama her onar yıllık periyotlarla büyük değişimlere uğramıştır. 1960'larda sanayi ve altyapı yatırımlarına ağırlık veren banka, 1970'lerde ise kırsal kalkınmaya önem veren politikalar üretmeye başlamıştır. 1980'li yıllar da ise politikalar; tamamen kalkınma ve

²²⁹ GÜRAN N. ve AKTÜRK İ., **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Tuğra Ofset, 5. Baskı, Isparta, 2001, s., 43

²³⁰ BAŞKAYA F., **Borç Krizi Üzerine Bir Deneme**, Maki Basın Yayın, 2. Baskı, Ankara, 2004, s., 69

yoksullukla mücadeleden, makro ekonomik politikalara ve Neo-Liberal piyasa sisteminin uygulanmasına yöneltilmiştir.²³¹

Dünya Bankası, 1980'lerin sonundan beri kamu harcamalarının yapısını PER isimli bir programla yakından izlemektedir. Böylece ülkelerin her bir Bakanlığının harcamaları Bretton Woods kuruluşlarının denetimi altına girmiştir. Bu kredi verenler topluluğu, hangi türden kamu alt yapı yatırımlarının finanse edileceğini, hangilerinin edilmeyeceğini de kararlaştırmaktadır. Örneğin, Devletlerin kendi kaynaklarını bile kamusal alt yapı, yol ya da hastane gibi yatırımlara yöneltmesine izin verilmemektedir. Kredilendirme sürecinde, tüm proje kredileri için kamu projelerinin yürütülmesini uluslararası inşaat ve müteahhitlik firmalarına veren bir uluslararası teklif (eksiltme) sistemi geliştirilmiştir. Yerel Şirketler teklif verme sürecinin dışında tutulmuştur ve bu yerel inşaat şirketlerine uluslararası şirketlerle ayrı, alt görüşme sözleşmeleri yaptırılmakta ve bunlar gerçek inşaat işlemlerinin büyük bölümünü “ucuz emek” kullanarak gerçekleştirmektedir. Bunun bir başka ifadesi şudur: “Alt yapı için verilen kredilerin büyük bir bölümü çok uluslu müteahhitler lehine yeniden çevrime sokulmaktadır”.²³²

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları ve refahlarını geliştirme iddiasıyla kurulan Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların, piyasa odaklı politikalar önermeleri ve işin sosyal boyutunu ihmal etmeleri, beraberinde sağlık başta olmak üzere eğitim v.b alanlarda bir takım problemlere yol açmaktadır.

IMF ve WB'nin ülkelere önerdiği reçeteler; zaman zaman çok ağır şekilde eleştirilmektedir. Söz konusu eleştirilerin ağırlıklı olarak; uygulanan politikaların gizli kapaklı yapılar, şeffaflıktan uzak olma noktasında yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca ülkelerin ekonomik politikalarının son derece detaylı şekillerde düzenlenmesi ve yabancı şirketlerin çıkarlarının korunması da diğer eleştiri konularını oluşturmaktadır.²³³

Afrika'da ulusal bağımsızlık hareketlerinin önemli sembollerinden biri olan Gana Devlet Başkanı Nkrumah, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşları, sömürgeciliğin yeni görünümleri olarak nitelendirmekte, günümüzde bağımsız olan birçok AGÜ ve GOÜ'nün dışarıdan dayatılan politikalarla yönetildiğini vurgulamaktadır. Katılım, şeffaflık ve

²³¹ UZUN A.M, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, Sivas, 2003, s., 159

²³² YILMAZ G., **Kapitalizmin Kaleleri - I : IMF-WB ve AB**, Anti-Mai Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, <<http://www.antimai.org/kitap/kkwtoiblml.htm>>, (17.08.2011)

²³³ BAYRAKTUTAN Y., “Küreselleşme-Kriz ve IMF”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı: 19, 2000, s., 17

demokrasi sözcükleriyle süslenerek ülkelere dayatılan bu politikalar, “demokratik emperyalizm” olarak adlandırılmaktadır.²³⁴

IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara yönelik en etkileyici eleştiriler ise, bizzat bu kuruluşların üst yönetiminde görev alan Nobel Ekonomi Ödüllü iktisatçı Stiglitz'den gelmektedir. Stiglitz; bu kuruluşların son derece beceriksiz olduklarını, uyguladıkları kemer sıkma politikalarının daralmalara ve işsizliğe yol açtığını vurgulamaktadır. IMF ve WB'nin en büyük probleminin yetki meselesi olduğunu belirten Stiglitz, çalışma alanları GOÜ'ler ve AGÜ'ler olmasına karşın, yöneticilerinin Amerikalı ve Avrupalı olduklarını, kapalı kapılar arkasında seçildiklerini ve GOÜ'ler ile AGÜ'lerde çalışma tecrübelerinin de aranmadığını ifade etmektedir. Ayrıca yine Stiglitz; WTO, IMF ve WB gibi kuruluşlarda ülkelerini temsil eden ticaret bakanı v.b yetkililerin, sadece dar bir çevrenin çıkarlarını koruduğunu, geniş halk kitlelerinin ise kimsenin umurunda olmadığını söylemektedir.²³⁵

IMF ve WB'nin yürüttüğü politikalar, dar bir iş ve sermaye kesimince desteklenmesine karşın, dünyanın dört bir tarafında küresel direniş ve ayaklanmalara yol açmaktadır. Meksika'da Zapatista İsyanı, Güney Kore'de işçi ve öğrenci direnişleri, Brezilya'da topraksız köylülerin başlattığı direniş, Hindistan'da Ulusal Halk Hareketi'nin yürüttüğü eylemler, Ekvator yerlilerinin Neo-Liberal politikalara karşı ayaklanmaları, Ocak 2000'de Tayland'ın başkenti Bangkok'ta yapılan halk yürüyüşleri, Bolivya'da ki yerli ayaklanmaları v.b dünyanın dört bir yanında; IMF, WB ve bu kuruluşların uygulattıkları YUP'lara karşı küresel bir direngenlik söz konusudur.²³⁶

IMF ile Türkiye ilişkisine baktığımızda ise, IMF'nin yıllarca Türkiye devleti ve Türkiye insanı üzerinde bir “art niyetli yabancı” etkisi bıraktığını yakın geçmişimizden de biliyoruz. Ancak bu, içinde korkuyu ve öfkeyi barındıran tepki son yıllarda yerini nötr bir hale bırakmıştır. Türkiye son yıllarda büyüyen ekonomisiyle, Avrupa menşeli bu yeni dalga küresel kriz sinyallerine rağmen IMF ile yeni bir antlaşma gereği duymamış ve bu da hem Türkiye halkı nezdinde hem de dünya devletleri nezdinde Türkiye adına oldukça olumlu bir hava esmesine neden olmuştur.

²³⁴ DÜNDAR C., **Savaşta Ne Yaptın Baba ?**, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 2003, s., 20-21

²³⁵ STIGLITZ J.E., **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev: A.TAŞÇIOĞLU ve D.VURAL, Plan B Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2004, s., 39-43

²³⁶ DANAHER K., **Küresel Ekonomi ve Demokrasi**, Çev: B.ÇÖLGEÇEN, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s., 182

2.4.5 İdeolojik Bloklar Sonrası Ekonomik Bloklar ve Avrupa Birliği

Varşova Paketi'nin dağılması ve Sosyalist Doğu Bloğunun çökmesiyle birlikte, ideolojik temelli bloklar anlamını büyük ölçüde yitirmişlerdir. Bugün; Kuzey Kore, Küba, Birmanya gibi ülkelerin yenedünya düzenine direnmelerine karşın, artık dünyanın tek kutuplu olduğu gerçeği açıktır.

Sadece kapitalizmin olduğu ve SSCB gibi bir rakibinin de kalmadığı bir dünya üzerinde, pazardan pay kapma yarışının artık ekonomik bloklar eliyle yürütüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda, global kapitalizmin üç ana bölgesi, -Kuzey Amerika, Avrupa ve Uzak Doğu- NAFTA, AB ve APEC blokları aracılığıyla kendi aralarında zaman zaman çıkar çatışması yaşayarak, ama daha çok işbirliği halinde global pazarlama faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Küreselleşme ile, bloklaşmanın birbiriyle çelişkili durumlar olduğu yolunda tartışmalar yaşanırken²³⁷, bu durumun aslında, küresel bir pazarın yaratılmasında bir ara süreç olduğu yönünde görüşler de mevcuttur.²³⁸

Bölgesel ittifaklar; üye ülkeler arasındaki bağımlılığı arttırır ve genel olarak üçüncü ülkeler ile olan ilişkilerde güç birliğinin, daha çok kazanım getireceği ve uluslararası arenada daha büyük bir etkinlik sağlanacağı beklentisi hakimdir.²³⁹ Ekonomik birleşmeler sonucunda blok dışı ticaretin azalması ve blok içi ticaretin artması, bundan dolayı da blok dışından, bloğa doğru bir sermaye akışı olacağı vurgulanmaktadır.²⁴⁰

Türkiye açısından Bölgesel ittifaklar içinde Avrupa Birliği'nin lider bir konumu söz konusudur. Zira Türkiye'nin yaklaşık son yarım yüzyıllık politikalarının belirlenmesinde ve küresel ekonomiye eklenmesi çabalarında AB son derece etkileyici olmuştur.

Avrupa Birliği politikaları içinde son dönemde; Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişleme ve üye ülkeler arasında ortak politika belirleme eğilimlerinin hakim olduğu görülmektedir.

Ortak politikaların belirlenmesi ve genişleme sürecinin hayata geçirilmesinde büyük ölçüde "2. Delors Paketi" ve 1992 yılında düzenlenen "Edinburgh Toplantısının" belirleyici olduğu görülmektedir. Edinburgh toplantısı ile²⁴¹;

²³⁷ DPT, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar**, DPT Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyonu, Ankara, 1995, s., 7-10

²³⁸ DTM, **Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar-Küreselleşme ve Dünya Ticareti**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi6/ticaret.htm>, (19.08.2011)

²³⁹ DEDEOĞLU B., **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1996, s., 34

²⁴⁰ KARLUK S.R., **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım Yayım, 4. Baskı, İstanbul, 1996, s., 209

²⁴¹ KALEAĞASI B., **Avrupa Birliği'nin Yetkileri ve Karar alma Mekanizmaları**, İKV Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s., 109-110

- Tarım sübvansiyonlarının düşürülmesi,
- Bütünleşme ve genişleme sürecine ilişkin ödeneklerin arttırılması,
- Altyapı ve Ar-Ge politikalarının finansmanın sağlanması,

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile eski SSCB üyesi ülkelere karşı yüklenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi, kararı alınmıştır.

Delors Paketiyle; parasal birliğe geçiş konusunda daha önce Warner Raporu'nda yer alan, ancak ayrıntılı olarak açıklanmayan ekonomik ve parasal birliğe geçiş süreci aşamaları işlenmiştir. Buna göre üç aşamalı bir geçişi amaç edinen Delors Paketi; birinci aşamada maliye ve ekonomi politikalarının yakınlaştırılması, ikinci aşamada ortak bir merkez bankası sistemi oluşturmayı amaç edinen ESCB'nin kurulması ve bu bağlamda ortak bir merkez bankasının -ECB- kurulması ve üçüncü aşamada da milli paraların, tek bir topluluk para birimine dönüştürülmesi hedeflerini içermektedir.²⁴²

Aynı şekilde 1991 tarihli Maastricht Antlaşması ile de; daha spesifik olarak ekonomik alanda bütünlük sağlanması amacıyla kriterler getirilmesi ve ortak politikaların şekillendirilmesi amaçlanmıştır. Ekonomik ve parasal birliği sağlanması amacıyla Maastricht Kriterleri belirlenmiştir. Bu kriterler²⁴³;

- Kamu açığı, GSYİH'nin %3'ünden az olmalıdır,
- Kamu borcunun, GSYİH'e oranı %60'ı aşmamalıdır,
- Faiz oranları, en düşük ortalamaya sahip üç ülkenin ortalamasından en fazla 2 puan yüksek olabilir,
- Son 2 yıl itibarıyla üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır,
- Toplulukta en düşük enflasyona sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ile ilgili üye ülke enflasyon oranları arasındaki fark 1.5 puanı geçmemelidir, şeklindedir.

Maastricht antlaşmasıyla; ekonomik ve sosyal gelişmenin teşviki, ekonomik ve parasal birliğin kurulması yoluyla konvertibiletinin sağlanması, bankacılık ve diğer mali piyasaların bütünleştirilmesi, ortak dış ticaret ve savunma politikalarıyla uluslararası arenada ülkelerin kimliğinin korunması, üye ülkelerin vatandaşlarının haklarının ve çıkarlarının korunmasının birlik vatandaşlığı vasıtasıyla genişletilmesi, adalet ve iç politika alanlarında sıkı işbirliğinin genişletilmesi ve tek bir para biriminin kabulü gibi amaçlar belirlenmiştir.²⁴⁴

²⁴² DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, DTM Avrupa Genel Müdürlüğü, 3. Baskı, Ankara, 1996, s., 126-127

²⁴³ BULAÇ A., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Eylül Yayınları, İstanbul, 2001, s., 47

²⁴⁴ BİNİCİ Y., **EURO'nun Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001, s., 26

Türkiye, Avrupa Birliği'ne girme konusunda II. Dünya Savaşından bu yana büyük bir çaba göstermektedir. Bu Türkiye'nin küresel sürece eklenme çabalarında son derece büyük bir önem taşımaktadır. Avrupa Birliği de, Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişleme eğilimindedir, ancak genişleme sürecinde Türkiye'ye yönelik bir perspektif kısa vadede görünmemektedir. Son dokuz yıllık Ak Parti iktidarının ilk dönemlerinde hızlanan tam üyelik görüşmeleri son yıllarda aynı hızını devam ettirememektedir. Bunda başta Kıbrıs sorunu olmak üzere ülke içindeki etnik meseleler de önemli rol oynamaktadır. Bu iki sorun nedeniyle tam üyelik durumu sürekli ertelenen Türkiye'nin yanında Doğu Avrupa ülkelerine aynı sorunlar çıkarılmamakta ve kısa süre içinde tam üyelikleri kabul edilmektedir.

Avrupa Birliği, Doğu Avrupa'ya genişleme sürecinde ikiye bölünmüş bir görüntü sergilemekte ve bir birlikten ziyade her biri kendi çıkarları peşinde koşan devletler görüntüsü sergilemektedir. Almanya ve Fransa gibi zengin devletler, İspanya ve Polonya gibi görece daha yoksul ülkelere karşı yardım fonlarını baskı unsuru olarak kullanmakta ve bu ülkeleri denetimi altına almaya çalışmaktadır. İngiltere ise daha uzun soluklu çıkarları bakımından İspanya ve Polonya gibi devletlere destek vermektedir. Aynı şekilde birliğin gelecekteki şekli konusunda da görüş ayrılıkları vardır; Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkeler konfederasyonu savunurken, İngiltere ulus devletlerin egemenliklerini koruması gerektiğini söylemektedir.²⁴⁵

Avrupa Birliği, dağılan Doğu Bloğu ülkelerini hızla bünyesine katmakta, ancak bu süreç git gide bir "arka bahçeler" politikasına dönüşmektedir. Zengin üyeler -Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya v.b- görece daha yoksul olan yeni üye ve üye adaylarını -Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti v.b- arka bahçeleri olarak görmekte bunlara "Enfant Terrible=Yaramaz Oğlanlar" sıfatını yakıştırmakta ve politikalarını uygulama alanı gözüyle bakmaktadır. Aynı şekilde aday üyelere görece kendilerinden daha yoksul ülkeleri -Ukrayna, Beyaz Rusya v.b- arka bahçeleri olarak görmektedirler. Böylelikle dağılan Doğu Bloğunun; Ukrayna gibi yoksul ülkelerinin vatandaşları, Polonya gibi yeni AB üyesi ülkelere sızma teşebbüslerinde bulunmaktadırlar.²⁴⁶

Avrupa Birliği denildiğinde hemen hemen herkesin aklına bütünüyle refah içinde yüzen bir bölge gelmektedir. Oysa zenginlik ve refah, birliğin tüm bölgeleri için homojen bir

²⁴⁵ İZBUL A.İ., "Avrupa Birliği'nin Geleceği: Konvansiyon-Taslak Anayasal Antlaşma ve Hükümetler Arası Konferans", *Sayıştay Dergisi*, Sayı:49, Ankara, 2003, s., 90-92

²⁴⁶ YAVI E. ve YAZICIOĞLU YAVI N., *Batı Medyası ve Kaynaklarına Göre Avrupa Birliği'nin Önlenemeyen Düşüşü: Türkiye'de Üstü Örtülme İstenen Gerçekler*, Yazıcı Yayınevi, 1. Baskı, İzmir, 2004, s., 207

yapıyı yansıtmamakta, ciddi refah farklılıkları göze çarpmaktadır. Bu durum Tablo 2.3'te görülmektedir.

Tablo 2.3: AB'de Seçilmiş Bazı Bölgelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Bölge ve Bağlı Olduğu Ülke	Kişi Başına GSYİH(SAGP) (AB-15=100)
Hamburg(Al manya)	196
Region Wallonne(Belçika)	183
Lüksemburg	169
ille de France(Fransa)	161
Bremen(Almanya)	156
Noord-Nederland(Hollanda)	101
Doğu Angila(İngiltere)	100
Est(Fransa)	100
Bassin-Parisien(Fransa)	98
Scotland(İngiltere)	98
Voreia Ellade(Yunanistan)	62
Sur(İspanya)	58
Kentriki Ellade(Yunanistan)	57
Madeira(Portekiz)	52
Açores(Portekiz)	48

Kaynak:²⁴⁷

Tablo 2.3'ten de anlaşılacağı üzere; AB'de mutlak ve herkesi kuşatan bir zenginlik ve eşitlik söz konusu değildir. Birliğin kimi zengin bölgeleri AB ortalamasının yaklaşık 1,5-2 katı kadar daha refah içinde yaşarken, bazı yoksul bölgelerinde ise gelir AB ortalamasının yarısına hatta Portekiz'in Açores bölgesinde yarının da altına düşmektedir. Böylece birlik içindeki bölgesel refah farklılıkları yaklaşık olarak 4 kat seviyesine kadar ulaşabilmektedir.

Böylelikle birden fazla AB olduğu sonucunun ortaya çıkmasıyla birlikte, çok sayıda arka bahçenin oluşacağını belirtmekte mümkündür. İşte tam bu noktada Türkiye'nin AB'ye

²⁴⁷ ELMAS, G., **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler**, Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, s., 31-34

üyeliği önem kazanmaktadır. Türkiye hangi AB'ye dahil olacaktır? Hamburg'a mı, Açores'e mi ? Yoksa daha da kötüsüne mi? Bu sorunun cevabı Türkiye'nin arka bahçe muamelesi görüp görmeyeceğiyle de yakından ilişkilidir.

Türkiye, 2004 yılında kişi başına milli gelir bakımından AB-25 ortalamasının yaklaşık olarak % 15,1 seviyesindeydi ve en iyi senaryoyla bile 2020 yılında %32,6 seviyesine ulaşabilecektir, yani üçte birin bile altında kalacaktır.²⁴⁸ Böylesi bir tablo Türkiye'yi arka bahçe olma tehlikesine itmektedir.

Kimilerine göre; gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik bloklar içinde yer almalarının artık zorunluluk haline geldiği vurgulanmakta, ancak bu şekilde gelişip kalkınabilecekleri belirtilmektedir. AB içinde yer alan; İspanya, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkeler örnek gösterilerek, kat ettikleri yol belirtilmekte, blokların dışında yer almanın ise dünya ekonomisinden soyutlanma anlamı taşıyacağı iddia edilmektedir.²⁴⁹

Ancak realiteye bakıldığında iktisadi blokların GOÜ ve AGÜ'lere yönelik olarak her zaman olumlu durumlar sağlamadığı görülmektedir. Örneğin; Meksika, NAFTA'ya üyelik ile birlikte istediği her türlü olumlu sonuca ulaşamamıştır. Elde edilen kazanımlar dar bir kesimin işine yaramış, buna karşın milyonlarca Meksikalıyı ilgilendiren - özellikle emek ve tarım boyutlu- politikalarda tam bir başarı sağlanamamıştır. Meksika'da üyelik sonrasında montaj sanayinde 230.000 kişi işsiz kalmış, reel ücretler %13,5 gerilemiş, ülkeye gelen yabancı sermaye kendi emek gücünü beraberinde getirdiğinden, yapılan yatırımlar içinde sadece %3'lük bir istihdam payı elde edilebilmiştir. Tarım sektöründeki liberalizasyon sonucunda; bu kesimde 1994'te %79 olan yoksulluk, 1998'te %82'ye yükselmiştir.²⁵⁰

Böylelikle gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye için de, Meksika örneğinde olduğu gibi birleşmeden olumsuz etkilenecek geniş halk kitlelerin varlığı muhtemeldir ve bu durum birliğe üyelik konusunda son derece titiz politikalar yürütülmesi ve aceleciliğe getirilmeden enine boyuna analiz etmek gerekliliğini ortaya koymaktadır.

²⁴⁸ DPT, **Türkiye'nin Üyelikinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, DPT Resmi Web Sitesi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf>, (21.08.2011)

²⁴⁹ KAYA A.A, "Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkeler", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 1-2, Eskişehir, 1999, s., 404-405

²⁵⁰ ARI M.T, **Onuncu Yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması(NAFTA)**, TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlvres/03691660-B948-434E-958DC69C309CCE44/0/7QnuncuYilindaKuzeyAmerikaSTANAFTAMT%FCrkerAri.pdf>>, (21.08.2011)

2.4.6 Küresel Süreçte Gelişmekte Olan Ülkelerin Konumu

Az gelişmişlik kavramı, tüm ulusların üstünden sökülmeye çalışıldığı bir illet görünümündedir. Dünyanın Kuzey yarısı refah içinde yaşarken, Güney yarımküresi yoksulluğun pençesinden kurtulmak için kalkınma mücadeleleri sergilemekte ve geçmiş yılların acı sömürgecilik deneyimlerini anımsamaktadır.

Bu durumun en belirgin göstergesi bugünlerde açlık ve susuzlukla mücadele eden Somali'de görülmektedir. Sömürü sonrası iç savaşa terk edilen tek ülke olmaması durumu daha da vahim kılmaktadır.

Az gelişmişlik öylesine bir şeydir ki; böylesi bir ekonomik yapıya sahip ülke, sürekli egemenlik altındadır ve hem iç, hem de dış güçlerin hegemonyası söz konusudur. Bu tür ülkeler genellikle “feodal” bir yapıya sahip olduklarından içeride ağalık sistemi gibi bir mekanizmayla ülke insanların özgür ve modern bir toplum olma mücadeleleri zedelenir, dışarıda ise uluslararası güçlerin ekonomik tahakkümleri hakim kılınmaya çalışılır.²⁵¹

Klasik iktisadın öncü isimlerinden Ricardo tüm dünyaya “karşılaştırmalı üstünlükler” anlayışını önermiş, böylece AGÜ ve GOÜ’lerin, hammadde ve tarım tedarikçisi konumuna düşürülmesi amaçlanmıştır. Ancak GOÜ’ler, Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlüklerine karşın, List'in “bebek endüstriler” tezini kendilerine rehber edinmişler ve bağımsızlığın ilk yıllarında kamu öncülüğünde kalkınma stratejilerini benimsemişlerdir.²⁵² Hindistan'da Nehru, Mısır'da Nasır, Türkiye'de Atatürk gibi liderlerin öncülüğünde GOÜ’ler kalkınma hamlelerini başlatmışlardır. Böylelikle bir bakıma “List, Ricardo'dan rövanşı almıştır”.²⁵³

Gelişmekte olan ülkelerde; yurtiçi tasarruflar yetersizdir, döviz stokları yetersizdir, teknik bilgi ve teknoloji yetersizdir ve siyasal ve ekonomik yapı kırılmalıdır.²⁵⁴

Gelişmekte olan ülkeler, kendine has yapısal sorunlarından dolayı gelişmiş ülkelere nazaran bütçe açıklarına daha fazla meyillidirler. Bu yapısal durumlar ise; iktisadi gelişme düzeyi, devlet gelirlerindeki istikrarsızlık, devlet gelirlerinin artış hızı, harcamalarda devlet denetimi ve devletin ekonomiye katılım derecesi ile yakından ilişkilidir.²⁵⁵

²⁵¹ SEVİNDİRİCİ İ., **Az gelişmişliğin Ekonomisi**, İtalic Kitaplar, Ayyıldız Basım Yayım Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 1999, s., 51

²⁵² WATERBURY J., **Sonsuz Yanılgılar Karşısında**, Çev: M.MENGÜTÜRK ve N.NAS, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1997, s., 97-108

²⁵³ KAFAOĞLU A.B, **Kit Gerçeği ve Özelleştirme**, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s., 53

²⁵⁴ ACARTÜRK E. v.d, **Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomideki Rolü: Türkiye Modeline Eleştirel Bakış**, Econturk Web Sitesi, <<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/hakan.doc>>, (27.08.2011)

²⁵⁵ MORRISON T., “Structural Determinants of Government Budget Deficit in Developing Countries”, **World Development**, Volume: 10, No:6, 1982'den aktaran H.EGELİ, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıkları**, Coşkun Can Aktan Web Sitesi, <http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/egeli-gelismekte-olan-butce.pdf>, (28.08.2011)

Bu yıllar aynı zamanda küresel güçlerin GOÜ ve AGÜ'lere yönelik tavsiyelerinin yoğunlaşmaya başladığı yıllardır. "Washington Kararları" dediği bu tavsiyeler ile gelişmekte olan ülkelere; mali disiplinin sağlanması, kamu harcamalarındaki önceliklerin sağlık, eğitim ve altyapı faaliyetlerine yönlendirilmesi, vergi tabanlarının genişletilmesi ve marjinal vergi oranlarının kısılmasını içeren bir vergi reformunun hayata geçirilmesi, mülkiyet haklarının korunması, gerçekçi ve rekabetçi döviz kurunun tespiti, deregülasyon -devletin piyasalara müdahale etmemesi-, serbest ticaret, özelleştirme, doğrudan yabancı yatırımlar karşısındaki engellerin kaldırılması ve finansal serbestleşme gibi önerilerde bulunulmuştur.²⁵⁶

IMF ve türevi oluşumlarca gelişmekte olan ülkelere sunulan özelleştirme ve liberalizasyon benzeri uygulamalar, 1990'lı yılların başlarında Arjantin, Mısır, Macaristan ve Meksika gibi ülkelerin borç yapılarında iyileşmeler yaşanmasını sağlamış, ancak daha sonra yaşanan büyük çaplı global krizler, bu rahatlamanın geçici olduğu ve gelişmekte olan ülkelerin henüz piyasa ekonomisine geçiş için hazır olmadıkları gerçeğini gözler önüne sermiştir.²⁵⁷

Küreselleşme ve bunun getirdiği serbest ekonomi ortamında gelişmekte olan ülkelerin refah düzeylerinin artacağı ve gelişmiş ülkeleri yakalayabilecekleri yolundaki söylemin en azından şimdilik gerçekleşmediği görülmektedir. 2004 yılı itibarıyla bakıldığında gelişmiş 29 ülke dünya nüfusunun %15,4'ünü barındırırken toplam küresel gelirin %54,6'sına sahiptirler. Buna karşın; emerging market -yükselen piyasalar-, GOÜ ve AGÜ olarak tanımlanan toplam 146 ülke ise dünya nüfusunun %84,6'sını bünyesinde barındırırken, dünya zenginliğinin sadece %45,4'ünü elde edebilmektedir.²⁵⁸

Küreselleşme, genel olarak GOÜ'lerin borç yapıları üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. 1985'lerde 1 Trilyon \$ civarında olan GOÜ borçlarının, bugün 2.2 Trilyon \$ seviyelerine ulaşması²⁵⁹, küreselleşme ve onun getireceği serbest ticaret ortamı ile bu ülkelerin borç çevirebilirliklerinin düzeleceği yolundaki söylemlerin gerçekleşmediği görülmektedir.

AGÜ ve GOÜ'lerin tek kurtuluş yolları sahip oldukları potansiyelleri, özellikle yer altı ve yerüstü zenginlikleridir. Gelişmiş ekonomilere göre katma değer yaratma konusunda daha

²⁵⁶ WILLIAMSON J., **The Political Economy of Public Reform**, Washington D.C, Institute for International Economics, 1994'den aktaran R.EŞKİNAT, "1980'li Yıllarda Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomi Politikalarında Yaşanan Değişim", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1-2, Eskişehir, 1997, s., 17, 350

²⁵⁷ DAVIS J. v.d, **Fiscal and Macroeconomic Impact of Privatization**, IMF, Washington D.C, 2000

²⁵⁸ IMF, **IMF Outlook September 2005: Statistical Appendix**, IMF Resmi Web Sitesi,

<<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/02/pdf/statappx.pdf>>, (13.06.2011)

²⁵⁹ MALİYE BAKANLIĞI, **2002 Yılı Ekonomik Raporu**, Maliye Bakanlığı, Ankara, 2003, s., 216

başarısız olan bu ülkelerin hammadde kaynakları da yağmalanırsa az gelişmişlik kaderleriyle yüz yüze kalmaları gerekecektir. Gelişmekte olan ülkelerin hammadde potansiyellerinin kuzey ülkelerince aşırı bir şekilde tüketilmesi, bu ülkelerin kalkınma yolundaki tek dayanaklarının da ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

Günümüzün küresel sisteminde gelişmiş ülkelerin, GOÜ ve AGÜ'lere karşı bakış açıları koloncilik dönemlerini aratmamaktadır. Kimilerine göre, gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere yönelik yatırımlarının büyük bir kısmının sadece tüketim malları üretiminden ibaret olduğu ve bu yatırımların çevreye duyarlı olmadığı belirtilmekte, gelişmiş ülkelerin “segmentasyon”¹⁷ ve “delokalizasyon”¹⁸ yöntemleriyle, gelişmekte olan ülkeleri, üretim sürecinde ara süreç olarak kullandığı ifade edilmektedir.²⁶⁰

Ancak küreselleşmenin tüm gelişmekte olan ülkeler için olumsuz sonuçlar yarattığını söylemek haksızlık olur. Piyasa ekonomisinin mantığını iyi okuyabilen, kamu dengesini kurabilen, eğitime, bilgiye ve teknolojiye -kısaca insana- yatırım yapan ve küresel süreç uyum sağlayabilen; Çin, İspanya, İrlanda ve Güney Kore gibi ülkeler yüksek büyüme hızlarına erişmiş İspanya, İrlanda ve Güney Kore sınıf atlayarak gelişmiş ülke grubuna dahil olmuş, Çin ise bu sınıf atlama konusunda eşiğe gelmiştir.

2.4.7 Uluslar Üstü Şirketler

Çokuluslu şirketler; “birden fazla ülkede kazanç sağlayıcı iktisadi faaliyetlerde bulunan ve uluslararası üretimde bulunan firmalar” olarak tanımlanabilirler.²⁶¹ Ekonomik küreselleşmenin en önemli unsurlarından biri de ulus üstü şirketlerdir. Dünya çapında ticaret hacmine ve tabanına sahip bu şirketler, ulusal sınır kavramını ortadan kaldırmışlardır. Belli bir devlete, sınıra ya da ulusa ait olmayan bu şirketler sadece ekonomide değil dünya siyasetinde de etkin rol oynamaktadırlar.

Başlangıçta ihracat şirketleri olarak kurulan bu şirketler, daha sonraları çok uluslu hale gelmişler, daha sonraki yıllarda da bir adım daha atlayarak “uluslarötesi”, “transnasyonal”, “global” şirketler haline dönüşmüşlerdir.²⁶² “1960’ların başında birçok ülkede yabancı doğrudan yatırım şeklinde üretim faaliyetinde bulunan şirketlere çokuluslu şirket denmeye başlamış, fakat zamanla bu şirketlerin büyüyerek faaliyet gösterdikleri ülkelerde devlet

²⁶⁰ BAŞKAYA F., *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, Maki Basın Yayın, Ankara, 2004b, 148-153

²⁶¹ AKTAN C.C ve VURAL İ.Y, *Globalleşmenin Aktörü Olarak Çok Uluslu Şirketler*, Coşkun Can aktan Web sitesi, <<http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktor.htm>>, (14.07.2011)

²⁶² AYDIN N., *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler(Joint Ventures)*, Anadolu Üniversitesi Dokümantasyon ve Kütüphane Merkezi Yayınları, Eskişehir, 1997, s., 5

düzenlemelerine karşı görelî olarak otonomi kazanması ve üretim kontrolünün merkez ülkede bulunması üzerine günümüzde bunun yerini ulusaşırı şirket kavramı almıştır”²⁶³.

Şirketler, uluslararası ekonomik sistem içinde, gittikleri ülkelerde önemli etkileşimler yaşamışlardır. Böylece anavatanının dışına çıkan bu şirketler, gittikleri her ülkede bir parçada olsa bu ülkenin ulusal karakteristiklerini almaya ve yerel kanunlara adapte olmaya başlamışlardır.²⁶⁴

Kimilerine göre ÇUŞ’ların en büyük katkısı teknoloji transferi alanındadır. Yeni fiziksel üretim ve üretim yöntemlerinin yanı sıra, dağıtım ve pazarlama gibi tamamlayıcı hizmet alanlarında da ÇUŞ’ların yaptığı yatırımlar hem mikro bazda -firma bazlı-, hem de makro bazda -ülke bazlı- katkı sağlamakta, verimliliği artırmaktadır.²⁶⁵

ÇUŞ’lar çalışma yaşamı ve emeğin örgütlenmesi konularında, örgütsüz bir emek düzenini tercih etmektedirler. Böylelikle Çokuluslu Şirketler, mümkün olduğunca ‘sendikasız’ bir işletme modelini istemekte, sendikaların dışlanamayacağı durumlarda ise uzlaşmacı sendikaların varlığını arzulamaktadırlar.²⁶⁶

Öte yandan, insan faktörünün rekabet hususundaki önemi ulusal çaplı yerel şirketlere nazaran, global boyutlu çok uluslu işletmelerde daha iyi anlaşılmıştır.²⁶⁷ Böylelikle rekabet amaçlı insan yönetimi politikaları, ÇUŞ’larda, ulusal bazlı firmalara göre çok daha etkin bir yapı arz etmektedir.

ÇUŞ’ların uluslararası düzene uygun şekilde düzenlenmeleri ve gittikleri ülkeler ile uyumlulaştırılmaları önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu konuda, ÇUŞ’lara; gittikleri toplumla birlikte bir uyum oluşturmaları, çevreye duyarlı olmaları ve yatırım yaptıkları ülkenin işçilerine ve vatandaşlarına eğitim hizmeti sunarak beşeri sermayeye katkı sağlamaları gibi tavsiyelerde bulunmaktadır.²⁶⁸

²⁶³ GÜR B., **Yeni Dünya Düzeninde Ulusaşırı Şirketlerin Yeri**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/veni%20dunya.htm>>, (28.08.2011)

²⁶⁴ DRUCKER P.F., **Geleceğinde Toplumunda Yönetim**, Çev: M. ZAM AN, Hayat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003, s. 238-239

²⁶⁵ GÜRAK H., “Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, **İktisat Dergisi**, Sayı:387, s., 1998, s., 64’ten aktaran N.EKİN, **Küreselleşme ve Gümrük Birliği: Çalışma Yaşamında Dönüşüm- Çelişkiler ve Fırsatlar**, İTO Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s., 51

²⁶⁶ ÇELİK M. ve AKKAYA Y., “Türkiye’de Endüstri İlişkileri”, **Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı**, İstanbul, 1999, s., 51’den aktaran SARI GERŞİL G., “Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmelerin Çalışma İlişkilerine Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, İzmir, 2004, s., 154

²⁶⁷ GÜRÜN F., **Globalleşme ve Çokuluslu Şirketlerin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri**, Kamu-iş Yayınları, 30. Yıl Yayını, Ankara, 2001, s., 151

²⁶⁸ OECD, **OECD Çokuluslu İşletmeler Genel İlkeleri: Özet Metin**, Google Arama Motoru, <<http://www.oecd.org/publications/e-book/200201VE5.PDF>>, (28.08.2011)

Çokuluslu şirketlerin, küresel ekonominin büyümesinde önemli bir yeri söz konusudur. II. Dünya Savaşından sonra -ama özellikle 1980'lerde- hızla büyüyen ÇUŞ'lar dünyanın ticaret hacminin artmasında ve global büyümenin hız kazanmasında etkin bir role sahiptirler. Savaş sonrası artan sosyal eşitsizliklerle paralel olarak yükselen dünya hasılatı büyük ölçüde ÇUŞ'ların artması ve yaygınlaşmasının bir sonucudur.²⁶⁹

Günümüzde ÇUŞ'lar devasa boyutlara ulaşmıştır. Küreselleşmenin henüz yeni yeni kök salmaya başladığı 1980'li yıllara göre, ÇUŞ'lar çok daha güçlü bir konumda bulunmaktadır. 1983 yılında tüm dünya hasılasının %25'ine sahip olan ÇUŞ'lar, bu paylarını 1999 yılında %27,5'e yükseltmişlerdir. Gerek olarak bakıldığında rakamlar bu şirketlerin düşük istihdam, yüksek karlılık politikalarını tercih ettiğini göstermektedir. 1983 ile 1999 yılları arasında ÇUŞ'ların toplam karlılıkları %362,4 oranında artarken, istihdam artışları yalnızca %14,4 seviyelerinde kalmıştır.²⁷⁰

Günümüzün küresel ekonomik sistemi içinde ÇUŞ'lar birçok devlet ekonomisinden daha büyük düzeye ulaşmış, deyim yerindeyse ulusları aşmıştır. Bu durum aşağıda Tablo 2.4'te özetlenmektedir.

²⁶⁹ KENNEDY P., 21.Yüzyıla **Hazırlanırken**, Çev: F.ÜÇCAN, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1995, s., 60-61

²⁷⁰ ANDERSON S. ve CAVANAGH J., **Top 200: The Rise of Corporate Global Power**, Yahoo Arama Motoru, <http://www.corpwatch.org/downloads/top200.pdf>, (28.08.2011)

Tablo 2.4: Dünyanın İlk 100 Ekonomisi (1999)

Sıra	Ulke / Firma	GSMH /Ciro (Milyar \$)	Ait Olduğu Ülke
1	ABD	8708	
2	Japonya	4395	
3	Almanya	2081	
4	Fransa	1410	
5	İngiltere	1373	
6	İtalya	1149,9	
7	Çin Halk Cumhuriyeti	1149,8	
10	İspanya	562	
15	Hollanda	384	
20	İsveç	226	
22	Türkiye	188	
23	<i>General Motors</i>	176	ABD
25	<i>Wal-Mart</i>	166	ABD
26	<i>Exxon Mobil</i>	163	ABD
27	<i>Ford Motor</i>	162	ABD
28	<i>Daimler Chrysler</i>	159	Almanya
30	Norveç	145	
35	Yunanistan	123	
37	<i>Mitsui</i>	118	Japonya
38	<i>Mitsubishi</i>	117	Japonya
39	<i>Toyota Motor</i>	115	Japonya
40	<i>General Electric</i>	111	ABD
41	<i>it o chu</i>	109	.lapum a
43	<i>Royal Dutch/Shell</i>	105	İngiltere/Hollanda
45	Iran	101	
50	<i>Marubeni</i>	91	Japonya
60	Filipinler	75	
70	<i>Philip Morris</i>	61	ABD
80	<i>Nissan Motor</i>	53	Japonya
90	<i>Hewlett-Packard</i>	48	ABD
95	Bangladeş	45	
100	<i>State Farm Insurance</i>	44	ABD

Kaynak: ANDERSON ve CAVANAGH²⁷¹

²⁷¹ ANDERSON, S ve CAVANAGH, J., **Top 200: The Rise of Corporate Global Power**, <http://www.corpwatch.org/downloads/top200pdf>, (07.08.2011)

Tablo 2.4'te de görüldüğü gibi uluslar üstü şirketler artık bir çok devlet ekonomisini aşmış durumdadır. Türkiye'nin hemen altında 23. sırada bulunan General Motors tek başına nerdeyse Türkiye ekonomisine eşdeğer bir üretim miktarına sahip bulunmaktadır. Yine Norveç ve Yunanistan gibi iki dinamik Avrupa ekonomisi bile, en büyük 6 ÇUŞ'tan daha küçüktür. Aynı şekilde yaklaşık 60 milyon nüfuslu İran, 55 milyon nüfuslu Filipinler ve 120 milyon nüfuslu Bangladeş ekonomileri, birçok uluslar üstü şirketten daha küçük durumdadır.

Ancak ÇUŞ'ların yarattığı çarpıklıklar sadece bununla sınırlı değildir. ÇUŞ'lar konusundaki en büyük dengesizlik, bu şirketlerin ülkelere göre dağılımında görülmektedir. Dünyanın en büyük 10 şirketinde sadece 3 ülke -ABD, Almanya ve Japonya-, en büyük 20 şirketinde sadece 6 ülke -Hollanda, İngiltere ve Fransa-, ilk 50 şirketinde sadece 7 ülke -İsviçre-, ilk 100 şirketinde ise sadece 10 ülke -Belçika, İtalya ve Güney Kore- ve en büyük 200 şirketi arasında yalnızca 14 ülke -İsveç, İspanya, Finlandiya ve Kanada- firmaları yer almaktadır. Yani başka bir ifadeyle dünyanın en başat firmaları tek kutuplu küresel sistemin üç ana bölgesinde -AB, NAFTA ve APEC- toplanmıştır.

Uluslararası sistem, giderek her şeyi ÇUŞ'ların çıkarlarına göre yeniden şekillendirmekte ve ulus devletleri de bu yönde politika üretmeleri konusunda sıkıştırılmaktadır. Artık kamu maliyesi politikaları bu şirketlerin çıkarlarını gözetmekte bu bağlamda vergiler şirketlerden alınmaktan vazgeçilerek emek gelirlerine yönelmektedir. Bu gelişmelerin yanı sıra ÇUŞ'lar kar transferlerini örtülü şekillerde gerçekleştirerek vergilerden kurtulabilmektedirler.²⁷² Bu durumda doğal olarak ÇUŞ'ların tekeli karlarına, kar katmaktadır. ÇUŞ'lara karşı uygulanan bu vergisel teşvikler, ulusal şirketlerin rekabet gücünü kırmaktadır.²⁷³

Çok Uluslu Şirketlerin günümüzdeki politikaları artık, 'kar maksimizasyonu' güdüsünü aşarak, giderek "güç maksimizasyonuna" doğru kaymaktadır. Bu şirketlerin hareket alanları artık sadece ekonomi ile sınırlı kalmamakta ve gittikleri ülkelerin; siyasal,

²⁷² ALPTÜRK E., "Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Ana Sorunlar", Yaklaşım Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 112, 2002'den aktaran H.İŞİK, Çokuluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye: Uluslararası Düzenlemeler ve Uygulamalar ile Türk Vergi Sisteminin Karşılaştırılması ve Öneriler, Maliye Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, < http://www.sgb.gov.tr/calismalar/vayinlar/cok_uluslu.pdf>, (17.06.2011)

²⁷³ BUCKS D.R ve MAZEROV M., "The State Solution to the Federal Government's international Transfer Pricing Problem", *National Tax Journal*, Volume:46, 1996'dan aktaran H.İŞİK, Çokuluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye: Uluslararası Düzenlemeler ve Uygulamalar ile Türk Vergi Sisteminin Karşılaştırılması ve Öneriler, Maliye Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, < http://www.sgb.gov.tr/calismalar/vayinlar/cok_uluslu.pdf>, (17.06.2011)

askeri ve kültürel yapıları üzerinde de etkili olmaya çalışarak, tüm ülke değerlerini kontrol etmeye çalıştıkları gözlemlenmektedir.²⁷⁴

Uluslar üstü şirketler bugün tüm siyasal, sosyal, kültürel ve iktisadi yaşamı kontrol altında tutmaya ve önüne çıkan tüm engelleri dümdüz etmeye karardır. Bu uğurda gerekirse devlet adamlarını harcamak bile mubah görünmektedir. Bunun en tipik örneği; FED'in özelleştirilmesine karşı çıkan Amerikan Başkanları Abraham Lincoln ve John F.Kennedy'nin suikasta kurban gitmeleridir. Amerikan istihbaratı CIA'in tepesindeki isimler bile bugün ABD'yi medya kuruluşlarına ve paraya hakim bir avuç insanın yönettiğini vurgulamaktadırlar.²⁷⁵

ABD'nin ulus aşırı dev petrol ve silah kuruluşları savaflara karar vermekte, Irak örneğinde olduğu gibi ülke yönetimlerini, kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmektedirler. Böylelikle savaflar da artık askeri birliklerden ziyade, toplam ekonomik büyüklükleri 100 milyar \$'a ulaşan 'savaş şirketleri' eliyle sürdürülmeye başlanmıştır.²⁷⁶

²⁷⁴ MANİSALI E., **Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Seçenekleri**, Derin Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002, s., 4-7

²⁷⁵ ONAY Y., **Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak: Neden Irak ?**, Babil Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2003

²⁷⁶ ÇULHA ZABCI F., **Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler**, Bağımsız Sosyal Bilimciler Web Sitesi, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar/BSB/Zabci_Haziran2004.doc>, (25.08.2011)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ve TÜRKİYE

3.1 Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi Ekonomik Yapı

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu’ndan devir alınan miras üzerine kurulmuş bir yapı olduğundan dolayı bu mirasın özelliklerini bilmek, cumhuriyet dönemi ve sonrasındaki ekonomik gelişmeleri anlamak için temel şarttır. Bu nedenle özellikle Osmanlı’daki ekonomik yapının iyi anlaşılması gerekmektedir. Bunun yanında ekonomiye etki eden sosyo-kültürel yapının da analiz edilmesi sonucu devir alınan miras ortaya konmuş olacaktır.

16. yüzyılın sonlarında Osmanlı’da ilerleme durmuş yeni toprak kazanma sonucu sağlanan gelirler kesilmiştir. Bununla beraber dünya ticareti Akdeniz limanlarının dışına kaymıştır. 18. Yüzyıl sonlarında İngiltere’de başlayan yeni üretim biçimi ve teknolojik gelişme karşısında Osmanlı’nın pazarını yabancı sınai ürünlere açması, yetersiz olan sanayii yıkıma uğratmıştır.²⁷⁷

Süreklilik kazanan savaşlar, merkezi yönetimin elinde toplanan tarımsal artığın yeniden üretime dönüşmesine olanak vermemiştir. Ayrıca Osmanlı’da bu dönüşümü sağlayacak yeni örgütlenme süreci ortaya çıkmamış; değişik etnik gruplardan oluşan toplumsal yapı bir anlamda ekonomik iş bölümüne dayanmıştır.²⁷⁸

1453’ten 1853 yılına kadar dört yüzyıl boyunca, vergilerde hiçbir arttırma yapmaksızın, hiçbir borçlanma işlemine başvurmaksızın kendi olağan gelirleriyle her çeşitten giderlerini karşılayan bir devlet²⁷⁹ örneği veren Osmanlı İmparatorluğu Batı Avrupa’nın eriştiği ekonomik düzeye karşın, sanayileşmeye başlayamamış, kaynaklarını kullanma olanağı kendine verilmeyen, sorunlarına geçerli çözüm yolları arama fırsatına kavuşamamış sürekli olarak geride kalan bir toplum görünümündeydi. Özellikle 1838’den sonra küresel güçler Osmanlı Devleti’ni tümüyle avucunun içine alma çabalarını geliştirmiştir.

1838’de İngiltere ile imzalanan Türk-İngiliz Ticaret Anlaşması ve akabinde diğer Avrupa devletleri ile imzalanan antlaşmalar Osmanlı’yı batının bir pazarı durumuna getirmiştir. Ticaret, merkezi otoritenin denetimi dışına çıkmış ve bütün yabancı tacirler, Osmanlı topraklarında serbestçe ticarete bulunma hakkını elde etmişlerdir. Üstelik yerli

²⁷⁷ KEPENEK, Y.; YENTÜRK, N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s., 9

²⁷⁸ a.g.e, KEPENEK, YENTÜRK, 1996, s., 9

²⁷⁹ EUGENE, M., **Türkiye Ve Reformları**, Çev. BELLİ, S., Süreç Yayınları, İstanbul 1984, s., 161

tacirler, ticaret vergileri dışında bir de iç gümrük ödemek zorunda olduklarından, 8 sadece ticaret vergilerine tâbi olan yabancı uyruklu tüccar, toplamda daha az vergi ödüyordu.²⁸⁰ Gücünün sonlarında olmasına rağmen hala dünyanın sayılı imparatorluklarından olan Osmanlı, küresel bir aktör olması pek muhtemel ve gerekliken küresel aktörlerin güçlerini kazandığı bir Pazar haline gelmiştir.

Osmanlı devleti, küresel güç olmanın olmazsa olmazı olan kurumsallaşmış bir maliye anlayışı benimsememiştir. XVI. yy.'dan itibaren Avrupa'da baş gösteren toprağa bağlı ekonominin yerini sermayeye dayalı bir maliye anlayışına (merkantilizm) ve sonrasında kapitalizme bırakmasıyla, Osmanlı Devleti'ndeki mevcut anlayış işlerliğini yitirmiştir. İhracata dayalı bir ekonomik anlayış olan merkantilizmin tam da bu dönemde dışarıya bağlı koca bir Osmanlı'da daha iyisini bulamayacağı açıktır. Böylelikle Osmanlı, küreselleşen sanayiye dayalı değişimi fark etmemekle kalmamış, bu güçlerin gelişim hızlarına ciddi katkılarda bulunarak aslında kapitalizmin yayılmasını hızlandırmıştır.

1914'te I. Dünya Savaşı başlayınca İttihat ve Terakki Hükümeti yabancı kişi ve şirketlere adli, idari, mali ve ticari ayrıcalıklar getiren kapitülasyonları kaldırdığını, bundan böyle yabancılarla ilişkilerin devletler hukuku ilkeleri çerçevesinde düzenleneceğini ilgili devletlere bildirdi.²⁸¹ Bu gelişme yukarıda sözünü ettiğimiz kapitalizm besleyiciliği konusunda Osmanlı'yı kurtarmış gibi görünse de pratikte uygulanamamıştır. Ayrıca, yine aynı İttihat ve Terakki Hükümeti'nin yorgun ve bitkin Osmanlı'yı, I. Dünya Savaşı'na sürüklemesi, üstelik de kaybedecek olan tarafa sürüklemesi getiriden çok götürüye sebep olmuştur.

Bu nedenle, 1920'li yıllara gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu bir yarı sömürge niteliğindedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yarı-sömürge niteliğinin en açık belirtileri; aşırı dış borçlanmalar, Düyun-u Umumiye, sürekli imtiyazlar arayarak ülkeye giren yabancı sermaye yatırımları, giderek ağırlaşan ve yaygınlaşan kapitülasyonlar zinciridir. Bu gelişmeler sonunda ülke yönetimi önce iktisadi, sonra büyük ölçüde askeri ve siyasi alanlarda batılı ülkelerin denetimine girdi.

Osmanlı yönetimi ekonomiyi tümüyle düzenleyecek maliye politikası araçlarından da yoksundur. Azınlık ve yabancılara tanınan ayrıcalıklar, kamu gelirlerinin çok büyük ölçüde tarımdan sağlanmasını zorunlu kılmıştır. Örneğin, kamu gelirlerinin 1910'da yaklaşık %40'ı aşar ve hayvan vergilerinden oluşmaktaydı. Ek olarak, arazi, bina, tütün, ipek ve tuz gibi mallardan alınan vergiler de dikkate alınırsa, kamu gelirlerinin yarısından fazlasının kırsal

²⁸⁰ KEYDER, Ç., **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye 1923-1929**, Yurt Yayınevi, İstanbul 1982, s., 10

²⁸¹ KAZGAN, G., **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi** Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2002, s., 44

kesimden sağlandığı sonucuna varılır. Buna karşılık kırsal kesime yapılan kamu harcaması çok azdır. Diğer yandan, tüm yabancılar ve azınlıklar askerlik bedeli olan ve 1909'dan sonra kaldırılan cizye dışında vergi vermemektedirler²⁸²

Avrupa'dan ithal edilen malların Osmanlı piyasasını işgal etmesiyle dış ticaret açığı büyüyünce 17. yüzyıldan itibaren paranın ayarının düşürülmesi uygulamasına gidilmiştir. Böylece artan kamu harcamalarını, para miktarını artırarak karşılama yoluna gidilmiştir. Osmanlı'da ilk kağıt para (kaime) 1840 yılında çıkarıldı. Aslında kaimeler banknot değil üzerinde faizi yazılı, el yazılı ve mühürlü borç senedi şeklinde idi. Kaimeler %12.5 faizli ve 8 yıl vadeli idi. Kaime aslında bir iç borçlanma aracı idi.²⁸³

Bu dönemde Osmanlı'nın para durumu da denetim dışı bir özellik taşımaktadır. Para arzını, değişik madeni paralar ve Osmanlı Bankası'nın çıkardığı banknotlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte birçok yabancı para da günlük işlemlerde kullanılmaktadır. Hükümet para konusunda sık sık yeniden düzenlemelere gitmişse de bu girişimler etkili olamamıştır.²⁸⁴

Ülkedeki yabancı sermayeye baktığımızda ise Osmanlı'nın tam anlamıyla bir yabancı sermaye cenneti haline dönüştüğünü görmekteyiz. 1910 yılında ülkedeki 5 milyar 711 milyon kuruşluk yabancı yatırımların yıllık geliri 228 milyon kuruştur. Bu gelirin ise hemen hemen tamamı yurt dışına aktarılmakta idi. Eldeki verilere göre Misak-ı Milli sınırları içerisindeki yabancı sermaye yatırımlarının 1910'lardaki durumu şu görünümdeydi.

Tablo 3.1. Misak-ı Milli Sınırları İçerisindeki 1910 Yılı Yabancı Sermaye Yatırımları

Yatırımlar	Tutar (Milyon Kuruş)
Demiryolları	3.368
Elektrik, Tramvay, Su	311
Liman vb. tesisler	288
Sanayi	650
Ticaret	206
Madenler	328
Banka-Sigorta	560
TOPLAM 5.711	5.711

Kaynak: DİE²⁸⁵

²⁸² a.g.e., KEPENEK, YENTÜRK, 1996, 10

²⁸³ TOKGÖZ., E., **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, İmaj Yayınevi, Ankara 2004, s., 20K

²⁸⁴ a.g.e KEPENEK, YENTÜRK, 1996, s. 10

²⁸⁵ DİE, **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı**, Ankara, 1973, s. 19

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde yabancı sermaye yatırımlarının ulaşım alanında daha fazla yoğunlaştığını görmekteyiz. Bu sonuç ise bize, yabancıların bu alanları kendi menfaatleri ve ürünlerinin pazarlanması doğrultusunda daha yararlı olduğu için tercih ettiklerini göstermektedir.

1920'lerin başında kişi başına gelir düzeyinin düşüklüğü, tarım kesiminin yaygınlığı, sanayinin son derece cılız ve girişim unsurunun yetersizliği yanında, okuma-yazma oranının %10 dolayında bulunması, ulaşım olanaklarının çok sınırlı kalması, ekonominin çeşitli kesimlerinde ilkel tekniklerin kullanılması gibi özellikler, geri kalmışlığı ortaya koyduğu gibi, gelişme çabalarının önüne de birer engel olarak küresel bir aktör olmanın mümkün olmadığı bir tabloyu ortaya çıkarıyordu.

3.2 Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi'ne Bakış

Osmanlı'nın devamı sayılan Yeni Türkiye Cumhuriyeti, bu nedenle Osmanlı'nın ekonomik siyasi ve sosyal mirasçısıdır da. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenecek iktisat politikasını daha çok içinde bulunulan şartlar belirlemiştir. Osmanlı'dan beri süregelen düşünce yapısı, dünyadaki ekonomik yaklaşımlar, sermaye yetersizliği, aşırı dış borçlar, Lozan Barış Anlaşması'nın getirdiği sınırlamalar, Dünya Ekonomik Buhranı ve içinden henüz çıkmış Kurtuluş Savaşı'nın doğurduğu maddi çöküş bu şartların en önemlilerindedir. Bütün bunlarla başa çıkmak savaşın ağır ekonomik izlerini üzerinde taşıyan Türkiye Cumhuriyeti için hiç kolay değildi. Bu sınırlılıklar içerisinde hareket eden yeni cumhuriyetin yöneticileri dünyadaki mevcut ekonomik sistemlerin ülke şartlarına uygun olan yönlerini alıp uygulamışlar bu nedenle kimi zaman liberal, kimi zaman devletçi politikalar izlendi. İzlenecek politikaların belirlenme sürecinde İzmir İktisat Kongresi ilk aşama oldu.

3.2.1 Türkiye'de 1923-1930 Dönemi

1920-1923 arası dönem bir geçiş dönemi olarak adlandırılabilir. Ülke bu dönemde bağımsızlığını sağlama mücadelesi vermektedir. 20 Haziran 1921'de TBMM'nin 2. yıl 40. toplantıda aldığı karar enteresandır. Bu toplantıda yerli kumaş giyilmesi hakkında kanun tasarısı görüşülerek 7 maddelik bir kanun hazırlanır. Kanununun 1. maddesinde meclis üyeleri, bütün hükümet memur ve görevlileri, jandarma, belediye mensupları, kısaca devletle ilişkili kişilerin yerli kumaştan elbise giymeleri, yabancı kumaştan elbiseleri varsa buldukları daire başkanlarınca damgalanıp özel bir deftere yazılması ve eskiyinceye kadar kullanılması karar altına alındı. Bu karar o kargasalı dönemde dahi ekonomiye verilen önemi

göstermektedir.²⁸⁶ Bu kararlarla küresel ekonomik güçlerin pazarı olmaktan kurtulma amaçlanıyordu.

Yeni kurulan cumhuriyetin izleyeceği iktisat politikaları aslında İzmir İktisat Kongresi ile belli oluyordu. Kongrede Atatürk: “Yeni Türkiye’imizi layık olduğu merteye imal edebilmek için, behemehal iktisadiyatımıza birinci derecede ve en çok ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Zamanımız tamamen bir iktisat devrinden baksa bir şey değildir”²⁸⁷ diyerek iktisada verilen ehemmiyete değinir. Atatürk’ten sonra söz alan dönemin iktisat vekili Mahmut Esat Bey izlenecek politikayı şu şekilde belirtmekte idi; “Yeni Türkiye, muhtelit bir iktisat sistemi takip etmelidir. İktisadi teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüsü şahsi tarafından deruhte edilmelidir. Mesela büyük kredi müessesatını, sanayi teşebbüsünü ilahirihi devlet idare edecektir. Çünkü memleketimizin iktisadi vaziyeti bunu istilzam ediyor” demektedir.²⁸⁸ Bu ekonomi politikası belirlenirken henüz 1929 Buhranı’nın ortaya çıkmadığını göz önüne alırsak, ekonomide devlet etkinliğinden söz edilmesi teoride çok başarılı görünmektedir. Zira bu dönem tamamen klasik iktisat ekolünün hakim olduğu bir iktisat anlayışı dönemidir. Ancak pratikte küresel ekonominin olmazsa olmazı olan belli bir sermayedar kitleyi yaratmak mümkün olmamıştır. Bunun iki nedeni vardır. Hem ağır savaş ekonomisinin beraberinde getirdiği kamburla doğrulmaya çalışan ve teşvik gücü mali olarak düşük olan devlet yeterli katkıyı yapamamış hem de sanayi alanında kaydedilen hiçbir gelişmenin olmaması teşvik edilecek kitleyi bulmakta ciddi sıkıntılar içeriyordu.

İktisat vekili Mahmut Esat Bey izlenecek politikalarda tam olarak hiçbir sisteme bağlı olmaksızın ülkenin şartlarına en uygun olan karma ekonomik sistemin işaretlerini veriyordu; “Hülasa bazı hususatta iktisadiyatımız devletleştirme usulünü takip edecek, bazı hususatta iktisadi teşebbüslerini şahsi teşebbüslere devredecektir”.²⁸⁹

Bu nedenle 1923-1930 dönemi liberalizminden söz etmek yanıltıcı olabilir, zira bu dönemde liberal ağırlıklı bir politika izlenirse de belli bir devlet müdahaleciği vardı. Hatta Atatürk 1 Mart 1922 yılında meclisi açış konuşmasında “Ekonomi politikamızın önemli amaçlarından biri de; toplumun genel faydasını doğrudan doğruya ilgilendiren kuruluşlar ile ekonomik alandaki teşebbüsleri, mali ve teknik gücümüzün ölçülerine uygun olarak

²⁸⁶ BOSTANCI, M., N., **Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996, s., 20-21

²⁸⁷ İNAN, A., A., **İzmir İktisat Kongresi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s., 58

²⁸⁸ a.g.e., İNAN, 1989, s., 21

²⁸⁹ a.g.e., İNAN, 1989, s., 76

devletleştirmektir”²⁹⁰ Bütün bu açıklamalar ışığında cumhuriyetin ilk yıllarında belirli bir iktisat politikasının olmadığını görmekteyiz.

3.2.2 İzmir İktisat Kongresi

Yeni Türkiye Devleti’nin ilk yıllarına baktığımız zaman hükümetin eylemleri dar anlamda ve doğrudan iktisadi faaliyetler açısından önemli görülmez. Hatta bu yılların genel manzarası bir tür bocalama, hükümetin ne yapacağını bilememesi izlenimi vermektedir.²⁹¹ İktisadi kalkınma gereğinin bilincinde olmakla birlikte yeni hükümetin iyi düşünülmüş bir iktisat programı ortaya koyamadığı açıktır. Tutarlı bir iktisadî kalkınma programı ile ortaya çıkmaya ne ülkenin koşulları, ne dış olanaklar ne de kurucu kadronun hazırlığı yeterli idi. Ülkenin ivedi gereksinimleri büyük, kaynakları kıt, yönetici kadronun hazırlığı çok zayıf idi.²⁹²

Yerli ve yabancı pek çok gözlemcide kongreye çok önem vermişlerdir. Bu önemin sebebi ise yeni Türkiye Devleti’nin ne derece İttihat ve Terakki partisinin uzantısı olacağını ve Sovyet Rusya, dolayısıyla komünizme yakınlaşıp yaklaşmayacağını merakıdır.²⁹³

Kongre sonucunda Türkiye halkından beklenen tutum ve davranışları “Misak-ı İktisadi metni olarak kamuoyuna duyuruldu.

Misak-ı İktisadi’nin tam metni şöyledir.

Madde 1- Türkiye millî hudutlar dahilinde, lekesiz bir istiklal ile, dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir.

Madde 2-Türkiye halkı milli hakimiyetini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, hiçbir şeye feda etmez ve milli hakimiyete müstenit meclis ve hükümetine daima yardımcıdır.

Madde 3-Türkiye halkı tahribat yapmaz, imal eder. Bütün mesai iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matuftur.

Madde 4-Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır. Vakitte, servette ve ithalatta israftan kaçır. Milli istihsali temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır.

Madde 5-Türkiye halkı, servet itibarıyla bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vakıftır. Ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar, yeniden orman

²⁹⁰ a.g.e., İNAN 1989, s., 31

²⁹¹ a.g.e., YENAL 2003, s, 48

²⁹² a.g.e., YENAL 2003, s., 51

²⁹³ a.g.e., YENAL 2003, s., 49

yetiştirir. Madenlerini kendi milli istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır.

Madde 6-Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımızdır. Taassuptan uzak dindarane bir salabet her şeyde esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat ve propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyi vazife bilir.

Madde 7- Türkler irfan ve marifet aşığıdır. Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir, fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır. Maarife verdiği kutsiyet dolayısıyla (Mevlid-i Serifi) Kandil gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak kutlar.

Madde 8- Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir. Bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve hizmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.

Madde 9-Türk dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlere daima dosttur, ecnebi sermayesine aleyhtar değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz. Türk, ilim ve sanat yeniliklerini nerede olursa olsun, doğrudan doğruya alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt istemez.

Madde 10-Türk, açık alın ile serbestçe çalışmayı sever, işlerde inhisar istemez.

Madde 11-Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek zümre itibarıyla el ele vererek birlikler, memleket ve birbirlerini tanımak, anlaşmak için seyahat ve birleşmeler yaparlar.

Madde 12- Türk kadını ve kocası çocuklarını İktisadi Misaka göre yetiştirir.²⁹⁴

Genel olarak baktığımızda, dönemin yönetim kadrosunun küreselleşen dünya ve ekonomiden bihaber, gerekli donanım ve bilgiden yoksun oldukları göze çarpmaktadır. Bu oniki maddeden doğrudan ekonomik politika ve önlemlerle ilişkilendirilebilecek sadece 3, 4 ve 5. maddelerdir. Bu maddelerde bile ihracat, ithalat gibi ticari deyimler kullanılmamış sadece yer altı ve üstü kaynakların varlığından bahsedilmiş ve çok çalışmanın gerektiği belirtilmiştir. Elbette ulusal kaynakların varlığından haberdar olmak ve çok çalışmanın yanlış

²⁹⁴ ÖKÇÜN, G., **Türkiye İktisat Kongresi Haberler- Belgeler-Yorumlar**, Ankara 1997, s., 326-364

olduğu söylenemez. Ancak belirli bir yol haritasının detaylıca çizilmemesine rağmen sonrasında atılan adımlar Kongre'deki kararlara bağlı kalınarak atılmıştır.

Kongrede milliyetçi bir hava esmekte, yabancı sermayeye karşı bir kuşku ve düşmanlık vardır. Ancak ekonomik gelişmenin yabancı sermayesiz mümkün olamayacağı kanısı yaygındır.²⁹⁵

İktisat Kongresi'nde özel girişimciliğin canlandırılması ve bunun için, kredi olanakları, eğitim, ulaştırma, haberleşme gibi altyapı ve teknik hizmetlerin hükümetçe sağlanması ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması öngörülüyordu. Bütün istekleri her grup kendi çıkarları açısından dile getirmişti. Kısaca İktisat Kongresi'nde, Osmanlı'dan devralınan ekonomik yapı, milli bir anlayışla onaylanıyor ve ekonomik faaliyetlerin etkinlik kazanması için yasal ve kurumsal düzenlemeler öngörülüyordu. Alınan kararlarla daha sonraki uygulamalarla birlikte ele alırsak gerçektende izlenen politikalar İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda olduğu görülmektedir. İş Bankası'nın kurulması, aşar vergisinin kaldırılması, Kazanç vergisi, Teşvik-i Sanayi Kanunu, Gümrük Kanunu'nun kabulü, Merkez Bankası'nın kuruluşu, demiryolları politikası gibi uygulamalar İzmir İktisat Kongresi doğrultusunda atılmış adımlardır. Lozan'da görüşmelerin kilitlendiği bir sırada düzenlenen İzmir İktisat kongresi ile dış dünyaya çok uzakta olmayan yeni Türkiye'nin barışçı bir dış siyaset izleyeceği ve özellikle Milli Mücadele sırasında Sovyetler'le gerçekleşen yakınlaşma ve işbirliğinden dolayı bolşevizmi benimseyeceği kanısına varılmaması mesajı da verildi.²⁹⁶

3.2.3 Lozan Barış Anlaşması'nın Ekonomik Hükümleri

Lozan Barış Anlaşması'nın ekonomik ve malî hükümlerinin olağanüstü bir biçimde Türkiye'nin yararına düzenlendiği değerlendirilmesi o günün koşullarında bir abartma sayılmamalıdır.²⁹⁷

Lozan'da üzerinde durulan ekonomiye ilişkin başlıca konular şunlardır:

1-Kapitülasyonların kaldırılması: Lozan'da en fazla üzerinde durulan ve en hassas konu olma özelliğini koruyan kapitülasyonlar konusunda anlaşmanın 28. maddesiyle yabancı devletlere tanınan ekonomik, ticari ve yasal ayrıcalıklar tümüyle kaldırıldı.

²⁹⁵ AVCIOĞLU, D., **Türkiye'nin Düzeni (Dünü, Bugünü, Yarını)**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1982, s., 346

²⁹⁶ KORALTÜRK, M., "Türkiye Ekonomisi", **Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları**, Ankara 2002, C.17, s., 581-597

²⁹⁷ KEPENEK, Y., YENTÜRK, N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s., 34

2-Yabancılara verilen ayrıcalıklar sorunu: Yabancılara tanınan kabotaj hakkı tümüyle kaldırılarak deniz ulaşımı yetkisi tümüyle Türkiye gemilerine tanındı.

3- Osmanlı Borçları: Lozan'da Osmanlı kamu dış borçlarının, imparatorluğun savaş öncesi toprakları arasında oransal dağılımı ilke olarak benimsendi. Lozan anlaşması yürürlüğe girdiğinde toplam dış borç 129,4 milyon lira idi. Bu tutar Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşan diğer devletler arasında paylaştırılmış ve borcun 85,6 milyon lirası Türkiye'nin payına düşmüştür.

4-Gümrük düzenlemeleri: Lozan Anlaşması'na ek olarak düzenlenen ticaret sözleşmesi ile 5 yıl süre ile Türkiye'nin dış devletlere karşı uygulayabileceği iktisat politikalarını dondurmakta ve bazı istisnalar dışında ithalat ve ihracat yasaklarının kaldırılması ve yenilerinin konmamasını ve gümrük tarifelerinin beş yıl daha yürürlükte kalmasını öngörmekteydi. Uygulanması kabul edilen tarife 1916 tarihli Osmanlı Gümrük tarifesi idi.²⁹⁸ Gümrük resmi, sözleşmeler ve finansal ayrıcalıklar konusunda beş yıllık kesin sınırlamalar konmasına rağmen tartışmalı durumlarda bütün meselenin bir karma hakem mahkemesi tarafından yeniden ele alınmasını da içeriyordu.²⁹⁹

5-Savaş Zararları: Yunanistan savaş yasalarına aykırı olarak Yunan ordu ve sivil idaresinin Anadolu'da neden olduğu hasarı ödeme yükümlülüğünü kabul edip, Türkiye de savaşın uzamasından ve sonuçlarından Yunanistan'ın içine düştüğü mali durumu göz önüne alarak tazminat isteklerinden vazgeçince savaş tazminatı sorunu çözümlendi. Türkiye ve İtilaf Devletleri savaş tazminatı isteklerinden karşılıklı vazgeçtiler. Ayrıca Türkiye 1915 yılında evrak-ı nakdiye karşılığında ve harpten sonra iadesi şartıyla Almanya'ya gönderdiği 150 milyon frank değerindeki hakkından feragat etmiş ve 1914 yılında el konulmuş harp gemilerine mukabil tediye olunmuş meblağın iadesini talep etmemeyi kabul etmiştir.³⁰⁰

6-Nüfus değişimi: Nüfus değişimi konusunda varılan anlaşma doğrultusunda ve savaş esnasında 1 milyon 351 bin dolayında Rum Yunanistan'a, 501 bin Türk de Türkiye'ye göç etmiştir. Göçmenlerin iskan masrafları ise 150.970.000 lira tutmuştur Buna ilaveten bu durum, kentli nüfusun azalmasına ve ekonominin nitelikli işgücü sorunuyla karşılaşmasına neden olmuştur.³⁰¹

²⁹⁸ BORATAY, K., **Türkiye İktisat Tarihi, 1908-1985**, Gerçek Yayınları, İstanbul 1995, s., 32

²⁹⁹ GÖKAY, B., **Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s., 202

³⁰⁰ ELDEM, V., **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, TTK Yayınları, Ankara 1994, s., 223

³⁰¹ a.g.e., ELDEM 1994, s., 214-216

7-Musul sorunu: Musul sorunu, Lozan'da çözülememiş daha sonra 1926 Ankara Anlaşması ile çözülmüştür. Bu anlaşma ile Türkiye petrol gelirinden 25 yıl süre ile % 10 hisse almıştır.³⁰²

8-Ticaret, deniz nakliyatı ve kabotaj antlaşmaları yapılmıştır.

9-Yangın Sigortası: İzmir'de meydana gelen yangının savaş nedeniyle olmadığı cihetle sigorta şirketlerinin zararı ödememesi Lozan'da ele alınan konulardan biridir.³⁰³

Lozan Barış Anlaşması Türkiye'ye kendi sınırları içinde tam egemenlik sağlamışsa da özellikle ekonomik alandaki hükümler pek bulanık ve zaman alıcıydı. Örneğin taraflar Türkiye'de kapitülasyonların tam olarak kaldırılmasını kabul ederler deniliyordu. Ancak Türkiye 20 Ekim 1914'ten önce yürürlüğe girmiş tüm anlaşmaların sürdürülmesini kabul zorundaydı. Kendi gümrük politikası üzerinde tam olarak söz sahibi olması için de 1929 yılına kadar bekleyecekti. Daha önce yabancılara verilen ödümler ve ayrıcalıklar da ancak Türk hükümetinin sert politikaları sonucu kaldırıldı.³⁰⁴

Lozan Antlaşması genellikle siyasi veya hukuki bir metin olarak bilinir. Ancak bununla birlikte Lozan Antlaşması'nın Türkiye Ekonomisi açısından hem 1920'ler ve 1930'larda hem de günümüze kadar süren etkileri dolayısıyla ciddi ekonomik boyutları olan bir antlaşma olduğu da görülmektedir.³⁰⁵

3.2.4 Türkiye'de 1930-1938 Dönemi İktisat Politikası

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile birlikte küresel anlamda dünya ekonomisi, devlet müdahaleciliğinin arttığı bir sisteme dönüşmüştü. O dönemde küresel dünya ekonomisinin bir parçası olmayan Türkiye'nin de devletçi bir politika izlemesi bu trendi izliyormuş gibi görünse de gerçekte devletçi ekonomik politika, dönemin küresel ekonomisinden tamamen farklı ve bağımsız bir şekilde seyretmiştir. O dönemde devletçi ekonomik politikalarının ana maddeleri şunlardı:

- Özel teşebbüsün teşvikini de içeren devletçilik rejimi,
- Tarıma kıyasla sanayileşmeye öncelik verilmesi, sanayileşmede devletin ve İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin öncülüğü,
- Bankacılık ve ticaret kesimlerinin sanayileşmeye paralel olarak geliştirilmesi, bankacılığın geliştirilmesinde kamu sektörünün öncülüğü,

³⁰² a.g.e., KEPENEK; YENTÜRK 1996, s., 34

³⁰³ a.g.e., ELDEM 1994, s., 223

³⁰⁴ SHAW, S. J., **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. HARMANCI, M., E., Yayınları, İstanbul 2000, s., 436

³⁰⁵ a.g.e., KORALTÜRK, 2002, s., 584

-Sanayide daha çok madencilik ile ithal ikame niteliğindeki basit tüketim malları kollarının geliştirilmesi,

-Ulaştırma demiryollarına ağırlık verilmesi,

-Kapalı ekonomi ilkesi, dış ticaret ve ihracatın sınırlı seviyede tutulması,

-Özel Yabancı Sermaye ve dış ticaretten çok sınırlı seviyede faydalanma,

-Eğitime verilen öncelik ve ağırlık,

-Nüfus artış hızının teşviki.³⁰⁶

Bu maddeleri genel olarak incelediğimizde, dönemin Türkiye'sinin devletçi ve kapalı bir ekonomik yapı benimsediğini görüyoruz. Ekonomide devletin etkinliği diğer küresel ekonomiler gibi artmış ise de, ekonominin kapalı olması Türkiye'nin iktisat politikasını o dönemde yaygınlaşan Keynes'çi iktisat politikasının belirlemediğini görüyoruz. Bu kapalı ekonomi anlayışı çok partili hayata geçinceye kadar sürecekti. Kemalist Ekonomik Kalkınma Modeli üç denklik üzerine kuruluydu. Bunlar; harcama- tasarruf denkliği, ithalat-ihracat denkliği ve kamu bütçesi denkliğidir. 1950'li yıllara gelindiğinde mevcut ekonomik politika, iktidara gelen DP ile değiştirilmiş ve Türkiye bu andan sonra küresel sisteme dahil olma yolunda adımlar atmaya başlamıştır. Bu politikanın tabloya yansımış halini Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki kamu harcamalarının dağılımına bakarak görebiliriz.

³⁰⁶ HİÇ, M., **Türkiye Ekonomisinin Analizi**, İstanbul Üniversitesi Yayını No: 2665, İstanbul 1980, s., 6

Tablo 3.2: Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Kamu Harcamalarının Dağılımı

Kamu Harcamalarının Ekonomik Dağılımı (%)				Kamu Harcamalarının İşlevsel Dağılımı(%)					
Yıllar	Cari	Yatırım	Transfer	Yıllar	Genel Yönetim	Sağlık	Eğitim	Altyapı	Güvenlik
1927	75	14	11	1927	42	2	5	15	36
1929	70	14	16	1929	45	2	6	14	33
1932	69	10	21	1932	56	2	4	12	26
1933	70	9	21	1933	56	3	4	10	27
1936	68	11	21	1936	53	3	4	12	28
1938	70	12	18	1938	50	3	5	12	30
1939	73	10	17	1939	46	2	4	10	38
1942	80	5	15	1942	41	3	3	5	48
1944	79	7	14	1944	40	2	5	8	45
1946	71	7	22	1946	53	2	6	13	26
1949	72	12	16	1949	47	4	10	10	29

Kaynak: YAVİ³⁰⁷

3.3 Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişle Birlikte Yaşanan Ekonomik Anlayış Değişikliği

II. Dünya Savaşı’na dahil olmayan Türkiye Cumhuriyeti yine de Savaşın etkilerini hissetmekten uzaklaşmamıştır. Avrupa’daki Faşist liderler mağlup edilmişse de Türkiye için yeni tehlike, nükleer güce sahip SSCB idi. DP’li yılların yaşandığı bu dönemde, Stalin’in boğazlar konusundaki tehditkar tutumu ve sosyalizm’in Türkiye’ye sıcaklığını hissettirmesiyle koruyucu bir güce sığınmak zorunda kalan Türkiye, çareyi/çözümü NATO’da, bağlı olarak batılı devletlerde bulmuştur. Kuzey Kore’ye asker göndermesi de NATO’ya üyeliğini kolaylaştırmıştır.

³⁰⁷ YAVİ E. ve YAZICIOĞLU YAVİ N., **Batı Medyası ve Kaynaklarına Göre Avrupa Birliği’nin Önlenebilir Düşüşü: Türkiye’de Üstü Örtülmek İstenen Gerçekler**, Yazıcı Yayınevi, 1. Baskı, İzmir, 2004, s., 601

NATO'ya üye olan Türkiye, Batı(lılaşıma) adına ilk adımı atmıştır. Böylelikle Batı'nın demokrasi, açık ekonomi gibi özelliklerini ithal etmenin yolları açılmıştır. DP'li yılları, "dünya ekonomisiyle farklı bir eklemleme dönemi" olarak nitelendiren Korkut Boratav'a göre; DP'nin uygulamaya koyduğu liberalizasyon politikaları, CHP'nin 1947 ve 1950 yıllarında yabancı sermayeye getirilen sınırlamaların gevşetilmesi politikalarının devamı niteliğini taşımakta ve savaş sonrası dönemde CHP üzerinde kendini açıkça hissettiren Amerikan etkisi, DP döneminde de varlığını korumaktadır.³⁰⁸ Atatürk döneminde sanayi ağırlıklı olan ekonomi, DP ile birlikte tarıma daha büyük önem vermiş ve tarım ürünleri ihracatı esas alınmıştır.

1950 sonrasında yaşanan dönüşümün, liberalizm mi yoksa devlet kapitalizmi mi olduğu konusunda da ciddi soru işaretleri vardır. DP iktidara gelirken özelleştirme politikaları izleyeceğini ifade etmiş ancak uygulamada bizzat kendisi kamu kuruluşları kurma yoluna gitmiştir. Bu dönemde; özel kesimin hareket alanı genişletileceğine, çelişkili bir şekilde hükümet müdahalelerinin ve kamu kurumlarının alanı genişletilmiştir.³⁰⁹

DP'li yıllar aynı zamanda yukarıda sözünü ettiğimiz bütçe denkliği ilkesini kaldırmış ve böylelikle bütçe açıkları verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde; bütçe harcamalarının, GSMH içindeki payının azalmasına karşın, bütçe açıklarının artması, büyük ölçüde vergi toplama konusundaki başarısızlıktan kaynaklanmıştır.³¹⁰ Hükümetin, 1950 yılında açıkça ifade etmiş olmasına karşın doğrudan vergileri arttıramaması –ya da arttırmaması- aksine tarımda uygulanan doğrudan vergileri de kaldırması, büyük gelir kayıplarına yol açmıştır. Böylece; dönemin başlangıcında 48 Milyon TL olan bütçe açığı, dönemin sonu olan 1960 yılında hızla artarak 387 Milyon TL'ye ulaşmıştır.³¹¹

Böylelikle devlet, özel sektörün gelişmesine doğrudan katkı sağlamış ve özel sektörün sermaye birikimi arttırılmıştır. Kapitalist ekonominin olmazsa olmazı olan özel sektörün güçlenmesiyle birlikte Türkiye ülke olarak dışa açılımını arttırmış ve hızlandırmıştır. Ancak 27 Mayıs'ta sivil siyasetin kesintiye uğraması ve idamlarla birlikte ülkenin sadece iktisadi değil, sosyal ve siyasal alanda da dizlerinin bağcıkları çözülmüş, 1983 senesine kadar da bağlanamamıştır.

³⁰⁸ BORATAV K., *Türkiye İktisat Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995, s., 73-93

³⁰⁹ YENAL O., *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*, TSKB 50. Yıl Yayını, 2000, s., 111

³¹⁰ KEPENEK Y. ve YENTÜRK N., *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 10 Baskı, İstanbul, 2000, s., 97-98

³¹¹ KEPENEK Y. ve YENTÜRK N., *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 10 Baskı, İstanbul, 2000, s., 96

3.4 Türkiye’de 1960-1980 Dönemi

İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan birinci liberal dalgaya tepki niteliği taşıdığına, 1960 sonrası, devletçi ve ulusal kalkınmacı ekonomiye dayanan bir sistemin hayata geçirilmesine çalışılmıştır. 1961 Anayasası ile, Sosyal Devlet ilkesinin uygulamaya konulması gereğince, devlet yatırımları kalkınma ve bölüşümde öncü konuma gelmişlerdir. Bu döneme kamu kesiminin varlığından dolayı “karma ekonomi dönemi” denilmiştir.³¹²

Bu dönem içinde yürürlüğe konulan beşer yıllık kalkınma planları ile, ulusal kaynakların en etkin bir şekilde kullanılması hususunda, özel sektöre yol göstericilik vazifesi üstlenilmiştir. İthal ikameci kalkınma bu dönemin belirgin bir özelliğidir. Bu sanayileşme ve büyüme odaklı politikalar sonucunda 1962-1976 yılları arasında ortalama %6,9 oranında bir büyüme hızı yakalanmıştır.³¹³

Yine bu dönemde yaşanan AET’ye üyelik başvurusu, Türkiye’nin küresel sisteme katılımında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Yaklaşık yarım yüzyıllık bir sürece denk gelen üyelik maratonu ile birlikte, Türkiye Ekonomisi’nin, küresel sisteme uyumu konusunda kriterler giderek daha da netlik kazanmaya başlamıştır.

Planlı ekonomi döneminde uygulanan kalkınma planları; 1962-1971 ve 1972-1980 dönemleri olmak üzere iki kısma ayrılarak incelenmektedir. 1963-1967 tarihleri arasında yürürlüğe konan, I. BYKP ile “Karma Ekonomi Sistemi” açık bir ifade ile benimsenmiş, KİT reformu, toprak reformu, vergi reformu gibi konular ele alınmış, özel sermayenin teşvikine devam edilmesine, ancak daha etkin şekilde denetlenmesine karar verilmiştir. 1968-1973 yılları arasında gerçekleştirilen II. BYKP ile ise, dönemin kendi içsel durumlarından dolayı sosyal politikalara ağırlık verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu dönemde hızla yükselen toplumsal huzursuzluk ve şiddet olayları, böylesi bir kararın alınmasında etken olmuştur. Zira şiddet olaylarının toplumsal eşitsizliklerden kaynaklandığı yönünde, yoğunlaşan tartışmalar yaşanmıştır. Bu arada kamu ağırlıklı bir politika güdülmesi sonucunda, özel sektörün ihmal edildiği görülmekte olup, yabancı sermaye ve özel teşebbüs üzerindeki denetimlerin daha da yoğunlaşması söz konusu olmuştur. II. BYKP Dönemi olan 1973-1978 arasında ise petrol ve maden sektörlerinde öncelik, özel teşebbüsten alınarak kamu kesimine verilmiş, böylece karma ekonomi uygulamasında git gide devletçilik ağır basmaya başlamıştır.³¹⁴

³¹² ALT AY N.O, “Türkiye’de İktisadi Dönüşümlerin Sosyo-Ekonomik Sonuçları Üzerine Bir Deneme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:2, İzmir, 2000, s., 55

³¹³ BORATAV K. v.d, **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye(1908-1980)**, Çev: S.AKŞİN, Cem Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul, 2002, s., 371

³¹⁴ HİÇ S., **Türkiye Ekonomisi - 1**, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1991, s., 96-97

Ancak Türkiye açısından küresel sürece dahil olma çabası, bu dönemde ciddi darbeler almıştır. SSCB'nin sosyal ve siyasal etkisi tüm Avrupa'ya olduğu gibi Türkiye'ye de sirayet etmiş ve ciddi güvenlik sorunları çıkmıştır kapitalist ekonomileri açısından. Sanayisini oturtmuş olan Batı Devletleri'nin aksine, Türkiye bu süreçte ciddi sosyo-siyasal buhranlar yaşamış ve bu buhran sokaklara sıçrayarak ekonomik gündemi ikinci plana atmıştır. 12 Mart Muhtırası sivil iktidarın mevcut direncini de kırmıştır. Bu da yetmemiş Dünya genelinde 1973 Petrol krizi patlak vermiştir ve en sonunda bütün bunlar da yetmemiş 12 Eylül ile birlikte Türkiye sadece küresel ekonomik sürece katılım umudunu yitirmemiş demokrasisini de yitirmiştir. Bu süreçle birlikte Türkiye 3 yıl boyunca bırakın mal satmayı gözyaşını bile satamamış içine, içiyle ağlamıştır.

1970'li yılların ortasından itibaren, Türk ekonomisi için ciddi bir dönüşümün gerektiği gerçeği su yüzüne çıkmıştır. Bu dönemde baş gösteren yüksek enflasyon rakamları ve hat safhaya ulaşan döviz dar boğazı, birikimlerin üretimden spekülative alanlara kaymasına yol açmıştır. Böylesi bir ortamda, kapasite kullanım oranları hızla düşerken, sermayenin üretken alanlardan kaçışı söz konusu olmuştur.³¹⁵ Yaşanan Petrol Krizi'yle birlikte ülkenin mevcut ekonomik politikalarını tekrar gözden geçirilmesi gerekliliği tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de hissedilmiştir.

Kamu Maliyesi açısından planlı dönemde yaşanan en büyük gelişme, vergi gelirlerinin artırılma çabasıdır. Planlanan hedeflerin gerçekleştirilmesinde öncelikle vergisel finansman yöntemi benimsenmiştir.³¹⁶ Bu dönemde başta akaryakıt olmak üzere bir çok mal ve hizmet üzerinden alınan dolaylı vergilerde artış öngörülmüş, ancak vergi artışları istenen seviyede gerçekleşmemiştir. Bu durumun yaşanmasında ise, kanuni düzenlemelerin yeterince gerçekleştirilememesi etken olmuştur. Planlı ekonomi yıllarında, vergi yükünde artış amaçlanmış, bu artış belirli oranda gerçekleşmesine karşın istenen seviyede olmamıştır. Yine bu dönem ile hedeflenen kalkınma amacına ulaşmak amacıyla yapılması gereken yatırım harcamalarında da istenen seviye tutturulamamıştır bu durumun yaşanmasında da, KİT'lerin finansmanında yaşanan güçlükler etken olmuştur.³¹⁷

³¹⁵ AKBEY F., "Küreselleşme ve Türkiye'de Kamu Ekonomisi ve Devlet-Piyasa-Toplum İlişkilerinde 1980 Sonrası Dönüşüm", **Uludağ Üniversitesi I. Ulusal Genç bilim Adamları Sempozyumu: Değişen Dünyada Türkiye'nin Önemi**, Cilt: 1, No:7, Uludağ Üniversitesi Kültür-Sanat Kurulu Yayınları, Bursa, 6-7 Mayıs 2004, s., 149-150

³¹⁶ DEVRİM F. ve ALTAY A., "Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devlet Anlayışındaki Değişmelerin Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Açısından Değerlendirilmesi", **Türkiye XV. Maliye Sempozyumu**, Antalya, 15-17 Mayıs 2000, s., 66

³¹⁷ KEPENEK Y. ve YENTÜRK N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 10 Baskı, İstanbul, 2000, s., 161-165

3.5 Türkiye’de 1980-2002 Dönemi

1980’li yıllar, Türkiye'nin iktisadi ve mali yaşamında birçok değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Ulusal kalkınmacı ve ithal ikameci üretim yönteminin terk edilerek, ihracata yönelik üretim yapılması ve devletçi uygulamalardan vazgeçilerek başta özelleştirme olmak üzere, liberalizasyon uygulamaları ile özel kesimin teşvik edilmesi ve kamu kesiminin gittikçe küçültülmesine yönelik uygulamalar, bu dönemde yoğunlaşmıştır.

Küreselleşmeye eklenme yolundaki 1980 sonrası uygulamaları ve hayata geçirilen serbestleşme faaliyetlerine paralel olarak kamu maliyesi uygulamaları da ihracata dönük ve sermaye birikimini teşvik edici bir yapıya kavuşmuştur. Günümüzün genel geçerlilik kazanmış olan özelleştirme ve devletin küçültülmesi söylemleri de,³¹⁸ yine 1980 sonrasında kamu maliyesine şekil veren diğer etmenlerdir.

Ancak 1980 sonrası uygulamalar incelendiğinde, söylemler ile büyük ölçüde çelişildiği görülmektedir. Devletin özelleştirme başta olmak üzere çeşitli araçlarla küçültülmesi söylemi ile kamu kesiminde denge sağlanması gibi iki temel söylemin hayata geçirilmediği, aksine kamu dengesinin daha da bozulduğu ve devletin ekonomi içindeki ağırlığının arttığı anlaşılmaktadır. Böylesi bir çelişkinin ortaya çıkmasında temelde iki unsur etkindir. İlk olarak, 12 Eylül sonrasında bastırılan ücretlerin çalışanlar arasında yarattığı hoşnutsuzluktan dolayı, oy kavgasından kaynaklanan “popülist” politikaların da etkisiyle 1986 tarihinden itibaren ücret ve özlük hakları gibi konulardaki cari harcamaların artışı. İkinci olarak da kamu girişimlerinin gelir ve giderleri arasındaki farkın –KİT açıklarının- sürekli yükselmesi,³¹⁹ söylem ile uygulama arasında farklılaşma oluşmasına yol açmıştır.

Türk kamu maliyesinin geçirdiği süreci anlayabilmek amacıyla iki devreye ayırarak incelemek yararlı olacaktır. 1980-1987 yılları arasını kapsayan ilk devrede 1983’ten itibaren sivil yönetimin işbaşına gelmesiyle birlikte kamu harcamalarında artış yaşanmış, bununla paralel olarak da ekonomik büyüme rakamları yükselmiş fakat aynı zamanda doğal olarak kamu açıklarında da tırmanma hissedilmiştir. 1985 ve 1986 yıllarında kamu gelirlerinde sağlanan artışın katkısıyla bir nebze de olsa azalma eğilimi gösteren kamu açıkları, bu tarihten sonra vergilerde yaşanan zamlara paralel olarak yeniden artmaya başlamıştır. 1986’dan itibaren ülke tam anlamıyla bir uzun dönemli seçim ortamına girmiş; 1986 ara milletvekili seçimi, 1987 genel seçimi, 1989’daki yerel seçim, cumhurbaşkanlığı seçimi ve

³¹⁸ HASANOĞLU, M., “Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:43, Ankara, 2001, s., 79

³¹⁹ KEPENEK Y. ve YENTÜRK N., *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 10 Baskı, İstanbul, 2000, s., 244

başbakan değişimi, 1994 yerel seçimi ile 1995-1999 arasında dört farklı hükümetin görev alması³²⁰ kamu mali disiplinine zarar vermekle kalmamış Türkiye'nin Özal hükümetiyle kaydettiği hızlı gelişmeyi yavaşlatmış ve 24 Ocak Kararlarının pratikte ciddi sendelemelere maruz kalmasına sebep olmuştur.

1980-2000 yılları arasında Türkiye'nin küreselleşmeye entegrasyon sürecinde etkili başka faktörler de vardır.

İlk olarak, 1984 yılından itibaren aktif silahlı eylemlerde bulunan PKK ile mücadele sürecinde yürütülen faaliyetler, Türkiye ekonomisi üzerinde baskı yaratmış, toplumsal sorunlarla birlikte de ülke ekonomisi zarar görmüştür. Türkiye'nin yıllardan beri süregelen Kürt sorununu demokratik yollardan çözmesi, siyasal alanda saygınlık, sosyal alanda huzur, iktisadi alanda da refah getirecektir. Bu aynı zamanda özellikle son yıllarda terörize olmuş sorunun bir halka mal olmasını engelleyip toplumsal barışın önünü açacaktır.

Irak'ın Kuveyt'i işgali ve bunun sonucunda ABD müttefiklerince yürütülen Körfez Savaşı da bölgedeki konumundan dolayı en fazla Türkiye ekonomisini ve kamu maliyesini etkilemiştir.

Yine 1980 sonrasında yaşanan; Yurt içi kökenli 1994, 2000 ve 2001 krizleri ile global kökenli Asya, Rusya ve Meksika krizleri de bu dönemde Türkiye ekonomisi tam da Özal Hükümeti ile birlikte atak yapmışken ciddi iç ve dış menşeli sorunlarla karşılaşmıştır. Bütün bunlara 1999 Marmara depremi de eklenince ülke ekonomisi 2001 krizinin çan seslerini duyar oldu. Zira depremin vurduğu bölgenin sanayinin kalbi olması, depremin ekonomik etkisinin daha da derin olmasına sebep oldu.

3.5.1 24 Ocak 1980 Kararları

Henüz 12 Eylül 1980 ihtilali yaşanmadan önce, 24 Ocak 1980 tarihinde alınan istikrar tedbirleri ile yeni dönemin iktisadi ve mali şablonu çizilmiştir. Bu istikrar paketi ile piyasa mekanizmasının dinamiklerine dayanan ve kaynakların gerçek maliyetlerini göz önüne alan ekonomik politikalar öne çıkmaya başlamıştır.³²¹

Yeni dönemin ilk istikrar paketi olan 24 Ocak Kararları şu başlıkları içermektedir,³²²

³²⁰ TOPRAK M. ve DEMİR Ö., **Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi: Serbest Piyasa Devriminin Serüveni**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s., 349-351

³²¹ TÜSİAD, **Dönemler İtibariyle Genel Ekonomik Gelişmeler(Makro Ekonomik) Uyum Politikaları**, TÜSİAD Web Sitesi, <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/sektorel/bolum1.pdf>, (13.08.2011)

³²² PARASIZ İ., **Türkiye Ekonomisi: 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Bursa, 1998, s., 198-204

Döviz Kuru Düzenlemeleri: Türk Lirası, Amerikan Doları karşısında %48,6 oranında devalüe edilerek dış ticarete rekabetçi bir yapının yaratılması arzulanmış, döviz kurunun belirlenmesinde “kayan parite politikası” izlemek suretiyle, kur değerinin yandan piyasa koşulları içinde oluşması, öte taraftan da günlük olarak Merkez Bankası tarafından tespiti sağlanmış, böylelikle kontrollü esnek bir kur rejimi benimsenmiştir.

Fiyat Politikası İle İlgili Düzenlemeler: 1979 yılında kurulan “fiyat saptama kontrol ve koordinasyon kurulu” lağvedilerek, fiyatların piyasa koşulları çerçevesinde belirlenmesi sağlanmış ve temel ve kritik malların kapsamı daraltılarak, bu tür malların fiyatlarının KİT’ler tarafından serbestçe belirlenmesi amaçlanmıştır.

Para Politikası Önlemleri: Sıkı bir para politikası uygulanması ve kredi faiz oranlarında artışa gidilmesi kararı alınmış, 01.07.1980 tarihinden itibaren kredi faizleriyle, vadeli tasarruf mevduatı faizleri serbest bırakılmıştır.

Alınan bu kararlar ile serbest piyasa ekonominde geçişin temellerini atılmış ve bu kararlar 1980 sonrası uygulanacak olan Liberalleşme politikalarının temelini oluşturmuştur. 1980 sonrası uygulamaya konan ekonomi politikalarının ana hedefleri şunlardır;³²³

- Dış ticaretin liberalleştirilmesi ve ihracatın artırılması,
- Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, döviz piyasasında denetimin kaldırılması ve Türk Lirasının konvertibilitesinin artırılması,
- Fiyatların serbest Pazar koşullarına göre piyasada belirlenmesi,
- Sıkı para politikasının gerçekleştirilmesi,
- Faizlerin serbest bırakılması,
- Özelleştirme ve liberalizasyon uygulamaları ile devletin küçültülmesi,
- Ücret ve maaşların düşürülmesi ve tarım ürünü fiyatlarının bastırılması.

Liberal ekonominin temel ilkelerinin etkisi açıkça görülmektedir. Serbest ticaretin önem kazanması, özel sektörün daha aktif hale getirilmesi için önlemler alınarak Liberalizasyon süreci etkinleştirilmiştir.

Türkiye’de, 1980 sonrasında maaş ve ücretlerin bastırılmasında üç temel amaç güdülmüştür. Bunlar; işgücü maliyetlerin kısılması suretiyle karlılığın artırılması, maliyetlerde yaşanacak azalma sonucu Türk mallarının uluslararası pazarlardaki rekabet

³²³ GERGER H., **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası**, Belge Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s., 173-174

gücünün arttırılması ve iç talebi bastırarak tüketimi azaltmak ve malların dışarıya ihracının sağlanması.³²⁴

İhracat odaklı politikaların uygulamaya konulması, maliyetlerin kısılarak karlılığın arttırılmaya çalışılması ve iç talebin bastırılarak tüketimin azaltılması ve bu yolla üretilen malların yurtiçi tüketiciler tarafından değil de, küresel güçlerin vatandaşları tarafından tüketilmesini amaçlayan 1980 sonrası Neo-Liberal politikaları sonucunda Türkiye işçisinin alım gücünde büyük bir erime yaşanmıştır.

1970’li yıllarda Türkiye’de kamu kesiminin ciddi finansman sorunları yaşaması ve kamu gelirleri ile giderleri arasındaki açığın artışı, kendini para politikaları uygulamalarında da hissettirmiştir. 1975’lerde hızla artan KİT açıkları, yıl içinde eklenen ekstra ödeneklerle birleşince kamu finansmanı üzerinde belirgin bir yük oluşturmuş, Merkez Bankası Avansları sonuna kadar kullanılmıştır.³²⁵ Bu durumda, para politikasının yönetiminden sorumlu olan Merkez Bankası’nın etkinliğinin azalması açıktı ve reforme edilmesi gerekiyordu.

24 Ocak 1980 kararları ve sonrası yaşanan liberalleşme rüzgarı, böylesi bir reform amacını taşıma iddiasındaydı. Söz konusu değişim ile para politikası alanında şu adımlar atılmıştır.³²⁶

- Döviz kurlarının serbestleşmesi sürecinde önce Merkez Bankası kur belirlemeye başlamış, ardından bankalara bu kuru istedikleri gibi belirleyebilecekleri söylenmiştir. Ancak 1986 yılında kurlar üzerinde meydana gelen aşırı baskı sonucunda, bankalara kısıtlama getirilerek, satış kotasyonlarını azamı Merkez Bankası sınırlamalarına göre yapabilecekleri ifade edilmiştir.
- Döviz bulundurma, döviz tasarrufu hesabı açma ve yurtdışında yerleşik olan girişimcilerin karlarını yurtdışına çıkarmaları hususundaki kısıtlamalar kaldırılmıştır.
- Kaynak tahsisinde etkinliği sağlamak amacıyla kredi ve mevduat faizleri serbest bırakılmış, ancak altyapısı oluşturulmadan girilen bu uygulama sonucunda ‘bankerler krizi’ yaşanınca 1983 yılından itibaren faizler tekrar Merkez Bankası tarafından belirlenmeye başlanmıştır.

³²⁴ Y. ve YENTÜRK N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 10 Baskı, İstanbul, 2000, s., 200

³²⁵ PARASIZ, L., **Para Politikası: Türkiye Uygulaması**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s., 363-364

³²⁶ AKÇAY, M.A, **Para Politikası Araçları: Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar**, DPT Uzmanlık tezi, Ankara, 1997, s., 98-102

- Reeskont kredilerindeki çeşitlilik azaltılarak, ihracat kredilerine öncelik verilmiştir.
- Kamu finansmanının, Merkez Bankası kaynaklarınca karşılanması likidite üzerinde baskı yarattığından, iç borçlanma yapabilmek amacıyla 1985 yılından itibaren Hazine, ihaleli tahvil ve bono satmaya başlamıştır.
- Bankacılık sisteminin daha etkin bir şekilde denetiminin sağlanabilmesi amacıyla, 1986 yılından itibaren 'tek düzen hesap planı' uygulamaya konulmuştur.
- Aynı yıl, döviz piyasalarında istikrarın sağlanması amacıyla düzenlemeler yapılmıştır.
- Şubat 1997'den itibaren açık piyasa işlemleri de, para politikası aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.
- 1987 yılında, kamu mallarının fiyatlarının arttırılmasındaki gecikmeden dolayı kamu açıklarında artışlar yaşanmış, bu durumun mali piyasalara sıçramasını önlemek amacıyla 4 Şubat 1998'de yeni tedbirler alınmış, bu bağlamda; ihracat teşvik edilmiş, faizler yükseltirmiş, kamu harcamaları kısılmış ve kamu mallarının fiyatları arttırılmıştır.

Maddelerden de anlaşılacağı üzere, 24 Ocak Kararları ile birlikte, 1980 sonrasında yaşanan küresel sisteme eklemlenme döneminde, ekonominin her alanında yaşanan serbestleşme dalgası ve piyasa odaklı politikalar, kendini para politikası uygulamalarında da hissettirmiştir. Ancak gaz-fren ilişkisi dönemin tipik bir uygulaması olmuş, altyapısız atılan serbestleşme adımının sonucunda, işler tahmin edildiği gibi gitmeyince yine korumacılığa dönülmüştür.

24 Ocak kararlarıyla birlikte ekonomide serbestleşme ile, piyasa ekonomisine geçiş sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum ciddi bir borç yükünü de beraberinde getirmiştir.

Yeni dönem borçlanma sürecinde uygulanan borç politikalarını iki aşamada incelemek mümkündür. İlk aşamada borçlanmalar yeniden yapılandırılarak, özellikle de kısa vadeli borçların miktarı azaltılarak borç yönetimi rahatlatılmaya çalışılmış, ikinci olarak da IMF, WB ve OECD başta olmak üzere uluslar arası kesimlerde yüksek miktarlarda borçlanılmıştır.³²⁷

Türkiye'de 1980 sonrasında yaşanan borçlanma temelinde KKBG olgusu yatmaktadır. 1981'de KKBG'nin, GSMH' ye oranı yalnızca %4 iken, bu oran 1988'de %4,8'e, 1990'da

³²⁷ BAL H., **Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB Yayınları, İstanbul, 2001, s., 209

%10,2'ye, 1993'te %12'ye, 1999'da %15,1'e 2001 yılında ise %15,4' kadar yükselmiştir.³²⁸ Bu açıkların oluşumunda özellikle 24 Ocak kararlarıyla birlikte, 1980'lerin ortalarından itibaren artmaya başlayan yabancı sermaye transferlerinin –KİT açıklarının–önemli bir etkisi vardır.

Kamu açıklarının finansmanında emisyon ile birlikte başvuru borçlanma politikalarının ortaya çıkardığı olumsuzluklar belirgin hale gelmesine rağmen, siyasal otoritelerin gerekli tedbirleri almaması, borç yükünü ağırlaştırmıştır. Sürdürülemez borç yapısının devam etmesi ise 1994, 2000 ve 2001 krizlerinin hazırlayıcısı olmuştur.³²⁹ Bu borç sorunu günümüzde de devam etmekte ve mevcut cari açık ciddi boyutlara varmıştır. Ak Parti Hükümeti'nin sigara, alkol gibi ürünlere getirdiği yüksek vergilerle aşılacak gibi de görünmemektedir.

24 Ocak Kararları'yla birlikte gelişen Liberalizasyon dalgası sonrası ihracat rakamlarına bakıldığında, gerek miktar, gerekse dünya ihracat payı içindeki oran olarak artış gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Böylece; 1979 yılında Türkiye'nin ihracat miktarı yaklaşık olarak 2.26 Milyar \$ seviyelerinde iken, bu rakam 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca muntazaman artış göstermiş ve 1997 yılında yaklaşık olarak 26.25 Milyar \$ olmuş, yani ihracat yaklaşık olarak 11,6 kat artmıştır. Aynı şekilde Türkiye'nin dünya ihracatı içindeki payı 1979 yılında %0,14 iken bu rakam da 1980'li ve 1990'lı yıllarda sürekli artarak 1997 yılında %0,50 olmuş, yani bu oranda da yaklaşık olarak 3,5 kat artmıştır.³³⁰

İhracatta; optik ürünler, uçak ve gemi yapımı, elektronik donanım ve tıbbi malzemeler gibi katma değeri yüksek ürünler yerine, katma değeri görece daha az olan tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin ihracına ağırlık verilmesi, ithalat-ihracat açığının fazla olmasına neden olmuştur.³³¹

Küresel sisteme entegrasyon sürecinin ortaya çıkardığı bir başka gelişme de, serbest piyasa ekonomisinin ruhuna ters düşecek bir uygulamayla “popülizme” yenik düşülmesi olmuştur. 1983 seçimleri ile iktidara gelen ANAP, 1983-1987 yılları arasında popülizme başvurmadan, ekonominin realitesi neyi gerektiriyorsa o yönde kararlar almıştır. Ancak ANAP'ın bu yönde davranmasını sağlayan faktör, eski liderlerin yasaklı oluşudur. 1987 sonrasında ise yasağın kalkması ve buna bağlı olarak artan siyasal rekabet ile birlikte,

³²⁸ İYİDİKER, H. ve ÖZUĞURLU, Y., *Türkiye'de Kamu İç Borçlanmasının Reel Kesim Üzerindeki Etkisi*, Google arama Motoru, <http://www.marmara.edu.tr/malivesempozyumu/tebligler/6-2.doc>, 28.10.2011

³²⁹ SAKAL, M., ‘‘Türkiye’de Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği Sorunu’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, İzmir, 2002

³³⁰ DTM, *İhracat Stratejileri(1998-2005)*, DTM Yayını, Ankara, 1998, s., 7

³³¹ KÜLÜNK M., *Küreselleşen Dünyada Türkiye*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2005, s., 207-208

popülizm de artmaya başlamıştır.³³² Böylece küresel sisteme uyum maksadıyla hayata geçirilmeye çalışılan piyasa ekonomisi düşüncesi önemli ölçüde anlamını yitirmeye başlamıştır.

Tüm bu liberalleşme politikalarına ve serbest pazar ekonomisinin kurulması yolundaki çabalara karşın ANAP politikalarının; liberalizmi değil, devlet eliyle zengin bireyler yaratmayı -yani devlet kapitalizmini- amaçladığını ifade eden yaklaşımlar da söz konusudur. Emre Kongar'a göre; "ANAP dönemi uygulamaları ile devlet ekonomik hayatın dışına çekilerek, ekonomi, uluslararası güçlerin kontrolüne bırakılmış ve liberalleşme ve devleti küçültme söylemlerinin arkasına sığınarak, rekabet kurallarına tamamen ters düşecek bir eylemle, devlet eliyle zengin bireyler yaratılmıştır".³³³ Böylece İnel ve Boratav tarafından, II. Dünya Savaşı sonrasında DP politikalarıyla yürütülen ilk liberal dalgaya getirilen eleştirilerin bir bezerinin Kongar tarafından, ANAP politikalarıyla yürütülen ikinci dalga liberal uygulamalara yöneltildiği görülmektedir.

24 Ocak 1980 Kararları'yla hükümet, ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyerek Türkiye ekonomisinin dışarıda rekabet edebilmesi sağlayabilmek için döviz kuru politikasını ve ihracat sübvansiyonlarını kullanmıştır. Diğer taraftan, 1980'ler, ihracata yönelik üretim fazlası yaratmak ve düşük işgücü maliyetleriyle ihracatta rekabeti arttırmak üzere reel ücretlerde planlı bir gerilemeye tanıklık etmiştir. İhracata dayalı politikalar, ihracat hacmini arttırmakta oldukça başarılı olmuştur. Sonuç olarak ihracat hacmi 1980'de 2,9 milyar ABD doları iken 1989'da 11,8 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Aynı dönemde, ihracatın kompozisyonunda da değişiklikler meydana gelmiştir: sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı yüzde 36'dan yüzde 78'e çıkmıştır. 1980'lerde ithalat rejiminin kademeli olarak liberalleştirilmesi sonucunda, ihracattan daha yavaş olmakla beraber, ithalatta da artış gözlenmiş ve 1980'de 7.9 milyar ABD doları olan ithalat, 1989'da 15,8 milyar ABD dolarına çıkmıştır.³³⁴

Bütün bu olumlu ve olumsuz eleştirilere baktığımızda, genel olarak Türkiye ekonomisinin 80'li yıllarda küresel sisteme uyumu yolunda ciddi adımlar atılmıştır diyebiliriz. Ancak 90'lı yıllardaki rekabetçi ve popülist yaklaşım Türkiye'nin 90'lı yılları krizlerle mücadele ederek zaman ve para kaybetmesine yol açmıştır.

³³² TÜRKKAN E., **Ekonomi ve Demokrasi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1996, s., 221-229

³³³ KONGAR E., **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, 25. Baskı, İstanbul, 2000, s., 414-416

³³⁴ CELASUN, M. ve RODRIK, D., Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Mayıs, 2002, s., 21

3.5.2 Türkiye’de 1990’lı Yıllar ve Ekonomik Krizler

Türkiye’de 1978, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında önemli başlıca finansal krizler görülmüştür. Ancak bu dört kriz arasında 1978’de yaşanan ekonomik krizinin 1994, 2000 ve 2001 krizlerinden farklı olarak finansal liberalleşmeye bağlı ve/ya küresel kaynaklı olmaktan çok, mal ve emek piyasalarının gelişmediği, döviz piyasası ile para piyasalarının mevcut olmadığı bir ortamda doğmuş bir krizdir. Bu nedenle Türkiye’nin küresel ekonomiye eklenme sürecinin başlangıcı olan 1980 tarihinden sonra yaşanan krizlere değinilecektir. Bu krizlere geçmeden önce de dünyada bu dönemde meydana gelen başlıca krizleri ele alarak bunların Türkiye’ye yansımaları ele alınacaktır. Bu krizler arasında Meksika ve Avrupa Döviz Kuru Mekanizması krizlerine kısaca değinildikten sonra, Türkiye ekonomisi üzerinde asıl etkiyi yapan Güneydoğu Asya ve Rusya krizlerine de yer verip bu krizlerin Türkiye ekonomisine ne gibi etkileri olduğu ele alınacaktır.

3.5.2.1 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) Krizi

Avrupa Birliği’nin parasal birlik konusunu kararlaştırdığı Maastricht Anlaşmasına 1992 Haziran ayında Danimarkalılar ret oyu vermişlerdi. Bu durum ERM içinde döviz kurları üzerindeki baskıların artması sonucunu doğurmuştur. Bu gelişme sonrasında ilk olarak, İtalyan bütçe açıklarının Liret’in desteklenmesine yol açacağı düşüncesi ile Liret üzerinde spekülasyon işlemleri gerçekleştirilmiştir. Finlandiya ve İsveç üzerinde denenen spekülasyon ataklarının sonuç vermesi ve İtalyan Liret’inin baskılara dayanamayarak %7 oranında devalüe edilmesi, bu defa spekülasyoncuların dikkatlerini İngiliz Sterlini’ne çevirmiştir. Para sihirbazı George Soros’un krizin tetiğini çekmede oynadığı rol tartışılmaktadır. Soros, daha işin başında sterlindeki devalüasyon ihtimalini fark etmiş, kısa dönemli krediler şeklinde yaklaşık 15 milyar dolarlık kısa pozisyon almıştır. İngiliz Sterlini’ne yönelik ataklar sonucu 1992’de Bank of England’ın yoğun müdahalelerine rağmen İngiltere’de faiz oranları bir günde %5 oranında yükselmiştir.³³⁵ Sonrasında ortak para birimi Euro’ya geçme kararı alan AB ülkelerinin hemen hepsi, başlarda ekonomik olarak bir güç sağladıysa da çeşitli dış ve iç kaynaklı mali etkenler nedeniyle bugün yeni bir krizin eşliğindedir.

3.5.2.2 Meksika Krizi

1994 yılında Meksika’da yaşanan krize bakıldığında temel nedenin, 1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında olumlu konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli

³³⁵ PILBEAM, K., *International Finance*, Macmillan Pres Ltd., Second Edition, London, 1998, s., 301

sıcak paranın, değerlenmiş kur yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması olduğu görülmektedir. 1990-1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72.5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına girildiğinde kimse bir kriz öngörmemiştir. Aksine 1993 sonunda NAFTA'ya girişin Amerikan Kongresi'nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994'ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur.³³⁶

3.5.2.3 Güneydoğu Asya Krizi

1990'ların başından beri Avrupa ve Japonya'da devam eden zayıf büyüme, cazip yatırım imkanlarını mevcut tasarrufların gerisinde bırakmıştır. Büyük miktarlara ulaşan özel sermaye akımları, yüksek getiri bekleyen uluslar arası yatırımcılar tarafından mevcut riskler göz önüne alınmadan, yükselen yeni pazarlara kaydırılmıştır.³³⁷ Güneydoğu Asya ülkelerine böylesine büyük miktarlarda kısa süreli yabancı sermaye girişi, yerli mali varlıkların fiyatını yükseltmiş ve finans piyasalarında suni ve spekülasyona açık bir kabartmaya sebebiyet vermiştir.³³⁸

³³⁶ DORUKKAYA, Ş., YILMAZ, H. HAKAN, 'Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu, ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler, (Şili ve Meksika Deneyimleri)', **Yaklaşım Dergisi**, Yıl, 7 S., 75, 1999, s., 122-127

³³⁷ Ekonomik Araştırmalar Dairesi(Dış Ticaret Müsteşarlığı), 'Doğu Asya Krizi', **Dış Ticaret Dergisi**, Asya Krizi Özel Sayısı, Mart 1998, s., 101

³³⁸ DADUSH, URI, D., DILIP, DIPAK, R., 'The Role of Short-Term Debt in Recent Crises', **Finance And Development**, Aralık 2000, s., 54-57

Tablo: 3.3 Krizdeki Ülkelere* Yönelen Net Sermaye Akımları (Milyon Dolar)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
-Toplam Net Özel Sermaye Akımları	24.2	26.8	26.6	31.9	33.2	62.5	62.4	-19.7	-46.2
-Net Doğrudan Yatırımlar	6.0	6.1	6.3	6.7	6.5	8.7	9.5	12.1	4.9
Net Portföy Yatırımları	0.3	3.4	5.3	16.5	8.3	17.0	20.0	12.6	-6.5
Banka Kredileri ve Diğer Serm. Akım.	17.9	17.3	15.0	8.7	18.4	36.9	32.9	-44.5	-44.5

* 5 Asya ülkesi: Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler, Tayland.

Kaynak:³³⁹

Tablo.3.3'ten de görüldüğü gibi Asya ülkelerine yönelen toplam net özel sermaye akımlarında 1994-1996 döneminde yaklaşık %100'lük bir artış görülmektedir. Sadece portföy yatırımlarına bakılsa bile aynı dönemdeki artışın %150 dolaylarında olduğu anlaşılmaktadır.

Bölgeye açılan krediler ve yabancı sermayenin bölge ülkelerinin gayrisafi yurt içi hasıllarına oranları incelendiğinde de 1996 yılı itibariyle bu oranların %2.5 ile %10 arasında değiştiği görülmektedir.³⁴⁰ Bu veriler ise Asya ülkelerine yönelen yabancı sermaye akımlarının kriz öncesi dönemde önemli boyutlara ulaştığı ortaya koymaktadır.

Güneydoğu Asya krizinin küresel ekonomi üzerindeki en önemli ve doğrudan etkisi, ticari mal fiyatlarındaki değişiklikler yoluyla olmuştur. Güneydoğu Asya ekonomilerinin paralarında art arda gelen devalüasyonlardan sonra bu ülkelerin ihracat fiyatları önemli ölçüde düşmüştür. Bunun sonucunda hammadde fiyatları düşmüş ve ekonomileri hammadde ihracatına dayalı ekonomilerin gelirleri önemli ölçüde azalmıştır. Asya krizinden sonra Türkiye ekonomisinde meydana gelen talep daralması ihraç ve ithal malı fiyatlarında düşüşe

³³⁹ IMF, *International Capital Markets*, 1999, s., 93

³⁴⁰ IMF, *World Economic Outlook and International Capital Markets*, Interim Assesment, December 1998, s., 11

neden olmuştur. Buna rağmen, bir taraftan uluslar arası hammadde ve petrol fiyatlarındaki gerileme diğer yandan da uygulanan ekonomik program doğrultusunda azalan yurtiçi talep, 1998 yılının ilk yarısında cari işlemler dengesinin daha fazla bozulmasını önlemiştir. Ekim 1997'deki kargaşanın Türkiye'nin piyasalara olan erişimine etkisi kısa vadeli olmuştur. Kasım-Aralık 1997'de tahvil ya da hisse senedi ihracı yapılmadığı halde 1997'nin son çeyreğinde pozitif net sermaye akımı gerçekleşmiş ve 1998'in ilk yarısında, kısmen yüksek faiz oranlarına bağlı olarak, ortalama 3,8 milyar ABD doları seviyesine çıkarak rekor düzeye erişmiştir. Sonuç olarak Asya krizine bağlı olarak gelişmekte olan piyasalara duyulan güvenin sarsılması dövize olan talebi arttırarak 1997'nin son çeyreğinde Merkez Bankası rezervlerinin 2,8 milyar dolar azalmasına neden olmuştur. Ancak Merkez Bankası döviz kurunun finansal piyasaların istikrarını korumayı amaçladığından krizin etkisi Ağustos 1998'deki Rusya krizi kadar şiddetli olmamıştır.³⁴¹

3.5.2.4 Rusya Krizi

Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla birlikte piyasa ekonomisine geçen yeni Rusya Federasyonu rejimi, daha ilk yıllarında küresel krizlere sahne olmuştur. Rusya'da 1997'lerde başlayan ekonomik sıkıntılar 1998'de etkisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır.

Kriz öncesi 1996 ile 1997 yılları arasındaki dönemde Rusya'da finans ve kredi faaliyetlerindeki yabancı yatırım miktarı yaklaşık %229 oranında artmıştır. Bu dönemlerde Rusya'da bankalara düşük faizlerle (libor artı 1 veya 2) kolayca para akıtılmış, bankalar da iç piyasada oldukça yüksek (%60 gibi) faizlerle bu paraları plase etmişlerdir. Ancak gerek dünya petrol fiyatlarındaki düşme, gerekse Rusya'nın dış gelirlerinin %40'ını sağlayan enerji hammaddeleri sebebiyle uğranılan 10 milyar dolarlık kayıp, piyasaya verilen kredilerin geri dönüşlerinde problemler meydana getirmiş, kriz başlama startı almıştır.³⁴²

Rusya krizinde de finansal boyut ön plana çıkmıştır. 1998 yılı başından itibaren finansal piyasalarda çalkantılar boy göstermeye başlamış, şirket ve banka iflasları art arda meydana gelmiştir. Rusya hükümetinin gümrük duvarlarını yükseltmesi ile ithalat miktarında büyük düşüşler gerçekleşmiştir. Ünlü spekülör Soros'un Rusya'ya verdiği düşük 'reyting' değerlendirmesi ise talihsizlik olmuş ve yaşanan krizi iyice alevlendirmiştir.³⁴³

Rusya Merkez Bankası Başkanı Sergey Dublinin'e göre krizden yabancı spekülörler sorumludur, çünkü piyasaları onlar karıştırmışlardır. Macera arayan ve çoğu genç olan batılı

³⁴¹ TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Ankara, Mayıs 2002, s., 28

³⁴² UULUDAĞ, İ., '1990 Sonrası 2. Krizi Yaşayan Rusya-1'', **İ.T.O Gazetesi**, 16.10.1998, s., 4

³⁴³ MOR, H., 'Kriz ve Fırsatlar'', **Dış Ticarete Durum Dergisi**, Aralık 1998, S., 40, s., 8

bankerler, ticaret yapmaktansa daha kolay bir kazanç yolu olan büyük miktarlarda devlet bonusu almayı tercih etmişler, başlangıçta kazandıkları faizlerle Moskova’da harika vakitler geçirmişlerdir. Mayıs 1998 tarihi itibarıyla yabancı yatırımcılar 20 milyar dolar değerinde hazine bonosuna sahiptirler. Bu miktar ise mevcut hazine bonolarının üçte birine denktir.³⁴⁴ güçlü petrol ve metal üreticilerinin ihracatlarını arttırmak için Ruble’nin değer kaybetmesini beklemleri, bunların spekülâtif beklenti ve davranışlarının krizin oluşmasında rol oynaması da belirtilen bir diğer unsurdur.³⁴⁵

Rusya krizi Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi etkilere yol açmıştır. Krizden sonra, Türkiye’den sermaye çıkışı 11 milyar ABD dolarına yaklaşmıştır. Gelişmelere paralel olarak, Merkez Bankası rezervleri 26,7 milyar ABD dolarından 21,5 milyar ABD dolarına düşmüştür. Döviz alımlarının bir bölümü bankaların açık pozisyonlarını kapama isteklerinden kaynaklanmış olsa da önemli bir kısmı sermaye çıkışına bağlı olmuştur. bu gelişmeler nedeniyle Ağustos-Ekim 1998 döneminde yabancıların Türkiye’den hisse senedi ve tahvil alımı olmamıştır. Rusya’nın borçlarını ödememesiyle sarsılan güven, piyasalar için en önemli krizi yaratmış ve IMKB’den önemli miktarda sermaye çıkışı meydana gelmiştir. IMKB bileşik endeksi Temmuz-Ekim döneminde %57’den fazla düşüş göstermiştir.³⁴⁶

Türkiye’nin ticaret hadlerinde çok olumsuz bir gelişme meydana gelmemekle beraber yaklaşmakta olan küresel durgunluk nedeniyle toplam ticaret hacmi düşmeye başlamıştır. Ticaret hacmindeki düşüşün sebebi, özellikle yurtiçi talebin azalması ve yurtiçi sanayinin üretim konusunda gösterdiği karamsar yaklaşımdır. Buna ek olarak, Türkiye’nin en fazla ticaret yaptığı ülkelerden biri olan Rusya’daki kriz, bavul ticaretini azaltmış ve bu şekilde Türkiye’nin ihracatını olumsuz yönde etkilemiştir. 1998’de ihracatta görülen yavaşlamaya rağmen, ithalattaki düşüş ihracattakinden fazla olduğu için dış ticaret açığı azalmıştır. Bunun yanında, Rusya tekstil, giyim ve deri mamuller alanında Türkiye’nin en büyük ticaret ortaklarından biri olduğundan Rusya’dan gelen talebin azalması, Türkiye tekstil ürünlerine olan talebin üzerinde doğrudan etkili olmuştur.³⁴⁷

³⁴⁴ IMF, **World Economic Outlook and International Capital Markets**, Interim Assesment, December 1998, s., 18

³⁴⁵ ERTAN, F., ‘‘Rusya’nın Kafası Karışık’’, **Zaman**, 31 Mayıs 1998, s., 8

³⁴⁶ TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Ankara, Mayıs 2002, s., 28-29

³⁴⁷ TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Ankara, Mayıs 2002, s., 29

3.5.2.5 Türkiye’de 1994 Krizi ve Sonuçları

Daha önce de açıklandığı gibi Türkiye’de küresel özellik taşıyan ilk finansal kriz 1994 yılında patlak vermiştir. Öyle ki Türkiye’nin 1994’te aslında mini bir Güneydoğu Asya krizi yaşadığı belirtilmektedir.³⁴⁸

1990’larda pek çok ülke gibi Türkiye de bütçeden kolay ve çabuk şekilde yararlandırılmayan bazı sektörleri desteklemek için bütçe-dışı fonlar kurmuştur. Bütçe-dışı fonlar kamu bankaları aracılığıyla tarım sektörünü sübvansetmek amacıyla oluşturulmuş ve o dönemde esneklik sağlama açısından oldukça yararlı olmuştur. Ne var ki daha sonraları bu fonlardan yapılan harcamalar şeffaf olmayan bir şekilde artmaya başlamış ve kamu bankalarının mali yapılarını bozarak ‘‘kamu bankalarının görev zararları’’nın oluşmasına neden olmuştur.³⁴⁹ Giderek artan kamu açıklarının finansmanını, ağırlıklı olarak yurtiçi mali piyasalara borçlanma yoluyla yapılmaya başlanmış ve mali disiplini sağlama çabalarına bağlı olarak Merkez Bankası’ndan kısa vadeli borçlanma oranı azalmıştır. 1981-1986 yılları arasında ortalama yüzde 4,2 düzeyindeki kamu kesimi borçlanma gereğinin yüzde 0.57’si kısa vadeli Merkez Bankası kaynaklarından karşılanırken 1990’da Merkez Bankası’nın payı, 0,08’e düşmüştür.³⁵⁰

1970’lerde yaşanan petrol şoklarının etkisiyle ortaya çıkan ödemeler dengesi sorunu krize yol açmış, bu durum 24 Ocak 1980 yılında alınan dışa dönük büyüme modeli ile aşılmaya çalışılmıştır. Ancak hukuksal altyapıdaki zayıflıklardan dolayı 1982 yılında, halk arasında ‘‘bankerler krizi’’ olarak bilinen kriz patlak vermiştir. 1984 ve 1989 yıllarında yeni finansal liberalizasyon kararları alınmış, 1989 sonrasında yaşanan yüksek kamu açıkları, yüksek faiz hadleri, kısa vadeli sermaye girişleri ve düşük döviz kuru artışlarıyla ekonomi daha fazla ‘sıcak para’ bağımlısı haline gelmiştir. Nisan 1994 krizinin patlak vermesinin ardından, yüksek borç politikasının sürdürülemezliği görüldüğü halde, bu tür politikalara devam edilmesi sonucunda, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri yaşanmıştır.³⁵¹

Böylelikle, Türkiye ekonomisinin yaşadığı dönüşüm de ortaya çıkmaktadır. 1980 öncesinde üretim odaklı olan ekonominin, 1980 sonrasında spekülasyon alanlarına kaydığı

³⁴⁸ YILDIRIM, Z., ‘‘Türkiye Dünyanın Neresinde?’’, Açık Oturum, **İktisat Dergisi**, Temmuz 1998, S., 380, s., 139

³⁴⁹ CELASUN, M. ve RODRIK, D., Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Mayıs, 2002, s., 38

³⁵⁰ KARLUK, R., **Turkish Economy: Historical Perspective, Structural and Social Development**, Turhan Kitabevi, 1999, s., 57

³⁵¹ KİBRİTÇİOĞLU, A., **Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler (1969-2001)**, Google Arama Motoru, <<http://politics.ankara.edu.tr/%7Ekibritci/ytd-kibritcioglu-pdf>>, (25.08.2011)

gerçekliği ortadadır. Nitekim 1994 krizinde bastırılmış olan döviz kurlarının ani şekilde yükselişi ve TL pozisyonunda yakalanan yaklaşık 11 Milyar \$ paranın varlığı düşünülürse, spekülasyonun boyutları görülecektir. Aynı şekilde 2000 krizinde de; 22 Kasım ile 6 Aralık gibi çok kısa bir zaman diliminde 7 Milyar \$ gibi yüksek bir meblağın ülkeyi terk etmesi de yine ekonomiye girmiş olan spekülasyon kaynaklı sıcak paranın boyutlarını göstermektedir. Aynı durum 2001 Krizinde de yaşanmış ve sıcak paranın çıkışı ile İMKB büyük değer kayıplarına uğramıştır. Sonuç olarak, hem 1994, hem de bundan sonra yaşanan 2000 ve 2001 krizlerinde spekülasyon etkilerinin rolü yüksektir.³⁵²

Türkiye ekonomisinin bu yapısal problemleri, 1994 başlarında yüksek bir döviz talebi ortaya çıkarmış ve yukarıda da açıklandığı gibi baskı altında tutulan döviz kurları serbest piyasada büyük bir yükseliş trendine girmiştir. 19 Ocak ve takip eden günlerde serbest piyasada dolar 1\$=15.000 TL.'den 22.000 TL.'ye yükselmiş, sonrasındaki gelişmeler ve tedaviye yönelik düzenlemelerin gecikmesi sebebiyle de 5 Nisan kararları olarak da bilinen bir dizi istikrar tedbirinin alınmasına yol açmıştır.³⁵³

1990 sonrası krizlerin ilki olan 1994 krizi sonucunda ünlü 5 Nisan kararları alınmıştır. 1994 krizinin ortaya çıkışında, bütçe açıklarının ve bunların yurt dışından sağlanan kısa dönemli sermaye kaynaklarıyla giderilmeye çalışılmasının etkisi büyük olduğundan³⁵⁴, kararların kamu maliyesi ile ilgili bölüm önem kazanmaktadır. Buna göre 5 Nisan kararlarının kamu maliyesi bölümü özetle şu maddelerden oluşmaktadır.³⁵⁵

* Bir yandan kamu gelirlerinin arttırılması sağlanırken, öte yandan kamu harcamalarının kısılması yönündeki tedbirler taviz verilmeden uygulanacaktır,

* Bütçe gelirlerindeki artış; petrol ürünlerinin fiyatlarının arttırılması, akaryakıt istikrar fonu kesintisinin % 10'dan %25'e yükseltilmesi ve tekelleşmiş ürünlerin fiyatlarının arttırılması ve bu kurumun Hazineye olan vergi borcunun tahsili yolu ile gerçekleştirilecektir,

* Bütçe harcamalarındaki tasarruf; cari, yani kırtasiye, malzeme ve akaryakıt harcamalarının kısılmasından, yatırımların kısılmasından ve faizler hariç olmak üzere KİT'lere aktarılan transferlerin azaltılmasından karşılanacaktır.

³⁵² AKDIŞ, M., **Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGiyEkim2002/akdis.htm>, (20.08.2011)

³⁵³ AKDIŞ, M., **Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye**, Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:2, Afyon, 1996, s., 136

³⁵⁴ IŞIK, S. v.d. 'Türkiye Ekonomisinde Krizler Bir Faktör Analizi', **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı : 1, İzmir, 2004, s., 51

³⁵⁵ PARASIZ, İ., **Türkiye Ekonomisi: 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Bursa, 1998

- * Vergi denetimleri daha da yoğunlaştırılacak ve de arttırılacaktır,
- * KİT'ler tarafından sunulan mal ve hizmetlerin fiyatları piyasa koşulları çerçevesinde yeniden belirlenmiştir,
- * Akaryakıt tüketim vergisinin bütçeye aktarılan kısmı %50'den, %70'e yükseltilmiştir,
- * 1994 yılı kamu yatırım programına hiçbir şekilde yeni proje alınmayacaktır,
- * Yatırımları hızlandırma fonu kullanılmayacaktır,
- * Kamu lojman ve taşıt ihaleleri durdurulmuştur,
- * Kamu lojman kiralarının bedeli piyasa fiyatlarına yükseltilerek, geliri bütçeye aktarılacaktır.

Kararların içeriğine bakıldığında daraltıcı politikalar izleneceği görülmektedir. Maddelerin çokluğu ve alanın genişliğinin yanı sıra, söz konusu gelir arttırıcı ve harcama kısıcıcı uygulamaların parasal miktar olarak yüksek olacağı açıktır. Böylelikle 1994 Krizi sonucunda ortaya çıkan bütçe açığını kapatmak için ne denli büyük bir yama gerektiği de ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin 1994 yılında yaşadığı krizde de uluslar arası sıcak paranın etkilerini görmek mümkündür. Son on yılda Türkiye'ye giren sermaye 32 milyar dolardır. Bu miktarın 14 milyar doları cari işlemler ve net hata noksanın telafi edilmesinde kullanılmıştır. Geriye kalan 18 milyar doların da ödemeler dengesi dışındaki faaliyetleri finanse ettiği düşünülebilir. 18 milyarın 7 milyar dolarını merkez bankası kendi borçlanması ile sağlamıştır. Bu durumda, Türkiye'ye merkez bankasının borçlanması ve ödemeler dengesinin finansmanı amacı dışında 11 milyar dolarlık bir sermaye girişi gerçekleşmiş olmaktadır. Türkiye'nin 1994'te krize uğramasının sebeplerinden biri tabii ki o günlerde hatta daha önceden başlayan bir takım spekülasyon girişimleridir. Türkiye 1994'te, bu 11 milyar doların teşekkülüne katkıda bulunan ve orada aşırı değerlenmiş olan bir Türk Lirasına yakalanmış, bunun da bedelini ödemiştir.³⁵⁶

Daha önce değindiğimiz Asya ve Rusya krizlerinin Türkiye ekonomisine nasıl etki ettiğine bakıldığında, Asya'da meydana gelen krizin, ülkemizin daraltıcı ekonomik politikalar uygulamaya başladığı bir döneme rastladığı görülmektedir. Bu ortamda, krizin Türkiye'ye de yansiyebileceği endişesini taşıyan uluslar arası sıcak para, çok kararlı da olmayan bir şekilde piyasalardan çıkmaya başlamıştır. Asya'da meydana gelen kriz ortamının ilk etkileri Ekim 1997'de Türkiye'ye yansımaya başlamıştır. Ekim ayında Türkiye hisse senedi piyasasından

³⁵⁶ YILDIRIM, Z., "Türkiye Dünyanın Neresinde?", Açık Oturum, **İktisat Dergisi**, Temmuz 1998, S., 380, s., 139

yabancılar 313.1 milyon dolar çekmişlerdir. Yabancıların borsadan çekilişi yıl sonuna kadar azalarak sürmüştür; Ocak 98 ortalarında tekrar net 94.5 milyon dolar çıkardıkları görülmüştür. Yabancı yatırımcıların Ekim 1997-Ocak 1998 dönemini kapsayan dört aylık süre içinde borsadan toplam net 565.3 milyon dolar çektikleri anlaşılmıştır. Türkiye borsalarındaki yabancı plasmanların aylık 400-500 milyon dolarlık bir işlem hacmini kapsadığı bilinmektedir. Bu miktar uluslar arası para piyasaları için henüz geniş çaplı spekülasyon davranışlarda önemli görülmemiştir.³⁵⁷ Yani kriz ve sonrasında Türkiye piyasalarına etkilerinin daha çok reel piyasalarda hissedildiği görülmektedir.

Rusya krizinin ise Türkiye ekonomisi üzerinde hem reel, hem de finansal anlamda önemli etkileri olmuştur. Bu krizin ekonomimiz üzerindeki etkisi reel piyasalarda görülmüş ve ihracattaki gerilemeyle birlikte yalanmıştır. Kriz sonrasında resmi ihracatımız 2 milyar dolardan 1.3 milyar dolara gerilemiş, bavul ticareti yoluyla yapılan ihracatımız ise 1996'da 8.8 milyar dolar iken Kasım 1998 itibarıyla 3.5 milyar dolara inmiştir.³⁵⁸ Günümüzde bu tür ticaret, neredeyse tamamen bitmiştir.

Rusya'da yaşanan mali kriz gelişmekte olan piyasalardan yabancıların çıkışını başlatmış ve bu gelişmeler sermaye hareketlerini olumsuz etkilemiştir. 1998'in üçüncü üç ayında 10.5 milyar dolarlık sermaye akışı görülmektedir. Bu tutarın yaklaşık 7 milyar dolarlık bölümü yurtdışında yerleşik kişilerin portföylerini azaltmaları sonucu yapılan döviz transferlerinden meydana gelmektedir.³⁵⁹ Bu durumun sonucu olarak Ağustos ayında meydana gelen kısa vadeli sermaye çıkışı, bir yandan mali sektörün küçülmesine, diğer yandan kamu kesiminin yüksek borçlanma gereğinden dolayı reel faizlerin yükselmesine sebep olmuştur.³⁶⁰ Bütün bunlara rağmen Asya ve Rusya krizlerinin Türkiye ekonomisine etkileri sınırlı kalmış, büyük dalgalanmalar oluşturmamıştır. Bunun sebebi ise, Türkiye ithalat ve ihracatının en az yarısını AB üyesi ülkelerle olmasıdır. Avrupa merkezli bir kriz, Türkiye ekonomisinde daha büyük etkiler meydana getirebilecektir.³⁶¹ Bu nedenle bugünlerde halen sürmekte olan Euro Bölgesi ekonomik krizi, her ne kadar mevcut ekonomik istatistikler olumsuz etkinin minimum olduğunu gösterse de Türkiye'ye etkisi çok daha büyük olacaktır.

³⁵⁷ İLYAS, A. İ., **Asya Krizi Uzakdoğu Finans Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, İ.T.O, Yayını, İstanbul, 1998, s., 47

³⁵⁸ TCMB, **Yıllık Rapor**, 1998, s., 58

³⁵⁹ TCMB, "Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler", **TCMB Üç Aylık Bülten**, -IV, 1998, s., 8

³⁶⁰ AKDIŞ, M., "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizleri-Beklentiler", , Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl, 7, S., 26, s., 27

³⁶¹ MOR, H., "Kriz ve Fırsatlar", **Dış Ticarete Durum Dergisi**, Aralık 1998, S., 40, s.,11

3.5.2.6 Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

1994 Krizinin ardından ekonomide süren yapısal sorunlar Türkiye’yi Kasım 2000 krizine sürüklemiştir. 2000 yılında IMF ve WB desteği sağlanarak, enflasyonu düşürme programı uygulanmış, ancak Türk Lirasındaki aşırı değerlenmeden dolayı ithalat artmış, faizlerdeki düşüş ise iç tüketimi arttırdığından ihracatı olumsuz etkilemiştir. Bunun sonucunda dış ticaret hadlerinde olumsuz bir tablo ortaya çıkmıştır. Tüm bunların üzerine bir de yabancı kaynaklı portföy yatırımları artınca bankacılık krizi kaçınılmaz olmuştur.³⁶² Zaten Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşanmasına, 1994 krizinin aksine bankacılık sistemindeki kırılganlık ve altyapısızlık sebep olmuştur.

Bu krizleri ele almadan önce, öncesinde yaşanan ekonomik atmosfere değinmek, bu krizleri açıklamamızda faydası vardır. Bu bağlamda özellikle 1990’lı yıllarla birlikte sık aralıklarla yaşanan seçim ekonomileri, siyasi istikrarsızlıklar süresi, makroekonomik istikrarı yeniden oluşturabilmek yerine spekülative faaliyetlerin ön plana çıktığı, reel ekonomiden uzak, kısa vadeli sermaye girişlerine dayanan, kısa süreli yapay büyümeler üzerine kurulu politikaları öne çıkarmıştır.³⁶³ Bu yapı istikrarsızlık, –kriz- büyüme sarmalında ekonomi oluşturmuştur. Kamu maliyesi, finansal sistem ve reel ekonominin rekabet gücünün zayıflığı kriz olasılıklarını arttırmıştır. Bu sürece bilginin kullanılmaması, risk, belirsizlik, güvensizlik, şeffaf olmayan mali piyasa, enflasyon beklentisi eklenince kriz olasılığı daha da artmıştır. Bunlara bir de etkin politika uygulamadaki aksaklıklar eklenince kriz kaçınılmaz olmuştur. Türkiye ekonomisi bu süreci kırmak için 9 Aralık 1999 tarihinde yine istikrar programı uygulamıştır.³⁶⁴

Amacı enflasyonu düşürmek, sürdürülemez kamu iç borçlanma sürecine son vermek ve ekonomik büyümeyi yeniden sağlamak olarak belirlenmiştir. Program, enflasyonist beklentişlerin aşağı çekilmesi, sıkı maliye politikalarının uygulanması, döviz kurlarının hedeflenen enflasyon çitasına bağlandığı para politikası, likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur. Temel olarak 9 Aralık 1999 tarihli istikrar programı, faiz ve ücret oranları ile fiyatları serbest bırakırken, döviz kurunu sabit oranlı arttırmayı öngörmüştür. Programın bu özellikleri ile işleyebilmesi için mali sektörün

³⁶² AFŞAR M., **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi, Eskişehir, 2004, 121-124

³⁶³ YELDAN, E., **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları 710, İstanbul, 2001, s., 160

³⁶⁴ KARAÇOR, Z., **Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri**, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya, s., 386

kırılganlığının düşük ve sermaye hareketliliğinin olmaması gerekirdi. Fakat bu durum devletin kamu harcamalarını finanse etme yöntemi ile çelişmiştir. Dolayısı ile program, baştan itibaren aksaklıklar üzerine kurulmuştur.³⁶⁵ Buna rağmen 2000 yılının ilk yarısında, program olumlu makroekonomik sonuçlar ortaya çıkarmış, enflasyon 80'li yıllardan bu yana en düşük seviyelere gerilemiş ve faiz oranları düşmüşse de 22 Kasım 2000 krizine engel olamamıştır. 22 Kasım 2000 krizinin meydana gelmesini siyasi ve mali iki ana etkene bağlamamız mümkündür.

Siyasi Etkenler: 2002 yılındaki tek parti iktidarına kadar, ülke 11 yıl boyunca koalisyon hükümetleriyle yönetildi. 1991 genel seçimlerinden sonra, Süleyman Demirel'in başbakanlığında kurulan DYP-SHP koalisyonu, 1993'te Demirel'in Köşk'e çıkması ve başbakanlığı Tansu Çiller'in devralmasıyla, 1995'e kadar devam etti. 1995 genel seçimlerinde Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah Partisi'nin sandıktan birinci çıkmasını hazmedemeyenler, siyasi istikrarsızlığı daha da derinleştirdi. Refah Partisi'ni hükümet dışında bırakma gayretleri, DYP ile Mesut Yılmaz liderliğindeki ANAP'ın zorlama bir koalisyon hükümeti kurmasına yol açtı. 5 Mart 1996'da Mesut Yılmaz liderliğinde kurulan Anayol hükümeti sadece 4 ay sürdü. Bunun üzerine Süleyman Demirel'den hükümeti kurma görevini alan RP lideri Erbakan, DYP ile Refahyol koalisyonunu kurdu. Dönüşümlü başbakanlık formülüyle kurulan bu hükümet de bir yıl sonra istifa etti. Ancak Demirel, hükümeti kurma görevini Çiller'e değil, Yılmaz'a verdi ve Anadol D olarak bilinen ANAP, DSP ve DTP hükümeti iş başı yaptı. Bu hükümet de görevde ancak 17 ay kalabildi ve muhalefet partilerinin verdiği gensoru önergesi ile 25 Kasım 1998'de düşürüldü. Bunun üzerine Türkiye'yi 18 Nisan 1999 erken seçimlerine DSP lideri Bülent Ecevit liderliğindeki azınlık hükümeti taşıdı. 4 yılda tam 4 hükümetin görev yaptığı bu dönemde siyasal istikrar adeta dibe vururken, ekonomide çok sıkıntılı bir süreç yaşandı.³⁶⁶

1993 yılından başlayarak 2002 genel seçimlerine kadar yaşanan bu siyasal istikrarsızlıklar, aynı zamanda Türkiye'nin 1994, 2000, 2001 ekonomik krizlerini yaşadığı yıllar olmuştur. Bu anlamda Türkiye seçmeni, siyasal istikrarsızlıkların ve/ya koalisyon hükümetlerinin ülkenin ekonomik hayatında önemli negatif etki oluşturduğu gerçeğini fark etmiş olsa gerek ki 2002 yılı itibariyle, kendini Muhafazakar Demokrat olarak tanımlayan DP-ANAP çizgisindeki Ak Parti'yi tek başına iktidara getirmiş ve 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde %50'ye yakın bir oy oranıyla üç dönem üst üste iktidarda kalmasını sağlamıştır.

³⁶⁵ EREN, A., **Türkiye Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006, s., 266

³⁶⁶ ÖZCAN, Z., http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?newsId=27696, (30.10.2011)

Seçmenin bu tercihi, ekonomik anlamda da meyvesini vermiş, siyasi istikrarın beraberinde getirdiği güven ortamıyla, Türkiye ekonomisi Cumhuriyet tarihinin en başarılı trendini yakalamıştır.

Mali Etkenler: 22 Kasım krizi, finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve aktörü de bankacılık kesimidir. Finans piyasalarında yaşanan bu etkileşim, aktör konumundaki bankacılık kesiminin tetiği ateşlemesi ile krize dönüşmüştür. Bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmaları, kamu ve özel bankaların borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmeye başlaması, bankaların dış borçlanma faizi üzerindeki risk primlerinin yükselmeye başlaması, bankaların dış borçlanmasının zora girmesine yol açmıştır.³⁶⁷

Bu durum, 9 Aralık 1999 tarihli ekonomik programa olan güveni sarsmış, bunalım piyasalara yansımış, reel kesimde büyük bir talep daralması yaşanmış, dövize yönelik spekülasyon akım oluşmuştur. Yükselen faizler, döviz kayıpları 7.5 milyar dolarlık İMF kredisi ve likidite ihtiyacının oldukça yüksek olan bankaların tasarruf mevduat sigorta fonuna devredilmesi piyasaları bir ölçüde rahatlatmıştır. Başka bir ifade ile rahatladığı sanılmıştır. Çünkü yaşanan krizden üç ay sonra, Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışmanın piyasalar üzerindeki spekülasyon faaliyetleri tetiklemesi bu kez döviz krizini başlatmıştır.³⁶⁸ Böylece Türkiye ekonomisi, daha 22 Kasım 2000 krizinin izlerini sil(e)meden, daha büyük ve derin etkiler yaratan 21 Şubat 2001 kriziyle karşı karşıya kalmıştır.

Döviz krizi niteliğinde olan 21 Şubat krizine temelde cari işlemler açığında meydana gelen yüksek oranlı artışlar neden olmuştur. 2000-2001 yılı krizlerini hazırlayan unsurlar, aşırı değerli TL, cari işlemler açığının kritik sınırının üzerinde seyretmesi, sermayeden yoksun mali sektör, açık pozisyonlar (banka-reel sektör-kamu), kamu bankalarının görev zararları ve bütün bunların sonucu olarak özellikle mali sektörün taşıdığı kar ve faiz riskinin artması olmuştur.³⁶⁹

Uygur'a göre, 90'lı yıllardaki ekonomik krizlerin nedenleri şunlardır;

- a. Döviz kurunu çıpa yapan programlar, para kurulu benzeri bir düzenleme ile desteklense de genel olarak başarılı değildir.

³⁶⁷ UYGUR, E., **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, Ankara, 2001, s., 11

³⁶⁸ KARLUK, R., **Cumhuriyetinden İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, s., 425

³⁶⁹ KARAÇOR, Z., **Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri**, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya, s., 388

- b. Sorunlu bir bankacılık kesimi ve yüksek açıklar üzerinde politika yapılan kamu kesimi olan ülkelerde bu tür programların kısa sürede krizle bitme olasılıkları yüksektir.³⁷⁰

Her iki krizin de özellikle bankacılık kesimi sistemlerinden kaynaklandığı açıktır.

Her iki krizde de milli piyasaların tepkileri kadar uluslar arası sıcak paranın hareketleri de dikkat çekici özellikler göstermiştir. 22 Kasım krizinde yaklaşık 1.5 milyar dolarlık sıcak para hemen yurtdışına çıkmış, krizi takip eden günlerde de bu çıkış devam etmiştir. 6 Aralık tarihi itibarıyla yurtdışına çıkan yabancı sermaye miktarı 7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Sıcak paranın yurtdışına çıkış isteği ise, hem döviz talebi hem de döviz fiyatları üzerinde baskı oluşturmuş, hem de likidite talebini üst seviyelere çıkararak faiz oranlarının olağanüstü yükselmesine sebep olmuştur. Sıcak paradaki bu çıkışın 22 Kasım tarihinden önceki aylarda başladığı ve bu tür hareketlenmenin krizi oluşturan süreci hazırladığı ayrıca tartışılmaktadır. 21 Şubat krizinde ise ilk günlerde 4.9 milyar dolarlık kısa süreli sermaye yurtdışına çıkmıştır. Bu süreçte ülkeden çıkan toplam yabancı sermayenin ise yaklaşık 7.5 milyar dolarlık hacme ulaştığı tahmin edilmektedir. Döviz talebi aşırı taleple borsayı çökertirken gecelik faizlerin %7500'ler gibi astronomik yüksekliklere ulaşmasına sebep olmuştur.³⁷¹

19 Şubat günü Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında yaşanan gerginlik, bütün bu sonuçlara yol açmış, Merkez Bankası rezervleri 5,36 Milyar \$'lık bir kayıpla, 27,94 Milyar \$'dan, 22,58 Milyar \$ seviyesine düşmüştür. Dolar kuru ise 19 Şubatta 686.500 TL iken, 28 Şubatta 960.000 TL olmuş, böylece kasımda yara alan enflasyonu düşürme programının da geçerliliği tamamen sona ermiştir.³⁷²

1999 seçimlerinden DSP ve MHP başarıyla çıkarken, bu iki parti yanlarına ANAP'ı da alarak Bülent Ecevit'in liderliğinde geniş katılımlı bir koalisyon hükümeti kurdu. 1999 – 2002 döneminde Türkiye, AB'ye tam üyelik noktasında iyi bir performans sergiledi. Pek çok uyum yasası Meclis'ten geçti, anayasa değişiklikleri gerçekleştirildi. 2002 yılındaki genel seçimlere kadarki dönemde hükümetin AB performansı ne kadar iyiye ekonomi performansı o kadar kötü oldu. 2000 yılı Kasım ayında Türkiye ciddi bir finansal krize girdi. Daha bu sıkıntı tam aşılmadan, Şubat 2001'de, Cumhuriyet tarihinin en önemli ekonomik krizi yaşanmıştır. 21 Şubat 2001'deki Millî Güvenli Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet

³⁷⁰ UYGUR, E., **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, Ankara, 2001, s., 10

³⁷¹ AKDIŞ, M., "Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizleri-Beklentiler", Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl, 7, S., 26, s., 33

³⁷² UYGUR E., **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, TEK Web Sitesi, < <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2Q0Q-2QQ13.pdf>>, (22.08.2011)

Necdet Sezer'in Başbakan Bülent Ecevit'e anayasa kitapçığı fırlatması önce bir devlet krizine, ardından da tam bir ekonomik kaosa sebep oldu. Türkiye bu krizde o zamana kadarki birikiminin yüzde 50'sini kaybetti. Böylelikle 2001 krizi, 1994'teki krizle birlikte, 11 yıllık koalisyon hükümetlerinin ülkeye ödediği en büyük bedel olmuştur.³⁷³

Elbette her iki kriz de ekonomi politikası ve uygulamalarındaki hatalardan kaynaklanmıştır. Ancak gerek Kasım ve gerekse de Şubat krizlerinde, uluslar arası kısa süreli sermayenin ani çıkışlar gerçekleştirerek borsada, faizde ve döviz fiyatlarında bir panik havası oluşmasına sebep olmuştur. Bu da zaten küresel ekonominin ulusal ekonomilere olan etkilerinin başlıca unsurudur. Yine de ülkeler, doğru ekonomik politikaları belirleyip pratikte bunlara sadık kalabildikleri sürece, küresel faktörlerin olumsuz etkileri minimize edilebilir.

3.6 Türkiye'de 2002-2011 Dönemi

Bu dönemde Türkiye ile ilgili gelişmelere geçmeden önce 2007 yılından başlayıp etkileri halen devam etmekte olan ABD ve AB krizlerine değinmemizde fayda vardır. Gerçekten son yıllarda dünya ekonomisi krizlerle boğuşmakta ve çıkar yol bulma çabaları aralıksız devam etmektedir. Ancak bu krizlerin etkisi gün geçtikçe yayılma ve derinleşmesini sürdürmektedir.

Özellikle 2011 yılının ortalarından itibaren ekonomik görünümün bozulmasının başlıca nedenleri; başta Avro Bölgesi çevre ülkeleri olmak üzere, gelişmiş ülkelerde artan kamu borçlarının sürdürülebilirliği ile ilgili risklerin merkez ülkelere yayılma eğilimi, bankacılık ve finans kesiminde yaşanan sorunlar, piyasalar üzerinde artan baskı, ABD ekonomisinde beklenenden düşük gerçekleşen büyüme, istihdamda yeterli iyileşme sağlanamaması, yüksek kamu borçları ve bütçe açıkları, borçlanma limitine ulaşılması ve karar alma süreçlerinde yaşanan gecikmelerdir. Ayrıca ABD'nin tarihinde ilk kez kredi notunun düşürülmesi ve güçlü bir orta vadeli mali konsolidasyon planının ortaya konamaması gibi etkenler piyasalarda güven ortamını zedelemiş ve önümüzdeki döneme ilişkin büyüme beklentilerinin düşmesine neden olmuştur. 2011 yılı ilk aylarında enerji ve gıda fiyatlarında yaşanan yüksek oranlı artışlar, Mart ayında Japonya'da yaşanan üçlü felaketin tedarik zincirine olumsuz yansımaları, 2010 yılı sonlarından itibaren ODKA bölgesinde yaşanan siyasi çalkantılar da dünya ekonomisinde görünümün bozulmasını etkileyen diğer önemli gelişmelerdir.³⁷⁴ Şimdi, bu gelişmelerden ilki olan ABD krizini başlangıcından günümüze daha detaylı ele alınacaktır.

³⁷³ ÖZCAN, Z., Türkiye Uçuyor, **Aksiyon Dergisi**, S., 825, 2010, s, 17

³⁷⁴ Dokuzuncu Kalkınma Programı(2007-2013), **2012 Yılı Programı**, s., 8

3.6.1 ABD Konut Piyasası Kökenli Krizi

2007 yazında ABD’de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD’nin en büyük 4. Yatırım Bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers’ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranı’ndan sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır.³⁷⁵ Çünkü, ABD’deki bu ekonomik kriz, özellikle güçlü finansal ilişkiler kanalıyla dünyanın diğer gelişmiş ekonomilerine (özellikle AB ülkelerine) de bulaşmıştır.³⁷⁶ Krizin boyutlarının nereye varacağı ve krizin ne zaman sonlanacağı konusunda ekonomistler tarafından henüz fikir birliği sağlanamamıştır. Bu krizin temel nedenleri olarak, ABD’nin gayrimenkul piyasasında son yıllarda aşırı fiyat artışları, geri dönmeyen riskli konut kredileri ve bunlara bağlı olarak çıkartılan finansal yatırım araçlarında buhar olup giden milyar dolarlar gösterilmektedir.³⁷⁷

1990’lı yılların ikinci yarısında oluşan ve dot-com olarak tabir edilen balonun 2001’de patlaması ile birlikte ABD ekonomisi bir resesyona sürüklenmiştir. 11 Eylül 2001 yılında ABD’de gerçekleşen terör saldırıları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, resesyona etkilerinin daha şiddetli bir şekilde ABD’de hissedilmesine yol açmıştır. Dönemin FED başkanı Alan Greenspan ABD’yi resesyondan çıkarmanın formülü olarak faiz oranlarında indirim gitmeyi uygun gördü. Mayıs 2000 ile Kasım 2001 arasında 11 kez faiz indirimine giden FED, 2003 yılı Haziran ayında, faizleri %6,5 seviyesinden %1’e düşürmüştür. 2003 yılında yaratılan ucuz para ortamıyla bir yandan ABD ekonomisi suni tüketim ve fiyat artışları ile resesyondan kurtulurken, diğer yandan Irak Savaşı’nın finansmanı da bol keseden likidite ile kolaylıkla yapılabilmektedir. Faiz indirimleri ile başlayan kolay para dönemi, konut kredilerinin hızla artmasına neden olmuştur.³⁷⁸

Risk iştahı kontrolsüz bırakılan ABD finans sektörü, ödeme gücü düşük olan kişilere eşik altı (sub-prime) olarak adlandırılan mortgage kredileri vermeye başladı. Böylelikle 2004 yılında ABD’de konut sahipliği tarihin en yüksek seviyesine (%96) yükselerek konut fiyatları da rekor seviyelere çıktı. Ancak 2004 yılından itibaren FED’in enflasyonla mücadele için tekrar faiz artırımına gitmesiyle, özellikle değişken faizli mortgage kredilerinin geri dönüşümünde sorunlar çıkmasına neden olurken, yüksek faiz sebebiyle konut fiyatları

³⁷⁵ ÜNAL, A., KAYA, H., ‘‘Küresel Kriz ve Türkiye’’, **Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, Ocak 2009, s., 4

³⁷⁶ KİBRİTÇİOĞLU, A., ‘‘Küresel Finans Krizinin Türkiye’ye Etkileri’’, **Munich Personal RePEc Archive**, **Ankara University**, Eylül 2010, s., 6

³⁷⁷ ÜNAL, A., KAYA, H., ‘‘Küresel Kriz ve Türkiye’’, **Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, Ocak 2009, s., 4

³⁷⁸ a.g.e, ÜNAL, A., KAYA, H., s., 4

düşmeye başladı. Ev fiyatlarının düşmeye başladığı 2006 yılında finansal piyasalarda başlayan durgunluk, 2007 yılında riskli konut kredilerine dayalı yatırım gerçekleştiren finansal kurumlarda, bütün piyasaları endişeye sevk eden gelişmeler yaşanmasına neden oldu ve aynı yılın Şubat-Mart ayları arasında yüksek riskli konut kredisi (subprime) veren 25'ten fazla kuruluş iflas etti.³⁷⁹

Tablo 3.4'e bakarak dünyada bu dönemde iflas eden, satılan ya da ulusallaştırılan bankalara baktığımızda bu durumun ciddiyetini daha iyi anlarız.

³⁷⁹ a.g.e, ÜNAL, A., KAYA, H., s., 6

Tablo 3.4: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finans kuruluş iflasları 2008-2009

7 Şubat İngiltere	Northern Rock ulusallaştırıldı.	88 milyar sterlin
14 Mart-ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı.	29 milyar dolar
7 Eylül- ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırıldı.	200 milyar dolar
15 Eylül- ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül -ABD	AIG ulusallaştırıldı.	87 milyar dolar
18 Eylül- İngiltere	Lloyd TSB HBOS'u satın aldı.	12 milyar pound
29 Eylül-Benelux	Fortis kurtarıldı.	16 milyar dolar
29 Eylül-ABD	Citibank Washoiva'ı aldı.	12 milyar dolar
29 Eylül-Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı.	71 milyar dolar
29 Eylül- İzlanda	Glitnir kurtarıldı.	850 milyon dolar
29 Eylül- İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı.	32,5 milyar dolar
30 Eylül- Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 milyar dolar
30 Eylül- İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 milyar dolar
7 Ekim- İzlanda	Lansbanki ulusallaştırıldı.	
9 Ekim- İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı	864 milyon dolar
12 Ekim- İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 milyar dolar
16 Ekim- İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 milyar dolar
19 Ekim- Hollanda	ING sermaye yardımı aldı.	10 milyar euro
20 Ekim- Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır.	10,5 milyar euro
27 Ekim- Belçika	KGB	3,5 milyar euro
4 Kasım- Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır. Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı.	
11 Kasım-Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	3,7 milyar dolar
24 Kasım- ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 milyar dolar
22 Aralık- İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 milyar dolar

Kaynak: ERDÖNMEZ³⁸⁰

³⁸⁰ ERDÖNMEZ, P. A., ‘‘Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolijisi’’, **Bankacılar Dergisi**, S., 68, 2009, s., 87

Tablo 3.4'te de görüldüğü gibi Başta ABD ve İngiltere olmak üzere belli başlı Avrupa ülkelerinin yanında Kazakistan gibi Orta Asya ülkeleri de bu durumdan etkilenmiş ve bankalara devlet müdahalesi yapılmıştır. Piyasa ekonomisinin önemli bir parçası olan bankalara devletin müdahale etmesi, aynı zamanda Keynesyen'ci bir iktisat anlayışıdır. Buradan yola çıkarak günümüzde de devlet müdahalesinin doğru ve/ya gerekli bir anlayış olduğu söylenebilir.

Makroekonomik açıdan bakıldığında durum daha da karışıktır. ABD, tarihinin en büyük cari açığını veriyordu. Buna karşılık büyük miktarda fon çekiyor ve cari açığını bu şekilde finanse ediyordu. Sistem kabaca şöyle işliyordu: ABD'li şirketler, sermayelerini ve teknolojilerini alıp Çin'e gidiyor, orada yatırım yapıp, ucuz Çinli emeğiyle üretime başlıyor, ürettiklerini ağırlıklı ABD ve Avrupa pazarına satıyor, oradan elde ettikleri kazançları da ABD hazine tahvillerine yatırıyorlardı. Böylece ABD'nin cari açığını önemli ölçüde Çinli emeği finanse etmiş oluyordu. Ne var ki açığın sonsuza kadar gidemeyeceği, bir yerde ABD ekonomisinde bir düzeltme olması gerektiği de biliniyordu. Yani ABD'nin dış dengesi de bir ölçüde balon üzerine oturmuş durumdaydı. Bir yandan böyle balonlar oluşmuşken 2008 yılında petrol, gıda ve metal fiyatları hızla artmaya yöneldi. Bu artışlar mali kesimde zaten oluşmuş kötümser havaya, yeni olumsuz beklentilerin eklenmesine yol açtı.³⁸¹

Artık olaylar iyice kontrolden çıkmaya başlamış ve mortgage kredisi veren IndyMac'ın Temmuz ayında iflas etmesinin ardından 7 Eylül'de batma eşiğine gelen Mae ve Freddie Mac 200 milyar dolarlık kurtarma paketi ile tamamen devletleştirilmiştir. 15 Eylül'de ise Amerika'nın en büyük 4. yatırım bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers 600 milyar dolar borç ile iflasını açıkladı. Lehman Brothers'ın batışı bütün dünyada deprem etkisi yaratmış ve ABD'nin mortgage krizi küresel finans krizi haline gelmiştir.³⁸²

3.6.2 AB Krizi

2007 yılından bu yana dünya ekonomisinde yaşanan kriz, sadece yukarıda açıkladığımız ABD'deki konut finansmanında yaşanan patlakla hızla gelişen ve özellikle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren küreselleşen büyük durgunluktan ibaret değildir.

1980'lerin sonlarından bu yana dünya ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılığın, uluslar arası mal ve hizmet ticaretinin hacmi ve çeşitliliğindeki ve sınır-ötesi sermaye ve

³⁸¹ EĞİLMEZ, M., *Küresel Finans Krizi*, Remzi Kitabevi, 2008, s., 56

³⁸² ÜNAL, A., KAYA, H., 'Küresel Kriz ve Türkiye', *Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi*, İstanbul, Ocak 2009, s., 6

işgücü akımlarındaki artış ile, teknolojinin daha hızlı ve daha geniş bir alana yayılması sayesinde giderek güçlendiğine, yani yeni ve güçlü bir “ekonomik küreselleşme” dalgası yaşandığına tanık olunmaktadır. Bu süreçte, ayrıca, son 20-30 yıldır dünya ekonomisinde küresel ekonomik güç ve etkinin ABD, AB ve Japonya’dan, daha önce (20. yüzyılda) hemen hemen hiç ekonomik güç ve etkiye sahip olmayan bazı ülkelere (Çin ve Hindistan gibi) doğru kaymakta, finansal servetin eskiden daha çok borçlu olarak görmeye alıştığımız bazı ülkelerin de aralarında bulunduğu yeni bir grup ülkede toplanmakta ve çok sayıda yeni finansal aracın (risk transferi ve çeşitlendirmesi amacıyla veya yeni risk kaynağı yaratacak biçimde) ortaya çıkmakta olduğunu da gözlemlenmektedir.³⁸³

AB Komisyonu 26 Mart 2008 yılında yayınladığı raporda uluslararası finans piyasalarındaki krizin ve yükselen fiyatların AB’nin ekonomik büyümesi üzerinde olumsuz etki yaratacağı uyarısında bulundu. Bundan ilaveten AB Merkez Bankası Başkanı Jean-Claude Trichet Brüksel’de AB Parlamentosu Ekonomi ve Para Kurulunda yüksek enflasyon ve Euro’nun yüksek kurunun AB ekonomisini olumsuz etkilediği açıklamasında bulundu. AB Merkez Bankası Başkanı ayrıca fiyat istikrarı sebebiyle faiz oranlarını değiştirmediklerini de ifade etti. Euro Bölgesi Şubat 2008 enflasyon oranının bir önceki yılın aynı ayı ile kıyaslandığında %3,3 ile parasal birlik oluşumundan beri en yüksek orana ulaştığı, enerji ve gıda ürünleri fiyat artışlarının yüksek enflasyon oranında etkili olduğu da belirtildi. AB Komisyonu AB’de yükselen enflasyon oranlarını AB’nin 2007 yılının son çeyreğinde yaşanan yavaşlayan büyümenin esas sebebi olarak göstermektedir. Özellikle Almanya’da 2007 yılının son çeyreğinde özel tüketim malları harcamasında %0,8’lik bir azalma görülmüştür ve bu azalma ekonomik büyüme üzerinde de olumsuz etki yaratmıştır³⁸⁴

Küresel krizin Avrupa Birliği üzerindeki etkileri ciddi boyutta olmuştur. İngiltere, İrlanda ve İspanya gibi milli gelirlerinde mali hizmetlerin payı yüksek olan ülkelerde ciddi sorunlar görülmüş, küresel krizin etkilerinden biri olarak yaygınlaşmaya başlayan tüketici güveni kaybı ve dünya ticaret hacminin daralması sadece bu ülkeleri değil dünyanın sayılı ihracatçılarından biri olarak bilinen Almanya ekonomisini de zora sokmuştur. Bununla birlikte birliğe yeni üye olmuş bazı ülkelerde krizden olumsuz etkilenmişlerdir. Letonya’da milli gelirin %20 oranında azalması, Macaristan ve Romanya’nın da Uluslararası Para Fonu’na başvurmak zorunda kalmaları bu etkilerden bazılarını örnek olarak gösterilebilir.³⁸⁵

³⁸³ KİBRİTÇİOĞLU, A., http://mpa.ub.uni-muenchen.de/33515/1/MPRA_paper_33515.pdf, (02.11.2011)

³⁸⁴ ALAKBAROV, N., “Krizler Kapitalist Sistemin Sigortasıdır”, *Gündem*, s., 17

³⁸⁵ ERALP, N.A., “Avrupa Birliği’nde Neler Oluyor?”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu*, Nisan 2010, s., 2

Krizin en çok etkili olduğu Yunanistan için AB ve IMF tarafından üç yıl içerisinde toplam 110 milyar euro'luk yardım öngören bir anlaşma imzalanmış, bununla birlikte Yunanistan'ın 2014'e kadar GSYH'nin %14'üne kadar ulaşan bütçe açığının AB istikrar paktınca öngörülen %3 rakamına çekmesi hedeflenmektedir. Yeni Borç bulmakta ve eski borçlarını kapatmak için zorlanmakta olan Yunanistan'ın yanı sıra İspanya ve Portekiz'de hükümetler, bütçe açıklarını daha hızlı aşağı çekmek için ek harcama kısıntıları yapma kararı almışlardır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Avrupa ülkelerinde yaşanan krizle Yunanistan'da yaşanan krizin sebepleri her ne kadar aynı görünse de bütçe açığından ziyade bir istisna olarak göz önüne alınıp yıllarca ekonomik verilerle ilgili yapılan değişikliklerinde bilinmesi gerektiği vurgulanmaktadır.³⁸⁶

Yunanistan'ı yaşadığı derin krizden kurtarmak için Fransa ve Almanya'nın halen devam etmekte olan yoğun çabaları vardır. Nitekim, bu ülkelerin Yunanistan için uygun gördüğü mali paketi referanduma götürme kararı alan Yunan Hükümet'i, yoğun baskılar sonucu dün, (3 Ekim 2011) referandum kararından vazgeçerek gösterilen kararları kabul etme kararı aldı.

Ekim 2011'de, Avrupa Bölgesi liderlerinin bir araya gelerek, Yunanistan'ın borcunun silinmesinin yanı sıra, 440 milyar avroluk Avrupa Finansal İstikrar Fonu'nun miktarının bir trilyon dolara çıkarılması, ayrıca tahvil ihraç edecek ve elde ettiği geliri, ikincil piyasalarda Avro Bölgesi'nin sorunlu ülkelerinin tahvillerini satın almada kullanacak bir SPIV (özel amaçlı yatırım) oluşturulması gibi kararların çıkmasından bir hafta önce Alman Meclis'inde Başbakan Angela Merkel'in Avrupa Birliği'nin geleceğiyle ilgili şu sözleri krizin ekonomik olmaktan çıkıp, başka bir boyuta geçmek üzere olduğunu çok iyi anlatmıştır: "Plan, kabul edilmezse, Avrupa'da barış ve refah garanti edilemez. Bu nedenle avro çökerse Avrupa da çöker."³⁸⁷

Şüphesiz AB'nin yaşadığı bu derin kriz ortamı, özellikle son 10 yılda dünya'nın en büyük ikinci ekonomisi haline gelen Çin'in etkisini daha da arttırıyor. Nitekim finansal çıkmazın en büyük kurtarıcısı Çin olarak görülüyor. Avro Bölgesi kurtarma fonu EFSF'nin başkanı Klaus Regling, Çin'in EFSF'ye yatırım yapması için müthiş bir çaba içinde. EFSF'nin, Çin'in istemesi halinde yuan cinsinden tahvil ihraç edebileceğini belirten Regling, Çinli yetkililerin onay vermesi halinde zor olsa da bunu düşünebileceklerini söyledi. Bunun farkında olan Çin, durumdan vazife çıkarmakta gecikmedi. Avrupa Birliği'nin ticaret yaptığı

³⁸⁶ ODABAŞ, H., BAHTİYAR, E., 'Küresel Kriz Bağlamında AB Üye Ülkelere Bütçe Açıkları: Genel Bir Değerlendirme', **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt: 2, 2010, S., 1, s., 166-167

³⁸⁷ CENGİZ, P., 'Avrupa'nın Borç Krizinin İlacı Çin'de', **Taraf Gazetesi**, (30 Ekim 2011), s., 6

ülkelerin başında gelen ve aynı zamanda en fazla ABD tahvillerine sahip ülke olan Çin, yapacağı yardımlar karşılığında özellikle, Pazar ekonomisi statüsünün tanınması gibi imtiyazlar sağlanması konularında ısrarlıdır.³⁸⁸

Stratejik bir yaklaşımla AB, “Euro Krizi”ni, Ekonomik ve Parasal Birliğin temel eksikliği olan “ekonomik ve mali politikalarda” kurumsallaşmış bir koordinasyon mekanizmasını oluşturmak ve hatta bazı üye devletlerin itirazı tamamen kalkarsa olası krizlerle mücadele etmek için “ortak bir fon” kurmak için bir fırsat olarak bile kullanabilir.³⁸⁹ Aksi takdirde ILO’nun küresel ekonominin yeni ve daha büyük bir istihdam krizinin eşiğinde bulunduğunu belirttiği toplumsal gerilimlere yol açabileceği uyarısı gerçekleşir. Nitekim kuruluş, incelediği 118 ülkeden 45’inde toplumsal gerilim ve huzursuzluk riskinin yükseldiğini belirtti. Yapılan incelemeler sonucunda başta AB ve Arap ülkeleri olmak üzere onlarca ülkenin siyasi gerilim ve ayaklanmalar yaşama olasılığıyla karşı karşıya bulunduğunu belirtti.³⁹⁰

3.6.3 ABD ve AB Küresel Krizlerinin Türkiye’ye Etkisi

Son 20-30 yıldır dünya ekonomisinde küresel ekonomik güç ve etkinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Japonya’dan, daha önce hemen hemen hiç güç ve etkiye sahip olmayan bazı ülkelere (Çin ve Hindistan gibi) doğru kaymakta, finansal servetin eskiden daha çok borçlu olarak görmeye alıştığımız bazı ülkelerin de aralarında bulunduğu yeni bir grup ülkede toplanmakta ve çok sayıda yeni finansal aracın (risk transferi ve çeşitlendirmesi amacıyla veya yeni risk kaynağı yaratacak biçimde) ortaya çıkmakta olduğu konuşulurken,³⁹¹ Türkiye ekonomisinin 2000’li yıllarda ciddi bir yapısal dönüşüme girdiği, son birkaç yıldır daha sık dile getirilir oldu. Özellikle, 1996 yılında Türkiye-AB gümrük birliği anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye’nin sanayi malları ticaretindeki koruma oranlarının gelişmiş ülkeler düzeyine gerilemesinin, 2000-2001 krizinden sonra Türkiye’de gerçekleştirilen köklü ve kapsamlı ekonomik yapısal reformların, 2001’den bu yana görece daha istikrarlı seyreden döviz kurlarının ithal girdi kullanımını çekici kılmasının ve dünya piyasalarında özellikle Çin ve Hindistan’ın yükselişleriyle yaşanan hızlı değişim ve gelişmelerin etkisiyle Türk sanayiciler rakipleriyle artık çok daha rekabetçi

³⁸⁸ CENGİZ, P., “Avrupa’nın Borç Krizinin İlacı Çin’de”, **Taraf Gazetesi**, (30 Ekim 2011), s., 6

³⁸⁹ ERALP, N.A., “Avrupa Birliği’nde Neler Oluyor?”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu**, Nisan 2010, s., 7

³⁹⁰ BBC Türcçe, “Dünya, Yine Resesyonun Eşiğinde”,

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111031_ilo_labour.shtml, (11.11.2011)

³⁹¹ EL-ERIAN, M., **Piyasalar Çarpışınca: Küresel Ekonomik Değişim Çağı İçin Yatırım Stratejileri**, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2009, s., 39-40

ve değişken bir dünya ortamında rekabet etmek zorundadırlar. Yeni biçimlenen bu ortam ve ona uyum çabaları; 21. yüzyılın ilk 10 yılında bir yandan Türkiye ekonomisinde olumlu yapısal değişmeler yaratırken, diğer yandan da işsizliğin ve dış ticaret açığıının yükselmesi gibi sorunlar da üretmekte.³⁹²

Ekonomik kriz sonrasında gerçekleştirilen kapsamlı reformlar ve izlenen makroekonomik politikaların kredi sisteminin daha etkin şekilde çalışabilmesine katkı sağladığı söylenebilir. Yaşanan krizden olumsuz etkilenen reel sektör şirketleri, ekonomik aktivitenin canlanmaya başlamasıyla faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiş, yabancı sermaye girişleri ve yurt dışından sağlanan kaynaklarla kredi hacminde genişleme yaşanmıştır. 2002-2007 döneminde oluşan güven ortamı ve artan iyimserlik havası, hane halkı ve ticari kesimin yatırım ve tüketim taleplerini realize etmelerini de beraberinde getirmiştir. Diğer yandan, düşük enflasyon ortamında görelî istikrarın sağlanmış olmasının bankaları proje finansmanı şeklindeki yatırım ve ticari kredilerden ziyade tüketicinin finansmanını içeren bireysel kredilere yönlendirdiğı görülmektedir.³⁹³

Ancak 2008 ve 2009 yıllarında etkisini iyice hissettiren küresel kriz ortamı, Türkiye’de de etkisini arttırmıştır. Bu bağlamda geç de olsa hükümet önlem paketleri hazırlamaya başlamıştır.

Türkiye’de küresel krizin etkilerini yumuşatmaya yönelik önlemler, küçümsenmeyecek bir gecikmenin ardından, küçük paketler halinde zamana yayılmış biçimde 18 Şubat 2009, 13 Mart 2009, 25 Mart 2009, 4 Haziran 2009 (Yeni Teşvik Sistemi) ve 15 Haziran 2009 tarihlerinde alınmıştır. Söz konusu önlem paketleri şu başlıklar altında toplanabilir: Likidite destekleri, vergi ve prim destekleri, üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti destekleri, finansman destekleri ve yeni yatırım teşvik mevzuatı. Hükümet tarafından alınan bu önlemlerin temel hedefleri ise; tüketim harcamalarını artırmak, istihdam artışını teşvik etmek, yurtdışından sermaye girişlerini teşvik etmek, yurtiçi yatırımları teşvik etmek, KOBİ’lerin üretim ve ihracatını teşvik etmek olarak ilan edilmiştir.³⁹⁴

Alınan önlem paketleriyle Türkiye şu ana kadar ciddi bir çıkmaz içine girmemiştir. 2002’ye gelene kadar devalüasyonlar, banka ve finans krizleri, faiz-borsa-dolar üçgeninde üretmeyen bir ekonomik tabloyla karşı karşıya olan Türkiye, yakaladığı siyasi istikrar ve

³⁹² KİBRİTÇİOĞLU, A., ‘‘Küresel Finans Krizinin Türkiye’ye Etkileri’’, **Munich Personal RePEc Archive, Ankara University**, Eylül 2010, s., 3

³⁹³ BİLGİN, H. B, KARTAL, F., ‘‘Türkiye’de Enflasyon ve Bankacılık Sektörü Kredileri: 2002-2008 Dönemi Üzerine Bir İnceleme’’, **Finans Klüp Dergisi**, Yıl:23, S., 85, Ekim 2009, s., 76

³⁹⁴ TÜREL, O ve VOYVODA, E., **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım 2008-2009**, Yordan Kitap, İstanbul, 2009, s., 165

güven ortamında ekonomik büyümesine ivme kazandırmış, enflasyonu kontrol altına almış ve mali disiplini tesis etmiştir. 2002 yılında 230,4 milyar \$ olan GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), 2010 yılına geldiğinde 735,8 milyar \$'a yükselmiş, kişi başına düşen milli gelir 3,500 \$'dan 10,000\$ seviyesine gelmiş, büyüme ise yüzde 6,2'den yüzde 8,9'a ulaşmıştır.³⁹⁵

2001 krizi sonrasında GSYİH büyüme oranı 2002'de %6,2, 2003'te %5,3, 2004'te %9,4 ile zirve yapmıştır. Daha sonra 2005'te %8,4 ile nispi bir yavaşlama eğilimi gösteren GSYİH büyüme oranı, 2006'da %6,9'a, 2007'de %4,7'ye, ve 2008'de de %0,7'ye gerilemiştir. 2009'da ise 2005'ten bu yana yapısal nedenlerin etkisiyle görülen nispi yavaşlamanın yanı sıra küresel krizin olumsuz etkilerinin de katkısıyla GSYİH %4,8 oranında küçülmüştür. 2010 yılında ise GSYİH büyüme oranı beklentilerin üzerinde %8,9 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılı ekonomik programında 2010 yılı için öngörülen GSYİH büyüme oranı %3,5 iken, 2011 yılı ekonomik programında %6,8'e yükseltilmiştir. Ancak 2010 yılı büyüme oranı, oranların oldukça üzerinde gerçekleşmiştir.³⁹⁶

Gerçekte de 2010 yılında ekonominin adeta uçuşa geçmesi, sadece büyümeyle sınırlı kalmadı elbette. 2009 yılında küresel krizin etkisiyle bir ara yüzde 16'lara kadar tırmanan işsizlik rakamları, yılbaşında yüzde 14,5 seviyesindeydi. Haziran ayına gelindiğinde ise Türkiye'de işsizlik oranı yüzde 10,5'e geriledi. İşsizliğin yüzde 10'lar seviyesine gerilemesi akıllara Başbakan Erdoğan'ın Mayıs ayında söylediği, 'işsizliğin üç ay içerisinde yüzde 10'lar seviyesine geleceği' yönündeki öngörüsünü getirdi. Oysa Başbakan'ın bu yöndeki açıklamasına TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner, "Sayın Başbakan, işsizliği düşürmekle ilgili sihirli bir formül biliyorsa biz de memnun oluruz." cevabını vermişti. Nitekim işsizliğin yüzde 10,5'e gerilediği haberleri basında Başbakan'ın daha önceki açıklaması hatırlatılarak verildi. Ekonomi sayfalarında, Başbakan'ın ekonomideki kehanetlerinin hep gerçek çıktığı yorumları yer aldı.³⁹⁷

Türkiye 2000'li 10 yılda çeyrek yüzyıllık kronik enflasyondan kurtulmanın mücadelesini verdi. Enflasyonu düşürürken, ekonomik büyümenin de mümkün olabileceğini gösterdi. Fiyat istikrarına doğru önemli hamle yaptı. 2000'li yıllar, çeyrek yüzyıllık kronik

³⁹⁵ ÖZMEN, M., **III. AK Parti Dönemine Girerken Türkiye Ekonomisi**, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1540/iii-ak-parti-donemine-girerken-turkiye-ekonomisi.aspx>, (18.09.2011)

³⁹⁶ İstanbul Sanayi Odası, **Türkiye Ekonomisi 2011**, İstanbul, 2011, s., 17

³⁹⁷ ÖZMEN, M., **III. AK Parti Dönemine Girerken Türkiye Ekonomisi**, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1540/iii-ak-parti-donemine-girerken-turkiye-ekonomisi.aspx>, (18.09.2011)

enflasyonla şişen nominal fiyatlar sonucu milyonluk kupürlere ulaşan ulusal paramızı 'sıfırlardan temizlediğimiz' bir dönem oldu.³⁹⁸

Şüphesiz siyasi ve sosyal başarıları tartışmalı olsa da, Ak Parti'nin bu dönemde günümüze kadar ekonomi alanındaki icraatları çoğu iç ve dış gözlemci tarafından takdir edilmektedir. Bu bağlamda Ak Parti'nin bu dönemde ekonomi alanındaki icraatlarına baktığımızda;³⁹⁹

- 2002 yılında 230 milyar dolar olan milli gelirin 2010 yılı itibariyle 736 milyar dolar olduğunu,
- 2002 yılında 3 bin 492 dolar olan kişi başı milli gelirin 2010 yılında 10 bin dolar olduğunu,
- 2002 yılında IMF'ye olan 23,5 milyar dolarlık borcun 2011 yılında 5,1 milyar dolar olduğunu,
- Türk Lirası'ndan 6 sıfır atılarak paramıza itibar kazandırıldığını ve uluslar arası ticarete kullanılan bir para birimi olduğunu,
- 2002 yılında %29,7 olan enflasyonun, 2010'da %6'4 olduğunu,
- 2002 yılında 36 milyar dolar olan ihracatın, 2010 yılında 114 milyar dolar olduğunu,
- 2002 yılında 26,8 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervlerinin, 2011 yılı başında 82.6 milyar dolar olduğunu,
- 1993-2002 yılları arasında ortalama %3,1 büyüyen Türkiye ekonomisinin, 2003-2010 yıllar arasında ortalama 4.9 olduğunu,
- 2002 yılında %44 seviyesinde olan Merkez Bankası gecelik faizi oranının, 2010 yılında %1,50 olduğunu,
- Kamu net borç stokunun GSMH'ye oranının 2002 yılında %61,4 iken, 2010 yılında %28,7 olduğunu görürüz.

Maddelerden de anlaşılacağı üzere Ak Parti'nin iktidarı döneminde Türkiye, hızla 2000 ve 2001'de yaşanan ağır ekonomik şartlardan çıkmış ve kısa sayılabilecek bir zamanda ekonomiyi ayağa kaldırmayı başarmıştır. Ancak bu ekonomik başarıda Ak Parti'nin, maliye ve para politikaları uygulamasının yanında tek başına iktidar olmasıyla siyasal istikrarın verdiği bir rahatlığın da olduğu bilinmelidir.

³⁹⁸ GÜRSES, U.,

<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=972523&Yazar=U%D0UR%20G%D CRSES&Date=04.01.2010&CategoryID=101>, (02.11.2011)

³⁹⁹ Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, <http://www.akicraatlar.com/resimler/dosya/akicraat2011.pdf>, (02.11.2011)

Türkiye'deki işsizlik oranı düşmüşse de hala bu düşüş rutinleşmemiştir. Yani düşüşün devam edeceğine dair ekonomik garanti verilecek bir refah ortamı hali hazırda yoktur. Bu noktada Euro Bölgesi'ndeki krizin Türkiye'ye doğrudan etkileri vardır. Zira, son yıllarda Türkiye'nin AB ülkeleriyle toplam ihracat ve ithalatı düşmüşse de, AB ülkeleri hala Türkiye'nin en önemli ticaret partneridir.⁴⁰⁰ Bu bağlamda Euro Bölgesi'ndeki krizin giderilememesi, Türkiye ekonomisine de ağır ekonomik bedeller ödetebilir.

Dünyada da işsizlik sorunu 2011 yılı boyunca bitmemiş ve 2012'de bu sorunun devam edeceği öngörülmektedir. 2011 yılı işsizlik oranları ABD ve Avro Bölgesi için sırasıyla %9,1 ve %9,9 olarak tahmin edilmektedir. 2012 yılında ABD'de ve Avro Bölgesi'nde işsizlik oranının aynı seviyelerde kalacağı beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerde kriz sonrası yükselen işsizliğin kalıcı hale gelme olasılığı ve krizde yaşanan ücret ve gelir kayıplarının telafi edilememesi,⁴⁰¹ bu yılın sonlarında şiddetlenen sokak protestolarının 2012 yılında artarak devam edeceği sonucunu doğuracaktır.

Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerinde bıraktığı izleri özetlemek için, temel etkileri şu şekilde özetlenebilir:⁴⁰²

- Türk Finans sektörü, güncel küresel kriz karşısında hem önceki yakın tarihli iç krizlerdekine (1994 ve 2000-2001), hem de bugünkü gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki krizlere kıyasla daha az kırılganlık sorunu yaşamıştır.
- Türkiye'de 2008-2009 krizi sırasında işsizlik hızla yükselmiştir ve 2010 yılında azalma eğilimi içine girmiş olmakla birlikte bu azalma henüz kalıcı bir düşüğe dönüşebilmiş değildir.
- Türkiye'nin sanayi üretimi, 2008-2009 krizi karşısında gerek gelişmekte olan, gerekse gelişmiş ekonomilerdekinden daha önce ve daha sert bir düşüş yaşasa da, onlardakinden daha hızlı bir artış sürecine girmiştir.
- Türkiye'nin reel GSYİH'si üzerinde küresel krizin ve bazı iç makroekonomik gelişmelerin olumsuz etkisi "olmasaydı", Ocak 2008 – Haziran 2010 döneminde reel hasıla belki de doğru iktisat politikalarının da yardımıyla

⁴⁰⁰ ACAR, Ö., "Türkiye'de Dış Ticaret ve Dış Ticaretin Finansmanı Durum Değerlendirmesi", s., 6
<http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TR-TEPAV-Ticaretin%20Finansmani%20Raporu.pdf>,
 (04.11.2011)

⁴⁰¹ Dokuzuncu Kalkınma Programı(2007-2013), **2012 Yılı Programı**, s., 9-10

⁴⁰² KİBRİTÇİOĞLU, A., "Küresel Finans Krizinin Türkiye'ye Etkileri", **Munich Personal RePEc Archive, Ankara University**, Eylül 2010, s., 13

artabilirdi. Ama kriz, Türkiye ekonomisini maalesef “teğet geçmediği” için Türkiye bu süreçte ciddi bir reel gelir ve refah kaybına uğramıştır.

- Türkiye ekonomisinde reel GSYİH’nin küresel kriz öncesindeki düzeyine ulaşabilmesi için iki, hatta iki buçuk yıl geçmesi gerekmiştir. Ocak 2008 – Haziran 2010.

Maddeleri incelediğimizde Türkiye’nin yaşanan küresel krizden henüz ağır bir şekilde etkilenmediğini görmekle beraber, Çin gibi bu küresel krizi kendi lehine çevirebilecek kadar da iyi bir çizgi çizmediği görülmektedir.

Son olarak Türkiye dış ticaret istatistiklerine baktığımızda dış ticaretin 2011 Eylül ayında, 2010 yılının aynı ayına göre ihracatın %21,1 artarak 10,790 milyon dolar, ithalatın %35,5 artarak 21.414 milyon dolar olarak gerçekleştiğini görüyoruz. 2010 Eylül ayında AB’nin ihracattaki payı %48,9 iken 2011 Eylül ayında %44,6’ya geriledi. AB’ye yapılan ihracat, 2010 yılının aynı ayına göre 4,811 milyon dolar olarak gerçekleşti.⁴⁰³ Halen Türkiye’nin en büyük dış ticaret ortağı olan AB’de yukarıda değindiğimiz ekonomik kriz ortamı, bu bağlamda Türkiye ekonomisini doğrudan etkilemektedir. Etkilerin minimize kalması AB’nin krizden minimum zararla çıkmasına bağlıdır.

2011 Eylül ayında en fazla ihracat yapılan ülke Almanya oldu. Bu Ülkeye yapılan ihracat %8,3 artarak 1,085 milyon dolar oldu. Almanya’yı sırasıyla 766 milyon dolar ile Irak, 651 milyon dolar ile İngiltere, 582 milyon dolar ile İtalya ve 552 milyon dolar ile Fransa takip etti. İthalatta ise ilk sırayı ithalat payı %37,3 artarak 2,191 milyon dolar ile Rusya Federasyonu birinci sırada oldu. Rusya Federasyonunu sırasıyla 1,918 milyon dolar ile Çin, ve 1,882 milyon dolar ile Almanya izledi.⁴⁰⁴

2010 yılı için cari işlemler açığı 2010 yılı ekonomik programında 18 milyar dolar öngörülürken, 2011 yılı ekonomik programında 39,3 milyar dolara yükseltilmiştir. Buna karşılık 2010 yılında cari işlemler açığı 48,5 milyar dolar ile öngörülerin çok üzerinde gerçekleşmiştir. Bu rakam, 2008 yılındaki Cumhuriyet tarihinin en yüksek cari açığı olan 42 milyar dolarlık rekor, büyük ölçüde 71,6 milyar dolara ulaşan dış ticaret açısından kaynaklanmaktadır.⁴⁰⁵

Türkiye’nin dış ticaret açığını görmek açısından rakamlara baktığımızda durumu daha açıklayıcı hale getirmiş oluruz. Nitekim 2005 yılında ihracat 73,5 milyar dolar ve ithalat 116,8 milyar dolardır. 2011 yılında ise ihracat 127,0 milyar dolara çıkmış ve ithalat da 199,5

⁴⁰³ TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri 2011, **Haber Bülteni**, Ekim 2011, S., 221

⁴⁰⁴ TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri 2011, **Haber Bülteni**, Ekim 2011, S., 221

⁴⁰⁵ İstanbul Sanayi Odası, **Türkiye Ekonomisi 2011**, İstanbul, 2011, s., 13

milyar doları bulmuştur. Toplam dış borç stokuna baktığımızda ise 2005 yılında 169,9 milyar dolar olan borç stoku 2011 yılında 290,4 milyar dolara kadar yükselmiştir. 2010 yılında dış ticaret açığı %84,5'lik artış ile 38,8 milyar dolardan 71,6 milyar dolara yükselmiştir. Ayrıca, Cari fiyatlarla GSYİH 2005 yılında 481 milyar dolar iken bu oran 2011 yılında 1,214,9 milyar dolara kadar çıkmıştır ⁴⁰⁶ Bu açıyla mücadele çalışmalarını sürdüren hükümet, başarılı bir ekonomik politikayla bunu gideremezse Türkiye için olumlu olarak görünen tablonun tersine dönmesi kaçınılmazdır..

2012-2014 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programa baktığımızda temel amaçların makroekonomik öncelikler olduğunu görüyoruz. 2012 yılı hedefleri çerçevesinde; dünya ekonomisindeki yavaşlama ve belirsizlik ortamında dahi büyüme sürecinin devam ettirilmesi, istihdam artışının sürdürülmesi, yurt içi tasarrufların artırılması, cari açığın azaltılması enflasyonun düşürülmesi, mali disiplinin sürdürülmesi ve finansal istikrarın korunması 2012 Yılı Programının temel amaçlarıdır. ⁴⁰⁷

Başta Euro Bölgesi ülkeleri olmak üzere, pek çok ülkede kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin gündemde olduğu bir dönemde, kamu maliyesi alanında elde edilen başarılı sonuçlar, Türkiye'nin diğer ülkelere farklı bir konumda değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Makroekonomik göstergelerdeki iyileşmenin yanı sıra Türkiye'nin TL cinsinden kredi notu "yatırım yapılabilir" seviyeye (BB+'dan BBB'ye) yükselmiş ve görünümü pozitif olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, ülkemizin finansman ihtiyacının sağlıklı kaynaklardan karşılanması ve mevcut güven ortamının pekiştirilmesi amacıyla yapısal tedbirlerin alınması ihtiyacı devam etmektedir. ⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ İstanbul Sanayi Odası, **Türkiye Ekonomisi 2011**, İstanbul, 2011, s., 15

⁴⁰⁷ Dokuzuncu Kalkınma Programı(2007-2013), **2012 Yılı Programı**, s., 1

⁴⁰⁸ Dokuzuncu Kalkınma Programı(2007-2013), **2012 Yılı Programı**, s., 14

SONUÇ

Küreselleşme kavramını, dünyadaki algılanış ve yorumlanışını, dünya iktisadi gelişimindeki etkisi ve özel olarak Türkiye'ye olan etkilerini genel hatlarıyla ele aldığımız bu çalışmada, küreselleşmenin sosyal hayatın tüm alanlarında olduğu gibi ekonomik hayatta da derin etkilere sahip olduğunu açıkça görülmektedir.

Çalışma boyunca ele aldığımız bulgular ışığında, küreselleşmenin halen bir gelişim içinde olduğu açıkça görülmektedir. Her geçen gün yeni bir boyut kazanan küreselleşmenin nereye, nasıl gideceği konusunda kesin yargılarda bulunmak imkansızdır. Ancak küreselleşmeyi geçmişinden bugüne genel hatlarıyla ele aldığımız bu çalışmada, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonucunda devletlerin ekonomik hayat üzerinde denetimleri değişkenlik göstererek günümüze kadar gelmiş ve günümüzde piyasa odaklı ekonomiler ağırlık kazanmışsa da son yıllarda yaşanan küresel finans krizleri devletlerin müdahalesini elzem kılmıştır. Özellikle, 1929-1973 yılları arasındaki ekonomik krizler, hem kapitalist ekonomik anlayışını olgunlaştırmış ve günümüze kadar başarıyla getirmiş hem de devletlerin ekonomik hayat üzerindeki yerlerini belirlemiştir.

Kapitalist ekonomik sistemi “emperyalizmin” bir aracı olarak gören belli bir kesim ile bu ekonomik sistemi dünya halklarının diğer tüm alanlarda olduğu gibi ekonomik anlamda da kaynaştığını iddia edenler vardır. Karşıt ya da taraftar, olumlu ya da olumsuz küreselleşmenin bu özelliklerinden etkilenmeyen devlet neredeyse kalmamıştır.

Merkantilizm dönemi iktisadi anlayışı ile Sanayi Devrimi sonrası ekonomik anlayışı üzerine düşündüğümüzde bu ayrımı yapmak mümkündür. Çalışma içinde de değinildiği gibi, Merkantilist anlayış ithalatı zarar olarak gören ve tamamen ihracat esasına dayanan bir ekonomik anlayıştır. Sanayi Devrimi Sonrası iktisadi anlayışta ise, ithalat da ihracat kadar önem kazanmış ve bir ekonominin gelişimi için olmazsa olmazlardan olmuştur. İki ülke arasındaki ticari alışveriş, hiçbir zaman sadece ekonomik etkilerle kalmaz. Bir ülke, başka bir ülkeye mal satarak aynı zamanda kültürünü de taşımış/satmış olur ve yine mal aldığı anda kültürünü almış olur. Mesela gıda alanındaki alışverişler, aynı zamanda mutfak kültürü alışverişini de beraberinde getirir. Ama en önemli etki teknolojik ürünlerdedir. Örneğin günümüzde de çok revaçta olan bilgisayar oyunlarını ihraç eden ülkeler, beraberinde sosyal yapılarının karakteristik özelliklerini de ihraç ederler. İşte bu kültürel kaynaşmayı/tanışmayı, kültürel asimilasyon olarak görenler, kapitalizmi ‘emperyalizm’ olarak görür.

Sanayi Devrimi sonrası, ekonomik anlayışı emperyalizm olarak görenlerin, öncesini bu şekilde görmemeleri de bu noktada ciddi bir çelişkidir. Çünkü Sanayi devrimi sonrasında

ithalatın da önem kazanması, diğer devlet ve halklardan mal alınması demektir. Mal alış verişinin ekonomik etkileri dışındaki sosyal ve kültürel etkilerinin olduğu gerçeğiyle yola çıktığımızda, bu devletlerin de kendi kültürlerini taşımaları söz konusu olmuştur. Yani aslında Sanayi Devrimi ile birlikte, siyasal hakların genişletilmesi, ekonomik pazarların büyümesinin yanında kültürel paylaşımlar da artmıştır.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği krizlere yer verdiğimiz çalışmamızda, Liberal Kapitalist ekonomilerin sık sık krizli dönemlerle karşılaştığı görülmektedir. 1929 Buhranı ile başlayıp günümüzde halen etkisini ve tehlike sinyallerini sürdüren ABD ve AB menşeli krizlerle devam eden bu süreç kalıcı başarısızlıkla ve ekonomilerin sürdürülemez hale gelmesine kadar devam edecektir.

Gerçekten de ABD ve AB'nin günümüzde içinde bulunduğu kriz ortamı, çalışma içinde de yer verildiği gibi ciddi ekonomik bunalımların yanında sosyal bunalımları da beraberinde getirecek gibi görünmektedir. 1929 Buhranı ile denk tutulabilecek bu kriz ortamından dünyanın çıkması, zor gibi görünmektedir. Çünkü, çeşitli ekonomik kuruluşlarının 2012 mali tahminlerine baktığımızda ekonomik durgunluğun süreceği ve hatta belki daha da kötüleşeceği gözlemlenmektedir. İstihdam konusundaki sıkıntılar da beraberinde, şimdiden başta ABD'de Wall Street protestoları ve AB'de çeşitli gençlik hareketleri olmak üzere tüm dünyaya yayılmaya başlayan sosyal kıpırdanmaların süreceği ve ciddi sosyal bunalımlara yol açabileceği ihtimali söz konusudur.

Küreselleşmenin Türkiye'ye yansımalarına bakıldığında da yine aynı gerçeklikle karşılaşılmaktadır. 24 Ocak 1980 kararları, Türkiye'nin sadece ekonomik anlamda yeni bir döneme girişini değil, aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümünün de dönüm noktasını oluşturmuştur. 12 Eylül'de sivil siyasi iktidara yönelik askeri darbe sonucunda, üç yıllık bir süre boyunca bu kararlar uygulamaya geçememişse de, sivil siyasal iktidarın tekrar yerleşmesi sonunda bu kararlar, kararları çıkaran Özal'ın partisinin iktidar olmasıyla pratiğe dökülmüştür.

Türkiye'nin küresel sürece entegrasyon süreci, asıl olarak Özal hükümetiyle başlamış günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür. 1990'lı yıllara kadar ekonomide önemli gelişmeler kaydeden Türkiye, 1990'ların başlarından itibaren oluşan siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle 2000'li yılların başına kadar ciddi ekonomik krizler yaşamış ve kamu maliyesi alanlarında gerekli değişikliklerin yapıl(a)mamasından dolayı 2001 krizi patlak vermiş ve ülke ekonomisi, Cumhuriyet tarihinin en derin krizlerinden birini yaşamıştır.

Türkiye'nin son yıllarına bakıldığında, gerçekten de ekonomik olarak dünyanın bir çok gelişmiş ülkesinden daha iyi durumda olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle 2007'den bu yana başta ABD ve AB olmak üzere bir çok dünya ülkesinde ekonomik huzursuzluklar, Türkiye'yi minimum şekilde etkilemiştir. ABD ve AB'de bir çok büyük şirket ve banka bu dönemde iflaslarını vermişken, Türkiye'de tek bir bankanın bile batmamış olması, 2001 krizinden bu yana özellikle bankacılık sektöründe yapılan uygulamaların sonuç verdiğini ve Ak Parti hükümetinin de siyasi istikrarın da etkisiyle Acil Eylem Politikaları'nı uygulamış olmasının bir sonucudur.

2002 seçimlerinde tek başına iktidara gelip o tarihten bugüne halen tek başına iktidar olan Ak Parti hükümeti, ekonomik gelişme adına önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ak Parti'nin bu başarısının altında yatan dinamiklere baktığımızda ise, her şeyden önce siyasi istikrarın verdiği güven ortamının en önemli dinamik olduğu görülmektedir. Küresel ekonominin bir aktörü olmanın birinci koşulu olan güven ortamıyla birlikte, sermaye akımı artarak yabancı sermayenin yurda girmesi için uygun bir zemin hazırlanmıştır. Güven ortamının verdiği rahatlıkla birlikte, akıllı ve yerinde sayılabilecek iktisadi politikaları da yürüten Ak Parti hükümeti, şimdiye kadar ekonomi ile ilgili çalışmalarında sınıfta kalmamıştır. Ancak yine de mevcut cari açığın tehlike sinyallerini de unutmamak gerekir. Zira bu açığın farkında gibi görünen ve tedbirler almaya çalışan mevcut hükümet, dünyada yaşanmakta olan ekonomik krizlerden de mutlaka bir şekilde etkilenecektir. Bu zararın ortadan kaldırılması küresel ekonomik hayatta mümkün ol(a)masa da, minimize edilmesi mümkündür.

Bunun yanında, değişik cephelerde Türkiye'nin sergilediği başarıyı abartma eğilimi mevcuttur. Örneğin, Türkiye'nin genç nüfusu içindeki işsizlik oranı çift haneli rakamlara ulaşmış durumdadır. Son olarak 2012 yılı içinde 90 bin kamu personeli alınacağına belirtilmesi bu olumsuzluğu gidermek, başta ABD ve AB'de olmak üzere 2012 yılında tüm dünyada yayılması beklenen protestoların Türkiye'ye etkisini azaltmak için de yapılmış yerinde bir hamle olarak görülebilir. Ancak on yıllık büyümeye rağmen Türkiye, gelir dağılımında adaleti sağlamaktan bir hayli uzak. Ayrıca Türkiye'nin yoğunluklu Kürt nüfusunun yaşadığı Güneydoğu Bölgesi'yle kozmopolit Batı Bölgesi arasındaki gelişmişlik uçurumunu kapatmak için yapması gereken çok şey vardır. Ordunun devlet üzerindeki egemenliğini zayıflatmaya çalışan Ak Parti'nin, kendi siyasi vesayet sistemini yaratması gibi bir durumdan da uzak durması gerekir. Bu açıdan bakıldığında, hükümetin gazetecilere uyguladığı amansız baskı, geçmişte DP hükümetinin son dönemlerindeki baskıcı tutumundan

pek de farklı değildir. Bu olumsuz tablonun getireceği sosyal tedirginlik, beraberinde kargaşayı da getirebileceğinden Ak Parti'nin 2009 yılına kadarki demokrasi ve özgürlükler hedefinden şaşmaması gerekmektedir. Zira önümüzdeki dönemde, başta Suriye olmak üzere diğer komşu ülkelerde de yaşanması muhtemel siyasal kökenli karışıklıklar içinde Türkiye'nin en çok ihtiyaç duyacağı şey, iç barışını güçlendirmesidir. Ekonominin rayında gitmesi de ayrıca bir iç huzur sebebi olacaktır. Aksi takdirde evdeki hesap çarşıya uymayabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AÇA, M., ve DURGUT, H., **Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004

AKKAYA, R., **Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004

AFŞAR M., **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi, Eskişehir, 2004

AKÇAY M.A, **Para Politikası Araçları: Türkiye ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar**, DPT Uzmanlık tezi, Ankara, 1997

AKTEL, M., **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, I. Baskı, Ankara 2003

ARMAĞANOĞLU, F., **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1980-1990)**, 2. cilt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1991

ARTUN, E., “Küreselleşme ve Geleneksel Kültür Bildirileri VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Kitabı” içinde **Küreselleşmenin Geleneksel Türk Halk Kültürüne Etkisi**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002

AMIN, S., **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**, Çev: V. ERENUS, Sarmal Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2003

ANADOL, C., v.d, **Türk Kültür ve Medeniyeti**, b.y, İstanbul, 2002

ATEŞ, T., **Siyasal Tarih**, Der Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1997

AYBARS, E., **Atatürkçülük ve Modernleşme**, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000

AYDIN, M.K, **Sermayenin Küreselleşmesi: Kapitalizmin Altın Çağından Neo- Liberal Dalgaya Uzanan Süreç**, Değişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003

AYDIN, N., **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Ortak Girişimler(Joint Ventures)**, Anadolu Üniversitesi Dokümantasyon ve Kütüphane Merkezi Yayınları, Eskişehir, 1997

AVCIOĞLU, D., **Türkiye'nin Düzeni (Dünü, Bugünü, Yarını)**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1982

BAL H., **Uluslararası Finansman Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB Yayınları, İstanbul, 2001

BARLETT, B., **Reaganomics: Supply Side Economics in Action**, Arlington House Pub., Connecticut, 1981, s., 5'ten aktaran AKTAN, C. C., **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat**, Takav Matbaası, 1994

BAUMAN, Z., **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, Çev: A. YILMAZ, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999

BAŞKAYA, F., **Yenilgi Tuzağı**, Maki Basın Yayın, 2. Baskı, Ankara, 2004

BAŞKAYA F., **Az gelişmişliğin Sürekliliği**, Maki Basın Yayın, Ankara, 2004

BAŞKAYA F., **Borç Krizi Üzerine Bir Deneme**, Maki Basın Yayın, 2. Baskı, Ankara, 2004

BENGŞEİR, KAYA, T., **Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1996

BİLGİÇ M., GATT Kuralları ve Uruguay Roundu Kapsamında Uygulanan Devlet Yardımları ve Sübvansiyonlar, KOSGEB Yayınları, Ankara, 1999

BİNİCİ Y., **EURO'nun Uluslararası Finansal Piyasalar ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001

BORATAY, K., **Türkiye İktisat Tarihi, 1908-1985**, Gerçek Yayınları, İstanbul 1995

BORATAV K. v.d, **Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye(1908-1980)**, Çev: S.AKŞİN, Cem Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul, 2002

BOSTANCI, M., N., **Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996

BOZKURT E., **Küreselleşme ve Türkiye**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Bursa, 1999

BRAUDEL F., **Maddi Uygarlık: Mübadele Oyunları**, Çev: M.A.KILIÇBAY, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2004

BRAUDEL F., **Medeniyet ve Kapitalizm**, Çev: ÖZEL, M., İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1996

BRZEZINSKI, Z., **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, Çev: DİKBAŞ, E., KOCABIYIK, E., Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 1998

BULAÇ A., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Eylül Yayınları, İstanbul, 2001

CANBEY, ÖZGÜLER, V., **Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003

CELASUN, M. ve RODRIK, D., Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Mayıs, 2002

CHOMSKY, N., **Demokratik İdeallerin Çöküşü**, Çev: CERİT, C., Pınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1997

CIPOLLA, **Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi**, ç.a.y, Ötüken Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1980

CLARK, J., **Kalkınmanın Demokratikleştirilmesi: Gönüllü Kuruluşların Rolü**, Çev: URAL, S., TÇV Yayınları, Ankara, 1996

DANAHER K., **Küresel Ekonomi ve Demokrasi**, Çev: B.ÇÖLGEÇEN, Metis Yayınları, İstanbul, 2004

DAVIS J. v.d, **Fiscal and Macroeconomic Impact of Privatization**, IMF, Washington D.C, 2000

DEDEOGLU B., **Adım Adım Avrupa Birliği**, Çınar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1996

DENİŞ H., **Ekonomik Doktrinler Tarihi**, Sosyal Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1997

DEVİRİM F. ve ALTAY A., “**Küreselleşme Sürecinde Sosyal Devlet Anlayışındaki Değişmelerin Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Açısından Değerlendirilmesi**”, **Türkiye XV. Maliye Sempozyumu**, Antalya, 15-17 Mayıs 2000

DİE, **Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı**, Ankara 1973

DİLAN, H. B., **Siyasi Tarih (1914-1939)**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1. Baskı, İstanbul, 1998

DÜNDAR C., **Savaşta Ne Yaptın Baba ?**, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 2003

DRUCKER, P.F., **Kapitalist Ötesi Toplum**, Çev: B.ÇORAKÇI, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993

DRUCKER P.F, **Geleceğin Toplumunda Yönetim**, Çev: M. ZAM AN, Hayat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003

DKP, **2012 Yılı Programı**, Ankara, 2011

DPT, **E-Devlet Proje ve Uygulamaları**, DPT Bilgi Toplumu Dairesi, Ankara, 2005

DPT, **E-Dönüşüm Türkiye Projesi 2003-2004 KDEP Uygulama Sonuçları ve 2005 Eylem Planı**, DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2005

DPT, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2000

DPT, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar**, DPT Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler Alt Komisyonu, Ankara, 1995

DPT, **2011 Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı**, Ankara, 2011

DPT, **Bilgi Toplumu İstatistikleri 2011** Bilgi Toplumu Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2011

DTM, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, DTM Avrupa Genel Müdürlüğü, 3. Baskı, Ankara, 1996

DTM, **İhracat Stratejileri(1998-2005)**, DTM Yayını, Ankara, 1998

EUGENE, Morel, **Türkiye Ve Reformları**, Çev. BELLİ, S., Süreç Yayınları, İstanbul 1984

EĞE, A., A., **OECD Ülkelerinde Yenilik Sistemleri ve Türkiye İçin Durum Değerlendirmesi**, DPT, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2001

EĞİLMEZ, M., **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 2008

EL-ERIAN, M., **Piyasalar Çarpışınca: Küresel Ekonomik Değişim Çağı İçin Yatırım Stratejileri**, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2009

ELDEM, V., **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, TTK Yayınları, Ankara 1994

ELMAS, G., **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler**, Nobel Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara

EKER, A. ve MERİÇ M., **Devlet Borçları : Kamu Kredisi**, Doğu Matbaacılık, İzmir, 1999

EREN, A., **Türkiye Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006

EROĞLU, F., **Küreselleşme Sürecinde Yönetim Krizi ve Çözüm Yolları**, Berikan Yayıncılık, Ankara, 1998

ERTÜRK, E., **Uluslararası İktisat**, Ekin Kitabevi, İstanbul, 1996

FUKUYAMA, F., **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çev: Z.DİCLELİ, Gün Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999

GARAN, M., **Fransız İhtilali**, b.y, 3. Baskı, İstanbul, 1968

GEREK, S., **Finansal Küreselleşme ve Türkiye**, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999

GERGER H., **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası**, Belge Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999

GIDDENS, A., **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çev: M.OZAY, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000

GIDDENS, A., **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: ATAY, C., Devin Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2005

GIDDENS, A., **Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?**, Çev: AKINBAY, O., Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2000c'den Aktaran AKTEL, M., **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 2003

GÖKAY, B., **Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997

GÜLALP H., **Kapitalizm-Sınıflar ve Devlet**, Belge Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1993

GUNDER, F A ve GILLS B.K, **Dünya Sistemi: Beş yüz Yıllık Mı- Beş bin Yıllık Mı ?**, Çev: E.SOĞANCILAR, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2003

GÜNDOĞAN, M., **Refah Toplumu**, Vadi Yayınları I. Baskı, Ankara, 1997

GÜRAN, N. ve AKTÜRK, İ., **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Tuğra Ofset, 5. Baskı, İsparta, 2001

GÜRDAL, S., ve ÖZER, H., **Milliyet Gazetesi Armağanı 2004**, Milliyet Gazetesi, 2004

GÜRÜN F., **Globalleşme ve Çokuluslu Şirketlerin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri**, Kamu-İş Yayınları, 30. Yıl Yayını, Ankara, 2001

HABERMAS, J., **Öteki Olmak-Ötekiyle Yaşamak**, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002

HAYEK Von F.A, **Kölelik Yolu**, Çev: FEYZİOĞLU, T., ve ARSAN, Y., Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1999

HİÇ, M., **Türkiye Ekonomisinin Analizi**, İstanbul Üniversitesi Yayını No: 2665, İstanbul 1980

HİÇ S., **Türkiye Ekonomisi - 1**, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1991

HIRST, P., THOMPSON, G., **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Ç.ERDEM ve E.YÜCEL, Dost Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1999

HOBSBAWM, E., **Sanayi ve İmparatorluk**, Çev: Abdullah Ersoy, Dost Kitapevi, Ankara, 1997

İLOĞLU, S., **19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Ekonomik Alanda Gayri Müslimler**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1998

İLYAS, A. İ., **Asya Krizi Uzakdoğu Finans Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, İ.T.O, Yayını, İstanbul, 1998

ITC ve CS, **İşletmeler İçin Dünya Ticaret Sistemi Rehberi**, ITC ve CS, İstanbul, 2002

IMF, **World Economic Outlook and International Capital Markets**, Interim Assesment, December 1998

IMF, **International Capital Markets**, 1999

İNAN, A., A., **İzmir İktisat Kongresi** , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989

İSO, **Türkiye Ekonomisi 2011**, İstanbul, 2011

KAFAOĞLU, A.B, **Kit Gerçeği ve Özelleştirme**, 2. Baskı, İstanbul, 1995

KALEAĞASI, B., **Avrupa Birliği'nin Yetkileri ve Karar alma Mekanizmaları**, İKV Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996

KARAÇOR, Z., **Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri**, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya, 2003

KARLUK, S. R., **Turkish Economy: Historical Perspective, Structural and Social Development**, Turhan Kitabevi, 1999

KARLUK, S., R., **Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2004

KARLUK S. R, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım Yayım, 4. Baskı, İstanbul, 1996

KAZGAN, H. **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme** "Osmanlı Sanayi Monografi ve Yorumlar", Creative Yayıncılık, İstanbul. 1991

KARLUK, R., **Cumhuriyetinden İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, Beta Yayınları, İstanbul, 2005

KAZGAN, H., **Osmanlıdan Cumhuriyete Bankacılık Tarihi**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1997

KAZGAN, G., **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye, Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık, İstanbul, 2002

KAZGAN, G., **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi** Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2002

KAZGAN, G., **Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002

KAZGAN G., **İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi**, Remzi Kitabevi, 7. Baskı, İstanbul, 1997

KENNEDY P., **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri**, Çev: KARANAKÇI, B., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998

KENNEDY P., **21.Yüzyıla Hazırlanırken**, Çev: F.ÜÇCAN, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1995

KEPENEK, Y. ve YENTÜRK, N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996

KEPENEK Y. ve YENTÜRK N., **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 10 Baskı, İstanbul, 2000

KEYDER, Ç., **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye 1923-1929**, Yurt Yayınevi, İstanbul 1982

KEYMAN, E., F., **Liberalizm-Devlet ve Hegemonya**, Everest Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002

KÜÇÜKÖMER, İ., **Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Y.evi, 2002 Ankara

KÜLÜNK M., **Küreselleşen Dünyada Türkiye**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2005

Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 2000

KURT, İ., **Küreselleşme Eşliğinde Bağlamada Caz Fash**, Eğitim Kitabevi, 1. Baskı Konya, 2002

KOÇDEMİR, K., **Küreselleşme: Koordinatları Okumak**, Ötüken Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2002

KONGAR E., **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, 25. Baskı, İstanbul, 2000

KORALTÜRK, M., **“Türkiye Ekonomisi”**, **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

KOSGEB, **Dünya Ekonomisi: Tarihi Gelişimi**, KOSGEB Yayınları, Ankara, 2004b

ÖZEL M., **Devlet ve Ekonomi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995

ÖZER M., **Modern Konjonktür Teorileri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1998

OHMAE, K., **The End of The Nation State: The Rise of Regional Economies**, Harper Collins Publishersi London, 1996

ONAY Y., **Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak: Neden Irak ?**, Babil Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2003

OYGUR, H., **Doğu-Bari İlişkileri**, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985

ÖKÇÜN, G., **Türkiye İktisat Kongresi Haberler- Belgeler-Yorumlar**, Ankara 1997

ÖZTURANLI, M., İ., **İnsanlığın Serüveni**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2003

MALİYE BAKANLIĞI, **2002 Yılı Ekonomik Raporu**, Maliye Bakanlığı, Ankara, 2003

MANDEL E., **Marksist Ekonomi Kuramına Giriş**, Çev: ÜNLÜ, A., Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998

MANİSALI E., **Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Seçenekleri**, Derin Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002

MİNİBAŞ T., **Az gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye**, Der Yayınları, İstanbul, 1992

MORIN, E., ve NAIR, S., **Bir Uygarlık Siyaseti**, Çev.: S. KÖM, Om Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 2002

NAISBITT, J., **Global Paradoks: Büyüyen Dünya Ekonomisinin Güçlenen Küçük Oyuncuları**, Çev: GÜL, S., Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 1994

PAMUK, S. 2005, **100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi (1500–1914)**, İletişim Yayınları, 2005 İstanbul

PARASIZ, İ., **Uluslararası Para Sistemi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996

PARASIZ İ., **Türkiye Ekonomisi: 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Bursa, 1998

PARASIZ L., **Para Politikası: Türkiye Uygulaması**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998

PASCALLON P., “**Dünya Ekonomisinde Bunalım: Seçme Yazılar**”, içinde **Kapitalist Ülkelerde Büyüme ve Durgunluk**, SWEEZY P.M v.d (der.), Çev: SAĞLAM, D ve ÇAKMAN, M. K., Ar Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1983

PILBEAM, K., **International Finance**, Macmillan Pres Ltd., Second Edition, London, 1998

POLANYI, K., **Büyük Dönüşüm**, Çev: BUĞRA, A., İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

PUTZ T., **Kuramsal Ekonomi Politikasının Temelleri**, Çev: KEPKEP, N., Der Yayınları, İstanbul, 1994

ROCA, J., P., “Üçüncü Dünyanın Sonu mu?” İçinde **Daha Az Devlet Daha Fazla NGO mu?**, S. CORDELLIER(der.), Çev: İNSEL, A., v.d, İletişim, Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998

SALLAN GÜL, S., **Sosyal Devlet Bitti Yaşamın Piyasa! : Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti**, Etik Yayınları, İstanbul, 2004

SANDER, O., **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e**, İmge Kitabevi, 12. Baskı, Ankara, 2003

SEYİDOĞLU H., **Uluslararası İktisat**, Kurtiş Matbaası, 13. Baskı, İstanbul, 1999

SEVİNDİRİCİ İ., **Az gelişmişliğin Ekonomisi**, İtalik Kitaplar, Ayyıldız Basım Yayım Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 1999

SCHMIDT, M., G., **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev: KÖKTAŞ, M., E., Vadi Yayınları, 1. Baskı Ankara, 2001

SMITH, A.D., **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çev: KÖMÜRCÜ, D., Everest, Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002

UÇAROL, R., **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 2000

SAYGILI, Ş., **Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Konumu**, DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003

SHAW, S. J., **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. HARMANCI, M., E., Yayınları, İstanbul 2000

STRAUSS, J., E., **İrk-Tarih ve Kültür**, Çev: BAYRI, H., Melis Yayınları, 3. Baskı, b., 1997

STIGLITZ J.E, **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev: A.TAŞÇIOĞLU ve D.VURAL, Plan B Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2004

SİNANOĞLU, O., **Bye-Bye Türkçe: Bir Nev-York Rüyası**, Otopsi Yayınları,11. Baskı, Ankara, 1999

ŞAYLAN, G., **Değişim – Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1997

TANİLLİ S., **Uygarlık Tarihi**, Adam Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999

TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkisi**, Ankara, Mayıs 2002

TCMB, **Yıllık Rapor**, 1998

TEKELİ, İ., v.d, **Bilgi Toplumuna Geçiş**, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2003

TEKEOĞLU M., **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 1. Baskı, Adana, 1993

THERBORN, G., **Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu**, Çev: TEKELİ, V., Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1989

TILLY, C., **Avrupa’da Devrimler(1492-1992): Avrupa’yı Kurmak**: Çev: ARIKAN, Ö, Alfa Yayıncılık, İstanbul,1995

TİMUÇİN A., **Düşünce Tarihi**, 2. Cilt, Bulut Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2002

TOKGÖZ., E., **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi**, İmaj Yayınevi, Ankara 2004

TOURINE, M., **Altüst Olan Dünya**, Çev: ILGAZ, T., Ümit Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 1997

TOPRAK M. ve DEMİR Ö., **Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi: Serbest Piyasa Devriminin Serüveni**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001

TÖRE, T., **Birey-Toplum-Sistem ve Globalizm**, Alan Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2002

TÜGİAD, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: 21-Sivil Toplum Örgütleri**, TÜGİAD Yayınları, İstanbul, 1997

TÜİK, 2011 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Oranı Araştırması, **Haber Bülteni**, Ağustos 2011

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri 2011, **Haber Bülteni**, Ekim 2011

TÜREL, O ve VOYVODA, E., **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım 2008-2009**, Yordan Kitap, İstanbul 2009

TÜRKKAN E., **Ekonomi ve Demokrasi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1996

TMMOB, **Teknoloji**, TMMOB Yayınları, Ankara, 2004

TUNA, G., **Yeni Güvenlik: Küresel Ekonomik-Ekolojik ve Sosyal Tehditler**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 2001

TÜRKDOĞAN, O., **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme**, Birleşik Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1996

TÜSİAD, **Kamu Reformu Araştırması -1**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2002

UYGUR, E., **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, Ankara, 2001

YASED, **UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2011**, İstanbul, Temmuz 2011

YAY T. v.d, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İTO Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2001

YAYLA, A., **Liberalizm**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1992

YAVI E. ve YAZICIOĞLU YAVI N., **Batı Medyası ve Kaynaklarına Göre Avrupa Birliği'nin Önlenemeyen Düşüşü: Türkiye'de Üstü Örtülmek İstenen Gerçekler**, Yazıcı Yayınevi, 1. Baskı, İzmir, 2004

YELDAN, E., **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**, İletişim Yayınları 710, İstanbul, 2001

YENAL, O., **Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı: Eğitim Boyutu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1999

YENAL, O., Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, Homer Kitabevi, İstanbul 2003

YENAL O., **Cumhuriyetin İktisat Tarihi**, TSKB 50. Yıl Yayını, 2000

YERGİN D., **Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, Çev: TUNCAY, K., Minpa Matbaacılık, Ankara, 1999

YILDIZOĞLU, E., **Globalleşme ve Kriz**, Alan Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 1996

WALTHER T., **Dünya Ekonomisi**, Çev: Ü.ÇAĞLAR, Alfa Yayınları, 1. Baskı, Bursa, 2002

WATERBURY J., **Sonsuz Yanılgılar Karşısında**, Çev: M.MENGÜTÜRK ve N.NAS, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1997

WENT R., **Küreselleşme: Neo-Liberal İddialar-Radikal Yanıtlar**, Çev: E.DİNÇ, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001

WEBER M., **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**, Çev: Z.GÜRATA, Ayraç Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1999

WENT, R., **Küreselleşme: Neo-Liberal İddialar-Radikal Yanıtlar**, Çev: DİNÇ, E., Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001

WALLERSTEIN, I., “**Kültür-Küreselleşme ve Dünya Sistemi**” içinde **Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir şey Olabilir mi?**, KING(der), A.D., Çev:SEÇKİN, G., ve YOLSAL, Ü.H., Bilim Sanat Yayınları, Ankara 1998

WALLERSTEIN I, “**Dünya Sistemi: Beş yüz Yıllık mı-Beş bin Yıllık mı ?**” içinde **Dünya Sistemleri Kavramına Karşı Dünya Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri**, Çev: SOĞANCILAR, E., F.A GUNDER ve B.K GILLS, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2003

Makaleler

ACAR, S., “Bilgi Çağı Ekonomisine Teorik Bir Yaklaşım”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, S. 1, İzmir, 2000

ACAR, Ö., “Türkiye’de Dış Ticaret ve Dış Ticaretin Finansmanı Durum Değerlendirmesi”, <http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TR-TEPAV-Ticaretin%20Finansmani%20Raporu.pdf>, (04.11.2011)

ALTAN, M., “Milliyetçilik Ölüyor ...”, **Cognis**, Sayı:182, İnterprint Basım, İstanbul, 2000’den aktaran M. AKTEL, **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, 2003

ALTAY, N.O, “Türkiye’de İktisadi Dönüşümlerin Sosyo-Ekonomik Sonuçları Üzerine Bir Deneme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:2, İzmir, 2000

ALPTÜRK, E., “Yeni Ekonominin Boyutları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Yıl: 23, S. 147, 2000

ALPTÜRK E., “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Ana Sorunlar”, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl: 10, Sayı: 112, 2002’den aktaran H.İŞİK, **Çokuluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye: Uluslararası Düzenlemeler ve Uygulamalar ile Türk Vergi Sisteminin Karşılaştırılması ve Öneriler**, Maliye Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, <http://www.sgb.gov.tr/calismalar/vayinlar/cok_uluslu.pdf>, (17.07.2011)

AKDIŞ, M., “Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Finansal Krizleri-Beklentiler”, Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl, 7, S., 26

ANBAR, A., “E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Akdeniz **Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, S. 2, Antalya, 2001

ARMAĞAN, R., “Yeni Ekonomi ve Türkiye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, S. 2, Isparta, 2000

BARCHARD, D., “Güçlü Bir Ortaklığa Doğru: Türkiye ve Avrupa Birliği”, Çev: YALÇINTAN, M., C., ve BİLGİN, O., **TESEV Web Sitesi**, (http://www.tesev.org.tr/projeler/proje_ab_php), (22.06.2011)

BAŞARAN, İ., “Küreselleşme Karşısında Ulus Devletler: Direnen Geleneksel Egemenlik”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl. 1, S. 1, Isparta, 2005

BAYRAKTUTAN Y., “Küreselleşme-Kriz ve IMF”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı: 19, 2000

BERİŞ, H., E., “Avrupa Birliği Üyeliği ya da Türk Siyasetinde Demokratikleşme Eğilimleri”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, S. 1, Ankara, 2005

BİLGİN, H. B, KARTAL, F., “Türkiye’de Enflasyon ve Bankacılık Sektörü Kredileri: 2002-2008 Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, **Finans Klüp Dergisi**, Yıl:23, S., 85, Ekim 2009

BUCKS D.R ve MAZEROV M., “The State Solution to the Federal Government's international Transfer Pricing Problem”, **National Tax Journal**, Volume:46, 1996’dan aktaran H.İŞİK, **Çokuluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye: Uluslararası Düzenlemeler ve Uygulamalar ile Türk Vergi Sisteminin Karşılaştırılması ve Öneriler**, Maliye Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı, < http://www.sgb.gov.tr/calismalar/vayinlar/cok_uluslu.pdf>, (17.07.2011)

BÜYÜKER, İŞLER, D. Ve NEGİZ, N., “Elektronik Devletin Boyutları ve Yarattığı Fırsatlar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 1, S. 2, Isparta, 2005

CENGİZ, P., ‘Avrupa’nın Borç Krizinin İlacı Çin’de’, **Taraf Gazetesi**, (30 Ekim 2011)

CHI-ANG LIN, B., ‘‘A Sustainable Perspective on the Knowledge Economy: A Critique of Austrian and Mainstream Views’’, **Ecological Economics**, Volume 60, Issue: 1, 1 November, 2006

ÇELİK M. ve AKKAYA Y., ‘‘Türkiye’de Endüstri İlişkileri’’, **Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı**, İstanbul, 1999, s., 51’den aktaran SARI GERŞİL G., ‘‘Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmelerin Çalışma İlişkilerine Etkileri’’, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, İzmir, 2004

ÇETİN, M., ‘‘Tüketici Hakkı da Bir Yere Kadar’’, **Taraf Gazetesi**, (27.09.2011)

ERALP, N.A., ‘‘Avrupa Birliği’nde Neler Oluyor?’’, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu**, Nisan 2010

Ekonomik Araştırmalar Dairesi(Dış Ticaret Müsteşarlığı), ‘‘Doğu Asya Krizi’’, **Dış Ticaret Dergisi**, Asya Krizi Özel Sayısı, Mart 1998

EREN A. ve SÜSLÜ B., ‘‘Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi’’, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl:7, Sayı:41, 2001

ERDUT, Z., **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye**, İzmir, 9 Eylül Yayınları, 2002

ERDÖNMEZ, P. A., ‘‘Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi’’, **Bankacılar Dergisi**, 2009

ERTAN, F., ‘‘Rusya’nın Kafası Karışık’’, **Zaman Gazetesi**, 31 Mayıs 1998

ESGİN, A., ‘‘Ulus Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar’’, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, S. 2, Sivas, 2001

EYİM, A., ‘‘Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi Kültürünün Oluşmasındaki Rolü’’, **TÜBİTAK II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongre Bildirileri Kitabı: Küresel Eşitlik**, Çanakkale, 15-16 Ekim 2005

EYÜBOĞLU, A. S., ‘‘Yeni Dünya Yeni Ekonomi Yeni Trendler ve Girişimcilik’’, **TTNET Ürün Geliştirme**, 2011

DUMAN K., ‘‘Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması’’, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, Antalya, 2002

DRUGGET, M., ‘‘Kamu Yönetiminde Değişim: Sonraki Adımlar’’, Çev: AKDOĞAN, A., A., ve ASLAN, O., E., **TODAIÉ Amme İdaresi Dergisi**, S. 2, Ankara, 2002

DORUKKAYA, Ş., YILMAZ, H. HAKAN, ‘‘Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu, ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler, (Şili ve Meksika Deneyimleri)’’, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl, 7 S., 75

GÖKŞEN Y., ‘‘Geleneksel Üretimden Esnek Üretime: Karşılaştırmalı Bir İnceleme’’, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, İzmir, 2003

GÖKTAŞ A., ‘‘Güneydoğu Asya Krizinin Maliye ve Para Politikaları Açısından Sonuçları’’, **Maliye Dergisi**, Sayı: 133, 2000

GÜNŞOY, B., ‘‘Demokrasi ve Makroekonomik Başarı: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlemler’’, TÜBİTAK II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongre Bildirileri Kitabı: **Küresel Eşitlik**, Çanakkale, 15-16 Ekim 2005

GÜRAK, H., ‘‘Teknoloji Transferi ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar’’, **İktisat Dergisi**, Sayı:387, s., 1998, s., 64’ten aktaran N.EKİN, Küreselleşme ve Gümrük Birliği: Çalışma Yaşamında Dönüşüm- Çelişkiler ve Fırsatlar, **İTO Yayınları**, 2. Baskı, İstanbul, 1999

GÜVEL, E., A., ‘‘Demokrasi-Piyasa Ekonomisi ve Liberal Düşünce Geleneği’’, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 12, Ankara, 1998

HASANOĞLU, M., ‘‘Türk Kamu Yönetiminde Örgüt Kültürü ve Önemi’’, **Sayıştay Dergisi**, S. 52, Ankara, 2004

HASANOGLU M., ‘‘Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri’’, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:43, Ankara, 2001

HEKİMOĞLU, M., M., “İnsan Haklarının Tarihsel Perspektif İçindeki Gelişimi”, **Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, S. 1, Balıkesir, 2003

İŞİK, S. v.d, “Türkiye Ekonomisinde Krizler Bir Faktör Analizi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı : 1, İzmir, 2004

İSLATİNCE H., “Dünya Ticaretinde Görülen Yeni Gelişmeler ve Gelişmekte Olan Ülkelerin İktisadi Performansları”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1-2, Eskişehir, 1998

İZBUL A.İ., “Avrupa Birliği'nin Geleceği: Konvansiyon-Taslak Anayasal Antlaşma ve Hükümetler Arası Konferans”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:49, Ankara, 2003

KARAASLAN, A., ve ÇELEBİOĞLU, F., “Ekonomik Büyüme Etkileyen Bir Faktör Olarak Bilişim Teknolojileri: Gelişmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye'nin Durumu”, **Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 12, Kütahya, 2005

KARABULUT, G., “Çin Ne Kadar Büyüyecek”, **Taraf Gazetesi**, (03.10.2011)

KARAGÜL, M., “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, S. 5, Antalya, 2003

KAYA A.A., “Küreselleşme ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 1-2, Eskişehir, 1999

KAYNAK, S. YAYLALI, M., “Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Bilgi Ekonomisi ve Bilgi Ekonomisi İndeksi Modeli ile Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, cilt XXVII, 2009

KETTL, Ş., “Yönetişimin Dönüşümü: Küreselleşme-Yetki Devri ve Hükümetlerin Rolü”, Çev: Özer, M., A., **Sayıştay Dergisi**, S. 54, Ankara, 2004

KİBRİTÇİOĞLU, A., “Küresel Finans Krizinin Türkiye'ye Etkileri”, **Munich Personal RePEc Archive, Ankara University**, Eylül 2010

RODRICK D., “İktisat Politikası Reformlarını Anlamak”, Çev: Y.AKBULAK ve A.ARSLAN, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S ayı: 23, Kayseri, 2004

LANE T.D, “Asya Finans Krizi: Ne Öğrendik?”, Çev:L.ALKINOĞLU, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15, Sayı:1, İzmir, 2000

MOR, H., “Kriz ve Fırsatlar”, **Dış Ticarete Durum Dergisi**, Aralık 1998

MORRISON T., “Structural Determinants of Government Budget Deficit in Developing Countries”, **World Development**, Volume: 10, No:6, 1982’den aktaran H.EGELİ, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açıkları**, Coşkun Can Aktan Web Sitesi, <<http://www.canaktan.org/ekonomi/kamumaliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/egeli-gelismekte-olan-butce.pdf>>, (28.08.2011)

SAĞ, V ve ASLAN, M., “Ulus –Uluslaşma ve Ulus Devlet”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, S. 2, Sivas, 2001

SAKAL M., “Türkiye’de Kamu Açıkları ve Borçlanmanın Sürdürülebilirliği Sorunu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 1, İzmir, 2002

SARIBAY, A., Y., “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 6, 1997

SEYİDOĞLU H., “Uluslararası Mali Krizler-IMF Politikaları-Az gelişmiş Ülkeler- Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2003

SİPAHİ, E., B ve ÇUKURCAYIR, M., A., “Yönetişim Yaklaşımı ve Kamu Yönetiminde Kalite”, **Sayıştay Dergisi**, S. 51-51, Ankara, 2003

SÜRAL, ÖZER, P., v.d, “Bilgi Yönetiminin Etkinliğinde Kilit Bir Faktör Olarak Bilgi İşçileri ve İnsan Kaynaklarının Farklılaşan Özellikleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, S. 1, İzmir, 2004

ODABAŞ, H., BAHTİYAR, E., “Küresel Kriz Bağlamında AB Üye Ülkelere Bütçe Açıkları: Genel Bir Değerlendirme”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt: 2, 2010

ÖZCAN, Z., Türkiye Uçuyor, **Aksiyon Dergisi**, S., 825, 2010

ÖZMEN, M., **III. AK Parti Dönemine Girerken Türkiye Ekonomisi**,

<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1540/iii-ak-parti-donemine-girerken-turkiye-ekonomisi.aspx>, (18.09.2011)

ULUDAĞ, İ., “1990 Sonrası 2. Krizi Yaşayan Rusya-1”, **İ.T.O Gazetesi**, 16.10.1998

URAL M., “Fin an s al Krizler ve Türkiye”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı:1, İzmir, 2003

UZUN A.M, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, Sivas, 2003

ÜNAL, A., KAYA, H., “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi**, İstanbul, Ocak 2009

TABAN, S., “Küresel Finans Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Dinamikleri”, **Seta Dergisi**, Seta Yayınevi, Mart 2011

TCMB, “Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler”, **TCMB Üç Aylık Bülten**, -IV, 1998

Taraf Gazetesi, (27.09.2011)

TANDIRCIOĞLU, H. Ve ÖZEN A., “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, Cilt:5, S. 4, İzmir, 2003

TAŞTAN, M, “Türkiye’nin Teknoloji ve Ar-Ge’de Dünyadaki Yeri”, **Kayseri Ticaret Odası**,

http://www.kayserito.org.tr/media/turkiyenin_teknoloji_ve_argedeki_dunyadaki_yeri.pdf, (04.11.2011)

TUNCA Z., “Globalleşen Sermayenin Yarattığı Kaplanlar”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2000

TURAN M., “Klasik Liberalizmin İki Temel Kurgusu ve Genel Bir Kritik”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, İzmir, 2000

WILLIAMSON J., **The Political Economy of Public Reform**, Washington D.C, Institute for International Economics, 1994’den aktaran R.EŞKİNAT, “1980’li Yıllarda Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomi Politikalarında Yaşanan Değişim”, **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1-2, Eskişehir, 1997

ŞENEL, T. B., “Küresel Oyuncu Olmanın Kurallarına Ayak Uydurmak İçin Acil Önlemler Gerekliyor”, **İşveren Dergisi**, Temmuz 2010

İnternet Kaynakları

<http://www.frmtr.com/siyasal-bilgiler-hukuk/697834-1973-petrol-krizi.html>, (23.11.2011)

http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=4480&baslik=kapitalizmin_tarihi_gelisim_sur_ece, (09.06.2011)

<http://www.morfikirler.com/yazi/turkiye-internet-kullanici-sayisi-2011>, (11.11.2011)

<http://www.kadinlaricin.net/pratik-bilgiler/fakirlikten-nasil-kurtulunur.htm>, (10.11.2011)

http://www.tubiderbd.com/index.php?module=news&news_id=7352&cat_id=1, (10.11.2011)

ACARTÜRK E. v.d, **Geçiş Ekonomilerinde Devletin Ekonomideki Rolü: Türkiye Modeline Eleştirel Bakış**, Econturk Web Sitesi,

<<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/hakan.doc>>, (27.08.2011)

ALTAN, M., **Küreselleşme ve Liberalizm**, Gazetem.Net Web Sitesi, (<http://www.gazetem.net/maltanyazi.asp?yaziid=467>), (12.06.2011)

AKDİŞ M., **Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler-Beklentiler**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGiyEkim2002/akdis.htm>>, (20.08.2011)

AKMAN, Ç., K., **Bilgi Toplumu ve Türkiye**,

(<http://www.geocities.com/ckakman/belge/541proje.pdf>), (27.06.2011)

AKTAN C.C ve VURAL İ.Y, **Globalleşmenin Aktörü Olarak Çok Uluslu Şirketler**, Coşkun Can aktan Web sitesi, <<http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktor.htm>>, (14.07.2011)

ALATLI, A., **Türkiye: Toplumsal Karakterini Saptamakta Zorlanan Bir Geçiş Toplumu**, Karizma E-Dergisi,

(<http://www.karizmadergisi.com/dosya.php?id=6&s=20>), (11.06.2011)

ANDERSON S. ve CAVANAGH J., **Top 200: The Rise of Corporate Global**

Power, Yahoo Arama Motoru,

<http://www.corpwatch.org/downloads/top200.pdf>, (28.08.2011)

ARI M.T, **Onuncu Yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması(NAFTA)**,

TC Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlvres/03691660-B948-434E-958D>

[C69C309CCE44/0/7QnuncuYilindaKuzeyAmerikaSTANAFTAMT%FCrkerAri.pdf](http://www.mfa.gov.tr/C69C309CCE44/0/7QnuncuYilindaKuzeyAmerikaSTANAFTAMT%FCrkerAri.pdf)>,

(21.08.2011)

ATO, **Yabancı Sermaye Raporu: Hayaller ve Gerçekler**, Google Arama Motoru,

<<http://fireball.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=268>>, (22.07.2011)

AY, Hakan ve MERİÇ, Metin, “Küreselleşme Olgusu Bağlamında Vergi Kayıp Ve Kaçakları”, **E-yaklaşım** Haziran 2004, Sayı 11, Erişim: 12.06.2011

BİLMAN, L., **Hükümet dışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişindeki Rollerini**, T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi,

(<http://www.mfa.gov.tr/MFA.tr/Yayinlar/DisisleriBakanligiYayinlari/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi2/HUKUMETDISIKURULUSLAR.htm>), (02.07.2011)

BERLİSLE J.D, **Bir Gelişme aracı Olarak Ticaret: Gelişmekte Olan Ülkeler Çok Taraflı Ticaret Sisteminden Nasıl Daha Fazla Yararlanabilir**, Çev: M.B EKİNCİ, Google

Arama Motoru, <http://www.akademiktisat.net/makaleler/bir_gelisme_ticaret.HTM>, (21.07.2011)

BORATAV K., **Finansal Kriz IMF'nin Eseridir**,

[http://www.bilkent.edu.tr/%7Eveldanbs/Yazilar_Uye/Boratav IMF.html](http://www.bilkent.edu.tr/%7Eveldanbs/Yazilar_Uye/Boratav%20IMF.html)>, (04.08.2011)

ÇAKAL, R., **E-Dönüşüm Türkiye Projesi ve E-Devlete Geçiş Çalışmaları, (PPT Sunusu)**,

([http://www.bilgitoplumu.gov.tr/duyuru/edevlet/RecepCakal_Ogle.ppt#257,1.e-](http://www.bilgitoplumu.gov.tr/duyuru/edevlet/RecepCakal_Ogle.ppt#257,1.e-Donusum_Turkiye_Projesi_ve_e-Devlet'e_Gecis_Calismalari)

[Dönüşüm_Türkiye_Projesi_ve_e-Devlet'e_Geçiş_Çalışmaları](http://www.bilgitoplumu.gov.tr/duyuru/edevlet/RecepCakal_Ogle.ppt#257,1.e-Donusum_Turkiye_Projesi_ve_e-Devlet'e_Gecis_Calismalari)), DPT Resmi Web Sitesi, (29.06.2011)

ÇULHA ZABCI F., **Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler**, Bağımsız Sosyal Bilimciler Web Sitesi, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_BSB/Zabci_Haziran2004.doc>, (25.08.2011)

DEMİR Ö., **Dünya Ticaret Örgütü'nün Yeni Çalışma Konusu: Ticaret Ve Rekabet Politikaları Arasındaki İlişki**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/dnyat.htm>>, (21.07.2011)

DPT, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, DPT Resmi Web Sitesi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/etki/olasi.pdf>>, (21.08.2011)

DPT, **Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Resmi Web Sitesi, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/vergi/oik608.pdf>) (07.06.2011)

DPT, **Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Etkileri**, DPT Resmi Web Sitesi, <<http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup98/burhanv/asyakriz.html>>, (04.08.2011)

DTM, **Doğu Asya Mucizesi: Kore Ekonomisinden Mikroekonomik Dersler**; TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, (<http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayı9/kore.htm>), (21.06.2011)

DTM, **Çok Taraflı Ticaret Sistemi ve DTÖ: GATT**, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.dtm.gov.tr/anl/DTQ/GATT-İLKE.htm>>, (21.07.2011)

DTM, **DTÖ Antlaşmaları: DTÖ Antlaşmalarının Temel Yapısı**, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.dtm.gov.tr/anl/DTO/DTOANLASMALAR.htm>>, (25.07.2011)

DTM, **Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar-Küreselleşme ve Dünya Ticareti**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayı6/ticaret.htm>>, (19.08.2011)

GÜLER, A., B., **Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye**, AÜ SBF Web Sitesi,

(<http://mimas.politics.ankara.edu.tr/%7Ebguler/praksis.pdf>) (05.07.2011)

GÜLMEZ, A., **Türkiye-Güney Kore Teknoloji Politikaları Karşılaştırması**, (<http://www.hasmendi.net/>), (17.06.2011)

GÜLOĞLU B. ve ALTUNOĞLU A.E, **Finansal Serbestleşme ve Finansal Krizler: Latin Amerika-Meksika-Asya ve Türkiye Krizleri**, Econturk Web Sitesi, <<http://www.econturk.org/turkiveekonomisi/finvekrizl.pdf>>, (04.08.2011)

GÜR B., **Yeni Dünya Düzeninde Uluslararası Şirketlerin Yeri**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/veni%20dunya.htm>>, (28.08.2011)

HACALOĞLU A., Uluslararası Tahkim ile İlgili Olarak Anayasanın 47., 125. ve 155. Maddelerinde Değişiklik Öngören Yasa Tasarısı Hakkında Bilgilendirme ve Tartışma Notu, Google Arama Motoru, <<http://www.turkab.net/kure/wtahkimyasa.htm>>, (23.07.2011)

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, **Hazine İstatistikleri(1980-2003): Yabancı Sermaye**, <http://www.hazine.gov.tr/yayin/hazineistatistikleri/index.htm>, Hazine Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, (23.07.2011)

İÇLİ, G., **Küreselleşme ve Kültür**, Cumhuriyet Üniversitesi Web Sitesi, (<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/47.pdf>), (11.06.2011)

İYİDİKER H. ve ÖZUĞURLU Y., **Türkiye'de Kamu İç Borçlanmasının Reel Kesim Üzerindeki Etkisi**, Google arama Motoru, <http://www.marmara.edu.tr/malivesempozyumu/tebligler/6-2.doc>, 28.10.2011

IMF, **IMF Outlook September 2005: Statistical Appendix**, IMF Resmi Web Sitesi, <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/02/pdf/statappx.pdf>>, (13.06.2011)

GÜLER, A. B., **Türk Kamu Yönetimi ve Değişim**, AÜ SBF Web Sitesi, <http://politics.ankara.edu.tr/-bguler/kytk-semasi.pdf>, (05.07.2011)

KAYA N., **Uluslararası Tahkim: Aydınlık mı Karanlık mı ?**, EMD Ekonom Dergisi, < http://www.emd.org.tr/ekonom/ekol213_dos.htm>, (23.07.2011)

KEYMAN, E., F., **Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum**, (http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf), (05.07.2011)

KİBRİTÇİOĞLU A., **Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler (1969-2001)**, Google Arama Motoru, < <http://politics.ankara.edu.tr/%7Ekibritci/ytd-kibritcioglu-pdf>>, (25.08.2011)

KİBRİTÇİOĞLU, A., http://mpa.ub.uni-muenchen.de/33515/1/MPRA_paper_33515.pdf, (02.11.2011)

KONGAR, E., **Küreselleşme-Mikro Milliyetçilik-Çok Kültürlülük ve Anayasal Vatandaşlık**, Emre Kongar Web Sitesi, (http://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php), (04.07.2011)

KOZANOĞLU H., **Meksika’da Kriz**, <<http://ki-otonomedy.net/chiapas/kozanoglu.html>>, (04.08.2011)

ODYAKMAZ N., **Küresel Trendler ve Görünümler**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Web Sitesi, < http://www.dtm.gov.tr/ead/ekonomi/sayi_13/ktrend.htm>, (10.07.2011)

OECD, **Kamu İşletmeleri İçin Kurumsal Yönetim Rehberi**, TÜSİAD(der.), TÜSİAD Web Sitesi, (<http://www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/oecd06.pdf>), (03.07.2011)

OECD, **OECD Çokuluslu İşletmeler Genel İlkeleri: Özet Metin**, Google Arama Motoru, <<http://www.oecd.org/publications/e-book/200201VE5.PDF>>, (28.08.2011)

OKSAY S., **Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi**, Econturk Web Sitesi, <<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay3.pdf>>, (28.07.2011)

ORAN, B., **“Küreselleşme ve Ulusu Devlet” içinde Hangi Küreselleşme?**, Yıldız Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, (<http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/kuresell.htm>), (15.06.2011)

ORMANOĞLU B., **Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim**, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr/arastirmarapor/BOrmanoglu.pdf>, (23.07.2011)

ÖZ, E., **Globalleşme Nedir?**, [http://www.kutuphane.biz/indir/iktisat%20\(20\).doc](http://www.kutuphane.biz/indir/iktisat%20(20).doc), (06.06.2011)

ÖZCAN, Z.,
http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/newsDetail_getNewsById.action?newsId=27696, (30.10.2011)

ŞENSES F., **Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı Engel mi ?**, ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi, <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series04/0409.pdf>, (08.07.2011)

TAYLOR., T., **Globalizasyon Hakkındaki Doğru**, Çev:F.B.ÖZGEN ve A.YENİPAZARLI, (<http://www.econturk.org/Türkiyeekonomisi/Globalizasyon.pdf>)Econturk Web Sitesi, (10.06.2011)

TÜSİAD, **Dönemler İtibariyle Genel Ekonomik Gelişmeler(Makro Ekonomik) Uyum Politikaları**, TÜSİAD Web Sitesi, <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/sektorel/boluml.pdf>, (13.08.2011)

TİKA., **Küresel Kalkınma Yardımı İhtiyaçları**, (http://www..tika.gov.tr/FaaliyetRaporu/TIKA_Faaliyet2.pdf), (17.06.2011)

TİSK, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2803&id=123, (11.11.2011)

SOYAK, A., **Küreselleşme-Teknoloji Politikası ve Türkiye Sınai-Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme**, ([http://mimoza.marmara.edu.tr/-asoyak/teknoloji-politikası-sinaimulkiyet\(alkan\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/-asoyak/teknoloji-politikası-sinaimulkiyet(alkan).pdf)), (27.06.2011)

UNDP, **Human Development Report 2005**, UNDP Resmi Web Sitesi,
(http://hdr.undp.org/report/global/2005/pdf/HDR05_complete.pdf), (12.06.2011)

UYGUR E., **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, TEK Web Sitesi,
< <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2Q0Q-2QQ13.pdf>>, (22.08.2011)

YASED, **UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2005 (PPT Sunusu)**, YASED Web Sitesi,
<http://www.bilkent.edu.tr-yeldane/praksis-2002.pdf>, (22.07.2011)

YILMAZ G., **Kapitalizmin Kaleleri - I : IMF-WB ve AB**, Anti-Mai Küreselleşme Karşıtı
Çalışma Grubu, <<http://www.antimai.org/kitap/kkwtoblml.htm>>, (17.08.2011)

YILMAZ S., **Millennium Round'un Toplumlardan Gizlenen Gerçek Yüzü**, Anti- Mali
Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, < <http://www.antimai.org/mkl/sy99milround.htm>>,
(21.07.2011)

YÜKSELER Z., **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş-Yatırım Ortamı
İlişkisi**,<[http://www.tek.org.tr/dosyalar/REKABET_GUCU_VE_YABANCI_SERMAYE_Y
ATIRIMLARI.pdf](http://www.tek.org.tr/dosyalar/REKABET_GUCU_VE_YABANCI_SERMAYE_YATIRIMLARI.pdf)>, TEK Web Sitesi, (25.07.2011)

TANZI, V., “Is There a Need for a World Tax Organization? In A.Razin and E.Sadka,
eds.” **The Economics of Globalization: Policy Perspectives From Public Economist**(New
York: Cambridge University Pres, 1999. Aktaran: Hasan Günaydın ve Serkan Benk ,
“Küreselleşme Sonucu Oluşan Vergi Kayıp ve Kaçaklarını Önlemede Uluslararası
İşbirliğine Gitme Zorunluluğu”, E- yaklaşım, Sayı:11, Haziran 2004, (12.06.2011)

TÖRE N., **Dünyada Yabancı Sermaye Akımları**, TCMB Resmi Web Sitesi,
<<http://www.tcmb.gov.tr/veni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dunyayabsermaye.doc>>,
(22.07.2011)

TUİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=55&ust_id=16, (13.09.2011)

WATCHELL, H., M., “Tax Distortion in the Global Economy”, **Global Crisis Seminar**, TNI

Amsterdam, 17-18 February 2002,

http://www.tni.org/detail_page.phtml?page=archives_wachtel_distortion, (06.06.2011)

WIKIPEDIA, <http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCreselle%C5%9Fme>, (22.07.2011)

WTO, **World Trade Report 2005: Exploring the Links Between Trade-Standarts and the WTO**, WTO Resmi Web Sitesi, <http://www.wto.org/english/ressp e/booksp e/anrep e/world_trade_report05 e.pdf>, (28.07.2011)